

T Ü R K T A R İ H K U R U M U

B E L G E L E R

TÜRK TARİH BELGELERİ DERGİSİ

CİLT : XIX

1998

SAYI : 23

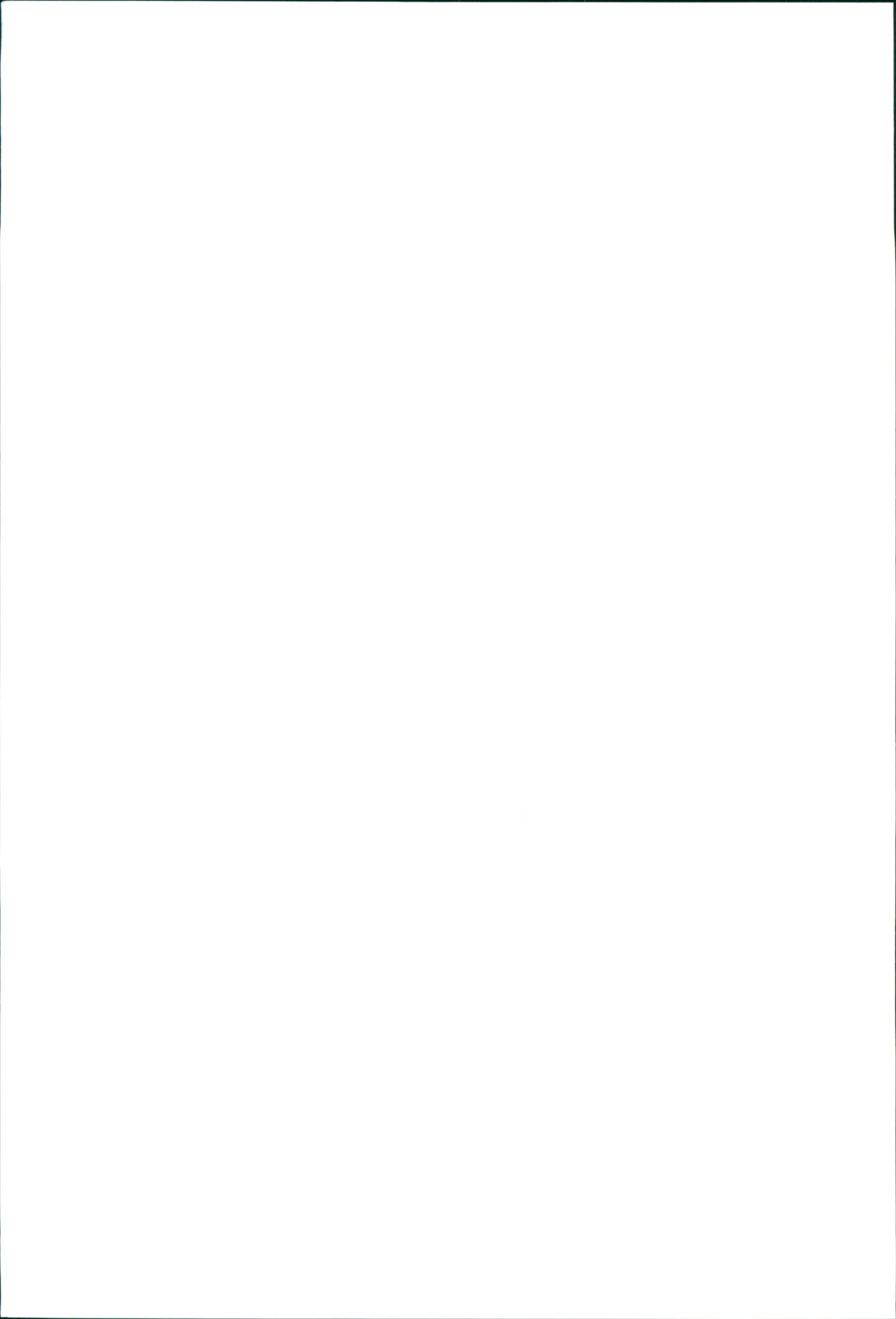
ISSN 0041-4247

İ Ç İ N D E K İ L E R

- SEVİM, ALİ : Sıbt İbnü'l-Cevzî'nin Mir'âtü'z-Zaman Fî Tarihi'l-Âyan Adlı Eserindeki Selçuklularla İlgili Bilgiler II. Sultan Alp Arslan Dönemi 1
- EMECEN, FERİDUN M.-ŞAHİN, İLHAN : Osmanlı Taşra Teşkilâtının Kaynaklarından 957-958 (1550-1551) Tarihli Sancak Tevcih Defteri I (42 sayfa belge ile birlikte) 53
- TIZLAK, FAHRETTİN : Ereğli Kömür Madeni Nizamnâmesi (4 sayfa belge ile birlikte) 123

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ, ANKARA - 1999

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
T Ü R K T A R İ H K U R U M U

BELGELER

Cilt : XIX

Sayı : 23

1998

T Ü R K T A R İ H K U R U M U B A S I M E V İ - A N K A R A

1 9 9 9

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü :
Türk Tarih Kurumu Adına
PROF. DR. YUSUF HALAÇOĞLU

ISSN 0041-4247

İÇİNDEKİLER

SEVİM, ALİ : <i>Sıbt İbnü'l-Cevzi'nin Mir'âtü'z-Zaman Fî Tarihi'l-Âyan Adlı Eserindeki Selçuklularla İlgili Bilgiler II. Sultan Alp Arslan Dönemi</i>	1
EMECEN, FERİDUN M. – ŞAHİN, İLHAN : <i>Osmanlı Taşra Teşkilâtının Kaynaklarından 957-958 (1550-1551) Tarihli Sancak Tevcîh Defteri I (42 sayfa belge ile birlikte)</i> ...	53
TIZLAK, FAHRETTİN : <i>Ereğli Kömür Madeni Nizamnâmesi (4 sayfa belge ile birlikte)</i>	123

B E L G E L E R

T Ü R K T A R İ H B E L G E L E R İ D E R G İ S İ

Cilt: XIX

1998

Sayı: 23

SİBT İBNÜ'L-CEVZİ'NİN
MİR'ÂTÜ'Z-ZAMAN FÎ TARİHİ'L-ÂYAN
ADLI ESERİNDEKİ
SELÇUKLULARLA İLGİLİ BİLGİLER
II.
SULTAN ALP ARSLAN DÖNEMİ

ALİ SEVİM

Büyük Selçuklu Devleti'nin yükseliş döneminin ilk hükümdarı olan sultan Alp Arslan'ın henüz tahta geçmeden önce, sultan Tuğrul Bey'in ölümü (4 Eylül 1063) üzerine, devlet yönetimini tekelinde tutmak amacıyla, Çağrı Bey'in başka bir eşinden olan küçük yaştaki oğlu Süleyman'ı tahta çıkarmak isteyen vezir Amîdülmülk Kündürî ile olan ilişkileri hakkında, daha önce yayınladığım makaledeki kayıtlara¹, bu dönemle ilgili bilgilerin bütünlüğünü sağlamak bakımından, bu makalemizde, bir kez daha değinmenin yerinde olacağı kanısındayım. Bu kayıtlar şöyledir:

Selçuklu tahtına geçmek amacıyla *Girdküh* kalesinde isyan halinde bulunan Kutalmış'ı kuşatmakta olan vezir Amîdülmülk Kündürî, başkent Rey'den kendisine gelen bir ulakla sultanın ölüm haberini alınca derhal askerleri ve öteki ordu görevlilerini toplayıp haberi onlara bildirdi ve "Sizler biliyorsunuz ki, ben ve sizler, sultan Tuğrul Bey'in beraberinde ve hizmetinde bulunuyorduk; fakat şimdi o, artık ölmüştür. Sultanın bana ve sizlere olan ahdı, 'Selçuklu tahtına, kardeşinin oğlunun (Süleyman) çıkarılması' şeklinde idi. Bu nedenle ben, sizlerle bu hususta birlik halindeyim. Eğer bana yardımcı olur ve beni desteklerseniz işlerinizi ve isteklerinizi yararlı bir biçimde yapar ve yerine getiririm" dedi. Bunun üzerine onlar "Bizler, senin kulların, senin alacağın bütün önlemlerden dışarı çıkmayız" demek suretiyle vezire olan sadakat ve bağlılıklarını bildirdiler. Böylece ordu mensuplarının -hâcib Erdem dışında- tam desteğini alan Amîdülmülk, orduda bulunan para, binit, giysi ve diğer şeyleri, önündeki *divite* (yazı takımı) varıncaya kadar her şeyi

¹ Bu kayıtlar için bk. A. Sevim, *Sıbt İbnü'l-Cevzi'nin Mir'atü'z-zaman Fî Tarihi'l-âyan Adlı Eserindeki Selçuklularla İlgili Bilgiler*, I. Sultan Tuğrul Bey Dönemi, Belgeler, Türk Tarih Belgeleri Dergisi, XVIII/22, s. 89-90.

ordu mensuplarına dağıttı; kendisine yalnızca bindiği bir attan başka hiçbir şey kalmamıştı. Çok geçmeden vezir A m î d ü l m ü l k K ü n d ü r î , ordu mensuplarıyla birlikte Rey'e hareket etti ve 12 Eylül 1063 Cumartesi günü şehre ulaştılar. Vezir, derhal *Saltanat Sarayı*'ndaki sultanın tabutunun bulunduğu yere gidip ağladı, sonderecede üzüldü; bu arada o, giysilerini yırtıp parçalamak isteyen emîr ve hâciblere "Artuk sultan ölmüştür, bu durumda, işin doğrusu, başka şeylerle meşgul olmaktır" dedi; çok geçmeden de S ü l e y m a n 'ı *Büyük Selçuklu Devleti* tahtına oturttu ve onu sultan olarak tanımasını hususunda askerî ve sivil devlet adamlarından yeniden ant aldı ve hiç vakit kaybetmeksizin Rey kalesinde bulunan 700 bin altını ve 200 bin altın değerinde olan 16 bin çeşitli giysi ve silahları getirip onlara dağıttı, onlar da vezire teşekkür edip dualarda bulundular. A m î d ü l m ü l k , onlara "Bize muhalefetinden korkulan *Horasan* hâkimi A l p A r s l a n 'dan başka hiç kimse kalmadı. Ben, ona bir mektupla şu haberi gönderdim. 'Sultan T u ğ r u l B e y 'in, biraz senin kanından olan (Yani baba bir, ana ayrı) S ü l e y m a n hakkındaki vasiyetini biliyorsun. Eğer daha başka yerlere sahip olmak istersen *Harezm*, *Nişabur* ve daha bazı yerler, sultanın ölümünden sonra yönetim bakımından boş durumdadır ve bunlar senin olur; ayrıca bizden para da isteyecek olursan Rey kalesinde bulunan paralardan seni razı edecek miktarı göndeririz; ayrıca hutbe-lerde, S ü l e y m a n 'ın adından sonra senin adını da okuttururuz, böylece iki ayrı hutbe yerine bir hutbe okutulur, dolayısıyla da anlaşma sağlanır, ülke, bölünmekten korunmuş ve kan akıtılmamış olur. Yok eğer sultan T u ğ r u l B e y 'in kurmak istemiş olduğu bu yönetim düzenine karşı bir tutum ve davranış içine girmeye çalışırsan o takdirde sen, bize saldırmadan önce zorunlu olarak biz, sana saldırırız. İşte o zaman seninle bizim aramızdaki hükmü T a n r ı verecektir' dedim". Rivayet edildiğine göre vezir A m î d ü l m ü l k , bizzat kendi eliyle A l p A r s l a n 'a bu mektubu yazarak "Şimşekler gibi çakıp gürlemek" suretiyle şiddetle tehdit ederek onu korkutmuştur; bunun da nedeni, esas isteği olan ülkeyi huzur içinde yönetmek idi².

A l p A r s l a n -K ü n d ü r î ilişkilerinin ilk bölümü hakkında *Mir'âtü'z-zaman*'da verilen bu bilgilerden sonra H.455 (1063) yılına ait son kayıtlarda "A l p A r s l a n 'ın başkent Rey'e gitmek üzere *Horasan*'dan ayrıldığı, kardeşi S ü l e y m a n 'ın da *Şiraz*'a gittiği, bu arada durumun ciddiyetini anlayan vezir A m î d ü l m ü l k K ü n d ü r î 'nin ülke camilerinde A l p A r s l a n adına hutbe okutmaya başlattıktan sonra ayrıca ona özel bir elçi gönderip 'Kendisine itaat ettiğini' bildirdiği" belirtilmiştir. Öte yandan isyan halinde bulunan "K u t a l m ı ş 'ın 50 bin *Türkmen* kuvvetiyle gelip Rey'i kuşattığı, K ü n d ü r î ile savaştığı, yöredeki köyleri yağmalayıp kadınları tutsak aldığı ve bazı kimseleri de öldürdüğü" kaydedilmiş ve bu sıralarda ise "Öncü birliklerini ordunun önünden sevkeden A l p A r s l a n 'ın Rey'e yaklaşmakta olduğu, buna karşılık K u t a l m ı ş 'ın, bu öncü kuvvetlerine karşı harekâta giriştiği" belirtilmiş ve "Bu konuda daha sonra bilgi verileceği " özellikle ifade edilmiştir. Böylece 1063 yılına ait A l p A r s l a n 'la ilgili kayıtlar da sona ermiş bulunuyor.

² Bu konular hakkında ayrıntılı bilgi ve bibliyografya için bk. M. Altay Köymen, *Alp Arslan ve Zamanı* (İstanbul 1976), s. 11-17; aynı müell. *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi, III. Alp Arslan ve Zamanı* (Ankara 1992), s.8 vd.; O. Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti* (Ankara 1965), s. 97; A. Sevim-E. Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi, Siyaset, Teşkilât ve Kültür* (Ankara 1995), s. 48. A l p A r s l a n 'ın *Büyük Selçuklu Devleti* tahtına geçmeden önceki çocukluk ve meliklik dönemleri hakkında M.A. Köymen'in *Alp Arslan ve Zamanı*'nda (S. 3-9) ayrıntılı bilgi vardır.

456 (1063/64) Yılı Olayları

Bu yılın ilk olayı, *Selçuklu* vasalı *Musul* emîri *M ü s l i m b . K u r e y ş* 'le ilgilidir. 455 (1063) yılı olayları arasında da değinildiği üzere³, sultan *T u ğ r u l B e y* 'in ölümünü izleyen günlerde, *Alp Arslan* 'ın tahta geçmesine değin *Selçuklu* merkezî yönetiminin zayıflaması nedeniyle özellikle *Selçuklu* vasalı *Arap* emîrleri, *Irak* 'a hâkim olma girişimlerinde bulunmakta idiler. İşte bu emîrlerin başında *M ü s l i m* gelmekte idi. Bu konuda metinde, “*Musul* emîri *M ü s l i m* 'in halifeye karşı tutum ve davranışının olumlu duruma geldiği ve kendisine, istediği toprakların verildiği, hil'at giymek üzere halife *e l - K a i m* tarafından *Bağdad* 'a *Hilafet Sarayı* 'na (*Beytü 'n-nûbe* 'ye) gelmesinin talep edildiği, onun, bunu kabul etmesine rağmen sonra bundan vazgeçtiği” kaydedilmiş, buna rağmen halifenin kendisine hil'atleri gönderdiği, onun da bunları giyip halifeye itaat için ant içtiği, böylece aradaki soğukluğun ortadan kalktığı belirtilmiştir. Bu olumlu sonuç üzerine *Bağdad* 'taki halifenin sarayını âdeta kuşatma durumuna gelmiş olan *M ü s l i m* 'in askerleri *Musul* 'a geri dönmüşlerdir. Bu sırada da *E b û A l i b . M û ş e k v e E b u ' l - H ü s e y n b . İ s k â n* 'ın *Hilafet Divanı* 'na gelerek altın işlemeli ferace giyip sarık takukları, ayrıca *M ü s l i m* 'e de bayrak ve süs eşyası olarak altundan yapılmış binit (ya da gemi) v.s. şeylerin gönderildiği de kaydedilmiştir⁴.

Yukarıda sözkonusu edilen huzursuzluklar, *Alp Arslan* 'ın *Büyük Selçuklu Devleti* tahtına geçmesinden sonra tam anlamıyla ortadan kalkmış, dolayısıyla halife *e l - K a i m* de manevî hâkimiyetini sürdürmeye -maddî hâkimiyet ise *Selçuklu* sultanlarına ait idi- devam etmiştir.

Sultan *T u ğ r u l B e y* 'in ölümünü izleyen günlerde *Arap* emîrlerinin tutum ve davranışları hakkında verilen sözkonusu bilgilerden sonra *T u ğ r u l B e y* 'in son günlerinde isyana başlayan *K u t a l m ı ş* ile yapılan mücadeleler hakkında metinde şu bilgiler verilmiştir:

Vezir *A m î d ü l m ü l k K ü n d ü r î* , *K u t a l m ı ş* 'ı *Girdküh* kalesinde kuşattığı sırada, sultan *T u ğ r u l B e y* 'in ölüm haberi üzerine, kuşatmayı bırakıp derhal başkent *Rey* 'e döndü. Bunun üzerine *K u t a l m ı ş* , kaleden inip *Türkmenlere* giderek “Kendisine katılmaları” hususunda inandırıcı sözler söyleyerek onları ikna etti; bu arada *Türkmenlerin* adı belirtilmeyen ilerigelen bir beyinin de *K u t a l m ı ş* 'a katıldığı, metinde yer almıştır. Bu fesatçı gurupların kendisine katılmaları dolayısıyla ordusu daha da kuvvetlenen *K u t a l m ı ş* , 50 bin atıyla *Sâve* 'ye gitti ve buradan (vasal, ya da normal) *Selçuklu* emîrlere mektuplar yazarak “Kendisine katılmalarını” bildirdi. Bunun üzerine *S ü r h a b b . K â m r e v* (*K â m r ü*), ona olumlu cevap verdi ve bir gece *K u t a l m ı ş* 'a katılmak üzere gizlice hareket etti, bu arada kardeşini de *K u t a l m ı ş* 'a gönderip onu, “*Selçuklu* başkenti *Rey* 'e saldırıya geçmesi” hususunda teşvik etti ve cesaretlendirdi. Metinde bu sırada “*Nizamüddin* lâkaplı *E b û N a s r e d - D i h i s t a n î* 'nin *K u t a l m ı ş* 'ın yanında tutuklu olduğu” kaydedilmiştir. Daha sonra metinde, *K u t a l m ı ş* 'ın bütün bu girişim ve faaliyetleri, ayrıca *Alp Arslan* 'ın da başkent *Rey* 'e yürümek üzere *Nişabur* 'dan ayrıldığını öğrenen *A m î d ü l m ü l k* 'ün, derhal *Alp Arslan* 'a bir mektup gönderip ondan ‘*K u t a l m ı ş* 'a karşı yardım’ isteğinde bulunduğu ve bu durum karşısında ne yapmasının gerektiği hususunda kendisinden emir beklediği” belirtilmiş, ayrıca onun, *Alp Arslan*

³ Bk. Ali Sevim, adıgeç. Makl., s. 85 vd.

⁴ Krş. M.A. Köymen, adıgeç. Esr., s. 12-13.

adına *Rey*'de hutbe okutmaya başlattığı da kaydedilmiştir. Öte yandan 21 Zülkade (4 Aralık 1064)'de *Kutalmış*, *Rey*'e yürüyüp şehri almak üzere iken *Amîdülmülk*, ona karşı harekete geçip savaşa tutuştu, fakat yenilmekten kurtulamadı. *Selçuklu* ordusunun öncü kuvvetlerinin başında bulunan *İnanç Bey*, 500 askeriyle (gulam) *Kutalmış* tarafından tutsak alındı. Tam anlamıyla yenilgiye uğramış olan *Amîdülmülk*, beraberindeki kuvvetlerle *Rey*'e dönüp şehri *Kutalmış*'a karşı savunma hazırlıklarına girişti. Çok geçmeden *Türkmen* kuvvetleriyle harekete geçen *Kutalmış*, gelip *Rey*'i kuşatmaya başladı ve özellikle şehre giden yolları kesip kontrol altına aldı, bu nedenle de şehir halkı, sondercede güç bir duruma düştü. Bu durum karşısında *Amîdülmülk*, çok hızlı koşan binitlerle *Alp Arslan*'a özel ulaklar gönderip durumun ciddiyetini bildirdi; *Alp Arslan* ise vezire gönderdiği cevapta "*Rey*'den ayrılmayınız, çünkü ben, sizlere ulaşmak üzereyim" demiştir. Bu arada *Kutalmış*'ın beraberinde bulunan *Türkmenler*, şehir yörelerindeki halka çok kötü ve reva görülmeyen davranışlarda bulunmakta idiler; öte yandan hâcib *Erдем*'in kumandasındaki *Alp Arslan*'ın öncü kuvvetleri, *Damgan*'a ulaşmışlardı. Bunu haber alan *Kutalmış*, Zülkade'nin sonlarında (Kasım sonları), kuvvetleriyle birlikte *Selçuklu* öncülerine karşı harekete geçti ise de sonradan *Rey*'e geri dönmeye başladı; işte bu sırada *Kutalmış*, *Milh (Tuz)* köyü yörelerinde *Erдем*'in yönetimindeki *Selçuklu* öncü kuvvetlerine rastladı ve onlarla savaşa tutuştu; yenilgiye uğrayan ve bir kısım kuvvetlerini kaybeden *Erдем*, *Milh* köyündeki bir kaleye sığındı ve kendisinden ancak iki fersah uzaklıkta bulunan *Alp Arslan*'a haber gönderip durumu bildirdi. Bunun üzerine *Alp Arslan*, derhal *Kutalmış*'a karşı harekâta başlayarak onunla çok şiddetli bir savaşa girişti; çarpışmalarda pek çok asker ölmüştü. Ulu *Tanrı*'nın, zaferi *Alp Arslan*'a nasip etmesi sonucunda *Kutalmış* ve *Türkmenler*, bozguna uğradılar, *Alp Arslan*, onları dört fersah kadar izleyip pek çoğunu kılıçtan geçirdi; çarpışmalarda *Kutalmış*'ın kardeşi *Resultekin*, *Kutalmış*'ın adı belirtilmeyen büyük oğlu ile bir kısım ilerigelen adamları tutsak alındılar, bu sırada da daha önce *Rey* kapısında *Kutalmış* tarafından tutsak alınan *Nizamüddin*, emir *İnanç* ve daha bazı kimseler de kurtarıldılar. *Kutalmış* ve *Türkmenlerinin* mal, savaş aletleri ve beraberlerinde bulunan her şey ganimet olarak *Selçuklu* kuvvetleri tarafından ele geçirildi⁵.

Kutalmış isyanı hakkında verilen bu bilgilerden sonra metinde, *Alp Arslan*'ın *Rey*'e gitmek üzere yola çıktığı, bu arada *Rey*'de bulunan vezir *Amîdülmülk Kündürî*'ye hilatler gönderdiği, ayrıca ona "Sultan *Tuğrul Bey*'in nasının *Saray*'dan alınıp türbeye nakledilmesini ve kendisinin yerleşmeden önce *Saray*'ın temizlenmesini" emrettiği kaydedilmektedir. Daha sonra ise metinde şu bilgiler verilmiştir: Vezir *Amîdülmülk*, *Saray*'ın giriş kısmında bulunan bir odada oturmakta idi. O, buradan taşınması için *Alp Arslan*'dan izin istedi ise de *Alp Arslan*, ona "Senin yakın olman bana neşe ve sevinç verir, nasıl olur da bizden ayrılırsın" dedi ve *Saray*'dan taşınmasına izin vermedi. Bu küçük kayıttan sonra metinde, *Kutalmış* hakkında şu bilgiler verilmektedir:

Kutalmış, *Alp Arslan*'la giriştiği savaşta yenilgiye uğradıktan sonra normal yolu terkedip dağlara yöneldi ve dar geçitlerden geçmek suretiyle *Alp Arslan*'a ait ka-

⁵ Metinde *Kutalmış* isyanı ve bastırılması hakkında verilen bilgiler, bunlardan ibarettir ki, bunlarda, diğer ilgili kaynaklardaki kayıtlara göre, bazan fazlalık, bazan da eksiklikler görülmektedir. Krş. M.A. Köymen, *adıgeç. Esr.*, s. 81-84; aynı müell. *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi, III*, s. 44-46; O. Turan, *adıgeç. Esr.*, s. 98; A. Sevim-E. Merçil, *adıgeç. Esr.*, s. 48-49.

lelerden birinin önünden geçerken kale kumandanı, onu yakalamaları için adamlar gönderdi. Bu sırada K u t a l m ı ş , atıyla kaçmakta iken atından yere düştü, bu arada da atı, kendisini tepeleyip geçti, bu nedenle kan kaybına uğrayan K u t a l m ı ş hayata gözlerini yumdu. Cesedi, 13 Zülhicce (26 Kasım Cuma)'de *Rey'e* nakledildi⁶. K u t a l m ı ş 'ın böylece bertaraf edilmesinden sonra metinde, A l p A r s l a n 'ın başkent *Rey'e* gelince vezir A m - î d ü l m ü l k 'ün onu karşılayıp hizmet ve ululamada bulunduğu ve A l p A r s l a n 'ın da *Darü'l-memleke (Sultanlık Sarayı)*'ye gelip oturduğu ve A m î d ü l m ü l k 'ün âdet olduğu üzere, ona bütün gün boyunca hizmette bulunduğu, onun bu hizmetinin A l p A r s l a n 'ın veziri N i z a m ü l m ü l k E b û A l i 'nin çok ağırına gittiği, kaydedilmiştir. Bu arada A m î d ü l m ü l k , T u ğ r u l B e y 'in yakın adamları (âyan) ve hâdimlerinden bir gurubu tutuklatıp gözaltına aldı ve onlardan 500 bin altın (dinar) topladı. A l p A r s l a n , A m î d ü l m ü l k 'ün daha önce, *Rey* kalesinde bulunan *Devlet Hazinesi'*ndeki paralardan bir kısmını alıp ordu mensuplarına dağıtmasına kızmış ve onu şiddetle azarlamıştı. Bunun üzerine A m î d ü l m ü l k , "Benim başka hiçbir imkanım yoktu, bu nedenle bunu yaptım, ama *Hazine'*den aldığım parayı aynen geri vereceğim" dedi. İşte A m î d ü l m ü l k , bu nedenle âyan ve hâdimlerden para toplamıştı⁷.

Vezir A m î d ü l m ü l k ile ilgili olarak verilen bu kısa bilgiden sonra A l p A r s l a n 'ın başkent *Rey'de Büyük Selçuklu Devleti* tahuna oturması ve bu nedenle düzenlenen tören metinde şöyle anlatılmaktadır:

A l p A r s l a n , bu yılın (1063) 5 Muharrem (29 Aralık Pazartesi)'inde *Dârü'l-memleke (Hükümdarlık Sarayı)*'de sultan T u ğ r u l B e y 'e ait olan iki milyon miskal değerindeki sofrada büyük bir şölen düzenletti ve kendisi, sofrada en şerefli yere oturdu, emîr ve hâciblere hil'at verdi; böylece A l p A r s l a n , resmen *Büyük Selçuklu Devleti* sultanı olmuştu. Öte yandan vezir A m î d ü l m ü l k 'ün pek iyi olmayan durumu hakkında *Bağdad'a* haberler gelince bu sırada *Bağdad'ta* bulunan D ü b e y s , A m î d ü l m ü l k 'ün yakınlarından olan *Selçuklu Amîdi* E b û S a î d 'in "Durumunun ne olacağını" sordu ve "Ondan ayrılınmasını" istedi ve kendisi hemen ondan ayrıldı. Fakat hilafet veziri İ b n C ü h e y r (İ b n C e h î r) , *Amîd'e* saf ipek kumaştan yapılmış bir hil'at ile beyaz bir sarık giydirdi. Daha sonra evine dönen *Amîd*, D ü b e y s 'in kendisine karşı olan bu soğuk davranışı nedeniyle onu tehdit etti⁸.

Bu kayıttan sonra metinde, sultan A l p A r s l a n 'ın A m î d ü l m ü l k 'ü tutuklatıp bütün mal ve mülklerine elkoyduktan (17 Muharrem 456=10 Ocak 1064 Cumartesi) sonra onu *Mervürrûd (Mervürrûz)*'a⁹ gönderip orada hapse attığı ve aynı günde (Kendisinin *Merv'deki* melikliği sırasında) veziri olan N i z a m ü l m ü l k E b û A l i e l - H a s e n b . İ s h a k 'ı hil'atleyip *Büyük Selçuklu Devleti Vezirliği'*ne atadığı, kısaca kaydedilmiştir¹⁰. Daha sonra sultan A l p A r s l a n , T u ğ r u l B e y 'in eşi S e y y i d e 'nin *Bağdad'a* gitmesine izin verdi. Bu arada daha önce, S e y y i d e 'nin *Bağdad'a* dönmesine A m î d ü l m ü l k 'ün engel olduğu, söylenmiştir. Çok geçmeden S e y y i d e , *Rey Alevîlerinin Nakibi (Nakibü'l-Aleviyyîn)* M u r t a z a 'nın evine, oradan da *Sâve'*ye gitti. S e y y i d e 'nin yol

⁶ Bk. Not nr. 5'te verilen bibliyografya.

⁷ Bu olay, yukarıda adları geçen araştırmalara yansımamıştır.

⁸ Krş. M.A. Köymen, adigeç. Esr., s. 85; aynı müell. *Büyük Selçuklu İmparatorluğu, III*, s. 11; O. Turan, adigeç. Esr., s. 99.

⁹ *Horasan'da Mervüşşâhican'a* yakın bir şehir [Yakut, *Mücemü'l-Büldan* (Yay. F. Wüstenfeld Leipzig 1869, Tahran tıpkıbasımı 1965), IV, 506.

¹⁰ Bk. O. Turan, adigeç. Esr., s. 99; M.A. Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu, III*, s. 11.

masrafları için vezir Nizâmülmülk, ona 5 bin altın gönderdi, fakat o bu parayı almak istemedi. Bunun üzerine kendisine “Ama bu ayıp olur” denilince, o da bu parayı aldı. Seyyide’ye vezir Nizâmülmülk tarafından “Sana yaptığı yerinde olmayan şeyler ve seni Rey’e göndermesi nedeniyle Amîdülmülk tutuklanmıştır” denildiği rivayet edilmiştir. Seyyide ile birlikte Bağdad’a Selçuklu Devleti âyanından bir gurup ile sultan Alp Arslan adına hutbe okutulmasını sağlaması ve halife katında sultanı temsil edecek birisini görevlendirmesi amacıyla İbnü’l-Muvaffak adıyla bilinen Ebû Sehl Muhammed b. Hibetullah gönderildi. Fakat İbnü’l-Muvaffak, Mûzkan’da ölünce yerine, Seyyide’yle birlikte Bağdad’a gitmek üzere Reisü’l-Irakeyn Ebû Ahmed en-Nihavendî görevlendirildi, fakat o, bunu kabul etmedi ise de yapılan ısrarlar sonucunda istemeye istemeye görevi kabullendi ve kendisiyle “Sultan Alp Arslan adına hutbe okutulması” hususunda halifeye bir mektup gönderildi. Seyyide ve beraberindekiler, 13 Rebiülevvel (5 Mart 1064)’de Bağdad’a ulaştılar; Seyyide’yi halifenin adamları ve hizmetkârlar karşıladılar. Esasen Seyyide, Bağdad’a yarım fersah uzaklıkta bulunan Râvûdiyye (راودية)’ye inmişti; bu nedenle annesi, hizmetkârlar ve gece de Kahramane oraya gittiler. Özellikle Seyyide’nin babası halife el-Kaim, kızının Bağdad’a gelmesine sonderecede sevinmişti. Bir süre sonra Seyyide ile birlikte kadı Ebû Amr Muhammed b. Abdurrahman ve hâcib Aytekin, Beytün-nûbe’ye gidip orada hazır oldular. Bu arada Kadi’l-kudat Ebû Abdullah ed-Damganî, “Kadı Ebû Amr Muhammed’in kendisinden önde bir yere oturmamasını” istedi; bunun üzerine ona, “Senin isteğin bir zaafiyettir, artık herkesin oturacağı yer tespit edilmiştir, bu nedenle bu isteğinin yerine getirilmesi mümkün değildir” denildi. Çok geçmeden Selçuklu hâcibi Aytekin, ayağa kalkıp beraberindeki biri halifeye, ötekisi de hilafet vezirine olmak üzere, iki mektubu vezire verdi. Hâcibe “Melik Adudüddeve Alp Arslan’ın, Seyyide’nin Bağdad’a dönmesini gerçekleştirmesi hususundaki hizmetine halifece teşekkür edilip, hatiplere, ‘Onun adına camilerin minberlerinde hutbe okumaları’ emredilmiştir” içerikli bir cevap verildi. Bunun sonucunda da 18 Rebiülâhır (9 Nisan 1064) Cuma günü, sultan Alp Arslan adına Bağdad’ta hutbe okutulmaya başlatılmıştır ki bu hutbenin baş kısmı şöyledir:

“Ey Tanrım! Sultanü’l-muazzam, Şâhinşahü’l-âzam, Melikü’l-Arap ve’l-Acem, Seyyidü’l-mülûki’l-ümem, Ziyâü’d-din, Gıyasü’l-müslimîn, Zahîrü’l-imam, Kehfü’l-enâm, Adudu’d-devle, Tâcü’l-mille, Ebû Şuca Alp Arslan Muhammed b. Davud (Çağrı Bey), Burhanu Emîri’l-mü’minîni ıslah eyle”. Görüldüğü üzere hutbenin giriş kısmında, Alp Arslan’a halife tarafından verilen ünvan ve lâkaplar metinde aynen kaydedilmiştir. Çok geçmeden halife tarafından bölge emîrleri olan Müslim b. Kureyş, Dübeyş b. Mezyed, İbn Verram ve diğerlerine de “Yönetim sahalarında sultan Alp Arslan adına hutbe okutmaları” hususunu kapsayan mektuplar gönderildi; onlar da “Bu buyruğu yerine getireceklerini” birer mektupla halifeye arz ettiler¹¹.

Halifenin kızı Seyyide’nin Bağdad’a gelmesinden önce Reisü’l-Irakeyn Ebû Ahmed en-Nihavendî’nin Muzaffer adlı yetkili bir adamı (Sâhib), Hilafet Divanı ve vezir Fahrüddeve İbn Cüheyr’e “İtaat ve hizmeti” içeren mektuplarla Bağdad’a gelmişti. Vezir, ona “Reisü’l-Irakeyn gelinceye değin yürütülmesi gerekli işlerin ve yetkilerinin kendisine verilmesi” hususunda bir emirname verdi. Metinde “Bir süre sonra

¹¹ Bu husustaki kayıtların ayrıntısı, adları geçen eserlere yansıtılmamıştır.

Reisü'l-Irakeyn'in *Hemedan*'da ikamet ettiği ve *Irak* hakkında herhangi bir fikir ve düşüncesinin olmadığı" haberini getiren bir adamın *Bağdad*'a geldiği kaydedilmiştir¹².

Metinde, sultan Alp Arslan'ın bu sıralardaki durumu hakkında şu bilgiler verilmektedir:

Sultan Alp Arslan, ülkede yol kesip huzursuzluk çıkaran *Lûr*¹³ *Kürtlerine* karşı harekâta girişerek onları dağlarda izleyip bertaraf etti, bütün mal ve ağırlıkları *Selçuklu* askerleri tarafından ganimet olarak ele geçirildi. Bütün bu hususları içeren mektuplar, sultan tarafından *Bağdad*'a gönderildi. Bu harekât sırasında halifeden "Kendi adına hutbe okutulduğunu" içeren bir mektup alan Alp Arslan, buna sonderecede çok sevinip memnun olmuş ve derhal secdeye kapanarak *Uluta'nrı*'ya şükürler etmiştir. Çok geçmeden sultan, *Amîd Ebû'l-Hasen Ali b. İsa*'yı 10 bin altın, 200 çeşitli ibrişim elbise ve ayrıca *Bağdad*'taki *Nâzır*'a da 10 bin altın, 10 at ve 10 katur gönderdi. *Selçuklu Amîdi*, 9 Cümadelûla (29 Nisan)'da *Bağdad*'a varınca onu, *Amîdüddeve b. Fahrüddeve* karşıladı. *Amîd*'in beraberinde, sultanın eşi *Seferiyye Hatun*'un, sultan adına sultan *Tuğrul'un* eşi olmuş bulunan halifenin kızı *Seyyide*'ye ait ıktalarla ilgili bir de tevki vardı; tevkide "Bu ıktalardan artık vazgeçilmesi" bildiriliyordu. Fakat halife, "Bu öneri, aşağılayıcı, kusur ve suç sayılır. Çünkü ıktalar, sultan *Tuğrul Bey*'in bıraktığı mallar arasında yer almaktadır, bu nedenle bu, bizim (kızımın) hakkımızdır" diyerek bunu kabul etmedi. Halifenin bu tutum ve davranışı karşısında daha fazla ileri gidilmeyip sözkonusu ıktalar aynen bırakılmış oldu. Bu arada kadı *Ebû Amr Muhammed*, "Sultanın adının basılacak paralara konması ve hil'atın verilmesini" bildirdi. Bunun üzerine sultanın adı, derhal paralara kondu, fakat hil'at verme işi durakladı, çünkü hil'atın hazırlanabilmesi için imalathanede gerekli alet ve edevatın sağlanması gerekmişti, bu nedenle "Uzun zamana ihtiyaç bulunduğu ve ayrıca *Halifelik Hazinesi*'nin de bomboş olduğu" kadiya bildirildi; fakat bununla birlikte "Ey kadı *Muhammed b. Abdurrahman*! Sultanın bu husustaki isteğinin yerine getirilmesi çok ivedi ise o zaman biz hil'at yerine geçebilecek *tolga* (sarı) ve *bayrak* göndeririz. Yok eğer mutlaka *Sultanlık Hil'atı* isteniyorsa bunların hazırlanabilmesi için *Bağdad*'ta otur bekle!, bu, sana verilen bir emirdir" denildi. Böylece işler, biraz sonra anlatılacağı üzere, olumlu bir yola girdi. Esasen daha önce, sultan Alp Arslan "Kendisine, yazışmalarda *el-Veledü'l-müeyyed* lâkabiyle hitap edilmesini" halifeden istemişti. Bunun üzerine bu lâkap, hutbelerde okunduğu gibi, paralarda da sultanın adına, âdet olduğu üzere, halifenin adından hemen sonra ilâve edildi. Halife, ayrıca sultanın oğulları *Ayaz*'a "Emîr *Şihabü'd-devle* ve *Cemalü'l-mille*" lâkabını verdi. Böylece sultan Alp Arslan'ın *İslâm* âlemindeki maddî hâkimiyeti yani sultanlığı, *Hilafet Makamı*'nı temsil eden halife *el-Kaim Bi'emrillah* tarafından resmen tanınıp onaylanmış oldu¹⁴.

Doğal olarak *Hilafet İnşa Divanı*'nda görevli olan *Garsunni*'me'nin bugün elimizde bulunmayan *Uyûnü't-tevârih* adlı eserinden *Sibt*'in yaptığı nakiller, "Alp Arslan'a Hil'at Gönderilmesinin Zikri" başlığı altında şöyle devam etmektedir:

Yukarıda değinilen nedenlerle, sultana hemen hil'at gönderilmesinin gecikmesi ve dolayısıyla şimdilik bundan vazgeçilmesi üzerine *Selçuklu Amîdi Ebû'l-Hasen Ali*, ha-

¹² Metinde verilen bu bilgiler, yukarıda adları geçen araştırmalara yansıtılmamıştır.

¹³ *Hûzistan-İsfahan* arasında bir bölge (Yakut, Mu'cem, IV, 369; İA. "Lûristan" mad.).

¹⁴ Krş. M.A. Köymen, *Alp Arslan ve Zamanı*, s. 20-21; aynı müell. *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*, III, s. 12-13; O. Turan, adıgeç. Esr., s. 99. Bu araştırmalarda, *Garsunni*'me'den naklen verilen bilgilerin ayrıntıları yer almamıştır.

life el-Kaim'den "Sultan Alp Arslan'a sultanlığının onayı ve hil'atlerin elçiye teslim edilmesi amacıyla devlet erkânı ve halkın katılacağı bir toplantı düzenlenmesini" istedi. Bunun üzerine Perşembe günü, *Halifelik Sarayı'nın Dicle* ırmağına bakan *Tâc'a* bitişik bir evinde (salonunda) bir toplantı düzenlendi. Toplantuya halifelik veziri, kadı ile *Selçuklu Amîdi* davet edilip onlara, hil'atlerle birlikte, âdet olduğu üzere, *Adudu'd-devle'nin* (Alp Arslan'ın) bütün sünnî *İslâm* âleminin işlerini yürütmesi yetkisini içeren bir *Ahidnâme* verildi. Bu heyetle birlikte "*Nakîbü'l-Abbasiyyîn el-Kâmil Ebû Muhammed et-Te'mîmî ve Hâdimü'l-hâs Muva'ffak*"ın sultana gidecekleri" kendilerine bildirildi. Bunun üzerine heyet, sultana gitmek üzere *Bağdad*'tan ayrıldı. Halifenin sultana gönderdiği mektupta *Besmele*'den sonra şunlar yazılı idi:

Abdullah Ebû Câfer el-İmam el-Kaim Biemrillah Emîrümü'minîn'den *el-veledü'l-müeyyed Şâhinşahü'l-âzam, Melikü'l-İslâm, Zahirü'l-imam, Kehfü'l-enâm, Adudu'd-devleti'l-kahire ve Tacü'l-milleti'l-bâhire* Alp Arslan Ebû Şucâ Muhammed b. Davud b. Mikâil, *Sultanu Diyari'l-Müslimîn, Burhanu Emîri'l-Mü'minîn*'e:

Halife (el-Kaim), "Kendisinden başka hiçbir ilâh olmayan Tanrı'ya şükretmeni, elçisi ve kulu olan Hz. Muhammed'e dua ve onun *Hak Peygamberi* olduğunu kabul etmeni diliyor". Bu girişten sonra mektup şöyle devam ediyor:

"Tanrı, senin hükümdarlığını uzun kılsın, azizliğini ve sana olan onay ve minnetini sürdürsün, seni kötülüklerden korumasını ve himayesini iyi bir şekilde kılsın; *Emîrü'l-mü'minîn*'i senden yararlandırırsın ve senden ayırmasın". Daha sonra mektupta, âdet olduğu üzere "*Hz. Peygamberin gönderilişi*" sözkonusu edilip "Kendisinin onun vârisi" olduğu ve buna benzer sözlerin zikredilmesinden sonra halife şunları söylüyor:

"*Emîrü'l-mü'minîn*, ülkenin bütün işlerinin yürütülmesinde, Tanrı'nın kendisini vekil yapması, emir ve karar vermede yetkili kılması ve düzenin korunmasını onun (Alp Arslan) uhdesine vermesi dolayısıyla yer yüzünde kendisine naiplik yapacak ve otoriteyi elinde bulunduracak birisini seçmek için elinden gelen çabayı göstermektedir. Nice kişiler, o mevkiye gelmek için ümit beslemişler, ancak hayal kırıklığına uğramışlardır. Şeref ve yüceliğe lâyık olan kimsede, mükemmellik işaretleri parıldayınca, halife de ona iltifat eder, hedefe nişan alıp isabet ettirir. Bunu, içten itaatıyla gösteren kişi, en yüce övgülere nail olur, toplum düzeni içine girmenin yanısıra, hayallerin bile erişemeyeceği mevkiye gelerek halifenin hâslarından sayılır; gerek geçmişinden topladığı ve gerekse geleceğinden toplayacağı meyveler, onu, buna lâyık kılar. Şeref, en taze bahçelerinde, onunla tecelli etmiş, benzerleri arasında o, en mükemmel işleri ortaya koymuş, iyi niyet ve yeterlilik göstermiştir. Bu hasletlere sahip olup vefa göstermen ve itaat pınarını pislik ve çöpten koruyup onu tatlı ve saf bir hale getirerek önderliği elde etmen nedeniyle *Emîri'l-mü'minîn*, işleri kesinleştirme ve çözümleme yetkisini sana havale etmiş ve seni, şeref ve yüceliğin en yüksek yerine oturtmuş, savaşta ve barışta düşmanın elindeki bölgelere hâkim olacak yetkiyi sana vermiş ve böylece seni onurlandırmış, sonderecede ikram ve ihsanda bulunmuş, sana olan sevgisini göstermiş, gösterilebilecek en büyük ihtimamı göstermiştir. Hiçbir nimetin eşit olamayacağı bu bağış ve ihsanla Tanrı, seni mutlu kılsın". Mektupta, "Halifenin sultana hitaben daha çok sözler söylediği, *Selçuklu Amîdi*'ne "*Ebu'l-Hasen, Şeyhü'd-devle ve Sikatü'l-hazreteyn* (Halife ve Sultan)'in güvendiği", Nizamü'l-mülk'e de "*Kıvamü'd-din ve'd-devle, Radiyyi Emîri'l-mü'minîn*" lâkaplarını

verdiği, fakat N i z a m ü l m ü l k 'ün *Selçuklu* ülkesinde “*Hâce-i Buzurg*” lakabıyla anıldığı, kaydedilmiştir. Bu bilgilerden sonra metinde, “Beraberlerinde, *Irak*'ta nâib olarak görev yapan E b û S a î d ile bölgedeki *Arap* ve diğer emîrliklerinin elçileri ve emîrleri bulunan *Selçuklu* heyetinin 12 Cumadelâhır (1 Haziran 1064)'da *Bağdad*'tan ayrıldığı belirtilmiştir¹⁵.

Bu kayıtlardan sonra yine aynı ay içinde (Haziran) *Reisü'l-Irakeyn* E b û A h m e d e n - N i h a v e n d î ile A y t e k i n e s - S ü l e y m a n î 'nin *Bağdad*'a geldikleri ve burada cereyan eden olaylar hakkında metinde, şu bilgiler verilmektedir:

Halife e l - K a i m , *Bağdad*'a gelen E b û A h m e d ve A y t e k i n 'i karşılamaları için hilafet hâdim ve hâciblerini görevlendirdi, onlar da bu görevi yerine getirdiler. E b û A h m e d , *Bâbü'n-nûbi*'ye geldi, oturup yeri öptü, daha sonra da *Dârü's-saltanat (Saltanat Sarayı)*'a dönüp gitti. O, birtakım güçlükler çıkardı ve bu arada halifeliğe ait bazı topraklara elkoydu. Onun bu hareket ve davranışlarını ağır bulan halife, onu *Beytü'n-nûbe*'ye çağırdı. Halifelik veziri İ b n C ü h e y r , E b û A h m e d 'e ve hattâ A y t e k i n 'e öfkelenip ağır sözler söyledi, bunun üzerine onlar, vezirin yanından ayrıldılar. Vezirin bu sert davranışı nedeniyle E b û A h m e d , halifeye haber gönderip veziri şikâyet etti ve “Kendisinin katına gelmekten affını” istedi ve “Bu vezir, *Türk* devletini *Araplaştırmıştır*. O, *Ukayloğullarını Irak*'a davet etti, böylece de bu planını gerçekleştirmeye çalışıyor” dedi. E b û A h m e d 'in bu sözleri, halifenin ağırlığına gitti; halife, E b û A h m e d 'e, vezirinin bu tutum ve davranışlarına teşekkür ve övgüyü de içeren bir cevap verdi. Halife bu cevabında “Bu konuda vezir, övülmeye değer bir durumdadır; çünkü onun, kendisine iftûrada bulunan düşmanları vardır” demiştir. Halifenin bu cevabı üzerine *Reisü'l-Irakeyn* E b û A h m e d , İ b n C ü h e y r - in ıktalarına elkoyduktan başka vezirin yakın adamlarına baskı yaptı ve *Irak*'ın aşağı ve yukarı bölgelerindeki halifeliğe ait arazilere de elkoydu. Bu olayların cereyan ettiği sırada, “Sultan Alp Arslan'a gitmekte olan elçi heyetinin *Tebriz*'e ulaştığı, vezir N i z a m ü l m ü l k 'ün de *İslâm* uçlarının sonu konumunda olan *Nahçıvan*'a gittiği, sultanın *Bilâdü'l-Ermen*'e gittiğinden beri iki ay geçmesine rağmen kendisinden hiçbir haber alınmadığı hususunda *Bağdad*'a haber geldiği” metinde kaydedilmektedir.

Aynı yılın (1064) Ramazan ayında (Ağustos/Eylül), *Selçuklu* veziri N i z a m ü l m ü l k 'ten *Bağdad*'a (fetihnâme niteliğinde) bir mektup geldi; mektupta şunlar yazılıydı:

“Sultan Alp Arslan, *Hazar* ülkesine süratle yürüdü ve orada, şimdiye değin erişilmesi mümkün olmayan yerlere girerek büyük bir beldeyi fethetti; buralarda aşağı-yukarı 30 bin kişi öldürüldü ve 50 binden fazla kişi de tutsak alınıp köle yapıldı, ayrıca sayısız ganimet ele geçirildi. Daha sonra sultan, muzaffer olarak buradan ayrılıp, *Anadolu*'nun (*Rum*) ilk kenti olan *Anı*'ya gelip kuşatmaya başladı. Ulu T a n r ı 'nın izni ve isteğiyle burasının fethi asla gecikmeyecektir. Bu sırada kendisine (N i z a m ü l m ü l k), *Reisü'l-Irakeyn* E b û A h m e d e n - N i h a v e n d î 'nin halifeye hoş olmayan ilişkileri haberinin ulaştığı ve bu nedenle ‘E b û A h m e d 'i kınayıp halifeye itaat ile onun emirlerine karşı gelmemesini’ bildirdiği ve ‘Böyle bir olayın bir kez daha cereyan etmemesi’ hususunda onu uyardığı” kaydedilmiştir¹⁶.

¹⁵ Metinde sözkonusu ettiğimiz Alp Arslan'ın sultanlığının halifece onaylanması, hil'at ve çeşitli unvan ve lakapların verilmesiyle ilgili G a r s u n n i ' m e 'den nakledilen ayrıntılı bilgiler, adları geçen araştırmacı eserlerde yer almamış, ancak bir-iki cümleyle bahsedilmiştir.

¹⁶ Bu konuda bk. M.A. Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*, III, s. 56.

N i z a m ü l m ü l k 'ün bu mektubundan birkaç gün sonra sultan A l p A r s l a n - in "Anı'yı fethini" içeren mektubu (*Fetihnâme*) *Bağdad*'a halifeye geldi. Bunun üzerine hilafet veziri İ b n C ü h e y r , *Beytü'n-nûbe*'de bir toplantı düzenleyip sultanın bu fetih mektubunu okuttu, bu arada "Halifenin de bu fetih dolayısıyla sonderecede sevindiği" açıklandı. *Reisü'l-Irakeyn* E b û A h m e d , bu toplantıya katılmamakla birlikte bir süre sonra *Beytü'n-nûbe*'ye gitti, vezir, onu karşıladı, bunun üzerine E b û A h m e d , ayağa kalkıp onu ululadı ve "Kendisine yapılanların doğru olmadığı" bildirilmesine çok memnun oldu ve halifeyi ululamak ve saygı göstermek amacıyla ayağa kalkıp yer öptü ve daha önce elkoyduğu ıktaları sahiplerine geri verdi. Böylece *Reisü'l-Irakeyn* ile vezir ve halifenin arası düzelmiş oldu¹⁷. Bu kayıtlardan sonra *Anı*'nın fethine bizzat tanık olmuş bulunan *Nakibü'n-nükabâ* e l - K a m i l E b u ' l - F e v â r i s , *Bağdad*'a halifeye gönderdiği mektupta bu fetihle ilgili ilginç izlenimlerini şöyle anlatmaktadır:

"Ben, bu beldede (*Anı*) korkunç bir görünümüne tanık oldum; burasının fethi, hayal bile edilemez; hiçbir hükümdarın burasını almak için harekete geçtiği, şimdiye dek zikredilmemiştir. Bu şehrin üç bölümünü büyük *Aras* ırmağı, öteki bir bölümünü de *Aras*'tan alınan su ile dolu bir hendek çevirmektedir. Su, buraya oldukça yüksek bir yerden şiddetle iner, bu nedenle kuvvetli bir akış oluşur, öyleki eğer suyun içine büyük bir taş atılacak olursa o taş parparça olur. Şehrin kapısına giden yol, aynı hizadaki hendeğin üstündeki köprüden geçer, şehrin surları sert granit taşından yapılmıştır; bu nedenle buraya ulaşmak, çok uzak bir ihtimaldir. Söylendiğine göre, bu kentte 700 bin ev ve 1000 kilise varmış. T a n r ı 'nın inayeti olmaksızın burayı almak, asla mümkün değildir. *Selçuklu* askerleriyle kenti savunanlar arasında savaş şiddetlendi, pek çok ölü vardı; *Selçuklu* askerleri, üzüntüye kapılıp tedirgin oldular, bu nedenle savaştan geri durdular, çünkü bu şartlarla savaşı kazanmak akla, hayale bile gelmezdi. Fakat bir saat geçmişti ki şehir surlarından bir parça, hiçbir müdahale olmaksızın sebepsiz olarak kopuvermişti. Bunun üzerine *Selçuklu* askerleri, buradan şehre girerek birçok kimseleri öldürüp mallarını yağma ettiler ve şehri yakıp yıktılar, kılıçtan kurtulanları da tutsak aldılar; yollar cesetlerle âdeta kapanmıştı, ancak cesetlerin üzerinden gidilebiliyordu. Tutsakların sayısı 500 binden az değildi. Ben, şehre girip görmek amacıyla, cesetlerin bulunduğu bir yol aradımsa da bulamadım". Bu mektubunda E b u ' l - F e v â r i s , bir kilisede, içine 9 tulum su alabilen bir saksı bulunduğunu, bunu, askerlerin parçalayıp aralarında bölüşüklerini ve saksının bir parçasının 18 rıt olduğunu, özellikle belirtmiştir¹⁸.

Anı'nın fethi hakkında verilen bu ilginç bilgilerden sonra metinde, A l p A r s l a n ile kardeşi K a v u r t B e y arasındaki ilişki ve yazışmalar hakkında şu kayıtlar yer almaktadır:

A l p A r s l a n 'ın, başta başkent *Rey* olmak üzere; ölen amcası sultan T u ğ r u l B e y 'in ülkesine hâkim olup *Devlet Hazine* ve paralarına elkoyduğu sıralarda *İsfahan*'da bulunan K a v u r t B e y , *Kirman*'a gelip önce sultan A l p A r s l a n , sonra da kendi adına *Şiraz*'da hutbe okuttu ve onunla mektuplaşıp ona hoş, güzel ve saygılı sözlerle hitap etti ve dedi ki: "Amcamız, içinde benim de bilinen hissemim bulunduğu pek çok para bıraktı. Benim ve adamlarımın ihtiyaçlarını karşılayacak param yok. Dinin ve mürüvvetinin gerektirdiği şekilde adaletli davranıp bu paralardan bana verersen bu, senden beklenen bir şey olur, yok eğer bunu yapmazsan yine de sana teşekkür ederim, fakat bu kez seni U l u T a n r ı 'ya

¹⁷ Krş. M.A. Köymen, adigeç. Esr., s. 56.

¹⁸ *Anı*'nın fethi hakkında bk. M.A. Köymen, adigeç. Esr., s. 18-19; O. Turan, adigeç. Esr., s. 105; A. Sevim-E. Merçil, adigeç. Esr., s. 51 ve bu araştırmalardaki bibliyografya.

havale ederim. Her şeye rağmen ben, senin iyi niyet ve kararına saygı gösterip razı olurum”¹⁹. Bu arada sultan Alp Arslan, kızkardeşleri olan ve kendisinin çok sevdiği emir Erisiği (Erbasgan = Erbasan)’ın eşi ve bu sırada Kavurt Bey’in yanında bulunan Gevher Hatun’u hiçbir haber alınamayan bir sorun²⁰ nedeniyle yanına çağırıp onu Erisiği’ya göndermek istedi, fakat ona, “Erisiği’nin, Kavurt Bey’in ayrılmasından sonra Fâris yönetiminin boş kalması nedeniyle Kirman’a gittiği” söylendi. Bunun üzerine sultanın bu fikrinden vazgeçtiği anlaşılıyor²¹. Bu sıralarda Nesâ’da bulunan Şebankâre emiri Fazlûye (Fazlaveyh), sultan Alp Arslan’a bir mektup gönderip “Kendisine bağlı ve tâbi olduğunu ve yönetimi altındaki yerlerde adına hutbe okutacağını” bildirip (Kavurt Bey’e karşı), ondan yardım istedi. O, ayrıca, bu sırada Ahvaz’da bulunan (Hûzistan ve Basra hâkimi) Hezâresb’e de bir mektup gönderip Şiraz’ı Kavurt Bey’den geri almak amacıyla ondan yardım isteğinde bulundu. Bunun üzerine Hezâresb, ona, Türk ve Deylemlilerden oluşan bir yardım kuvveti gönderdi. Fazlûye, bu kuvvetlerle Şiraz’a bağlı yerleri yağmaladı. Bu arada Kavurt Bey’e “Kardeşi Alp Arslan’ın Anadolu (Rum) ülkesine yöneldiği ve Fazlûye’nin de Şiraz’a yürüdüğü” haber verildi. Bunun üzerine Kavurt Bey, Fazlûye’ye karşı harekâta başladı ve bir süre sonra da Şiraz kapısı önlerinde yaptığı savaşta onu yenilgiye uğrattı. Askerlerinin büyük bir bölümü öldürülen Fazlûye, bozgun halinde geri çekildi, Kavurt Bey ise muzaffer olarak Şiraz’a girdi²².

Yine aynı yıl olayları arasında metinde, “Reisü’l-Irakeyn Ebû Ahmed Nihave ndî’nin sultan tarafından görevden alındığı ve yerine Ebû Saîd el-Kayinî’yi 500 bin altın karşılığında üç yıllığına Bağdad iltizamlığına atandığı hususunda, bu sırada Anı’da bulunan sultan Alp Arslan’dan Bağdad’a bir mektup geldiği” kaydedilmektedir. Bu azil ve atamayı içeren sultanın mektubunun gelmesi üzerine halife el-Kaim, sultana cevap niteliğinde bir mektup gönderip “Nihave ndî’nin kendilerine ait ıktaları aldığını, vezir ve diğer hilafet mensuplarına karşı kötü davranışlarda bulunduğunu” bildirdikten sonra “Tanrı’nın, itaatten çıkan, örf ve âdetlerden uzaklaşan herkes hakkındaki bize verdiği imkan, eksilmeden sürüp gider. Çünkü Tanrı, nimetlerini, itaatlı ve af dileyen kimselere yöneltir. Tanrı, sultanın iyi sultanlığı ve yaptığı işin doğru ve iyiye yönelmeye kavuşması nedeniyle onun kalbini hoş tutup korku ve endişesini, huzur ve sükuna dönüştürür” cümlesiyle mektubuna son vermiştir. Bu arada da Nihave ndî, “Vezirin ve adamlarının ıktalarının geri verilmesini” emretti²³.

Nihave ndî’yle ilgili bu kayıttan sonra da metinde, Zülkade (Ekim/Kasım) ayında, el-Kâmil Ebû’l-Fevâris, Temimî ve kadı Ebû Saîd’in sultan Alp Arslan’ın yanından Bağdad’a döndükleri belirtilmektedir.

¹⁹ Kavurt Bey’in bu ifadeleriyle, hanedan mensubu iki kardeş arasında, eski Türk töresi gereğince “Ülke, hanedan üyelerinin ortak malıdır” esası çerçevesinde bir miras uygulamasının sözkonusu edilmiş olduğu görülüyor.

²⁰ Metinde açıklanmayan bu sorunun, Erisiği’nin sultana karşı isyan konumuna gelmesiyle ilgili olması mümkündür.

²¹ Metinde, bu hususla ilgili birtakım eksikliklerin olduğu görülüyor. Bizim değerlendirmemiz, olayların akışı gözönüne alınarak yapılmıştır. Bk. O. Turan, adigeç. Esr., s. 107.

²² Bu konuda bk. E. Merçil, *Kirman Selçukluları Tarihi* (İstanbul 1980), s. 36-37; O. Turan, adigeç. Esr., s. 107; M.A. Köymen, adigeç. Esr., s. 46.

²³ Bu kayıtların ayrıntısı, M.A. Köymen, adigeç. Esr., s. 56’da yer almamaktadır.

Sultan Alp Arslan'ın *Armîniyye*²⁴ seferinden (*Gürcü* ve *Ermeni* seferleri) dönüşünde ordusuyla uğradığı *Hemedan*'da cereyan eden olaylar (Ekim/Kasım 1064), metinde şöyle anlatılmıştır:

Sultan, ordusuyla *Hemedan*'a girince, askerlerin birtakım kötü davranışlarda bulunmaları nedeniyle halk, evlerine çekilmiş ve dükkanlarını da kapatıp askerlere hiçbir şey satmaya başlamışlardı. Bunun üzerine sıkıntıya düşen askerler, onları sultana şikâyet ettiler. Şehir halkı, daha önce de birtakım kötü hareket ve davranışlarda bulunmuş, hattâ *Amîd İbn Tuğrul Bey*'i²⁵ öldürmüşlerdi. Askerlerinin şikâyeti üzerine sultan, askerlerine "Halkın evlerine yerleşmelerini, onlara iyi davranışlarda bulunmalarını" emretti. Bu emir üzerine askerler, şehre girdi ve halk, onlardan "Huzur ve güven içinde şehirde kalabilmelerinin sağlanmasını" istediler. Bu arada askerler, şer ve fesat çıkaran bir gurubu öldürdüler, geri kalanlar da şehirden kaçıp gittiler. Sultan Alp Arslan, hâdim (hâcib) *Porsuk*'u *Hemedan*'dan *Hûzistan*'da bulunan *Hezarsb*'e gönderip "Ödemesi gereken ıktâ (Tuğrul Bey döneminden kalan) borcunu ödemesini, yanında tutuklu bulunan *Sadaka b. Mansur*'la dostluk kurmasını, bunları yerine getirmediği takdirde de sultanın kendisine karşı harekete geçeceğini" bildirmesini emretti. Esasen *Sadaka*'nın kardeşi *Mukallid* ve oğlu *Leyis*, daha önce hil'atlerle birlikte sultana gidip "*Sadaka*'ya şefaatte bulunmasını" istemişler, sultan da onlara bu konuda sözveride bulunmuştu. Bununla birlikte sultana gelmiş olan elçiler, *Bağdad*'a dönmüşler, fakat *Mukallid* ve *Leyis*, onlarla gitmeyip sultanın sarayının kapı eşiğinde oturmaya başlamışlardı. Öte yandan hâcib *Porsuk*, *Huzistan*'a *Hezarsb*'e gidip sultanın buyruğunu ona bildirdi. Bunun üzerine *Hezarsb*, "Sultanın buyruğunu yerine getirip kendisine itaat edeceğini ve *Sadaka*'yı salıvereceğini", *Porsuk*'a bildirdi. Esasen sultan Alp Arslan, *Kum* ve *Kâşan* kentlerini emîr *Ebû Ali b. el-melik Ebû Kâlicar b. Bûye* (*Büveyh*)'den almış, 1 milyon 50 bin alın karşılığında *Hezarsb*'in yönetim alanında bulunan *Basra*'yı ona ıktâ edip onu *Basra*'ya göndermişti. Sultanın bu husustaki buyruğunu kapsayan fermanın kendisine ulaşması üzerine *Hezarsb*, *Basra*'dan vazgeçmeyip "Ben (sultana karşı) durumumun (mevkiim) bozulmasını gerektiren ne yaptım? Etraf memleketlerde benden başka hüküm (yönetim) icra eden hiç kimse kalmadı; olumsuz sayılabilecek bir şey yapmadım" dedi. Bu arada da o, emîr *Ebû Ali*'ye "*Basra*'da oturmasının mümkün olmadığını, çünkü burasının babasının memleketi olduğunu, bundan sonra da böyle kalacağını, çünkü halkının onu sevdiğini ve bu durumun böyle sürüp gideceğini, bozulması halinde ise telifisinin güç olacağını" bildirip onu uyardı²⁶.

Daha önce metinde geçen bir kayıta belirtildiği üzere, *Kavurt Bey*'in, *Ebu'l-Abbâs Fazlûye eş-Şevankârî*'nin yönetimindeki *Şiraz*'ı ele geçirmesinden ve askerlerini öldürmesinden sonra *Fazlûye*, *Anadolu* seferinden dönen sultan Alp Arslan'a *Hemedan Kapısı*'nda ulaştı. Sultan, ona güzel hil'atler verip ikramda bulundu ve "*Fars* ülkesini *Kavurt Bey*'den geri alıp kendisinin yönetimine verilmesi" hususunu onunla kararlaştırdı. *Fazlûye*'nin sultana gelmesinin 457 (1064/65) yılında olduğu da rivayet edilmiştir²⁷.

²⁴ *Büyük* ve *Küçük* olmak üzere iki bölümden oluşan (dört bölüm olduğu da rivayet edilmiştir) *Armîniyye*, *Tiflis*, *Bâbü'l-ebvab* ve *Anadolu* sınırlarına dek uzanır. Geniş bilgi için bk. Yakut, *adigeç. Esr.*, I, 219 vd.

²⁵ Böyle bir isim, şimdiye dek hiçbir kaynak ve araştırmalarda yer almamıştır.

²⁶ Krş. M.A. Köymen, *adigeç. Esr.*, s. 61.

²⁷ Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bk. M.A. Köymen, *adigeç. Esr.*, s. 62-63; E. Merçil, *adigeç. Esr.*, s. 36-37.

Bu kayıttan sonra bu yılın son olayı olarak *Selçuklu* vasalı *Musul* emîri M ü s l i m b . K u r e y ş 'in "Hemedan'a gidip vezir N i z a m ü l m ü l k 'ün katına çıktığı, eteğine yapıştığı, bunun üzerine vezirin, onun sultanla arasını düzelttiği, bunun sonucunda da sultanın ona *Enbâr* ile bazı yerlerin yönetimini ihsan ettiği" kaydedilmiştir. Daha sonra M ü s l i m , *Bağdad*'a dönünce halifelik veziri İ b n C ü h e y r , onu karşıladı; çok geçmeden *Babü'n-nübî*'ye giden M ü s l i m , eşiği öptü; halife, ona hil'at verip kendisinden memnun oldu. Böylece sultandan sonra halifenin de rızasını alan M ü s l i m , memleketi *Musul*'a geri döndü²⁸.

457 (1064/65) Yılı Olayları

Bu yılın ilk olayı, daha önce de sözkonusu edilen F a z l û y e ile ilgili olup Muharrem (Aralık 1064/Ocak 1065) ayında, sultan A l p A r s l a n 'ın yanından *Bağdad*'a gelen ve adı belirtilmeyen birisinin ifadelerine (Kuşkusuz bunları G a r s u n n i ' m e 'ye söylemiştir) dayanılarak metinde şöyle anlatılmaktadır:

Sultan, 14 Zülhicce (16 Kasım 1065) Çarşamba günü, *Hemedan*'dan *İsfahan*'a gitti ve orada 40 gün kaldı. F a z l û y e , sultanın *Hemedan*'da bulunduğu sırada ona gelmişti. Sultan, ona izzet ve ikramda bulduktan başka güzel hil'atlar verdi, onunla birlikte gelenlere de ayrı ayrı hil'atlar, ayrıca da çadırlar, otağlar, altın işlemeli eyerli atlar, gümüş ve altın kaplar ve daha pek çok armağanlar verdi. Sultan, F a z l û y e 'ye "Üç namaz vaktinde (çadırının) kapısında davullar (nevbet) vurulmasını" emretti; bundan başka sultan, askerlerinden bir bölümünü hazırlayıp kardeşi K a v u r t B e y 'in adamlarını uzaklaştırmak ve onların sultana bağlanmasını sağlaması amacıyla F a z l û y e 'nin emrine verip *Şiraz*'a göndermişti. 5 Muharrem (17 Aralık 1064 Cuma günü)'de sultanın *Şiraz*'a gittiği kendisine ulaştırılan H e z a r e s b , hâcib P o r s u k 'la birlikte, derhal *Şiraz*'a hareket etti. Öte yandan sultan A l p A r s l a n , Muharrem (Ocak 1064/65) ayında, kardeşi K a v u r t B e y 'in bulunduğu *Şiraz*'a ulaştınca K a v u r t B e y , ağırlıklarını, aile ve hazinesini *Kirman*'a gönderdi, kendisi de deniz tarafındaki *Bîr* adı verilen bir kaleye gidip sığındı. Bu arada K a v u r t B e y 'in bir kısım askeri, sultanın askerlerine saldırdı ise de çok geçmeden onlar, A l p A r s l a n 'dan "aman" dileyip teslim oldular, sultan da onlara iyi davranışlarda bulundu. Bu arada sultan, K a v u r t B e y 'in yolunu kesmek amacıyla *Kirman* yoluna kuvvet sevketti; bu kuvvetler, 5 bin deve ve katırı ele geçirip sultana getirdiler, sultan, buna sonderecede sevindi. Daha sonra sultan, bu sırada veziri N i z a m ü l m ü l k 'ün bulunduğu *İsfahan*'a gitmek üzere, beraberinde, hizmetinde bulunan M ü s l i m b . K u r e y ş olduğu halde, *Şiraz*'dan hareket etti (Safer başları=Ocak 1065 ortaları)²⁹. Bu yolculuk sırasında sultan A l p A r s l a n 'ın atından düştüğü hakkında metinde (Tabii G a r s u n n i ' m e 'den naklen) şu bilgiler verilmiştir:

Hemedan'dan *Bağdad*'a gelen bir mektubun kapsamı şöyle idi:

Sultan A l p A r s l a n , *Şiraz-İsfahan* arasında atından düştü. O, bu olayın, kendisinin *Hemedan* halkına yaptığı kötü davranışların karşılığı olduğunu düşündü. Bu nedenle sultan, *Hemedan Nâzırı* E b û M u h a m m e d e d - D i h i s t a n î 'ye bir mektup yazıp "Şehre giriş ve bir kısım gümrük vergilerini (*Mükûs* ve *Darâib*) kaldırmasını, halka iyi dav-

²⁸ Bu konuda bk. M.A. Köymen, *adıgeç. Esr.*, s. 64,65.

²⁹ Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bk. E. Merçil, *adıgeç. Esr.*, s. 38-39.

ranmasını ve onlardan aldığı şeyleri (Para v.s.) geri vermesini” emretti. Fakat *Nâzır*, sultanın bu mektubunu gizleyip emrini uygulamadı ve buna neden olarak da “Şehre giriş vergilerini (*Mükûs*) eğer kaldıracak ve halktan aldığım şeyleri geri verecek olursam o zaman *Devlet Hazinesi*’ne hangi vergi gelirini göndereceğim ve sultanın yerine getirilmesi gerekli olan işlerine neyi sarfedeceğim?” dedi. Çok geçmeden nefes darlığına yakalanan *Nâzır* öldü, sultanın söz-konusu mektubu, onun geride bıraktığı şeyler (Tereke) arasında bulundu. Bu hususu öğrenen *Hemedan* halkı, “*Nâzır*’ın uğradığı bu sonuç, onun bize karşı olan kötü niyetinden ileri gelmiştir” dediler³⁰.

Bu kayıtlardan sonra *Haleb* emîri *Atiyye b. er-Ru’kiliyye* ile *İbn Han et-Türkmanî* (*Hanoğlu Harun*) ilişkileri hakkında, *Bağdad*’a gelen bir mektupta şu bilgiler verilmiştir:

Haleb hâkimi *Atiyye b. er-Ru’kiliyye*, *İbn Han et-Türkmanî* ve beraberinde bulunan takriben 500 *Oğuz* askerine yakınlık göstermiş ve onlara her ay 11 bin altın vermeyi kararlaştırmıştır. Çok geçmeden *Atiyye*, *Haleb*’e kendisine gelen *İbn Han* ve *Oğuzları* şehrin dışındaki *el-Hâzır* semtine yerleştirdi. *İbn Han* ve *Oğuzları*, *Bizans* uç bölgelerinde sürekli olarak hareket halinde idiler, dolayısıyla da *Bizans* topraklarından kendi güç ve kuvvetleriyle yağmalarda bulunmak suretiyle ganimet elde ediyorlardı. *Atiyye*’nin onları çağırmasının nedeni, kardeşi *Şiblüddeve*’nin oğlu *Mahmud*’un saldırısından korunmak ve kendi kabilesi *Kilâboğullarına* destek ve yardımcı kılmak amacıyla idi. Fakat yerli muhafızları olan *Haleb Ahdâsı*³¹, bu *Oğuzlara* saldırıp onlardan bir gurubu öldürdüler; onların bu saldırısı, *Oğuzlardan* korkup çekinen *Atiyye*’nin emriyle idi. Bunun üzerine *İbn Han*, geri kalan *Oğuzlarla* *Atiyye*’den ayrılıp onun düşmanı durumunda olan *Mahmud*’a katıldı³².

Söz konusu edilen *İbn Han*’la ilgili metinde verilen bu kayıtlardan sonra yine metinde, aynı yılda (1064/65) *Bizans* hükümdarının (X. *Konstantinos Dukas*) hilâfet veziri *İbn Cüheyr*’e (Tabii halifeye verilmek üzere) bir mektup gönderdiği, bu mektupta hükümdar, “Aralarında uzun zamandan beri mektuplaşma olmadığını, bu suskunluğun ve ihmalin niçin olduğunu, aralarındaki anlaşmanın yenilenmesinin her bakımdan isabetli olacağını, nazik, kibar ve terbiyeli olmanın bunu gerektirdiğini” belirttikten sonra “Uzun bir süreden beri aramızda mektuplaşmanın olmaması nedeniyle sabrımız kalmadı, bu nedenle biz, bu mektubu, aramızdaki suskunluğu gidermek ve sizden haber almak amacıyla gönderiyoruz” demiştir. *Bizans* hükümdarı, ayrıca bir mektup *İbn Cüheyr*’e, bir mektup da birtakım armağanlarla sultan *Alp Arslan*’a göndermiştir³³.

Yine bu yıla ait (Ramazan=Ağustos/Eylül) olaylar arasında metinde, *Horasan*’dan bir hacı kafilisinin *Mekke*’ye geldiği belirtildikten sonra vezir *Nizamülmülk*’ün, *Mek-*

³⁰ Bu olay, adları geçen araştırmalara yansıtılmamıştır.

³¹ Tekili *hades* olan *Ahdâs*, ortaçağlarda, devlet, ya da bir şehrin yerli muhafız teşkilatı kuvvetlerine verilen addır (Bk. R. Dozy, *Supplement aux Dictionnaires Arabes* (Paris 1927), I, 257-58; Cl. Cahen, EI² “al-Ahdâs” mad.

³² *Karahanlı* devletinin batı kolu hükümdarlarından *Ebü İbrahim I. Tamgaç Han b. Nasr*’ın (1058-1067) oğullarından birisi olduğu muhtemel olan ve ilgili kaynaklarda “*İbn Han*, *İbn Hakan*, *Melik Harun b. Hakan et-Türkmanî*” olarak kaydedilen *Hanoğlu Harun*’un bütün faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. A. Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi* (Ankara 1989, 2. baskı=TTK. Yay.), s. 35-47.

³³ *Bizans* imparatorunun bu mektupları göndermesinin nedeni, *Balkanlar*’da *Peçenek* ve *Oğuzların* (Uz), *Anadolu*’da *Selçukluların* ve nihayet göç durumunda bulunan *Alan*, *Hazar* ve *Kıpçakların* (*Kuman*) *Bizans*’i sonderecede güç durumlara düşürmeleri idi (Bk. O. Turan, adigeç. Esr., s. 106).

ke'ye giden yolun açılması hususunda *Bağdad*'a atanan *Amîd Ebû Saîd* ile konuşup danışmalar yaptığı, bunun üzerine *Amîd*'in hilafet veziri *İbn Cüheyr*'le birkaç kez buluşup görüştüğü ve sorunun çözümlenmesi konusunda gerekli kararları aldıkları, kaydedilmiştir.

Bu kayıttan sonra da halife *el-Kaim Biemrillah*'ın, ölen eşi *Arslan Hatun*'un *İsfahan*'da toprağa verilmesi hususunda iki hâdim ve iki hâcibi gönderdiği belirtilmiştir.

Yine aynı yılın Şevval (Eylül/Ekim) ayında, *Bedr b. Mühelhil*'in *Nişabur*'dan döndüğü, esasında sultan *Alp Arslan*'ın, onu oğlu *Melikşah*'ın *Türk* hükümdarı *Tağaç*'ın kızıyla kıyılan nikahında³⁴ bulunması için davet etmiş olduğu, metinde kaydedilmiş, daha sonra ise sultanın, *Kadırlı Han*'ın kızı ve *Mahmud b. Mesud b. Sebüktekin*'in eski eşi ile *Merv*'de evlendiği ve onu *Belh*'e gönderdiği, sultanın daha önce de *Rey*'e girdiği zaman *Tuğrul Bey*'in eşi *Akke* (ya da *Ukke* . . .) ile de evlendiği, kaydedilmiştir.

Bu kayıttan sonra *Haleb* emiri *Atiyye*'nin, *İbn Han* ve *Oğuzların* şehri kuşatıp sıkıştırması nedeniyle şehirde fiyatların çok yükselmesi ve halkın buna dayanamaması sonucunda *Haleb* kalesinden inip şehri kardeşinin oğlu *Mahmud*'a verdiği, belirtilmiştir. Bununla birlikte şehir halkının, *Mahmud*'a “*Oğuzların Haleb*'e girmemeleri” şartını kabul ettirdikleri, bu nedenle de emir *Mahmud*'un, *İbn Han* ve *Oğuzların* daha güneydeki *Maarretünnûman*'ı verdiği, bir rivayete göre de *İbn Han*'ın *Haleb Ahdâsı*'ndan korkup çekinmesi nedeniyle *Irak*'a gittiği, *Atiyye*'nin ise *Kilâboğulları* kabilesine gidip yerleştiği, belirtilmiştir³⁵. Bu kayıttan sonra da *Nizamiyye Medresesi*'nin yapımına başlandığı (Zülhicce=Kasım/Aralık), inşa sahalarında bulunan evlerin boşaltılmamış olması nedeniyle de inşaatın durduğu belirtilmiştir.

Bu yılın *Selçuklularla* ilgili son olayı, sultan *Tuğrul Bey*'in veziri *Amîdülmülk Kündürî*'nin haltercümesi ve özellikle bir görgü tanığının ifadelerine dayanarak öldürülmesidir ki, bu olayın anlatımı “*Muhammed b. Mansur Ebû Nasr Amîdülmülk el-Kündürî*” başlığı altında şöyle kaydedilmektedir:

Sultan *Tuğrul Bey*'in veziri olan *Amîdülmülk*, *Tureysis*'e bağlı *Kündür*³⁶ köyündendir. O, erdemli, tedbirli, sağlam ve iyi karakterli idi. Sultan, onu, bir kadınla evlenmesi işini yürütüp gerçekleştirmesi hususunda görevlendirmiş, fakat o kadınla kendisi evlenmiş, bunun üzerine sultan, onu hadım ettirmiş, buna rağmen onu vezirlik makamında bırakmıştı. *Kündürî*, bu hususta şu şiiri yazmıştı:

Ölüm acıdır, ancak yücelik ve şerefe susadığım zaman onu içmek bana tatlı gelir.

Başımda yumurtlayan başkanlığın (Vezirlik) vesveseleri, başımın içinde dönmeye başladı; korkarım ki o, benim başımı döndürdü.

O, öldürüldüğü sırada ise şu şiiri söylemişti:

³⁴ Genellikle kaynaklarda *Sıbt*'ta olduğu gibi- *Karahanlı Tağaç* (*Tağaç*, *Tamgaç*) *Han*'ın kızı olduğu kaydedilen *Melikşah*'ın eşi *Terken* (ya da *Celâliye*) *Hatun*, *Semerkant* hâkimi *Şemsülmülk*'ün amcası olan *İsahan*'ın kızıdır [Bk. İ. Kafesoğlu, *Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu* (İstanbul 1953), s. 15].

³⁵ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. A. Sevim, *adıgeç.*, Esr., s. 38-42.

³⁶ *Kündür*, *Nişabur* civarında ve *Tureysis*'e bağlı bir köy (Bk. Yakut, *adıgeç.* Esr., IV, 309).

*İnsanlar, beni alt edememekten dolayı daralmışlarsa ölüm,
onlar için dünyayı genişletmeye yeterlidir.*

*İşte ölüyorum ve peşimden onurlu ve şerefli bir eser beni izliyor. Ölüm, bir kâsedir, hepimiz on-
dan içeceğiz.*

Daha önce de zikredildiği üzere, sultan T u ğ r u l 'un ölümü üzerine K ü n d ü r î , sultanın kardeşinin (Ç a ğ r ı B e y) o ğ l u S ü l e y m a n 'adına hutbe okuttuktan sonra *Devlet Hazinesi'*ndeki para ve malları ordu mensuplarına dağıtmış ve A l p A r s l a n 'a da bir mektup gönderip onu tehdit edip korkutmuş ve "*Horasan* yönetimiyle kanaat etmesini" bildirmişti. Fakat *Horasan*'la kanaat etmeyen A l p A r s l a n , başkent *Rey*'e gitmek üzere *Nişabur*'dan ayrıldı. Öte yandan vezir A m î d ü l m ü l k K ü n d ü r î , A l p A r s l a n 'ın üstün bir konumda bulunduğunu görünce bu kez, hutbeyi onun adına değiştirdi. Bir süre sonra A l p A r s l a n , *Rey*'e gelip hâkim oldu ve K ü n d ü r î hakkında kalbinde beslediği hissi, ona açıklamayıp gizledi, böylece o, sultanın hizmetine devam etti. Bu konuda M u h a m m e d b . H i l â l e s - S â b i ' , şunları söylemiştir: A m î d ü l m ü l k 'ün hizmetindeki adamlardan birisi, onun tutuklandığı günden öldürülünceye değin başına gelmiş olan olayları bana anlattı, şöyleki:

17 Muharrem (29 Aralık) Çarşamba günü, sultan A l p A r s l a n , "A m î d ü l m ü l k 'ün kendisine hizmetten (Vezirlik) uzaklaştırılmasını ve derhal N i - z a m ü l m ü l k 'e vezirlik hil'atı giydirilmesini" emretti. Bunun üzerine odasına gelen A m î d ü l m ü l k 'e, kâtabi E b u ' l - B e d r , durumunu sorunca o da şunları söyledi: Ben, âdetim olduğu üzere, *İçki Meclisi (Meclisü'ş-şurb)*'nde sultanın yanında oturuyordum. Bir hâcib, K u t a l m ı ş 'ın adamlarından olup tutsak alınan bir *Türkmen* hakkında konuşma yaptı. Bunun üzerine sultan, "Bu köpek nasıl oluyor da bu *Türkmen* hakkında bana hitapta bulunuyor? Ey gulam git, onun başını bana getir!" dedi. Bunun üzerine ben, kalkıp yer öp-tüm ve ona "Bu hâcibe, nefesine uyup *Türkmen* hakkında size hitap etmesi nedeniyle ölümle karşılık verilmesi, iyi olmaz" dedim. Bu sözüm üzerine sultan, bana sonderecede kızdı ve "Sen, daha önce (yani sultan T u ğ r u l B e y döneminde) ülkenin senin tarafından yöne-tilmesini, emir, ferman ve yasaklamanın (yani bütün yetkilerin) senin yetkinde bulunmasını, alışkanlık haline getirmiştin, böylece bana, bu hususlarda hiçbir yetki kalmamış oluyor. Alış-tığın bu âdeti bırak ve ahdettiğin esas görevine yönel! Tasavvur etki ben, bunu, hâcibi, *Türkmen*'den soğutmak amacıyla yaptım" dedi. Fakat bundan önce de S ü r h a b 'a sultana ait al-tın işlemeli külâh ve örülmüş giysi verilmişti. Bunun üzerine ben (A m î d ü l m ü l k) , sul-tana "Senin buyruğun, bana, her şeyden berî olan (soru sorulamayan) T a n r ı 'nın buyruğu gibidir, bu nedenle de ne olacağı sorulmaz. Ancak S ü r h a b kim oluyor ki sen, ona, sultana ait külâhı ve giysiyi verdin" dedim. Benim bu sözüm üzerine sultanın öfke ve kızgınlığı sonde-recede arttı. Bu arada S ü r h a b , *İçki Meclisi'ne* girdi, dizi, benim dizime degecek şekilde oturdu ve beni sıkıştırıp rahatsız etmeye başladı; esasında o, daha önceleri, benim önümde ayakta durup saygı için yer öperdi. Bu nedenle onun bana karşı yaptığı bu hareket ve davra-nış, oradakiler tarafından ağır bulundu. Daha sonra S ü r h a b , sultana iltifatta bulundu. Bu arada sultan, bana (A m î d ü l m ü l k) "*Devlet Hazinesi'*ni, içindeki mal ve paraları bana karşı kullanarak zarara uğrutup yok ettin" dedi. Bunun üzerine ben, ona "Ey sultan!, ben, *Devlet Hazinesi'*ndeki parayı ordu mensuplarına dağıtmasaydım sen, bugün, para, kale (*Rey* kalesi) ve *Rey*'e sahip olamayacaktın. Ben yaptığım şeye karşılık onlara 'Sana itaat andı' içir-dim" dedim. Benim bu sözlerim üzerine A l p A r s l a n "Yalan söylüyorsun, senin esas amacın bu değildi. Sen, avlanan bir doğan konumundaydın; doğanın yanında bulunan av,

ona ait sayılır, fakat doğanın sahibi gelince o avı ondan alır. Sen, *Devlet Hazinesi*'ndeki parayı ordu ve öteki (yüksek) devlet mensuplarına dağıtıp onları çevrene topladın. Sen, felsefe, hitabet, kitap okuma (araştırma) ve edebî bilimler (âdab) tahsil etmiş olduğunu iddia eden deneyimli kimse olarak, amcamın (T u ğ r u l B e y) öldüğü sırada, ben, 100 bin atıyla *Nişabur*'da, kardeşim K a v u r t B e y, ordusuyla *Fâris*'te ve K u t a l m ı ş da 50 bin kişiyle senin karşında iken, bu hareket ve davranışlarda nasıl bulunabildin ve buna nasıl cüret ettin? Böyle bir durumda, bizden kurtulup ülkeye bizsiz tek başına hâkim olman, sana nasıl mümkün olurdu? İşte senin bu yaptığın apaçık bir cahillik ve bilinçsizliktir” dedi. A m î d ü l m ü l k sözüne devamla: “Ben, sultana gerekli cevabı vermek üzere idim, fakat o, sende sinirlenip gazaba geldi ve beni öldürmek için silah bekliyordu. Bununla birlikte o, benim *İçki Meclisi*'nden çıkarılıp kendisinden uzaklaştırılmamı' emretti; böylece onun, 'Benim öldürülmemi' istediği anlaşılıyordu. Daha sonra sultan, devlet işlerinin yürütülmesi görevini (Vezirlik) N i z a m ü l m ü l k 'e verdi ve sonra da kalkıp odasına gitti. Fakat bir süre sonra odasından çıkan sultan, 'Nerde o E b û N a s r (A m î d ü l m ü l k)?' deyince ben, hemen yerimden kalkarak önünde yer öptüm, aşağılık duygusuyla ona yalvarıp yakardım. Bunun üzerine o, bana 'Böyle bir çırpınış ve böyle korkak bir yürekle senin devlete hâkim olman nasıl mümkün olurdu?' dedi. Ben, ona cevap olarak 'Senin gibi bir sultandan ben, nasıl korkup çekinmem. Beni cezalandırmadan kurtulacak olursam o zaman beni bağışlayıp bana müsamaha göstermeni beklerim' dedim. Bu sözlerim üzerine sultan, bana 'Odana git ve şunu iyi bil ki, ben, daha senin hakkında içimde olanların hepsini açıklamadım ve bende, senin açıklanmasına karşı çıkacağın başka şeyler de vardır' dedi. Daha sonra ben, yer öpüp odama çıktım. Bu arada bana 'Sultanın hizmetine erken başla ve senden tiksiniş nefret ettiğini görmemezlikten gel ve ondan asla korkma!' denildi. Bu tavsiye üzerine ben, ertesi gün, sultana hizmete erken başlamak amacıyla sultanın odasına girmek isteyince bana izin verilmedi. Bunun üzerine ben de N i z a m ü l m ü l k 'e giderek vezirlik görevi dolayısıyla kendisini kutlayıp armağan olarak ona 5 bin altın takdim ettim. Benim bu hareket ve davranışım dolayısıyla N i z a m ü l m ü l k , 'kalbimi hoş tutacağı' hususunda bana sözveride bulundu”. G a r s u n n i ' m e , rivayetine devamla: A m î d ü l m ü l k ikamet etmekte olduğu *Sultanlık Sarayı*'ndan ayrılırken oradaki askerlerin çoğu da onu izleyip saraydan ayrıldı, bunun üzerine durum, sultana arzedildi ve ona şunlar söylendi: “Senin ona kızgınlığına ve onu aşağılamana rağmen, askerinin ona böyle itaat ve bağlılık göstermesi, nasıl olur? K ü n d ü r î , kalplerine para vesair şeylerle hâkim olduğu halkın yaşadığı bir ülkede seninle birlikte bulunuyor, ayrıca ikametini sürdürmekte olduğu sarayda 300 askeri var ve yine aynı sarayda seninle birlikte yeyip içiyor. Bu, rıza gösterilip kabul edilecek bir husus mudur? Ya senin aleyhine olarak onun eline bir fırsat geçecek olursa acaba neler olur?” Bu sözler üzerine sultan, A m î d ü l m ü l k 'e haber gönderip “Senin yanında bulunan askerlere artık ihtiyacın kalmamıştır, bu nedenle onları bize gönder” dedi. Bunun üzerine A m î d ü l m ü l k , sultandan, yanında kalmasını istediği dört tanesi dışında, beraberindeki diğer askerleri sultana gönderdi, sultan da bunları saraydaki hâciblerin hizmetine verdi. Bu arada A m î d ü l m ü l k 'ün bu konumu karşısında *Horasan Amidi*, beraberindeki 50 askerle ona karşı saldırıya geçti. Bunun üzerine A m î d ü l m ü l k , N i z a m ü l m ü l k 'e haber gönderip “Kendisiyle buluşup görüşeceğini” bildirdi. Çok geçmeden kendisinin yanına gelen N i z a m ü l m ü l k 'den “Bu olaylar karşısında kendi durumu için sultanla konuşmasını” istedi, o da bu hususta sözveride bulunmak suretiyle onu kalbini hoş tutup rahatlattı. Fakat bu arada sultan, A m î d ü l m ü l k 'e haber gönderip “Sana ait olan bütün her şeyi tespit edip ortaya çıkar ve hazinelere (Devlete ait) gönder” dedi. Bu emir üzerine A m î d ü l m ü l k , ikamet ettiği saraydaki dairesinde bulunan giysi, altın, gümüş ve mücevherlerin hepsini ortaya koydu, kendisinde sadece 1000

altın (dinar) ve 70 bin dirhemden başka hiçbir şey kalmadı; bunların da mutfakta kullanılan yemek takımlarının (kapkacak) değeri olduğu, söylenmiştir. Böylece hemen her şeyi *Devlet Hazinesi*'ne alınan A m î d ü l m ü l k 'e "Sultanın Anadolu'ya (*Rum*) gazaya gidinceye değin kendisinin *Mervürûd*'a³⁷ gitmesi, daha sonra da dönüp sultanın hizmetinde hazır bulunması" emredilip bildirildi. Bu arada, A m î d ü l m ü l k 'ün evlatlık edinip çok sevdiği küçük *Türk* çocuğu öldü; onun ölümüne çok üzülen A m î d ü l m ü l k , "Artık mutluluk ve devlet bizden uzaklaştı" dedi. İşte bu sıralarda sultan, A m î d ü l m ü l k 'ün daha önceleri kendisine göndermiş olduğu "Rey'e gelmeyip *Nişabur*'da kalmasını, aksi takdirde kendisiyle savaşıacağını" içeren mektubunu ona gönderdi, daha sonra bizzat A m î d ü l m ü l k 'ün el-yazıyla olan "Şimşek gibi çakıp yıldırım gibi gürlediği" mektubu da ona gönderdi ve "Benimle yaptığın bu yazışmalar, paraları, benim hizmetimde ve benim için sarfetmiş olduğun söz ve iddialarının aksini, açıkça göstermektedir" dedi. Bunun üzerine A m î d ü l m ü l k , "Sultanın beni affetmesi, benim suç ve günahımdan daha büyüktür" dedi. A m î d ü l m ü l k 'ün yanında bulunan adam sözüne devamla: A m î d ü l m ü l k , beraberinde, eşi, kızı, cârîyeleri ve dört adamı (gulam) olduğu halde, 15 Safer (26 Ocak Çarşamba) günü, *Mervürûd*'a hareket etti, ben de onunla birlikte idim; kendisine *Mervürûd Reisi*'ne vermek üzere bir de mektup verildi. Bu mektupta "Ulu şeyh A m î d ü l m ü l k 'e, kendisinin iyi bulacağı hizmette bulunulması ve ona her ay 100 altın verilmesi" bildiriliyordu. Daha sonra A m î d ü l m ü l k , kendisine verilen bu mektuba memnun olup kalb huzuru ile ve yeniden *Rey*'e döneceği ümidiyle *Rey*'den ayrıldı ve bir süre sonra da *Nişabur*'a geldi. Çok geçmeden o, burada bulunan sultan A l p A r s l a n 'ın *Ümmü Hıfçak* (*Ümmü Kıpçak*) lâkaplı eşi *Hatun* ve çocuğunun yanına gitti ve *Hatun*'a hizmet ve ululamada bulundu, hattâ çocuğu alıp kucağına oturttu. Bu arada A m î d ü l m ü l k , *Hatun*'un ve çocuğunun eteklerine yapışp ondan "Kendisinin affi hususunda sultana mektup yazmasını" diledi ve ona 500 altın ve bir at hediye etti. Bunun üzerine *Hatun*, ona "İyilik yapıp isteğini yerine getireceği" hususunda sözveride bulundu, ayrıca kendi iktâ sahasında bulunan *Mervürûd*'a (Tabii *Reisine*) bir mektup yazıp "A m î d ü l m ü l k 'e 1000 altın verilmesini" bildirdi; *Hatun*, ayrıca "Kendisinin ve çocuğunun himayesine sığınmış olan A m î d ü l m ü l k 'ü affetmesi" hususunda eşi sultana da bir mektup gönderdi. A m î d ü l m ü l k ise *Nişabur*'dan ayrılıp *Mervürûd*'a ulaştı ve şehir *Reisi*'nin evine indi. Biraz sonra " *Nişabur* ile *Mervürûd* arasında, yedi fersahlık bir yerde oturmakta olan *Nişabur Reisi M a h m u d b . E b î A l i e l - M e n î î* 'den, *Mervürûd*'daki nâibi kardeşi A b d ü r r e z z a k 'a bir mektup geldiği haberi, bize ulaştı. Bu mektupta, *Nişabur Reisi*, kardeşine "Sultan A l p A r s l a n 'dan bir *Türk gulamı* ile gönderilen ve içinde A m î d ü l m ü l k 'ün öldürülmesini emrettiği bir mektup aldığı, bundan haberdar olması için de bu mektubu ve gulamı kendisine gönderdiğini ve bu gulama, mektuptaki sultanın emrini gecikmeden yerine getirme olanağını sağlamasını" bildirdi. Kardeşinin bu mektubunu alan A b d ü r r e z z a k , buna sonderecede çok üzüldü. Esasen *Nişabur Reisi M a h m u d b . E b î A l i* ile A m î d ü l m ü l k arasında iyi bir dostluk, sevgi ve sadakat vardı³⁸. Çok geçmeden sultanın emrini yerine getirmekle görevli olan *Türk* gulam, A m î d ü l m ü l k 'ün yanına gelip ona "Kaleye çıkmasını" emretti. Bunun üzerine hep birlikte kaleye çıktılar. Kardeşinin nâibi ve aynı zamanda *Mervürûd* hatibi ve ilerigeleni bulunan A b d ü r r e z z a k , Cuma günü şehir camiiinin minberine çıktı, üzüntüsünden ne söyleyeceğini bilemiyordu, sadece iki kelime söyledikten sonra minberden

³⁷ Bk. Not nr. 9.

³⁸ İşte bu nedenle *Nişabur Reisi M a h m u d* 'un, sultanın, A m î d ü l m ü l k 'ü öldürme emrini bizzat kendi eliyle yerine getirmeme amacıyla *Mervürûd*'a gelmediği açıkça görülmektedir.

aşağı indi. Ben (A m î d ü l m ü l k 'ün yanındaki adam), bunu haber alır almaz derhal A m î d ü l m ü l k 'ün yanına kaleye çıktım ve ona “Düşün bak! Senin buradan kurtulmanın bir çıkar yolu var mıdır?” dedim. Bunun üzerine o, dili tutulup sessiz kaldı, daha sonra ise “Çıkar yol senin, benimle A b d ü r r e z z a k 'ı biraraya getirip görüşmemizi sağlamandadır” dedi. Bunun üzerine ben, kaleden inerek A b d ü r r e z z a k 'a gidip “Sizinle A m î d ü l m ü l k arasında iyi bir dostluk bulunduğunu biliyorum. A m î d ü l m ü l k 'e, kendisi hakkındaki haberi alınca yakınları ve eşine vasiyette bulunmak amacıyla sizinle görüşmesini” söyledim. Benim bu sözlerim üzerine o, “Onu görmeye kalbim tahammül etmez, buna dayanmam” dedi, fakat ben, kaleye çıkmaya razı oluncaya dek bu hususta ona ısrar ettim, sonunda onu kaleye çıkardım. A m î d ü l m ü l k , A b d ü r r e z z a k 'ı görür görmez hemen eteğine sarıldı ve “Benim kurtuluşumun senden başka kimsenin elinde olduğunu sanmıyorum” dedi. Bunun üzerine A b d ü r r e z z a k , ona “Senin kurtuluşun için bende ne gibi bir olanak vardır?” deyince A m î d ü l m ü l k ona, “Kardeşin *Nişabur Reisi M a h m u d 'a*, kendisi buraya gelinceye dek hakkındaki emri uygulamayacağını, o buraya gelince de ona, bunun çok güç bir iş olduğunu, sultanın ilk mektubundaki (Öldürülme) emrinin uygulanmasının gerekmediğini, sultanın bu emri verdiği sırada belki sarhoş olduğunu, A m î d ü l m ü l k 'ün hasta bulunduğunu, belki de ölmüş olabileceğini, sultanın onu, bu nedenle affedebileceğini ve ayrıca kendisinin de bizzat sultana, merhamet etmeye razı edebilecek bir mektup yazacağını, bir mektupla bildir” dedi. A m î d ü l m ü l k 'ün bu sözleri üzerine A b d ü r r e z z a k “Hay hay, baş üstüne” deyip kaleden indi ve kardeşi *Nişabur Reisi M a h m u d 'a* “Buluşmaları” hususunda bir mektup göndermesi üzerine M a h m u d , *Mervürü'd'a* gelerek kardeşiyle buluştu; A b d ü r r e z z a k , A m î d ü l m ü l k 'ün kendisine söylediklerini ona aynen söyledi ve “Üzerlerinde A m î d ü l m ü l k 'ün hukuku olduğunu” belirtti. Bunun üzerine M a h m u d , “Baş üstüne” dedi. Çok geçmeden M a h m u d , sultana, A m î d ü l m ü l k 'ün affı konusunda bir mektup yazdı, A m î d ü l m ü l k de sultana “Kendisine pek çok paralar vereceğini, affı konusunda yalvarıp yakarmayı” içeren bir mektup yazmıştı. M a h m u d , her iki mektubu sultana gönderdi. Bu arada A m î d ü l m ü l k , sultanın kendisini öldürmekle görevlendirip gönderdiği gulama para verdi, buna karşılık gulam, sultandan cevap gelinceye dek beklemeye başladı. Bu arada A m î d ü l m ü l k , A b d ü r r e z z a k 'tan, sultandan kendisi hakkında gelen mektubun içeriğini öğrenmek istedi, o da ona, bu mektubu gönderdi. Mektubun kapsamı şöyle idi:

“Biz, şeyh E b ü N a s r (A m î d ü l m ü l k)'ı size gönderdik, böylece onu, bize karşı belli olmuş olan kötü hareket ve seçtiği yolu, kanının akıtılacağı korkusuyla terkececeği ümidiyle onu öldürmeyip bıraktık. Fakat buna karşılık onun fesad ve kötü hareketinin (akreplerinin) daha da artarak bize doğru yöneldiğini görüyoruz. *Halifelik Sarayı'nın* ilerigelenlerinin fikir ve düşünceleriyle bizim devletimizin görüş ve fikirleri, ‘ondan kurtulma’ hususunda birleşmiş bulunuyor. Bu nedenle A m î d ü l m ü l k zincirle boğularak cesedi yedi gün süreyle kalenin kapısına asılsın”. A m î d ü l m ü l k , sultanın buyruk niteliği taşıyan bu mektubunu okuyunca hayatından ümidini kesmişti. Bir süre böylece kaldıktan sonra sultandan iki gulam geldi; beraberlerinde getirdikleri sultanın mektubunda “Kendisinin (*Nişabur Reisi M a h m u d 'un*) A m î d ü l m ü l k hakkındaki buyruğuna karşı muhalefete girişmesi şiddetle yeriliyor ve A m î d ü l m ü l k 'ün derhal öldürülüp başının kendisine gönderilmesi” emrediliyordu. Daha sonra bu iki gulam, kaleye A m î d ü l m ü l k 'ün yanına çıktılar. A m î d ü l m ü l k , onları görür görmez ayağa kalkıp selâm verdi ve onlara “Niçin geldiniz?” deyince onlar da ona “Kalk, iki rekat namaz kıl ve geçmişte işlediğin günahların için U l u T a n r ı 'ya tövbe et!” dediler. Bunun üzerine A m î d ü l m ü l k “Dışarı çıkıp

aileme vedalaşayım” dedi, onlar da ona “Çık!” dediler, o da derhal dışarı çıktı, kendisini gören eşi, iki kızı ve câriyeleri, feryat ve figana başlayıp başlarını açarak üzerine toprak saçtular. Çok geçmeden iki gulam, onların yanına gelip A m î d ü l m ü l k 'e “Çık dışarı!” dediler, o da “Elimi tutun, çünkü bu kadınlar, benim dışarı çıkmama engel olmaktadır” dedi. Bunun üzerine iki gulam, onu dışarı çıkarıp kapıyı kapattılar. A m î d ü l m ü l k , orada bulunan mescide doğru korka korka yürüdü, üzerindeki samur hırkayı çıkarıp onlara verdi ve gömleğini de yırttı, bu arada gulamlar, onun sarığını da aldılar; daha sonra gulamlar, bir çadırdan kopardıkları bir ip getirdiler. Bunu gören A m î d ü l m ü l k , “Boğulmak suretiyle öldürülecek fesatçı ve hırsız değilim. Kılıçla öldürülmem, benim için daha iyi olur, çünkü kılıç, günahları silip yok eder, ayrıca kılıçla öldürülenler şehid sayılırlar” dedi. Daha sonra gulamlar, A m î d ü l m ü l k 'ün gözlerini hırkasının yeninden kopardıkları bir parça bezle bağladılar ve sonra da başını kılıçla vurup uçurdular, kesik başı A m î d ü l m ü l k 'ün yiyecek torbasına koyup sultan A l p A r s l a n 'a götürdüler. A m î d ü l m ü l k 'ün kızkardeşi “Cesedin kendisine teslim edilmesini” istedi ve cesed ona verildi, o da cesedi *Kündür*'e götürüp, oğlunun ve öldürülmek suretiyle vefat eden babasının bulunduğu mezarlığa defnettirdi; bu arada da o, *Kirman*'da, A m î d ü l m ü l k 'ün kesik başı kendisine teslim edilen sultan A l p A r s l a n 'a haber gönderip kesik başın nerede olduğunu sorup araştırdı, bunun üzerine ona “Bir kuyuya atıldı” cevabı verildi.

Böylece G a r s u n n i ' m e 'nin, bizzat görgü tanığı olan ve A m î d ü l m ü l k 'ün ölünceye dek yanında bulunan kimsenin sözlü ifadesinden yaptığı bu ayrıntılı ve ilginç nakiller, burada sona ermektedir. Bundan sonra S ı b t , A m î d ü l m ü l k 'ün cesedinin defni hakkında şu değişik bilgileri vermektedir:

A m î d ü l m ü l k öldürülünce *Mervürüd* hatibi A b d ü r r e z z a k , gece kaleye çıkarak cesedi yıkayıp debîkî bir gömlekle kefenletti. Bu gömleği, halife, Hz. P e y g a m - b e r 'e ait bir hırkanın bir parçasıyla birlikte kendisine vermişti. A b d ü r r e z z a k , daha sonra cesedi *Mervürüd* mezarlığına götürüp defnettirdi; A m î d ü l m ü l k 'ün yaşı, 40'dan biraz fazla idi. Bazı kimseler, A m î d ü l m ü l k 'ün öldürülmesini teşvik edenin, N i z a - m ü l m ü l k olduğuna değinmişlerdir. Ne gariptir ki, A l p A r s l a n ve N i z a m ü l m ü l k katledilmek suretiyle öldürülmüşlerdir³⁹.

458 (1065/66) Yılı Olayları

Bu yıla ait ilk bilgiler, kendisinden daha önce de bahsedilen *Hûzistan* hâkimi T a c ü ' l - m ü l ü k E b û K â l i c a r H e z a r e s b hakkındadır ki, yine G a r s u n n i ' m e 'nin kaybolan *Uyûnü't-tevârih* adlı eserinden naklen verilmiştir. Şöyleki:

Bu yıl içinde *Bağdad*'a şu haber geldi: Sultan A l p A r s l a n , beraberinde *Ahvaz âmili* H e z a r e s b olduğu halde, *Merv*'den *Hârezm*'e gitti. Bu arada H e z a r e s b 'ten, sultan T u ğ r u l B e y 'in ölümünden beri birikmiş olan ve üç yıllık tutarı 1 milyon altın olan *Basra*, *Hûzistan* ve *Errecan*'ın birikmiş ıktâ borcu istendi. Bunun üzerine H e z a r e s b , bu parayı toplamak amacıyla memleketine dönmek isteyince ona “Sen bu parayı ödemede ne kadar acele edersen biz de seni salıvermede o kadar acele ederiz; parayı getirinceye dek sultanın kapısından ayrılamayacağı” söylendi. Esasen sultan, bu ıktâ borcunu ödeme hususunda, ona karşı olan kötü niyetini içinde saklıyor, fakat görünüşte ise iyi niyetli görün-

³⁹ Vezir A m î d ü l m ü l k 'ün sultan A l p A r s l a n ile ilişkileri, tutuklanıp öldürülmesi hakkında bk. M.A. Köymen, *adıgeç. Esr.*, s. 165-172; O. Turan, *adıgeç. Esr.*, s. 99-100.

yordu. Bir gece H e z a r e s b , sultan sarhoş iken yanında bulunuyordu. Bir ara sultan, kendi nevbet davulundan sonra bir davul sesi duydu ve “Bu nedir?” diye sorunca ona “H e z a r e s b ’in nevbet davulu” denildi. Bunun üzerine sultan, “H e z a r e s b kim oluyor ki benden izin almadan bunu yapıyor” dedi; sultanın bu sözlerine üzüлp kırılan H e z a r e s b ’e sultan, sabah olunca hil’at giydirip dün gece kendisine karşı takındığı tutum, davranış ve sarfettiği sözlerden dolayı ondan özür diledi. Daha sonra metinde sultanın, kâtibî E b û Ya ’ l â ’yı tutuklaması için Irak’a birisini gönderdiği, bunun üzerine kâtibin E b u ’ l - A g a r D ü b e y s ’e ait olan Hille’ye (Oba da olabilir) kaçtığı, bu arada *Deylemlilerin*, onun evini ve *Ahvaz*’daki yakınlarının evlerini yağma ettikleri, kaydedilmiştir. Bu küçük kayıttan sonra da metinde, sultan A l p A r s l a n ’ın *Hârezm*’e gidişi ve buradaki faaliyetleri hakkında şu bilgiler yer almaktadır:

Sultan A l p A r s l a n , *Hârezm*’e varınca burada kendisini hâdimler karşılayıp birçok değerli armağanlar ve para takdim ettiler. Bunlar arasında, içinde altınların (dinar) bulunduğu debîkî deriden yapılmış bir kese de vardı. Sultan, bu keseden bir avuç altın alıp büyük oğlu A y a s (A y a z)’a uzattı. O da dizleri üzerinde süratle giderek babasının önünde yer öptü ve babasının uzattığı altınları alıp yeniden dizleri üzerinde, geldiği yere döndü. Bu arada sultan, huzurunda bulunan H e z a r e s b ’e de öteki eliyle bir avuç altın uzattı, hemen ayağa kalkan H e z a r e s b , yeri öptü ve sultana doğru yürüyerek altınları elinden aldı ve dönüp yeniden yerine oturdu. Onun bu hareketi -yani oğlu gibi iki dizi üzerinde olduğu halde süratle kendisine gelmemesi- sultanın sonececece ağırlığına gitti ve ona “Senin zihninde hâkimiyet sevdası yatmaktadır, bunu gerçekleştirmek amacıyla halifeyle mektuplaşıp para sarfetmektesin ve *Nişabur*’da *Ahvaz*’ı tahkim etmekle meşgul oldun” dedi. Sultanın bu sözlerinden sonecececece huzursuz olan H e z a r e s b , özür diledikten sonra sultana, T a n r ı ’ya ant olsun ki, ben, bu davranışımı hiçbir şeye halel getirmedi; esasen biz, sizin bu âdetinizi bilmiyoruz. Bizim âdetimize göre, adamlarımızın ayakta durmaları, hizmet ve hürmetin en büyüğüdür” dedi, böylece meclis son buldu. Ertesi gün sultan, atına binip yola koyuldu; yolda kardeşi S ü l e y m a n ’ın hâcibi A y t e k i n ’e rastladı; onu görünce “Aferin sana ey günlük fırsatlarla yaşayan adam! Kendi çıkar ve selâmetin için benim arkamdan gelmeyip durumun başka türlü (aleyhime) olabileceği ümidiyle geride kaldın” dedi ve daha sonra da ona “Atundan inip kendisine yaklaşmasını” emretti. Sultan, kendisine yaklaşan A y t e k i n ’i kılıcıyla ikiye böldü ve “Götürün bunu H e z a r e s b görsün!” dedi. A y t e k i n ’in ikiye bölünmüş cesedini gören H e z a r e s b , korku ve endişeye kapıldı ve derhal vezir N i z a m ü l m ü l k ’e gidip kendini onun önüne atarak “Ben, şu durumumun senden başka hiç kimse tarafından düzeltilebileceğini sanmıyorum” dedikten sonra ona ve sultanın eşine paralar verdi. Bunun üzerine N i z a m ü l m ü l k , onu sultana götürdü. H e z a r e s b , sultanın katına çıkınca ona, “Bana suçlanan şeyin ne olduğunu bilmiyorum. *Ahvaz*’a sur yapılmasını, bana R ü k n ü d d i n (Sultan T u ğ r u l B e y) emretti, fakat o şimdi ölmüş bulunuyor, bu nedenle onun bu emrinden bana hiçbir şey kalmadı (yani emrin geçerliliği ortadan kalktı). Benim hükümdarlık sevdasında bulunmam hikâyesine gelince, bu, sultanın benim hakkımdaki iyi fikir ve kanaatını bozmak isteyen düşmanlarım tarafından uydurulmuştur” dedi. Bunun üzerine sultan, N i z a m ü l m ü l k ’e, “Huzur içinde oturup korku ve endişeden vazgeçerek kalbini hoş tutmasını, H e z a r e s b ’e söyle” dedi. Daha sonra sultan, H e z a r e s b ’e “Bu söylediklerim, doğru ve dürüst niyetimin ifadesidir. Eğer bunlar, kötü niyetim nedeniyle olsaydı seni korkutmaya asla gerek duymaz ve mahvederdim” dedi. Bu sözlerden sonra sultan, ona “Memleketine göndermek üzere salıvereceği” sözverisinde bulundu.

Bu yılın son olayları hakkında metinde, şu bilgiler verilmiştir:

Rebiülâhır (Mart/Nisan) ayında, bir *Haylbaşı*, *Hârezm*'de bulunan sultandan vezir N i z a m ü l m ü l k 'e bir mektup getirdi. Mektupta, "Sultanın *Mâveraünnehr* ve *Hârezm*'de yaptığı fetihler, bu memleketleri tehdit ve huzursuz eden fesat ehlinin bertaraf edildiği" kaydediliyor ve şöyle deniliyordu: "*Hazar Denizi* tarafındaki *Kıpçak* ülkesinde oturan *Türkmenler*, kâfirlerle birlikte tâcirleri yağma ediyorlardı. Fakat onlar, bizim kendilerine karşı olan harekâtımızı işitince kadın, sayılarının ne kadar olduğu bilinmeyen mâl ve hayvanlarını bırakıp *Hazar Denizi*'ndeki bir adaya geçtiler. Biz, onların bıraktıkları şeylerin hepsini ele geçirdik. Daha sonra sultan, *Horasan*'a döndü ve daha önce sultanı karşılamada geç kalmış olan bir gurup halk, bu kez, N i z a m ü l m ü l k 'le birlikte onu karşıladı. Bunların sultanı karşılamada geç kalmış oldukları, sultana *Hârezm*'de söylenmişti."⁴⁰ Bundan sonraki metinde, yine aynı ayda (Rebiülâhır= Mart/Nisan), *Horasan*'dan *Bağdad*'a gelen bir mektupta, "Sultan A l p A r s l a n 'ın *Hârezm*'den *Nişabur*'a döndüğü, H e z a r e s b 'e, 100 bin altın verdikten sonra geri kalan borçlarını *Devlet Hazinesi*'ne göndermesi şartıyla memleketi *Hûzistan*'a dönmesine izin verildiği" bildiriliyordu. Bu kısa kayıttan sonra ise "4 Zülkade (27 Eylül)'de halife e l - K a i m 'den sultan A l p A r s l a n 'a elçi olarak gönderilen ve beraberinde, sultana takdim edilmek üzere *hil'atler* bulunan bir hâdimin, halife adına, selâmette olması dolayısıyla sultanı kutladığı ve bu hâdimle birlikte beraberinde, "Halifenin eşinin *Bağdad*'a döndüğünü ve *Selçuklu* nâiblerinin halife ve yakınlarının ıktalarına elkoyduklarını" içeren halifenin bir tezkiresi olan E b û M u h a m m e d e t - T e m î m î e l - H a n b e l î 'nin de sultana geldiği, metinde kaydedilmektedir; bundan sonra da "*Ahvaz*'a gelen H e z a r e s b 'in *Deylemlilerin* kökünü kazıyıp onların para ve ıktalarını aldığı, böylece onun pek çok para elde ettiği, belirtilmiştir.

459 (1066/67) Yılı Olayları

Bu yılın ilk haberi olarak sultan A l p A r s l a n 'ın *Nişabur*'dan başkent *Rey*'e geldiği (Muharrem=Kasım/Aralık), kaydedildikten sonra metinde şu bilgiler veriliyor:

Mısır Fatımî halifesi (e l - M u s t a n s ı r), *Haleb* emîri M a h m u d b . e r - R u ' k ı l i y y e 'ye haber gönderip "Eğer bana tâbi isen hazineye para göndermen, komşu bulunduğun *Bizans (Rum)*'a gaza yapman ve İ b n H a n ve beraberindeki *Oğuzları Haleb*'den uzaklaştırman gerekir" dedi. Emîr M a h m u d ise ona kapsamı şöyle olan bir cevap gönderdi: "*Haleb*'i amcamdan (A t i y y e) almak için *Bizanslılardan* borç para almak zorunda kaldım. Elimde sarfetmek zorunda olduğum paradan başka hiç para yok. Eğer aldığım borcu ödeyip işlerim yoluna girerse o zaman hazineye para gönderme hizmetinde bulunurum. *Bizans*'a gazaya gelince ben, belli bir süre için *Bizans*'tan aldığım borç para karşılığında oğlumu rehin olarak verip onlarla barış yaptım. Bu nedenle borcumu ödemek suretiyle oğlumu kurtarıp barış bozuluncaya dek onlarla savaşmam mümkün olmaz. İ b n H a n ve beraberindeki *Oğuzların* sorununa gelince, onların güç ve kuvveti benden üstün durumdadır. Ben, dost gibi görünerek onlardan yararlanıyor, böylece bana karşı olan fitne ve fesatçılardan kendimi koruyor ve kurtarıyorum. Eğer onların *Haleb*'den uzaklaştırılması, sizce gerekli görülüyorsa o takdirde benden daha kuvvetli birisinin *Haleb*'e gönderilmesi gerekir, o zaman ben de ona yardımcı olurum". E m î r M a h m u d 'un bu cevabını alan halife tarafından, *Dimaşk*'ta bulunan *Emîrü'l-cüyüş B e d r ü l c e m a l î*'ye bir mektup gönderilip "Emîr M a h m u d 'un itaatten çıktığı ve *Irak*'a (*Abbâsî Halifeliğine*) meylettiği" bildirildi ve "Ona karşı harekâta başlayıp savaşması" emri verildi. Bu emir üzerine B e d r ü l c e m a l î , bu sı-

⁴⁰ Bu hususta bk. M.A. Köymen, adigeç., Esr., s. 41; O. Turan, adigeç. Esr., s. 108.

rada *Rahbe*'de bulunan A t i y y e 'ye “*Haleb*'e yürümesini ve kendisine yardım yapacağı” hususunu kapsayan bir mektup gönderdi. Bunun üzerine A t i y y e , kalabalık ve dolayısıyla güçlü bir *Kilâboğulları* kuvvetiyle *Hama*'ya yürüdü. Bunu haber alan emir M a h m u d , beraberinde İ b n H a n ve *Oğuzları* olduğu halde, A t i y y e ve *Kilâboğulları* kuvvetlerine karşı harekete geçmek üzere *Haleb*'den ayrıldı. O, geri kalan *Kilâboğulları* kabile kuvvetlerinin A t i y y e 'ye kaulmalarını önlemek amacıyla onlara karşı harekâta başladı, böylece iki taraf arasında savaşmaktan başka bir çare kalmamıştı. Bu durum karşısında *Trablus* hâkimi kadı İ b n A m m a r , her ikisinin arasına girip durumu düzeltmeyi başardı. Bunun sonucunda emir M a h m u d ve A t i y y e , *Mısır* halifesine itaat için ant içtiler, ayrıca aralarında da ant içerek yaptıkları anlaşmaya göre “*Rahbe*, *Bâlis*, *Rakka* ve *Fırat* toprakları A t i y y e 'nin, *Haleb* de M a h m u d 'un oldu. Bu anlaşmadan sonra A t i y y e , *Mısır Fatımî* halifesi e l - M u s t a n s ı r 'ın hizmetinde olarak *Dimaşk*'a gidip ikamete başladı. Öte yandan bu anlaşmayı haber alan *Selçuklu* vasalı *Musul* emiri M ü s l i m b . K u r e y ş , A t i y y e 'nin kendilerine karşı kötü tutum ve davranışı karşısında huzursuz olan halkın destek ve yardımlarıyla *Rahbe*'ye gelip şehre hâkim oldu ve *Abbasi* halifesi ve *Selçuklu* sultanı adlarına sünnî hutbesi okutmaya başladı⁴¹.

Haleb'deki henüz şii *Mısır Fatımî* halifeliğine tâbi bulunan *Haleb Mirdasoğulları* ailesi arasında cereyan eden bu olayların anlatımından sonra metinde, “*Selçuklu Amîdi* E b û S a ' d e l - M ü s t e v f î 'nin, beraberinde, halifeye armağan olarak verilmek üzere (Sultan tarafından), atlar, giysiler, Kur'an, mücevher ve mektuplar olduğu halde, *Sultanın Sarayı*'ndan ayrılıp *Bağdad*'a geldiği (18 Safer=8 Ocak 1067 Pazartesi), onun mal (Para), aile ve yönetim bakımından âdil ve iyi ahlaklı ve doğru bir insan olduğu için halkın onun gelişine sonderedece çok sevinip memnun olduğu ve böylece onların her bakımdan güvenceye kavuşmuş bulunmaları” kaydedilmiştir. Bu kayıttan sonra “Halifenin eşi A r s l a n H a t u n 'un, beraberinde, halifeye verilmek üzere sultan A l p A r s l a n 'ın ıktalar ve daha bazı şeylerle ilgili *tevkileri* olduğu halde, *Bağdad*'a hareket ettiği ve sultanın da *Kirman*'a gitmek üzere *Rey*'den *İsfahan*'a yöneldiği haberinin *Bağdad*'a ulaştığı” metinde belirtilmektedir (Rebiülâhır=Şubat/Mart). Bu kayıttan hemen sonra da *Rey*'den *Bağdad*'a hareket eden A r s l a n H a t u n 'un Cumadelûla başında (Mart sonları) *Bağdad*'a ulaştığı hakkında şu bilgiler veriliyor:

S e y y i d e A r s l a n H a t u n , hâdimiyle birlikte *Bağdad*'a geldi; beraberlerinde hilafet veziri İ b n C ü h e y r bulunan halk, onu, şehre bir fersah uzaklıkta karşıladı; bu sırada vezir, atının üstünde H a t u n 'a duada bulundu. H a t u n , saraya girince *Selçuklu Amîdi*, *Beytü'n-nûbe*'de hazır olup H a t u n 'un beraberinde getirdiği sultanın mektuplarını okudu; bu mektuplar, “Halifeye itaati, yasalara göre halifeye hizmette bulunmayı ve halifenin bütün arzu, istek ve emirlerinin yerine getirilmesini” içermekte idi. H a t u n 'un beraberinde, vezir İ b n C ü h e y r 'e de başlığı “*el-Vezirü'l-ecell*, *Şerefü'l-vüzera*, *Fahru'd-devle*” ünvanlarını içeren bir mektup vardı. Esasen bundan önce vezire yalnızca “*er-Reisü'l-ecell*” ünvanıyla hitap edilirdi.

Bu kayıttan sonra sultan A l p A r s l a n 'la ilgili olarak Şaban (Haziran/ Temmuz) ayında, *Bağdad*'a şu haberler ulaştı:

Sultan A l p A r s l a n , kardeşi emir K a v u r t B e y 'in *Kirman* ülkesinin hâkimiyetini aralarında bölmesi üzerine, ona karşı derhal harekete geçti. K a v u r t B e y , *Berde-*

⁴¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. A. Sevim, adigeç. Esr., s. 42-43.

sîr (*Berdeşîr*) adlı etrafı sağlam surlar ve derin hendeklerle çevrili bir yerde (kale) savunmaya çekilmişti. Sultan, ona karşı öncü kuvvetleri gönderdi, arkasından da bizzat kendisi gitti. **K a v u r t B e y**, *Berdeşîr*'den çıkıp sultanın öncü kuvvetleriyle savaşa girişti. Öncü kuvvetlerinin başında bulunan hâcib **A l t u n t a ş** ve **Ç a v l ı**, **K a v u r t B e y**'in askerleriyle şiddetle savaştılar ve her iki taraftan da çok sayıda insan öldü⁴². Bu kayıttan sonra sultan **A l p A r s l a n**'ın hilâfet veziri **İ b n C ü h e y r**'e hil'at göndermesi ve halifenin buna bir tür tepkisi, metinde şöyle açıklanmaktadır.

Bu yılın Zülkade (Eylül/Ekim) ayında vezir **İ b n C ü h e y r**, sultan **A l p A r s l a n**'ın gönderdiği hil'atı giydi; hil'at, değerli cübbe, altın işlemeli sarık ve üzerinde bir altının bulunduğu bir (minyatür) attan oluşuyordu; sultan, ayrıca vezire teşekkürü içeren bir de mektup göndermişti. Vezirin sultanın hil'atını kendi oturduğu *Hilâfet Sarayı*'nda giymesi durumunda halifenin buna sonderecede canı sıkılacak, hattâ ona kin bile beslemeye başlayacaktı. Çok geçmeden vezir **İ b n C ü h e y r**, sultanın hil'atını giymek amacıyla *Beytü'n-nûbe*'de bir kutlama töreni düzenledi. Bunun üzerine halife, ona kapsamı şöyle olan bir tevkî gönderdi:

“**E y F a h r e d d i n E b û N a s r M u h a m m e d b . C ü h e y r ! S u l t a n ü l - â z a m** (**A l p A r s l a n**)'ın, mevkinin beğenerek senin hakkında iyi duygularını gösterip kabullenmesi, seni, emsallerinden üstün ve iyi görmesi, fikirlerinin diğerlerinden daha yeterli olması ve senin, onun devletinin zaman boyunca, tek bileği olman hususu, ancak ve ancak *Emîrû'l-mü'minîn*'in fikir ve görüşlerinin şerefli ve yüce olmasından ve senin ulu halifeye iyi bir şekilde hizmette bulunmaktan ileri gelmektedir”. Böylece halife, kendisine haber verilmeksizin sultanın, vezirine hil'at göndermesine apaçık olarak karşı çıkmış oluyordu. Vezirin bu tutum ve davranışı, bir süre sonra vezaret görevinden azlini gerektiren nedenlerden biri, hattâ en önemlisi olacaktır⁴³.

Bu yılın son olayı ise vezir **N i z a m ü l m ü l k**'ün, özellikle kendi adına *Bağdad*'ta inşa ettirdiği *Nizamiyye Medresesi*'nde ders vermekten kaçınan ünlü bilgin **E b û İ s h a k Ş i r a z î**'ye sonderecede kızdığı, onu tehdit edip kötilediği ve ‘Bu medresenin kendisi için yaptırıldığını’ söylediği ve nihayet durumun halifeye bildirilmesi üzerine halifenin ona ‘Bizim, *Arap* olmayanlarla olan durumumuzu biliyorsun; senin bu tutum ve davranışının beni sorumlu duruma düşürmesinden endişe ederim’ demesi üzerine **E b û İ s h a k**'in derslere gelmeyi kabul ettiği, böylece onun yerine ancak 20 gün ders veren **E b û N a s r b . e s - S a b b â g**'ın da dersi ona bıraktığı” metinde kaydedilmiştir⁴⁴.

460 (1067/68) Yılı Olayları

Bu yılın ilk olayı, sultan **A l p A r s l a n**'ın ikinci *Gürcistan* seferiyle ilgili olup metinde şöyle kaydedilmektedir:

Bu yılın Rebiülevvel ayında (Ocak/Şubat 1068) *Bağdad*'a şu haberler geldi: Sultan **A l p A r s l a n** (*Şeddadoğulları Beyliği*'nin başkenti durumunda olan) *Genze* (*Gence*)'ye yöneldi. **N i z a m ü l m ü l k**, bura hâkimi **F a d l u n b . E b u ' l - E s v â r**'ın yanına gidip onu şehirden çıkardı. Çok geçmeden **F a d l u n**, itaat ve hizmet amacıyla sultanın ka-

⁴² **K a v u r t B e y**'in ilk isyanını ifade eden bu metinde, diğer kaynaklara göre yetersiz ve eksik bilgiler vardır. Bu konuda ayrıntı için bk. E. Merçil, adigeç. Esr., s. 40-42.

⁴³ Krş. M.A. Köymen, adigeç. Esr., s. 56.

⁴⁴ Krş. M.A. Köymen, adigeç. Esr., s. 57.

tına çıktı; sultan, ona hil'at verdikten sonra yeniden *Cenze*'ye döndü ve *Fadlun*, sultana armağan olarak 1000 deve, 50 at, altın ve gümüşle işlenmiş çeşitli cinsten 500 giysi, ağaçları, vezni 100 bin miskal olan altundan, meyveleri, yakut ve çeşitli mücevherlerden oluşan bir minyatür bahçe takdim etti. Çok geçmeden sultan, *Lân (el-Lân)*'a⁴⁵ yürüdü, fakat çok kar yağması nedeniyle pek çok asker, hayvan, çadır ve diğer şeyler telef oldu, bunun üzerine sultan, *Cenze*'ye geri döndü. Bu arada *Tiflis* emiri *İbn Câfer*, sultana gelip para ve at takdim etti; ayrıca *Fadlun* da *Tiflis*'e gelip sultana pek çok para verdi, bu nedenle sultan, *Tiflis*'i ona verdi, şehir emîri *İbn Câfer* ise *Sultanın Sarayı*'nda hizmete hazır olarak ikamete başladı. Daha önce sultan, *Abhaz* meliki *Bagratt*'ın kızkardeşinin kızıyla evlenmiş ve onunla *Hemedan*'da gerdeğe girmişti. Fakat daha sonra sultan, onu boşayınca bu kez *Fadlun*, onunla evlenmiş ve onu *Cenze*'ye getirmişti⁴⁶.

Bu kayıtlardan sonra metinde, daha önce de değinildiği üzere⁴⁷, *Musul* emîri *Müslim b. Kureyş*'in şii *Mısır Fatımî* halifeliğine tâbi olan *Kilâboğulları* emîri *Atiyye*'nin yönetiminde bulunan *Rahbe*'yi ele geçirdiği, *Kilâboğullarını* yağmaladığı ve onun bu başarısı nedeniyle *Abbâsî* halifesinin kendisine hil'at ve armağanlar gönderdiği kaydedilmiştir.

Bu kısa kayıttan sonra metinde, *Filistin* ve *Hicaz*'da vukubulan deprem, *Dımaşk*'ta cereyan eden birtakım olaylar ve *Bağdad*'taki mezhep anlaşmazlıkları hakkında bilgi veriliyor, daha sonra ise halifenin, veziri *İbn Cüheyr*'i görevinden azli kaydediliyor. Şöyleki:

Zülkade (Eylül) ayının Salı *Mihrican* gecesi, halife *el-Kaim Bi'emrillah*, veziri *İbn Cüheyr*'in azlini içeren, *Kadi'l-kudat ed-Damganî* tarafından hazırlanan ve yedi maddeden oluşan bir tevkî yayınladı. Bu tevkî aynen şöyledir:

1- Sen, bizim hizmetimizde çalışmak istediğin zaman bunu kabul edip para ve diğer şeyler hususunda sana güvendik, fakat sen, sonradan bizim buyruk ve isteklerimizi hiçe saydın ve böylece bize karşı koymuş oldun.

2- Sen, sultan *Tuğrul Bey* öldüğü zaman *Müslim b. Kureyş*'e mektup gönderip onu katımıza davet ettin; bunun üzerine nerdeyse kan dökülmeye kadar ulaşan çok tehlikeli bir durum ortaya çıktı; bunu önlemek için pek çok para sarfetmek zorunda kaldık.

3- Sen, tarafımızdan sana çıkarılan şerefli buyruk ve tevkîlerimizin bazılarını uygulamayıp fırlatıp attın, bazılarını da yakmak suretiyle yok ettin. Senin bu yaptıklarını, şimdiye değin, senden önce, hiçbir hizmet erbabı asla yapmamıştır.

4- Sen, hiç izin almaksızın ve çağrılmaksızın *Bâbü'l-hücre*'ye⁴⁸ gelerek "Buraya benden başka hiç kimsenin girmesini istemiyorum" dedin ve uygulanan âdet gereği buraya gelen ve yaklaşanları geri çevirdin.

5- Sen, sultan *Adud'd-devle Alp Arslan*'a mektup yazıp bizden izin almaksızın ondan hil'at talep ettin ve bu hil'ati de bizim sarayımızda (*Dârü'l-azîze*) giymek istedin. Bunun üzerine sana, "Buna burada izin verilmesi câiz değildir, ancak senin bu hil'ati,

⁴⁵ *Bâbü'l-ebvâb*'a yakın olup *Armeniyye* tarafında, *Hazar* ülkesine komşu geniş bir belde (Bk. Yakut, adigeç. Esr., IV, 343).

⁴⁶ Sultan *Alp Arslan*'ın ikinci *Gürcistan* seferi hakkında ayrıntı için bk. M.A. Köymen, adigeç. Esr., s. 20,21; O. Turan, adigeç. Esr., s. 112-13; A. Sevim-E. Merçil, adigeç. Esr., s. 55-56.

⁴⁷ Bu hususta bk. Not nr. 41.

⁴⁸ *Bağdad*'da *Hilafet Sarayı*'nda büyük bir mekan (Yakut, adigeç. Esr., I, 444).

buradan çıkınca giymen doğru olur, böylece senin bu hil'atla buraya gelmen mümkün olmaz" denildi, fakat sen, bu uyarıya kulak asmadın ve sultan Alp Arslan ile gizlice mektuplaşıp "Hil'ati, sarayımızda giymen hususunda, bizim katımızda şefaet etmesini" ondan istedin. Halbuki sultan, bu husustaki bizim amacımızı biliyor. Esasen biz, sana "Bu hil'at giyme" iznini istemeyerek verdik, sen de *Beytü'n-nûbe'*de ilgili kimseleri toplayıp sultanın hil'atını giyip kutlama yaptın.

6- Sarayımızın en iyi, yüce ve halifeye hizmette özel bir kişisi olan *hâdim Afîf'in, Mısrılılara -T a n r ı'nın*, melâikelerin ve bütün insanların lânetleri üzerine olsun- yazdığı ve onlara yakınlık ve iltihakı içeren mektubu, -iltifat edilmeyen bir heves ve güvenilmeyecek bir hezeyan da olsa- *U l u T a n r ı'nın*, kötü fiil, belâ ve kötülükleri içeren bir girişim olması bakımından iyi ve doğru bulmayacağı bir harekettir.

7- Kendini güçlü ve kuvvetli kılmak, yüceltmek ve sultana sığınarak yaptığın hizmette bize üstünlük sağlamak amacıyla *Alp Arslan*'in bize düşmanlığını ortaya atıp çıkarman, asla doğru olmayan bir hareket idi. Sana, bu hususta haber gönderip seni, bundan menetmeye çalıştık da sen, buna aldırış etmeyerek bu girişiminden geri kalmadın. Şimdi sen, en iyi hal ve en iyi tedbir ve ihtiyatlı olarak nereye yönelmek istersen oraya bak ve yönel!

Halifenin bu tevkiini alan vezir *İbn Cüheyr*, sonderecede üzümlü canı sıkıldı, ağladı ve halifeye de şu cevabı gönderdi:

"Ben istenilen gerekli şeyleri, dinler, itaat eder ve ivedilikle onlara uyar ve yerine getiririm; yok eğer ihmal edip gaflete düştüğüm takdirde ise hoş görüleceğimi zannetmişimdir.

M ü s l i m b . K u r e y ş sorununa gelince, bu hususta ant içerim ki, ben, *Babü'l-azîze (Hilafet Sarayı)*'ye göz koymak amacıyla *Bağdad*'a gelerek söz dinlemeyip itaat etmeyeceğinden korku ve endişeye kapıldığım için onu buraya davet ettim; çünkü sultan *T u ğ r u l B e y*'in ölümü üzerine birçok kimselerin tutum ve davranışları, fikir ve görüşleri arasında anlaşmazlık çıkmıştı. *M ü s l i m*'in, benim bilmediğim amaçlarının ne olduğu ortaya çıkınca ondan nefret edip onu buradan uzaklaştırdım, fakat sonra da af dileğiyle bize yakınlaşıp sığınmak isteyen bir hâdim gibi düşünerek onu *Hilâfet Divanı*'na çağırdım.

Tevkilere gelince, ben siz halifenin şerefli haurınızı hoş tutup neşelendirmek ve *Halifelik Hazinesi'*ne yardım olsun diye bunları yazdım, ama bunların yanlış olduğunu, bile bile yapmadım. Kendi durumumu muhafaza edip kendimi doğru yola çevirir ve istenilen yön ve şekilde bunları kalbimde ve nefsimde olgunlaştırırım.

Hilafet Sarayı'na gitmeme gelince, ben, oraya, bana yarar sağlayacak herhangi bir şey için gitmiyorum, ancak orada bulunan halk tabakasının sayısını artırmak ve onlar arasında uyumu sağlamak için oraya girip çıkıyorum. Böylece halkla ilgili cereyan eden olaylar ve kabahatli olanlar ortaya çıkıyor, ayrıca halifeye hizmet için bana yapılması emredilen şeyleri onlara bildiriyorum, yoksa başka hiçbir şey için oraya gitmiyorum.

Sultan *Alp Arslan*'dan aldığım hil'atle ilgili sözlere gelince, bu, o kadar gizli bir amaç için yapılmış bir şey değildir.

Mektuplarla ilgili hususa gelince, ben, *M ü s l i m*'le anlaşmam hususunda her şey ant içerim ve buna bağlı kalırım; bunda, önceden tasarladığım herhangi bir özel amaç yoktur. Eğer ben, bu hususta, kendimle ilgili bir şeye giriştiysem, bunda yarar gördüğüm içindir. Bu nedenle benim bu hususta kınanmamı gerektiren bir şey yoktur. Benim, kesinlikle buradan

gitmem, yani görevden ayrılmam gerekiyorsa o takdirde N u r u d d e v l e b . M e z - y e d 'in yönetimindeki *Hille*'ye giderim”.

Vezerin bu cevabı üzerine halifeden “Vezerin artık hiçbir cevap vermesine gerek olmadığı ve *Hille*'ye gitmesi” hususunda bir cevap çıktı ve kendisine gönderildi. Bunun üzerine vezir İb n C ü h e y r 'e “Kendisine ait bütün şeyleri (Kumaş, ev, arazi v.s.) satmasına ve eşlerini boşamasına” izin verildi. Vezerin bu ayrılığı dolayısıyla birçok kimseler ağladı, kendisi de onlarla birlikte ağladı. Nihayet o, köle ve adamlarıyla birlikte pek çok kimselerin ağlayıp sızlamaları arasında, -halife de geldi zanniyle- birçok kez yer öperek *Bağdad*'tan ayrıldı; *Hâs* hâdimlerden S â f i , M e s u t , diğer iki hâcib F î r û z ü ' l - K i r m a n î ve A r s l a n H a t u n 'un hâdimi ile Saray kölelerinden (Hizmetkârlar) oluşan bir gurup, kendisiyle birlikte idiler. Bir süre sonra vezir, *Hille*'ye gidip yerleşti⁴⁹.

461 (1068/69) Yılı Olayları

Bu yılın ilk olayı, *Bizans* imparatorluk tahtına geçen R o m a n o s D i o g e n e s 'in *Selçuklu* fetihlerini güya durdurmak amacıyla *Malatya* üzerinden *Kuzey-Suriye*'ye gelip birtakım askerî hareketlere girişmesini oluşturmaktadır. Metinde bu konuda verilen bilgi şöyledir:

Bizans imparatoru, Muharrem (Ekim/Kasım 1068) ayında, 200 bin kişilik bir kuvvetle *Haleb* topraklarına yürüyüp harekâta başladı. *Haleb* emîri M a h m u d b . e r - R u ' k l i y y e , H a n o ğ l u H a r u n ve *Kilâboğulları* kabilesi kuvvetleriyle birlikte onu karşılayıp iki kez savaşa tutuştu, fakat imparator karşısında bozguna uğradı, bunun üzerine imparator, *İmm* ve *Artah* kalelerini ele geçirdi; *Oğuzlar* ve *Kilâboğulları*, bu iki kaleyi *Bizans*'tan almışlardı. Daha sonra *Bizans* kuvvetleri, halkının büyük bir bölümünün kaçtığı *Menbic*'e yürüdü. Bu sırada *Menbic*'ten *Haleb*'e bir kişinin götürülme ücreti 80 altına (Dinar) yükselmışti. *Bizans* kuvvetlerinin *Menbic*'i kuşatması üzerine şehirde kalan bir kısım *Müslüman* halk, *Bizanslı*lardan “aman” dilediler ve onlara sığındılar, bunun üzerine şehir kapısı onlara açıldı, fakat *Bizanslı*lara sığınmayan *Müslümanlar* ise derhal öldürüldüler. *Bizanslılar*, şehir surlarını tamamen yıkıp onun taşlarıyla kendilerine sığınacak bir kale yaptılar ve buraya asker ve adamlarını yerleştirdiler; bu arada kendilerine sığınıp şehirden ayrılmak isteyen *Müslüman* halka pek çok para verdiler, onlara iyi ve âdil davranışlarda bulundular. Bu sıralarda *Bizans* ordusunda, askerlerin çokluğu ve yiyecek maddelerinin azalması nedeniyle fiyatlar yükseldi; bunu nedenlerinden biri de *Türkmen (Selçuklu)* akınları dolayısıyla *Bizans* topraklarının tahrip ve yağmaya uğramış olması idi; bu nedenle bir rıtıl ekmek 1.6 altın ile 7 altından fazla bir fiyatla satılmakta idi. Bu sıralarda imparator, *Umûriyye (Amorion)* kentinin A f ş i n tarafından feth ve yağma edildiğini⁵⁰ haber alır almaz *Menbic* ve kalesinde bir kısım asker ve adamlarını bırakıp derhal ordusuyla birlikte *İstanbul*'a döndü. Bu imparatorun adı, E z d û h â n i s (R o m a n o s D i o g e n e s) idi; o, hükümdarlıkta 3 yıl kalmıştır⁵¹.

⁴⁹ *Hilâfet veziri F a h r u d d e v l e İ b n C ü h e y r* 'in azli hususunu krş. M.A. Köymen, adigeç. Esr., s. 56.

⁵⁰ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. A. Sevim, *Ünlü Selçuklu Komutanları, Afşin, Atsız, Artuk ve Aksungur* (Ankara 1990=TTK. Yay.), s. 24.

⁵¹ R o m a n o s D i o g e n e s 'in *Kuzey-Suriye* seferinin ayrıntıları için bk. A. Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*, s. 43-44; O. Turan, adigeç. Esr., s. 116; M.A. Köymen, adigeç. Esr., s. 23.

R o m a n o s D i o g e n e s 'in Kuzey-Suriye seferinden sonra daha önce *Bağdad*'ı terkedip *Hille*'ye giden eski hilâfet veziri İ b n C ü h e y r 'in *Bağdad*'a dönüşü ve nedeni hakkında metinde şu bilgiler veriliyor:

Vezir F a h r u d d e v l e E b û N a s r , 12 Safer Çarşamba (11 Aralık 1068 Perşembe) günü, *Bağdad*'a döndü. Bunun nedeni şu idi:

F a h r u d d e v l e , vezirlikten (*Bağdad*'tan) ayrılınca halifeye yönetimde bir hizmet olan vezirlik makamına pek çok istekler oldu; fakat bu konuda önerilen fikir ve görüşler arasında çelişkiler ortaya çıktı; sonunda İ b n A b d ü r r a h i m üzerinde karar kılındı; bunun üzerine halife, bu sırada *Matîrâbad*'da⁵² ikamet etmekte olan İ b n A b d ü r r a h i m 'e “D ü b e y s 'in obası olan *Fellûce*'ye⁵³ gelmesi” hususunda bir mektup yazdı. Halifenin mektubunu alan İ b n A b d ü r r a h i m , güç ve sıkıntılı bir yolculuktan sonra *Fellûce*'ye geldi ve “Kendisine 10 bin altın verilmesi” emredildi, çünkü başka para verilmesi mümkün değildi. Bu arada İ b n C ü h e y r 'in H e z a r e s b 'in yanında bulunan kardeşi E b u ' l - M e â l i , sultan A l p A r s l a n 'dan “E b u ' l - A l â 'nın vezirliğe atanması” hususunda şefaahat içeren bir mektubu halifeye getirdi; fakat halife, “Bu mektup, İ b n A b d ü r r a h i m 'in vezirliğe atanmasının kararlaştırılmasından önce bana gelmiş olsaydı sultanın bu önerisi kabul görürdü” dedi ve gece, sözkonusu öneriyi geri çevirdi. Bu arada *Hâs hâcib* N e c a h 'ın, rüyasında gördüğü H z . P e y g a m b e r 'in “Sana İ b n C ü h e y r 'in vezirliğe dönmesini müjdeliyorum” dediğini, sabahleyin, halifeye söylemesi üzerine halife, “Bunun doğru” olduğunu söyledi. Bu haberin *Bağdad*'ta yayılması üzerine halk, İ b n A b d ü r r a h i m 'e karşı harekete geçip “Vaktiyle onun B e s a s i r î ile birlikte olduğunu, *Hilafet Sarayı* ve halkın evlerini yağmalattırarak mal ve mülklerine elkoydurduğunu” söyleyip lânetlediler. Bu arada halifenin eşi A r s l a n H a t u n da “O, beni yağmalayanlardan olup mal ve paralarımı alan ve ‘amcam sultan T u ğ r u l B e y 'in askerlerini nerede yakalanırlarsa orada öldürsünler’ diyen bir kimsedir” dedi. Bu arada İ b n C ü h e y r ile halife arasında “Tekrar vezirliğe dönmesi” hususunda karşılıklı mektuplar teati edildi ve halife, “Bu işin, hâdim S a l e f e l - K a h r a m a n e ve hâslardan bir gurubun yerine getirmesini” istedi. Bu arada da halifeye, “Yeni bir vezir atayacak olursan o zaman sultan A l p A r s l a n , E b u ' l - A l â 'nın vezir atanması hususundaki isteğini reddetmiş olacağı için kendisine çok kızacaktır; bu nedenle eski vezir İ b n C ü h e y r , göreve döndürülürse o takdirde her şey normale döner; sen de bu arada İ b n C ü h e y r 'e 10 bin altın gönder” denildi; halife de bu öneriyi kabul ile “İ b n C ü h e y r 'in vezirliğe dönmesi” hususunda ilgili kimselere tevkîl yazdırıp gönderdi; halife, ayrıca İ b n C ü h e y r 'e, hizmetinde bulunan hâslardan M e s u d , S â f i ve *hâcibü'l-hüccab* E b û A b d u l l a h e l - M ü r d e v ş î 'yi gönderdi; bunlar, İ b n C ü h e y r 'i almak üzere İ b n M e z y e d 'in obası olan *Fellûce*'ye gittiler. Bir süre sonra (12 Safer Çarşamba=11 Aralık Perşembe) *Bağdad*'a gelen İ b n C ü h e y r , kalabalık halk topluluğu ve devlet adamları tarafından büyük bir coşkuyla karşılandı. İ b n C ü h e y r , *el-Manzara*'ya⁵⁴ gelince yer öpüp dua etti ve sonra da *Hilafet Divanı*'na gitti, burada kendisine halifenin tevkii verildi; daha sonra o, iki oğlu A m î d ü d d e v l e ve Z a î m ü r r ü e s a ile birlikte halifenin katına çıktı ve onu

⁵² Sadece *Matîre*, *Sâmerrâ*'ya bağlı olup *Bağdad*'ın gezinti yerlerinden biri (Yakut, IV, 568).

⁵³ *Bağdad* ve *Kufe* yörelerinde bir yer (Yakut, III, 916).

⁵⁴ *Hilafet Sarayı*'nın *Halbe Kapısı*'nda, çevrenin kolayca seyredilebilen yüksek bir yeri (Yakut, IV, 665).

ululadı. Daha sonra halife ve kendisi, sevinç, memnuniyet ve teşekkürü içeren birer konuşma yaptılar; bunun ardından halife, ona bir ferace ile altın işlemeli sarık ve bir katur verdi. Aynı şekilde onun iki çocuğuna da birer *hil'at* ile birlikte birer de at, İ b n C ü h e y r 'e ayrıca gümüş bir divit ile hizmetkârlar verildi; bunlardan başka ona, halifenin "Kendisinden razı olduğunu" içeren bir de tevkî sunuldu. Bu münasebetle şair İ b n ü ' l - F a z l , toplantı salonuna girip 15 beyitten oluşan bir şiir okudu⁵⁵. Böylece İ b n C ü h e y r , yeniden *Hilafet Vezirliği* görevine atanmış oldu⁵⁶.

İ b n C ü h e y r 'in vezirliğe atanmasıyla ilgili bilgilerden sonra ikinci isyanı sırasında K a v u r t B e y 'le ittifak yapan *Fars* hâkimi F a z l ü y e hakkında metinde şu bilgiler yer almaktadır:

Şaban (Mayıs/Haziran 1069) ayında vezir N i z a m ü l m ü l k 'ün F a z l ü y e b . A l e v i y e e ş - Ş e v a n k â r î 'yi tutsak aldığı haberi *Bağdad*'a geldi. "Bu Olayın Sebebinin Zikri" başlığı altında metinde şunlar kaydedilmektedir:

F a z l ü y e , K a v u r t B e y 'le barış yaptıktan sonra onunla bir ittifak imzalayıp birlikte sultan A l p A r s l a n 'a karşı isyana giriştiler. Bu nedenle o, kendisine ait kaleleri tahkim etti ve bizzat kendisi de *Hurşeh* denilen bir kaleye sığındı. Bunun üzerine sultan, Muharrem ayının başında (Ekim başı 1068), *İsfahan*'dan ayrılıp F a z l ü y e 'ye karşı harekete geçti. Fakat daha sonra sultan, bundan vazgeçip kardeşi K a v u r t B e y 'le savaşmak üzere, *Kirman*'a yöneldi ve bir süre sonra da *Şiraz*'a gelip buraya âmiller atadı. Çok geçmeden F a z l ü y e 'nin kardeşi H a s n ü y e , sultana gelip "aman" diledi ve ona, "Kendisinin, sultana isyan ettiği zaman kardeşinden ayrıldığını" söyledi ve ayrıca onun elinde bulunan kaleleri ve malları almayı da üstlendi. Bunun üzerine sultan, onun bu sözlerini görünüşte kabul ile "Kendisine ihsanda bulunacağını" vaadetti ve sonra da *Kirman*'a gitmek üzere *Şiraz*'dan ayrıldı. Öte yandan vezir N i z a m ü l m ü l k de F a z l ü y e 'ye ait kaleleri bazan siyasî yolla, bazan da savaşla birer birer fethediyordu. Bu arada o, *Hurşeh* kalesine gelip çadırını kalenin karşısına kurdurdu ve kaleye karşı savaş durumu aldı. Öte yandan sultan A l p A r s l a n , H a s n ü y e 'nin kendisine gönderilmiş bir casus olduğunu öğrendi ve sarhoş bir durumda iken onu yanına getirip "Bize vaadettiğin halde ne para, ne de mal verdin, kardeşine ait kale de fethetmedin; nerde kaldı senin bize olan vadin?" dedi. Bunun üzerine H a s n ü y e , "Kardeşime ait kale ve paraları almayı çok istedim, fakat o, bunları başkasına verdi" dedi. Sultan, ona hemen cevap olarak "Yalan söylüyorsun; esasında sen, kardeşin F a z l ü y e 'nin bana karşı gönderilmiş bir casususun" dedi ve sonra da emir E b ü A l i b . K â l i c â r b . B ü y e 'ye "Al bunu ve öldür!, çünkü o ve kardeşi, E b ü M a n s u r 'u (eski *Fars* hâkimi) öldürdüler" dedi. Bunun üzerine H a s n ü y e , "Kardeşimin oğlu işte orada; o, benden daha çok öç alınmaya müstahaktır" deyince emir E b ü A l i , onu kardeşinin öğluna teslim etti, o da bir bıçakla onun başını kesip sultana verdi. Daha sonra sultan A l p A r s l a n , kardeşi K a v u r t B e y 'in içinde bulunduğu *Berdesîr*'e yöneldi; N i z a m ü l m ü l k ise uzun süreden beri F a z l ü y e 'nin içinde bulunduğu *Hurşeh* kalesini kuşatmakta idi, F a z l ü y e ise alay edencesine ona meyve, fesleğengillerden güzel kokulu bitkiler gönderiyordu. Kaleyi ele geçirmekten ümitsizliğe düşen N i z a m ü l m ü l k , kuşatmayı bırakıp buradan ayrılmak niyetinde idi. Fakat bu sırada F a z l ü y e , kuvvet toplamak (adamlarını ve aşiretini) amacıyla bulunduğu *Hurşeh* kalesinden çıkıp yine kendine ait başka

⁵⁵ Bu şiir metni için bk. A. Sevim, *Mir'âtü'z-zaman Fî Tarihi'l-âyan'la ilgili adigeç. Makl.*, 158-59.

⁵⁶ Krş. M.A. Köymen, *adigeç. Esr.*, s. 57.

bir kaleye gitmek istiyordu, bu nedenle de kaleyi kuşatmakta olan N i z a m ü l m ü l k 'ü, geri çekilmesini sağlamak amacıyla biraz sıkıştırmak gerekli idi. Bunu gerçekleştirmek için F a z l ü y e , adamlarından 30 kişiyle birlikte gece kaleden çıktı. Bununla birlikte kaleyi kuşatan N i z a m ü l m ü l k 'ün askerlerinden bir çoğu, onları gördüler ve izlemeye koyuldular. Bunun üzerine F a z l ü y e gelip bir mağaraya gizlendi. Bu arada F a z l ü y e 'nin adamlarından bir *Türk*'ü, N i z a m ü l m ü l k 'ün askerleri yakaladı ve onu ölümle tehdit ettiler; esasında N i z a m ü l m ü l k 'ün askerleri, F a z l ü y e 'nin adamlarının su almak için kaleden indiklerini sanmışlardı. Yakalanan *Türk*, "Beni öldürmeyiniz, ben F a z l ü y e 'nin adamlarındanım ve onun şu anda mağarada olduğunu size açıklıyorum" dedi ve N i z a m ü l m ü l k 'ün askerlerini o mağaraya götürdü. Böylece içeri giren askerler, F a z l ü y e 'yi yakalayıp N i z a m ü l m ü l k 'e getirdiler. Vezir, kendisine güzel ve tatlı sözler söyleyip çok para vereceğini bildiren F a z l ü y e 'yi ümitlendirdi ve ona "Sultanla kendisi hakkında konuşacağı" vaadinde bulundu. Gerçekten F a z l ü y e , N i z a m ü l m ü l k 'e 500 bin altın (dinar) verdi ve kalede bulunan adamlarına da durumu bildirdi ve çok geçmeden de "Kaledeki ailesinin güvenliğinin sağlanması" şartıyla kaleyi vezire teslim etti. N i z a m ü l m ü l k , F a z l ü y e 'yi bağlatıp bu sırada *Berdesîr*'i kuşatmakta olan sultan A l p A r s l a n 'a götürdü. Sultan, huzuruna getirttiği F a z l ü y e 'ye, yaptığı iyilikleri, bir bir saymak suretiyle söyledi ve bunlara karşılık da kendisinin isyan ve ihanetini belirttikten sonra "Onun öldürülmesini" emretti. Bunun üzerine F a z l ü y e , "Ey sultan!, beni kalemden kimse çıkarmadı, aksine benim düzenlediğim bir hareket sonunda ben kendim kaleden çıktım; çünkü ben, ancak size hizmette bulunduğum zaman ikbal ve mutluluk benim olur. Eğer ben, sana muhalefet edip kardeşin K a v u r t B e y 'e meyledersem işte o zaman kötülük ve güç durumlar benimle beraber olur" dedi. Sultan, kardeşinin adını onun ağzından işitince güldü ve "F a z l ü y e 'nin bağlarının çözülmesini ve kendine yaklaştırılmasını" emretti, daha sonra da ona "aman" sayılabilen bir şapka (börk) armağan etti ve ona, "İşlediğin suçlara rağmen seni affettim. Senin şu duruma gelmen, yani serbest bırakıp hizmetime almam nedeniyle sarfettiğim parayı ver!" dedi. Sultanın bu sözleri üzerine F a z l ü y e "Baş üstüne" dedi. Bir süre sonra sultana, kardeşi K a v u r t B e y 'den "T a n r ı aşkına kendisine şefkat edip acımasını" içeren bir mektup geldi, bunun üzerine sultan ona şefkat gösterdi; esasında sultan da bu şefkati ona göstermek niyetinde idi. Fakat bu arada K a v u r t B e y 'in adamlarından birisi sultana gelip "K a v u r t B e y 'in, adamlarından (asker) bir guruba mektup yazıp onlara, vaadlerde bulunduğunu ve kanının akıtılması, yani öldürülmen hususunda onlarla anlaşmasını" bildirdi ve böylece durumu ona açıkladı. Bunun üzerine K a v u r t B e y 'in o adamları öldürüldü. Fakat daha sonra sultan, K a v u r t B e y 'in o kimselerle herhangi bir anlaşma yapmadığını öğrendi, ancak kendisini öldürme planının, K a v u r t B e y 'in askerlerinin çoğunluğu tarafından yapıldığını tahmin etti; daha sonra sultan, *Şiraz*'a gitmek üzere, *Berdesîr*'den ayrıldı, bu şehrin yönetimine, yanına bir miktar asker bıraktığı oğlu M e l i k - ş a h 'ı atadı ve *Amîd E b û S a ' d e l - M ü s t e v f î* 'yi de onunla birlikte bıraktı. Bir süre sonra sultan, Zülhicce ayının son on gününde (Kasım 1069 ortaları) *İsfahan*'a gitti, oradan da başkent *Rey*'e gitmek niyetinde idi⁵⁷.

Bu kayıtlardan sonra bu yılın son olayı olarak sultan A l p A r s l a n 'ın çok değerli komutanlarından A f ş i n B e y 'in *Amûriyye (Amorion)* 'yi fethi hakkında metinde şu bilgiler verilmektedir:

⁵⁷ Sultan A l p A r s l a n 'ın F a z l ü y e ile kardeşi H a s n ü y e ve K a v u r t B e y ilişkileri hakkında bk. E. Merçil, adigeç. Esr., s. 42-43; M.A. Köymen, adigeç. Esr., s. 63-64.

Hazar ülkesinden Rum (Anadolu)'a kadar uzanan topraklarda hareket halinde olan sultan Alp Arslan'ın komutanlarından Afşin e t-Türkî'nin, komutasındaki Oğuzlarla Emirdağ yörelerindeki Amûriyye'ye ulaştığı haberi, Bağdad'a geldi. Bu sıralarda Bizans imparatoru (Romanos Diogenes), Amûriyye'deki büyük patriği tutuklatmıştı. Tutuklanan patriğin küçük kardeşi olan patrik ise kaçmayı başardı ve Afşin'in Amûriyye'ye yaklaştığını öğrendi, bir süre sonra da yolda ona rastladı ve imparatorun, kardeşine yaptıklarını anlattı ve ona "Amûriyye'ye hile ile girip şehri kendisine teslim edeceği" vaadinde bulundu. Çok geçmeden bu patrik, Amûriyye'dekilere haber gönderip "İmparatorun, kendisini, Oğuzların saldırılarına karşı sizlere yardım için gönderdiğini" bildirdi ve önünde, üzerlerinde ikişer haç bulunan bayraklarla ve arkasında da Afşin olduğu halde, Amûriyye'ye doğru hareket etti; çok geçmeden de kent kapısını ele geçirdi ve Afşin de onunla birlikte içeri girdi; Afşin, birtakım öldürme ve yağma eylemlerinde bulunup aldığı tutsaklarla birlikte şehirden ayrıldı; daha sonra da İstanbul'a Haliç'e değin süratle ilerledi ve imparatora ait çayırlandaki hayvanları yağmalayıp bunlardan aşağı-yukarı 1000 at aldı. Bu sıralarda Menbic'te bulunan imparator, bunu haber alınca derhal İstanbul'a döndü; Afşin ise Antakya'ya gelerek yörelerini tahrip edip şehri kuşattı ve fakat kuşatmayı kaldırma karşılığında şehir hâkiminden 20 bin altın aldı⁵⁸.

462 (1069/70) Yılı Olayları

Bu yılın ilk olayı olarak metinde, vezir Nizamülmülk'ün Nizamiyye Medresesi için vakıf kurduğu, sonra da kadılar ve adalet mensuplarıyla Beytü'n-nûbe'de bir araya gelip medrese'ye çarşı, çiftlikler ve birtakım yerleri vakfettikleri, bunun için bazı esasları tespit ettikten sonra da bunları ilgililere mektupla bildirdikleri kaydedilmiştir.

Nizamiyye Medresesi hakkında verilen bu bilgiden sonra da Fazlûye'nin öldürülmesi hakkında metinde, şu kayıtlar yer almaktadır:

Sultan Alp Arslan'ın askerleri (adamları), Fazlûye b. Aleviyye e ş - Şevan kârî'yi öldürdüler. Daha önce de sözkonusu edildiği üzere, vezir Nizamülmülk, onu, düzenlediği bir hileyle, Hurşeh kalesinden inmesini sağlayıp yakalatmıştı. Fakat daha sonra o, canını kurtarmak için sultana para vermeyi üstlenmiş, bu nedenle de serbest bırakılmıştı. Sultan, Kirman'dan dönünce Nizamülmülk, sultana "Onun İsfahan kalesine hapsedilmesini" önerdi. Fakat Fazlûye'nin "Benim yönetimdeki yerlere yakın bulunmaya ihtiyacım var" demesi üzerine o, bu kez İstahr kalesine götürülüp, burada kazılan geniş bir kuyuda hapsedildi ve başına muhafızlar kondu. Bu arada Fazlûye'nin güvendiği yakın adamlarından aşağı-yukarı 60 kişi yakalandı, çünkü bunlarda, Fazlûye'nin mal ve paralarının olabileceği zannediliyordu; fakat bunlar da Fazlûye gibi, yalan söyleyip hile yoluna sapmakta idiler, ayrıca Fazlûye'yi kötileyip lânetlediler ve sonra da "Onun öne sürdüğü ve para konusunda kendilerine söylediği sözlerin çoğunun yalan olduğunu ve bütün bunların hile nedeniyle söylendiğini ve kendilerinin bu sözlerinde hiç şek ve şüphe bulunmadığını, kendilerine, durumun sakinleşmesine değin paraları (serveti) ortaya çıkarmamaları hususunda emir verildiğini" söylediler; onlar, ayrıca Fazlûye'nin, kendileriyle "Bir gece, hapis kaldığı kale muhafız komutanını öldürüp kendisini kuyudan çıkarmaları

⁵⁸ Emir Afşin'in Amûriyye'yi fethi ile öteki bütün faaliyetleri hakkında bk. A. Sevim, *Ünlü Selçuklu Komutanları*, s. 18-32; aynı müell. *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*, s. 47-49. Emir Afşin'in faaliyetleri, özellikle Amûriyye'yi fethinin ayrıntıları, öteki ilgili araştırmalara yansıtılmamıştır.

hususunda mutabık kaldığını” bildirdiler. Çok geçmeden F a z l û y e ’nin bu talimatını uygulamaya girişen adamları, kale muhafız komutanını öldürdüler. Bu arada F a z l û y e ’yi bekleyen askerler, öldürülen muhafızın sesini duyar duymaz derhal kuyuya inip F a z l û y e ’nin başını kestiler ve bu sırada F a z l û y e ’nin kuyuya gelmekte olan adamlarının önüne onun kesik başını attılar ve “Bu, F a z l û y e ’nindir, onu alın” dediler, onlar da bu kesik başı aldılar, fakat bu sırada kaleden gelen askerler, onların hepsini öldürdüler. Esasında vezir N i z a m ü l m ü l k , F a z l û y e ’nin muhafızlarına “Ne zaman bir ses duyarsanız ne olacağını hiç beklemeden derhal F a z l û y e ’yi öldürünüz, çünkü bu *Şevankârîlerin* bize karşı saldırıya geçmelerinden emin olamayız” tavsiyesinde bulunmuştu. N i z a m ü l m ü l k ’ün bu emir ve tavsiyesini dinleyen askerler, kale içinde her bağıranı derhal öldürüyorlardı⁵⁹.

Bu kayıtlardan sonra metinde, vezir İ b n C ü h e y r ’in oğlu A m î d ü d d e v l e E b û M a n s u r ’un, babasının durumunu bildirmek ve halifenin ona kötülük yapmasından korkup endişe ettiğini arz etmek üzere *Rey*’e sultan A l p A r s l a n ’a gitmek amacıyla *Bağdad*’tan ayrıldığı ve beraberinde, sultan ve veziri N i z a m ü l m ü l k ’e takdim etmek üzere pek çok armağanlar götürdüğü, bunlar arasında sultan için saf ipekle örtülmüş bir de beşiğin bulunduğu, kaydedilmiştir; bundan sonra da sultan A l p A r s l a n ’ın halifeye bir mektup gönderip emîr U d d e t ü d d i n ’in (Halifenin torunu e l - M u k t e d î B i e m r i l l a h), eşi S e f e r i y y e H a t u n ’dan olan kızıyla evlenmesini bildirdiği ve halifenin de ona olumlu cevap verdiği kaydedilmiştir⁶⁰.

Bu kısa kayıtlardan sonra *Hille* emîri N u r u d d e v l e (D ü b e y s) b . M e z y e d ’in *İsfahan*’da sultan A l p A r s l a n ’ın katuna çıkması hakkında metinde, şu bilgiler verilmektedir:

N u r u d d e v l e b . M e z y e d , bu sırada *İsfahan*’da bulunan sultana gelip katına çıktı; sultan da ona izzet ve ikramda bulunup yakınlık gösterdi ve ölmeden önce H e z a r e s b için hazırlanmış olan ferace, cübbe, sarık, altın işlemeli eyerli at, bayraklar ve davullardan (kös) oluşan *Sultani Hil’ati* (*Hil’atü’s-sultaniyye*) ona verdi. H e z a r e s b , bunları N u r u d d e v l e ’ye vereceğini vaatmiş, sultan da buna çok üzülmüştü; esasında sultan, H e z a r e s b ’in bunu yapmaktaki amaçlarını biliyordu; çünkü sultan, yıllık vergi karşılığında *Vâsıt*’ı N u r u d d e v l e ’ye vermiş, bu nedenle de H e z a r e s b , kısıkcısından onu öldürmeye bile kastetmişti. Daha sonra N u r u d d e v l e , *Bağdad*’a dönünce vezir İ b n C ü h e y r , onu karşıladı ve *Beytü’n-nûbe*’de ferace ve sarıktan oluşan *hil’at*, gümüş işlemeli bir atla kendisine götürülüp verildi. Bunun üzerine o, “Daha önce H e z a r e s b ’e altın işlemeli eyerli bir at verildi, şimdi ise bana gümüş işlemeli eyerli bir at verilmek suretiyle küçük düşürülüyorum” dedi ve atı geri verdi. Onun bu söz ve hareketine kızan halife, “Hiç kimseye hak ettiği şeyden daha fazlasını vermem, ancak hak ettiği şey eksik olursa o zaman tamamlanır” içerikli cevabını ona gönderdi. N u r u d d e v l e ’den sonra M ü s l i m b . K u r r e y ş de *Hemedan*’a gidip sultanın katına çıktı, sultan, ona izzet ve ikramda bulundu ve onu çadırına davet etti, o da geldi, sultanla birlikte yemeğe oturdu ve sultandan “Ölen H e z a r e s b ’in eşi olan sultanın kızkardeşiyle evlenme” isteğinde bulundu, sultan da bunu kabul ile N i z a m ü l m ü l k ’e “Nikahın kıyılmasını” emretti; bu arada M ü s l i m ’e *Irak*’ta, içinde *Medâyin*’in de bulunduğu bazı yerleri ıkta etti⁶¹.

⁵⁹ Bu konuda bk. M.A. Köymen, adigeç. Esr., s. 63-64.

⁶⁰ Bk. M.A. Köymen, adigeç. Esr., s. 57.

⁶¹ Bk. M.A. Köymen, adigeç. Esr., s. 64-65.

Bu kayıtlardan sonra metinde, K a v u r t B e y ile oğlu S u l t a n ş a h 'ın sultan A l p A r s l a n 'la olan ilişkileri hakkında şu bilgiler veriliyor:

Sultanşah lakaplı İ s h a k b . emir K a v u r t B e y , sultana bir mektup yazıp katına çıkararak yer öpme (itaat etme) isteğinde bulundu. Esasen sultan, daha önce kardeşi K a v u r t B e y 'e bir mektup yazıp "Benimle senin arandaki fitne ve fesat (anlaşmazlık), oğlunu (S u l t a n ş a h) bana teslim ettiğin takdirde ortadan kalkacaktır" demiş, fakat K a v u r t B e y , ona, "Hayır, onu sana teslim etmem" cevabını vermişti. Bunun üzerine sultan, *Fars, Şiraz ve Kirman*'ın büyük bir bölümünü K a v u r t 'un elinden almıştı. İşte bu olaylardan sonra S u l t a n ş a h , babasına cephe olarak A l p A r s l a n 'ın katına çıktı. Sultan, ona sonderecede çok izzet ve ikramda bulundu, at ve elbiseden başka 10 bin altın ihsan etti. Bunun üzerine o, sultana "Ben gidip babamla savaşarak *Kirman*'ı onun elinden alacağım" dedi; bunu olumlu bulan sultan, *Türk ve Türkmenler*den oluşan binlerce kişiyi onun emrine verdi. Fakat S u l t a n ş a h , *Kirman*'a gidip babasıyla savaştı ise de başarılı olamayıp yenilgiye uğradı⁶².

Bu kayıttan sonra metinde, sultan A l p A r s l a n 'ın *Rum (Anadolu)* ülkesine sefere gitmek üzere *Hemedan*'dan ayrıldığı ve bir kısım *Menbicililerin, Bizans* imparatorunun kendilerine karşı giriştiği harekâta karşılık sultandan yardım istemek üzere geldikleri ve sultanın ordusunda buldukları belirtilmiştir.

Bu kısa kayıttan sonra *Mısır Faumî Halifeliği*'ne tâbi olup şii hutbesi okutan *Haleb* emiri M a h m u d 'un, *Bağdad Abbâsî Halifeliği* ve *Selçuklu Sultanlığı* adlarına sünnî hutbesi okutmaya başlaması hakkında metinde, şu bilgiler verilmiştir:

Zülhicce (Eylül/Ekim) ayında, *Haleb* hâkimi M a h m u d b . e r - R u ' k l i y e 'nin elçisi, "*Haleb*'de halife (e l - K a i m) ve sultan (A l p A r s l a n) adlarına sünnî hutbesi okutacağını" içeren mektuplarla *Bağdad*'a geldi. Elçiyi hâdim ve hâçibler karşıladı ve getirdiği mektuplar *Hilafet Sarayı (Dârü'l-hilafe)*'nda okundu ve bu vesileyle *Beytü'n-nûbe*'nin kapısında müjde davulları vuruldu; aynı şekilde *Kilâboğullar*mdan da "*Dımaşk* ve yörelerinde halife ve sultan adlarına sünnî hutbesi okutacakları" hususunda *Bağdad*'a mektuplar geldi. Esasen vezir İ b n C ü h e y r , daha önce emir M a h m u d ile *Dımaşk* ve *Arap* ilerigelenlerine, "Halife ve sultan adlarına sünnî hutbesi okutmalarını, bu nedenle kendilerine iyi muamele yapılacağını, sultanın askerlerinden ve *Türkmenler*den kendileri için 'aman' alınacağını" bildirmiş, onlar da vezire olumlu cevap vermişlerdi. Emir M a h m u d , sünnî hutbesi okutmaya karar verince emirliğinin ilerigelenlerini toplayıp onlara şu konuşmayı yaptı. "Bildiğiniz üzere, bizim tâbi olduğumuz devlet (*Faumi*) artık çökmüş durumdadır. Bu *Selçuklu Devleti* ise yenidir, ordusu da azametli ve büyüktür, biz ise zayıf ve güçsüzüz. Eğer onlara hutbe konusunda olumlu cevap vermezsek korkarız ki onlarla başa çıkamayız, dolayısıyla da bizim *Haleb* hâkimiyetimiz zarara uğrar; böylece biz, zayıf ve güçsüz bir emirlik olmamız, inancımız ve mezhebimiz dolayısıyla *Selçuklular*dan başka bir devlete bağlandığımız takdirde sizin kan ve mallarınıza zarar gelir. Benim bu husustaki fikrim, söz ve paranın yarar sağlayamayacağı bir vaktin gelip çatmasından önce hutbeyi onlar adına okutalım"; onlar da onun bu fikrinin doğru olduğunu söyleyip bunu kabul ettiler. Ertesi gün cuma namazında hatipler ve müezzinler, sünnî simgesi olan siyah cübbeler giyerek şehir camiine gittiler. Halk, bunları görünce korku ve endişeye kapıldı ve *Abbâsî Halifesi* ve *Selçuklu Sultanı* adlarına sünnî hutbesinin okunması üzerine de nefretle camiden ayrıldılar. Bu durum karşısında emir M a h -

⁶² Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. E. Merçil, adigeç. Esr., s. 43-44; M.A. Köymen, adigeç. Esr., s. 48.

m u d , ertesini hafta cuma günü İ b n H a n ve *Oğuzlarını* camiinin kapısına koydu ve “Kim camii terkeder ve namaz kılmazsa onu öldürün” dedi. *Haleb* ilerigelenleri ve *Ahdâsı*⁶³ emîr M a h m u d 'un bu söz ve hareketlerini haber alınca yağmalanmaktan korkuya kapıldılar ve toplanıp emîr M a h m u d 'a giderek “Bizim *Oğuzlara* ihtiyacımız yoktur, sizin dediklerinizi biz yaparız” dediler ve doğruca camiye giderek hutbe okununcaya değin kapıda beklediler. Bu arada halk, namazı kıldıktan sonra camideki üzerinde namaz kılınan hasırı alıp “Bu hasır, A l i b . E b û T â l i b 'in hasırıdır, bunun yerine E b û B e k r 'in hasırının serilip üzerinde namaz kılınması gerekir” dediler. Bununla birlikte halk, bir süre yerde namaz kıldı⁶⁴.

Bu kayıtlardan sonra metinde, bu yılın son olayı olarak, daha önceki metinlerde de sözkonusu edilen İ b n H a n 'ın ölümü hakkında şu bilgiler verilmiştir:

Bu yılda, *Oğuz* emîri İ b n H a n öldü. O, yiğit ve cesur bir kimse idi; kendisine, *Suriye (Şam)*'de yağma eylemlerinde bulunan *Oğuzlardan* bir bölümü kaatılmıştı. *Haleb* emîri M a h m u d , İ b n H a n 'dan korkup endişe etmesi nedeniyle onu beraberine almıştı, çünkü İ b n H a n , birkaç kez, *Haleb*'e karşı harekete geçip emîr M a h m u d ve A t i y e 'yi öldürmek istemişse de başarılı olamamıştı. Bunun üzerine o, *Sur* kentine İ b n E b î U k a y l (A y n u ' d - d e v l e E b u ' l - H a s e n)'a gidip onun yanında ikamete başladı. İ b n E b î U k a y l , İ b n H a n 'a iyi davranışlarda bulundu; bu arada ona, adamları *Oğuzlardan* maddi yardımlar gelmişti. Bu sırada (*Akkâ* valisi) B e d r ü l c e m a l î gelip *Sur*'u kuşattı ve İ b n H a n 'a sahte bir hoşgöründe bulundu, o da beraberindeki *Oğuzlarla* ona katıldı. Bunun üzerine İ b n E b î U k a y l , İ b n H a n 'ın *Oğuzlarını* kışkırtıp “Biliyorsunuz ki ben, emîrinize iyilikler yaptım, pek çok mal ve para verdim, fakat o, buna karşılık bana iyi davranmayıp benim bu ihsanlarıma yakışır bir tavır takınmadı. Sizin, benim için yapacağınız şey, onu öldürmenizdir; buna karşılık ben, sizlere pek çok para veririm” dedi. Bunun üzerine *Oğuzlardan* iki kişi, İ b n H a n 'a saldırıp öldürdüler ve başını kesip İ b n E b î U k a y l 'a getirdiler. Onun kesik başı, *Sur* kentinde dolaştırılıp halka gösterildi. Onun *Oğuzlarından* bir bölümü, İ b n E b î U k a y l 'in yanında kaldı, fakat daha sonra onlar, B e d r ü l c e m a l î 'ye gidip katıldılar, böylece o, daha güçlü bir duruma gelmiş oldu⁶⁵.

463 (1070/71) Yılı Olayları

Bu yılın en önemli olayı, hiç şüphesiz *Türk* ve dünya tarihinin önemli dönüm noktalarından birisini oluşturan *Malazgirt Meydan Savaşı*'dır. S ı b t , şimdide değin görüldüğü üzere, birçok önemli olaylar hakkında görgü tanığı G a r s u n n i ' m e 'nin kaybolan eseri *Uyûnü't-tevârih*'ten eserine nakiller yaptığı gibi, *Malazgirt* savaşı hakkında da yine aynı eserden nakiller yapmıştır; böylece bu nakillerin doğrudan doğruya birinci elden bir kaynak niteliği taşıyan *Uyûnü't-tevârih*'e ait olduğunu, hiçbir şüphe ve endişeye yer olmadan rahatlıkla söylemeliyiz⁶⁶. Bu nedenle bu nakilleri, *Arapça* metne sadık kalmak üzere, aynen veriyoruz:

⁶³Bk. Not nr. 31.

⁶⁴Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. A. Sevim, adigeç. Esr., s. 65.

⁶⁵Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. A. Sevim, adigeç. Esr., s. 46-47.

⁶⁶ *Malazgirt Savaşı* hakkında öteki *İslâm* kaynaklarında verilen bilgiler için bk. F. Sümer-A. Sevim, *İslâm Kaynaklarına göre Malazgirt Savaşı (Metinler ve çeviriler)*, Ankara 1971 (TTK. Yay.).

463 (1071) yılında sultan Alp Arslan ile Bizans imparatoru arasında büyük bir savaş vukua geldi. Şöyleki:

Alp Arslan, 463 yılı Zülkade'sinde (Ağustos 1071) *Hemedan*'dan hareketle, *Ahlat*'a bağlı *Erciş* ve *Malazgirt*'e gelerek her iki şehri fethetti, halkından bir kısmını öldürüp bir kısmını da tutsak aldı. Daha sonra bir öncü kuvvetiyle yanında bulunan Afşin'i Erisig'ın arkasından gönderdi. Erisig, sultanın kızkardeşinin kocası olup bir *Türkmen* bölüğünün başında bulunuyordu. Sultan, onları yakalamak istiyordu, bu yüzden onlar, sultandan korkarak *Bizans* ülkesine gittiler. Sultan da *Meyyafârikin* (*Silvan*)'e vardı. Buranın emiri olan Nasr b. Mervan, sultandan korktuğu için derhal onun katına geldi. Vezir Nizamülmülk, daha önce Nasr'a gidip onu sultanın katına getirmişti. Sultan, ona yakınlık gösterip hil'at giydirdi ve ordusu için "100 bin altın (dinar) ödemesini" emretti. Nasr, sultana halktan topladığı birçok paraları yolladı ise de sultan bunları kabul etmedi ve "Benim, çiftçilerin paralarına ihtiyacım yoktur" dedi. Bunun üzerine Nasr, bizzat kendisine ait paralardan sultana yolladı. Alp Arslan, başta *Süveydâ* (*Siverek*)⁶⁷ olmak üzere birçok hisar zaptetti. Bu esnada *Oğuzlar*, kadınların karınlarını yarıyorlar ve yanlarındaki tutsaklardan yürümeye kudreti olmayanları da öldürüyorlardı. Sultanın *Hassa* kuvvetlerinden bir bölük, *Harran* ve yörelerini yağmaladı. Halk, *Râfika*⁶⁸ hisarına sığındı. Sultan, *Urfa* önlerine kondu ve buradakiler, kendisine karşı savaştılar. Şehrin hendekleri ağaç ve başka şeylerle dolduruldu. Şehir halkı, daha önce sultanın kuşatmayı bırakması için 50 bin altın teklif etmişti. Sultan da buna razı olup savaşı gevşetti. Fakat daha sonra sultanın kuşatmayı gevşetmesine rağmen halk, "Kuşatma âletlerini yakmadıkça sana para vermeyiz" dediler. Bunun üzerine sultan, "Kuşatma aletlerinin kırılıp yakılmalarını" emretti. Müdafiler bu emrin yerine getirildiğini görünce sözlerinden caydılar. Sultanın yanında bulunan *Bizans* imparatorunun elçisi, sultanla *Urfalılar* arasında aracılık yapmıştı. Sultan, buna kızarak "Elçinin tutuklanıp öldürülmesini" emretti ise de Nizamülmülk, "Bu, geleneğe aykırıdır; gerçek sebebi belli olmayan ve görünüşte de kötü olan böyle bir yolun açılması doğru değildir" dedi. Sultan, vezirin bu sözlerini doğru buldu ve elçi, getirdiği mektubun cevabı yazılarak salıverildi. Bundan sonra sultan, Rebiülâhır ayının 11. günü (16 Ocak) iki sebepten dolayı *Fırat*'a doğru yol aldı. Bunlardan birincisi, Afşin'den beklenen haberin gecikmesi, diğeri ise Tuğrul Bey'in *İki Irak*'taki (*Irak-ı Arab* ve *Irak-ı Acem*) askerlerinden ordusunda bulunanların azıklarının gecikmesinden dolayı savaştan el çekmeleri ve homurdanmaya başlamaları idi. Sultan, *Urfa*'dan ayrıldıktan sonra şehir halkı, ölüleri çıkararak *Bizans* imparatoruna göndermek üzere başlarını kestiler ve cesetlerini de yaktılar. *Harran* halkı ise haraç verip sultanla anlaştı. Sultan, Rebiülâhır'ın 14'ünde (19 Ocak) *Fırat* kıyısına kondu ise de *Haleb* emiri Mahmud, huzuruna gelmedi, bu nedenle sultan ona kızdı ve *Fırat*'ı geçti, askerleri de *Haleb* yörelerini tahrip ve yağma ettiler, daha sonra da *Humus*'a bağlı *Karyeteyn*'e kadar gidip *Kilâboğulları* oynağına saldırarak pek çok ganimetle geri döndüler. Bu olay üzerine göçebe *Araplar* çöle kaçtılar. Öte yandan sultan, Mahmud'a katına gelmesi için elçi gönderdi ise de Mahmud, yalnız halktan topladığı parayı göndermekle yetindi. Bunun üzerine sultan, ona şöyle haber gönderdi: "Adımı hutbede okutmana ve açıkça bana mektuplar göndermene ve katıma gelen çevre hükümdarlara lütuf ve ihsanda bulunduğumu bilmene rağmen huzuruma gelmekten çekinmeni anlayamıyorum". Bunun üzerine Mahmud, az bir hediye ile anası ve oğlunu sultana gönderdi, bu da sultanın kızgınlığını artırdı. Bu sıralarda halife,

⁶⁷ Bu yer adı hakkında bk. Yakut, adigeç. Esr., III, 197-98.

⁶⁸ Bu yer adı hakkında bk. Yakut, adigeç. Esr., III, 734-35.

adına hutbe okutması ile ilgili olarak kendisinden istediği hil'atları *Nakîbü'n-nükabâ* (E b u ' l - f e v â r i s T ı r â d) ile M a h m u d 'a göndermişti. Bu cümleden olarak halife, M a h m u d 'a ferace, sarık, donatılmış bir binek atı ve bir bayrak, anasına iki at, elbiseler ve amcası oğullarına da at ve elbiseler göndermişti. M a h m u d , *Nakîbü'n-nükabâ*'yı karşıladı ve o da onu halife adına selâmladı. M a h m u d , atundan inip yeri öptü, hil'atları giyip ata binerek sarayına döndü. *Nakîb*, şehirde iki gün kaldı ise de M a h m u d 'dan beklediği ilgiyi görmedi, bunun üzerine atına binip ona gitti. M a h m u d , "Sultan buraya gelmeden önce ben size itaat ettim, kendimin ve ülkemin korunmasını istedim. Senin de gördüğün gibi, memleketim harap ve yağma edilmiştir, ben de sultanın huzuruna gitmek istemişim. Benden, gücümün yetmeyeceği miktarda istenilen para, kuşatılma ve felâkete sebep oldu. İşte sultan, şu mektubunda "Katına gelip yer öpmemi (tazimde bulunmamı) istemektedir" dedi. Bunun üzerine *Nakîb*'in "Mektubu ver de sultana gideyim" demesi üzerine M a h m u d mektubu ona verdi. *Nakîb*, karargâhını *Funeydik*⁶⁹te kurmuş olan sultanın yanına gitti. Sultan, ona, hazır atlardan birini gönderdikten başka "İkramda bulunulmasını" emretti ve sonra huzuruna getirtti. *Nakîb*, halifenin sultana gönderdiği hediyeleri takdim etti. Bunun üzerine sultan ayağa kalktı, yer öptü, teşekkür etti ve duada bulundu, *Nakîb*'e "Gelişinin sebebi nedir? diye sorunca *Nakîb* "M a h m u d 'u huzurunuza getirmek için geldim. O, bana şu mektubu verdi" dedi. Bunun üzerine sultan, "Doğrudur, bunu, ondan uzaklarda bulunduğum sırada, gönlünü almak için yazmıştım. Fakat buraya gelince bu mektuptaki sözlerime inanmadı. Bize tâbi olduğu halde, bu hareketi niçin yapıyor. Bize isyan edip, savunmada bulunmak amacıyla surlara mancınıklar kurdu. Meliklerin, bize göstermeleri gereken saygıdan ne kaldı. Senin, onun yanına gidip istediğin şekilde onu bizim adımıza ikna etmen yerinde olur" dedi. *Nakîb*, sultana "Baş üstüne" dedi. Halifenin M a h m u d 'a hil'at göndermesi sultanın canını sıkıyordu. *Hâcibler*den birinin, sultana "Halife bunu ancak sana yardım etmek için yapmıştır" demesi üzerine sultan sükûnet buldu. *Nakîb*, sözüne devamla: "N i z a m ü l m ü l k 'le buluştum ve ona, M a h m u d , sultana 20 bin, sana da 5 bin altın takdim etsin ve sultanın *Dımaşk*'tan dönüşünde huzuruna gelsin" dedim, sonra da *Haleb*'e döndüm ve M a h m u d 'a durumu bildirdim. Bunun üzerine M a h m u d "Bende beş para yok. Sultanın huzuruna çıkmaya gelince, bu da benim için mümkün değildir" dedi.

Sultan, Cumadelâhır ayının girmesine bir gece kala (31 Aralık) Cuma günü *Haleb* önüne kondu. *Halebli*ler, onunla çarpışmaya giriştilerse de perişan oldular. Bunun üzerine M a h m u d , elçi gönderip barış isteğinde bulundu ve aynı gece beraberinde annesi olduğu halde sultanın huzuruna çıktı. Annesi, oğlunun elinden tutup, sultanın önüne doğru itti ve "Bu oğlumdur, size teslim ediyorum, ona istediğinizi yapınız" dedi. Sultan, M a h m u d 'u sevgi ve ikramla karşıladı ve ona "Kalene dön ve bizim, hak edeceğin ikramımıza mazhar olman için yarın gel" dedi. Bunun üzerine M a h m u d , kaleye döndü ve ertesi gün, sultanın ordugâhına geldi. Vezir N i z a m ü l m ü l k , hâcibler ve sultanın yakınları onu karşıladılar. Karşılayanlar arasında sultandan başka herkes vardı. M a h m u d , sultanın huzuruna çıktı. Sultan, ona değerli hil'atlar giydirdi, altın ve gümüş eyerli atlar, kôsler ve bayraklar verdi. Bunun üzerine M a h m u d , sultana "Vallahi, senden korkutulduğum için, huzuruna gelemedim" dedi. Sultan, bunu kimin yaptığını anladı; bundan dolayı canı sıkıldı ve "Bunun, kardeşini *Savur* yakınında öldürdüğü İ b n H a n olduğunu" ifade etti. İ b n H a n , bunun üzerine, *Suriye*'ye kaçmışsa da sonra sultanın yanına döndüğü zaman onun tarafından affe-

⁶⁹ Sultan A l p A r s l a n 'ın *Haleb* yörelerinde bulunan *Funeydik Tepesi*'nde karargâhını kurmasından sonra özellikle *İslâm* kaynaklarında, bu *Funeydik Tepesi*, *Sultan Tepesi* (*Tellü's-sultan*) adıyla anılmaya başlanmıştır. Bk. A. Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*, s. 58, not nr. 94.

dilmişti. Daha sonra sultan, M a h m u d ve A y t e k i n e s - S ü l e y m a n i 'ye “*Dımaşk'a* yürüyerek şehirde hutbeyi halife e l - K a i m adına okutmaları” hususunda emir verdi. Bu sırada *Bizans* hükümdarının elçisi gelerek “İmparatorun, sultandan *Menbic*, *Erciş* ve *Malazgirt*’in iade edilmesini ve hediye gönderilmesi isteğini” bildirdi. Bu arada sultana A f ş i n ’den “Kendisinin sâlimen döndüğüne” dair haber geldi. Sultan, *Haleb*’deki ikametinden canı sıkıldığı için geri dönüp *Fırat*’ı geçti. Bu sırada at ve develerin çoğu telef oldu. *Fırat*’tan geçişi, sanki bir bozgun gibi idi. Bununla birlikte o, insan ve hayvanların telef olmalarına aldırmıyordu. *Bizans* elçisi, sevinç içinde hükümdarının yanına döndü ve elçinin sözleri, imparatorun, ordusu ve taraftarlarının başında, sefere çıkmak isteğini kuvvetlendirdi⁷⁰. A f ş i n hakkındaki habere gelince E r i s ı g ı , bir bölük *Türkmen*le sultandan kaçtıktan sonra *İstanbul*’a gitmek istiyordu. Yolu üzerindeki bir geçitte bulunan kalenin M e r y e m adlı kadın hâkiminden, geçme müsaadesi istedi ise de kendisine bu müsaade verilmedi. E r i s ı g ı ’nın gelişini haber alan *Bizans* hükümdarı da onunla savaşmak için M i h a i l ’i göndermişti. İmparator, E r i s ı g ı ’nın düşmanca geldiğini sanmış idi. M i h a i l , E r i s ı g ı ’ya yaklaşınca E r i s ı g ı ona şu haberi gönderdi: “Ben sizinle savaşmaya gelmeyip sultandan kaçarak size sığınmak amacı ile geldim”. M i h a i l , ona “Yalan söylüyorsun, eğer sözün doğru olsaydı topraklarımızı tahribetmez, oralarda yağma ve katillerde bulunmazdın” dedi. E r i s ı g ı , ant içti ise de M i h a i l ona inanmadı. Bunun üzerine savaşa tutuştular; E r i s ı g ı , *Bizanslıları* yenip onlardan pek çoğunu öldürdü, M i h a i l ’i de tutsak aldı ve ondan 70 kantar altın kurtuluş akçası istedi, fakat A f ş i n bu sırada, onlara yaklaşmıştı. Bu nedenle E r i s ı g ı , M i h a i l ’e, “Meselenin aslı şöyle şöyledir; bu nedenle ben seni serbest bırakacak ve hiçbir şey almayacağım, sizler de beni A f ş i n ’den kurtarmalısınız” dedi. M i h a i l durumu anladı ve ona güvence verdi, böylece birlikte *İstanbul*’a gittiler. Öte yandan A f ş i n , *Boğaziçi*’ne kadar gelip, burada bir süre kaldı. İkameti sırasında imparatora -tabii sultan adına- elçi gönderip şunları söyledi: “Aramızda barış olduğu için memleketinize girdiğim zaman hiçbir kimseye saldırmadım. Bu *Türkmenler*, sultanın düşmanları olup ülkeni yağmalayarak tahrip ettiler, onları bize teslim etmeniz gerekir, yoksa memleketinizi tahrip edeceğim, böylece aramızdaki barış ta bozulmuş olacaktır”. *Bizans* hükümdarı, ona şöyle cevap verdi: “Söylediklerin doğrudur, fakat bize sığınanları teslim etmemek, bizim geleneklerimizdendir”. Bunun üzerine A f ş i n , *Rum* ülkesini târûmar etti, öyleki, ancak sağlam hisarlar ve büyük şehirler kurtulabildi. A f ş i n , M e r y e m ’in geçidine erişince kar yağmaya başladı, bu nedenle o, kar kalkıncaya kadar orada kaldı, daha sonra da *Ahlat*’a gitti. Beraberinde öyle çok ganimet vardı ki, hiçbir kimse bu kadar ganimete sahip olamamıştı. A f ş i n , sultana durumu bildirdi, sultan da *Elcezire*’ye gitti. Bu sırada “İmparatorun *İslâm* memleketlerine yürümek üzere kalabalık bir ordu hazırladığı” haberi geldi. Sultanın yanında çok az bir kuvvet vardı, çünkü onlar, *Suriye*’den kaçır gibi dönmüşlerdi. Bu kaçış sırasında mal ve hayvanları telef olmuştu, bu nedenle askerler ordugâhlarına yollanmışlardı. Bu yüzden sultanın buyruğu altında 4 bin memlûk askeri bulunuyordu. Sultan, asker toplamak için ülkesine dönmeyi uygun bulmadı, çünkü bu bir hezimet sayılırdı. Bu nedenle o, eşi S e f e r i y e H a t u n ile N i z a m ü l m ü l k ’ü ağırlıklarla birlikte *Hemedan*’a gönderdi ve vezire “Asker toplayıp kendisine yollamasını” emretti. Sultan, kendisi ile birlikte kalan kumandanlara şunları söyledi: “Ben, bu savaşta T a n r ı rızası için savaşanlar gibi sabırlı olacağım ve kendilerini tehlikeye atanlar gibi kendimi tehlikeye atacağım. Eğer T a n r ı beni başarıya ulaştırırsa -benim T a n r ı ’dan beklediğim budur- ne güzel, yok eğer durum aksine olursa oğlum M e l i k ş a h ’ı dinleme-

⁷⁰ Bu konularda ayrıntılı bilgi için bk. A. Sevim, adıgeç., Esr., s. 56-62.

nizi, ona itaat etmenizi ve onu, yerime geçirmenizi vasiyet ediyorum”. Onlar da “Baş üstüne” dediler.

Sultan, yukarıda sözkonusu edilen askerlerle kaldı. Bununla birlikte onların birer yedek atı vardı. Sultan, *Bizans* imparatorunu karşılamak üzere harekete geçti ve hâciblerden birini, *Hassa* askerinden bir bölüğün başında öncü kuvveti olarak gönderdi. Bu öncü kuvveti, *Ahlat* yakınında, beraberinde bir haç bulunan bir *Bizans* kumandanına rastladı. Bu kumandanın buyruğunda 10 bin asker vardı. Sultanın öncü kuvvetleri, *Bizans* askerleriyle savaşa tutuşup galip geldiler ve kumandanlarını tutsak alıp haçı ele geçirdiler ve onu sultana gönderdiler. Sultan sevinerek “Bu, zafer alâmetidir” dedi ve haçı da *Hemedan*’a gönderdi, tutsak kumandanın da burnu kesildi. Sonra sultan, “Haçın halifeye gönderilmesini” emretti. *Bizans* imparatoru, *Malazgirt*’e erişip orayı *aman*’la aldı ve Zülkade ayının bitimine beş gün kala (25 Ağustos) *Ahlat*’la *Malazgirt* arasındaki *Rahve* adlı yerde bulunan sultana karşı harekete geçti. Sultan ona, “Memleketine dönmesi ve halifenin barışın yapılmasında arabulucu olması” hususunda haber gönderdi, fakat *Bizans* imparatoru, ona şu cevabı verdi: “İslâm ülkesine de kendi ülkem gibi hâkim olmadıkça geri dönmeyeceğim. Ben, pek çok para sarfettim, nasıl geri dönebilirim?”. O gün, Çarşamba idi. Sultan, Cuma gününe kadar bekledi ve Cuma namazı vaktinde yakınlarını topladı ve onlara şöyle hitap etti: “Daha ne zamana kadar biz azınlıkta, düşman da çoğunlukta olmak üzere, böyle bekleyeceğiz? Ben, bizzat *Müslümanların* minberlerde bizim için dua ettikleri sıralarda düşmanın üzerine atılmak istiyorum. Galip gelirsek ne âla, aksi takdirde şehit olarak cennete gideriz. Bana bağlı olanlar kalsınlar, geri dönmek isteyenler ise serbestçe geri dönebilirler. Bugün, burada bir sultan yoktur, ben de ancak sizlerden biriyim. Biz, *Müslümanların* eskiden beri yapageldikleri gazayı yapmak istiyoruz”. Onlar da “Ey sultan, biz senin memlûkleriniz, sen ne yaparsan biz de sana uyarız.” dediler. Biraz önce 10 bin *Kürt* sultana katılmıştı. Bununla birlikte sultan, *Ulu Tanrı*’dan sonra buyruğundaki 4 bin kişilik *Hassa* askerine güveniyordu. *Bizans* imparatorunun kuvvetine gelince, onun 100 bin kişilik askeri, 100 bin delici (Nakkab), 100 bin çarhçı, 100 bin usta, 800 mandanın çektiği, içinde nal ve çiviler bulunan 400 araba ile silâh, mancınık ve diğer saldırı âletlerinin bulunduğu 1000 araba vardı. Ordusunun başında ise 3500 kumandan bulunuyordu. Ordusunda bulunan bir mancınığı 1200 kişi çekiyordu. Bu mancınığın attığı her bir taşın ağırlığı 10 kantar geliyordu, bunun her bir halkasının ağırlığı da 200 *Suriye* rıtı idi. İmparatorun hazinesinde ise bir milyon altın, 100 bin ipekli giysi ile altın eyerler, kemerler ve bunlara benzer altın ve gümüş eşyalar bulunuyordu. İmparator, *Mısır*, *Suriye*, *Horasan*, *Rey* ve *Irak* gibi yerleri kumandanlarına dirlik olarak vermişti. Ancak *Bağdad*’ı bunun dışında bırakmış ve bu hususta şöyle demişti: “İyi insan olan o ihtiyara (halife) ilişmeyiniz. Çünkü o, bizim dostumuzdur”. İmparator, *Irak*’ta kışlamak ve *İran*’da yaylamak kararında idi. *İstanbul*’da kendi yerine bir vekil atamış ve *İslâm* ülkesini harap etmeye azmetmiş idi.

Cuma günü namaz vakti gelince sultan, yakınları ile fikir alış-verişinde bulunduktan sonra kalktı, yay ve okunu attı, atının kuyruğunu bizzat eliyle bağladı ve eline topuzunu aldı, yanındakiler de aynı şeyi yaptılar. Sonra *Bizanslılara* şiddetle saldırıya geçtiler ve hep bir ağızdan öyle bir kükrediler ki, dağlar inledi. Tekbir getirip *Bizans* ordusunun içine daldılar ve vuruşmaya başladılar. *Bizans* imparatoru, henüz atına binmemiş ve *Müslümanların* kendisinden önce saldırıya geçeceklerini sanmamıştı. *Tanrı*, *Müslümanlara* zafer vadettiği için *Bizanslılar* bozguna uğradılar. Sultan, Cuma günü ile Cumartesi gecesi, öldürmek ve tutsak almak suretiyle düşmanı izledi, bunun sonucunda onlardan ancak pek azı kurtulabildi. *Müslümanlar*, *Bizanslıların* beraberinde bulundurdıkları her şeyi ele geçirdiler, daha sonra sultan karargâhına döndü, biraz sonra da *Gevherâyin* huzuruna geldi ve sultana: “Memlûklerimden

biri, *Bizans* imparatorunu tutsak aldı. Ben bu memlükümü, vezir N i z a m ü l m ü l k 'e arz etmiştim. O, bu memlükü küçümsemiş, hor görmüş ve onun hakkında 'Belki *Bizans* imparatorunu tutsak olarak bize getirir' diye alay etmişti. U l u T a n r ı da bu memlükün eliyle, *Bizans* imparatorunun tutsak olmasını takdir buyurdu" dedi. Fakat sultan, buna ihtimal vermeyerek daha önce imparatora elçilikle göndermiş olduğu Ş â z i adlı hâdimi yolladı. *Hâdim*, imparatoru görünce tanıdı ve dönüp sultana bildirdi. Sultan, "İmparatorun bir çadıra alınıp bağlanmasını" emretti; sonra memlükü çağırıp ona, nasıl tutsak aldığını sordu, o da "Başı üzerinde haçlar bulunan ve çevresinde *Sekâlibe'* (*Slavlar*) den bir topluluk olan bir atlı gördüm. Ona mızrakla saldırdım, maiyyetinden biri bana şöyle dedi: 'Vurma, çünkü o imparator'dur". Sultan, ona lütuf ve ihsanda bulunup hil'at giydirerek yakınları arasına aldı. *Memlük*, "*Gazne* beşaretini (ıktâ) istiyorum" deyince sultan da onun bu isteğini yerine getirdi. Sonra sultan, adı E r m a n u s olan, *Bizans* imparatorunu katına getirtti. Ona üç kırbaç ve tekme vurup onu şiddetle azarladıktan sonra şöyle dedi: "Sana halifenin -T a n r ı ömrünü uzatsın- elçilerini barış yapılması için gönderdiğim halde reddetmedin mi? Sana, düşmanlarımı istemek için A f ş i n ile haber gönderdiğim halde bundan imtina etmedin mi? Benimle anlaştığın halde bana gadretmedin mi? Geri dönmen için sana daha dün, haber göndermeme karşılık sen: 'Buraya gelebilmek ve amacıma ulaşmak için bu kadar para sarfettim ve çok asker topladım; *İslâm* ülkelerine kendi ülkem gibi hâkim olmadan nasıl dönebilirim' dedin. Şimdi azgınlığının sonunu gördün mü? Ayakları bağlanmış ve boynuna da bukağı geçirilmiş olan imparator, "Ey sultan, ülkelerini almak için birçok uluslardan asker topladım ve para sarfettim, buna rağmen zaferi sen kazandın. Memleketim böyle ve ben de bu halde senin huzurundayım. Bu durumda beni azarlama, sert sözler sarfetme, fakat istediğini yap" dedi. Bunun üzerine sultan ona, "Eğer zaferi sen kazansaydın, bana ne yapardın?" deyince imparator, "Fena şeyler" diye cevap verdi. Bunun üzerine sultan, "Gerçekten doğru söyledin. Eğer bunun aksini söyleseydin, o zaman yalan söylemiş olurdun. Bu akıllı ve metin bir adamdır. Onun öldürülmesi doğru değildir" dedi ve ilâve etti: "Şimdi sana ne yapacağımı sanıyorsun?". İmparator şöyle cevap verdi: "Bana, üç şeyden birini yapabilirsin: Birincisi öldürmek, ikincisi ele geçirmek istediğim ülkelerinde beni teşhir etmek, üçüncüsü de yapmayacağın bir şey olduğundan söylenmesine gerek yoktur". A l p A r s l a n , "Bu nedir?" diye sordu, o da, "Affetmek, para ve armağanlar kabul edip *Bizans* topraklarında senin bir memlükün, bir kumandanın ve bir nâibin sıfatıyla beni memleketime göndermendir. Eğer beni öldürürsen bu, sana bir fayda sağlamaz, çünkü bir başkasını benim yerine imparator yaparlar" cevabını verdi. Bunun üzerine sultan, "Seni affetmek kararındayım. Ancak kendin için bir kurtuluş akçası vermelisin" deyince imparator, "Sultan, istediği meblâğı söylemelidir" dedi. Sultan da "10 milyon altın" dedi. Bunun üzerine imparator şöyle söyledi: "Sen, benim canımı bağışladığın için *Bizans* ülkesine sahip olmak senin hakkındır. Fakat tahta geçtiğimden beri, ordu hazırlamak ve giriştiğim savaşlar sebebiyle *Bizans*'ın mal ve parasını tükettim ve halk bundan dolayı yoksul bir duruma düştü". Müzakereler sonunda şu hususlar kararlaştırıldı: İmparator, kurtuluş akçası olarak 1,5 milyon, barış için her yıl 360 bin altın ödeyecek ve ihtiyaç olduğu takdirde askerî kuvvet gönderecekti. Bu arada daha birçok şeyler konuşuldu. Bir ara imparator, "Yerime başka birisi geçirilmeden önce beni derhal memleketime gönderiniz, aksi takdirde amaca ulaşılamaz ve ben de imparator olarak *Bizans* tahtına geçemem ve bu nedenle de bu şartlardan hiç birisi uygulanamaz" dedi. Sultan da ona şu cevabı verdi: "Yakın bir zaman önce *Müslümanlardan* alınan *Antakya*, *Urfa*, *Menbic* ve *Malazgirt*'i iade etmeni ve *Müslüman* tutsaklarını da serbest bırakmanı istiyorum". İmparator da "Ülkeme sağ sâlim ulaşırsam asker göndererek bu şehirleri alıp sana teslim etmek isterim, fakat halk bu hususta bana karşı çıkar. Tutsaklara gelince, baş üstüne, memleketime varır varmaz onlara iyi muamelelerde

bulunarak geri gönderirim” dedi. Sultan, “İmparatorun üzerindeki bağların ve bukağının çözülmesini” buyurdu. Sonra “Ona, bize içki sunması için bir kadeh veriniz” dedi. İmparator, kadehi kendisinin içeceğini sandı, fakat bundan men edildi ve “Sultana sunması” bildirildi. O da yeri öpüp sultana kadehi sundu ve sultan da içti, sonra da imparatorun saçını kesti ve başını yere değdirerek “Hükümdarlara hizmet edeceğin zaman işte böyle yap” dedi. Sultanın bu davranışının sebebine gelince, kendisi *Rey*’den *Anadolu* seferine çıkarken K â k u y e o ğ l u F e r â m u r z ’a şöyle demişti: “İşte ben *Bizans* imparatoruyla savaşa gidiyorum. Onu tutsak alıp karşımda sâkilik yaptıracağım”. İşte böylece T a n r ı , onun bu sözünü yerine getirmiş oldu. Bu arada *Bizans* kumandanlarından bir kısmı kurtuluş akçası vererek kurtuldu, geri kalanlar da para alınmadan salıverildiler. Ertesi gün sultan, imparatoru yeniden katına getirtti. Sultan, imparatorun ganimet olarak alınmış olan taht ve diğer şeylerini hazırlatarak onu tahtına oturttu, kendi elbise ve külâhını bizzat eliyle ona giydirdi ve “Seni nâibim yapıyor, söylediğin sözlerine inanıyorum ve seni ülkene göndereceğim, hükümdarlığını da sana geri veriyorum” dedi. Bunun üzerine imparator yer öptü. Halife, İ b n ü ’ l - M a h l e b a n ’ı kendisine gönderdiğinde imparator, ona, “Başını açmasını, kemerini bağlamasını ve yer öpmesini” emretmişti. Bu nedenle sultan, “Sen halifenin elçisi İ b n ü ’ l - M a h l e b a n ’a bunları yaptırmadın mı? O halde kalk başını aç, kemerini bağla ve halifenin bulunduğu tarafa doğru dön ve yeri öp” dedi. O da bunu aynen yaptı. Sultan sözlerine devamla: “Ben, halife karşısında en küçük hükümdarlardan biri gibiyim. Ben askerimden küçük bir kuvvetin başında ve sen de bütün *Hıristiyanlar* yanında olduğun halde, sana karşı bu başarıyı elde ettim. Halife, öteki *İslâm* hükümdarlarını da üzerine gönderseydi halin nice olurdu” dedi. Daha sonra sultan, üzerinde “T a n r ı ’dan başka ilâh yoktur ve M u h a m m e d onun elçisidir” yazılı bir bayrak hazırlatarak imparatora verdi ve onu iki hâcib ve 100 hassa askerinin koruması altında ülkesine gönderdi. Bu birlik, imparatoru *İstanbul*’a kadar götürdü. Hareketinden önce sultan, atına binip imparatoru bir fersah kadar giderek uğurlamıştı. Bu sırada imparator, atından inmek istedi ise de sultan ona engel oldu, onun için ant içti ve ona yaklaşıp kucaklaştılar, sonra sultan geri döndü. *Bizans* imparatoru şunu da hikâye etmiştir:

Savaş için *İstanbul*’dan sefere çıkan imparatorların geleneklerinden biri de büyük kiliseye (*Ayasofya*) gidip yakutlarla bezenmiş olan altın haçtan şefaath dilemeleridir. Ben de bu sefere çıkarken bu kiliseye gidip oradaki haçtan şefaath diledim. Bu sırada haç, bulunduğu yerden *Müslümanların* kiblesine doğru çevrilmişti. Buna çok hayret ettim ve onu doğru’ya döndürdüm. Ertesi günkü ziyaretimde haçın gene kibleye dönmüş olduğunu gördüm. Bunun üzerine “Onun zincirlerle bağlanmasını” emrettim. Fakat üçüncü gündeki ziyaretimde haç, yine kibleye doğru dönmüştü. Buna çok hayret edip yenileceğimi anladım. Fakat arzu ve ihtirasımın etkisi altında kalarak *İslâm* ülkelerine yürüdüm ve bilinen şeyler başıma geldi.

Bu kayıtlardan sonra metinde, İ b n ü ’ l - K a l â n i s î ’den şu nakiller yapılmıştır:

Bizans imparatorunun ordusu, *Rum vesair* uluslardan olmak üzere, 600 bin ve sultanın ordusu da *Türk* ve diğer uluslardan olmak üzere, 400 bin kişi idi. Lâkin sultanın yanında “4 bin *Türk* memlûk askerinin bulunduğu” hakkında zikredilen ifade daha doğrudur, çünkü sultanın askerlerinin dağılmış olduğunu, daha önce zikretmiştik. Zaferden sonra sultan, halife olup bitenleri bildirdiği gibi, *Bizans* imparatorunun tacını, haçı, diğer bazı şeylerle birlikte 23 Zülhicce (21 Eylül)’de ona gönderdi. *Beytü’n-nûbe*’de mektuplar okundu. Halife ve

Müslümanlar sevindiler. *Bağdad* görülmemiş bir şekilde donatıldı, zafer takları yapıldı. Gerçekten bu, *İslâm* tarihinde eşi olmayan bir zafer idi. Daha sonra sultan *Rey'e* ve oradan da *Hemedan'a* gitti⁷¹.

Malazgirt Meydan Savaşı'yla ilgili bu ilginç kayıtlardan sonra bu yılın son olayı olarak "Oğuz Türklerinin Komutanı" olarak vasıflanan *Uva k o ğ l u A t s ı z*'in ortaya çıkarak *Remle, Kudüs (Beytü'l-mukaddes)* ve *Dımaşk*'ı kuşatıp sıkıştırdığı, yağmaladığı ve nihayet *Suriye (Şam)*'yi tahrip ettiği kaydedilmiştir⁷².

464 (1071/72) Yılı Olayları

Bu yılın ilk olayı, metinde "*Nâvekiyye Türkmenleri*"⁷³ olarak kaydedilen ve "Daima hareket halinde olan" anlamına gelen *Türkmenlerin Suriye ve Filistin'deki* çeşitli faaliyetleri hakkındadır, şöyleki:

Sultan *Alp Arslan*'dan kaçan ve daima hareket halinde olan (*Nâvekiyye Türkmenler, Suriye (Şam)*'yi istilâ ettiler. *Emîrül-cüyüş Bedr (Akkâ valisi Bedr ü l c e m a l i)*'in onlara yakınlık göstermesi üzerine onlar, *Suriye*'ye gelip konakladılar ve *Bedr*'e saldıran *Arapları* buradan uzaklaştırdılar ve *Suriye*'yi yağmaladılar, bu arada *Akkâ*'da bulunan *Bedr*'den de para isteğinde bulundular. Bunun üzerine *Bedr*, onlara "Bende para yok, ben *Araplara* hâkim değilim, sizlere *Suriye*'de iktâda veremem; ancak siz, *Arapları* yağmalamakla yetinin" dedi. Fakat *Türkmenler, Bedr*'e cevap olarak "Biz, bu toprakları kendi kılıcımız sayesinde ele geçirdik" dediler, sonra da gelip *Taberiyye*'de kondular ve buradaki toprakları aralarında bölüştüler ve bunların gelirlerini de aldılar. Bunun üzerine *Bedr, Araplara* haber gönderip "*Suriye*'ye geri dönmelerini" bildirdi; çünkü o, maddeten ve manen onlarla beraber idi. Onun bu önerisi üzerine *Araplar*, toplanıp *Taberiyye*'ye yaklaştılar. *Arapların* çokluğu karşısında *Türkmenler*, onlara karşı herhangi bir harekâta girişmeyip onları oyalama yolunu seçtiler, daha sonra da onlara bir gece baskını düzenleyip onlardan pek çok tutsak aldılar ve bir kısmını da öldürdüler, sonra *Taberiyye*'ye geri döndüler, daha sonra da *Trablus'a* gidip konakladılar. Fakat bir süre sonra *Haleb* emîri *Mahmud*, onlara haber gönderip "Kendisine dönmelerini ve kendilerine pek çok ihsanda bulunacağımı" bildirdi. Onun bu çağrısı üzerine *Türkmenler*, emîr *Mahmud*'a gelmeye başladılar. Esasen *Mahmud*'un amcası *Atiyye*, ona karşı *Antakya* patriği ve *Kilâboğullarından* yardım istemiş ve çok geçmeden de onlarla birlikte *Haleb* topraklarına saldırıp yağma etmişti. Fakat *Bizans* imparatorunun tutsak alındığı haberi üzerine *Antakya* kuvvetleri, memleketlerine geri dönmüşlerdi. Öte yandan emîr *Mahmud*, 1000 kişilik bir *Türkmen* gurubuyla ilişki kurdu, fakat geri kalan *Türkmenler, Suriye*'ye döndüler ve *Arapların* mal ve yiyecek maddelerinin içinde bulunduğu *Taberiyye* gölünün doğusunda yer alan *Belkâ*'daki *Nâman* kalesine yöneldiler; burada, kendisine itaat edilebilecek olan ve *Arapların* kendisiyle kıvanç duyabileceği bir kimse yoktu. Çok geçmeden *Türkmenler*, burasını ele geçirdikleri gibi bütün *Suriye*'ye de hâkim duruma geçtiler; daha sonra onlar, içinde hiç kimsenin bulunmadığı ve so-

⁷¹ *Malazgirt Savaşı* hakkında en ayrıntılı bilgiler için bk. A. Sevim, *Anadolu'nun Fethi, Selçuklular Dönemi* (Ankara 1993, TTK. Yay.), s. 71-97; ayrıca bk. M.A. Köymen, adigeç. Esr., s. 23-40; O. Turan, adigeç. Esr., 117-119 ve bu eserlerdeki bibliyografya.

⁷² *Atsı z*'in *Suriye* ve *Filistin'deki* fetihleri ve burada bir *Selçuklu Melikliği*'ni kurması hakkında bk. A. Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*, s. 63-84.

⁷³ Bu konuda şimdiye dek yapılan araştırmalar ve ileri sürülen fikir ve öneriler hakkında bk. A. Sevim, *Nâvekiyye Türkmenleri Sorunu*, Erdem, Aydın Sayılı Özel Sayısı II, s. 789-792.

kaklarının kapıları olmayan harap durumdaki *Remle*'ye yöneldiler. İki bölüme ayırdıkları şehrin imarıyla da ilgilenen *Türkmenler*, boş topraklarda ekim ve zeytinliklere bakım yaptırmak üzere yakın yörelerden çiftçiler getirttiler. Bunun sonucunda o yıl, mevcut zeytin ağaçlarından elde ettikleri gelirlerden tâbi oldukları *Selçuklu Sultanlığı Hazinesi*'ne 30 bin altın ödediler. Söylendiğine göre *Türkmenler*, bir mevsimde 300 bin altın değerinde zeytin satmışlardır⁷⁴.

Hiçbir ilgili kaynakta yer almayan bu ilginç kayıtlardan sonra metinde, “*Bizans İmparatoru Ermanus*’un Akibetinin Zikri” başlığı altında şu bilgiler verilmektedir:

Bizans imparatorunun yenilgi haberi *İstanbul*'a gelince *Mihail* (VII. *Mihail Dukas*) iktidarı eline geçirdi ve *Ermanus* (*Romanos Diogenes*)’un karısı olan kendi annesini tutukladı. *Ermanus*’un bu kadından bir oğlu ve bir kızı vardı. VII. *Mihail*, anasının saçlarını kestirip softan elbise giydirerek bir manastıra kapattı. Öte yandan *Ermanus* da *Tokat*'a (*Dokiya*) gelip kaleye yerleşti. Gelişi duyulunca softan bir elbise giyerek “Hükümdarlıktan çekildiğini” açıkladı ve *Mihail*'e şu haberi gönderdi: “Ben asker toplamak, para sarfetmek ve *Hıristiyan* dinini yükseltmek için elimden gelen her şeyi yaptım, çabalarımnda kusur göstermedim. Askerim az değildi ve tedbirde de bir hata yapılmadı. Bununla birlikte *Tanrı*’nın takdiriyle zafer *Müslümanlarda* kaldı. Buna hiç kimse karşı koyamazdı. Ben, bu hükümdarın (*Alp Arslan*’ın) eline düşünce bana, ümit etmediğim şekilde iyi muamele yaptı ve barış için vereceğim parayı kararlaştırdıktan sonra iyiliklerde bulunarak beni salıverdi. Hükümdarlıktan ayrılıp bu kaleye yerleştim. Sof giydim ve senin, başkasından daha ziyade hakkın olan tahta geçmenden dolayı Ulu *Tanrı*’ya şükrettim. Şimdi sultanın durumunu ve bana gösterdiği iyilikleri sana bildirmem gerekir. Önerimi kabul edersen *Hıristiyanlığın* korunması için aranızda vasıta olurum, yok eğer kabul etmezsen sen bilirsin. O zaman benim için kararlaştırılmış olan parayı verir, beni bu yükten kurtarırın.” *Mihail*, *Ermanus*’un fikrini doğru buldu. Fakat savaşlar yüzünden para kalması sebebiyle özür dileyerek kurtuluş akçası ile barış akçasının ancak bir miktarını gönderdi, geri kalanı daha sonra ödenecekti. *Ermanus*, sultana, kurtuluş akçası ile *Tokat* kalesindeki takriben 200 bin altın değerinde olan malları gönderdi. Bu cümleden olarak değerli taşlarla bezenmiş altundan leğen, ibrik ve tabak vardı ki, bunların değeri 70 bin altın tutuyordu. *Ermanus*, bundan daha fazlasını göndermesinin mümkün olmadığı hususunda *İncil* üzerine ant içti. Kendisiyle beraber gelen iki hâcibi ve askerleri ödüllendirdi ve onlardan, daha fazla veremediği için özür diledi. Hâcib ve askerler, sultanın yanına döndüler. Sultan, ricasını ve barış parası ile diğer paraların gecikmesi hususundaki *Ermanus*’un mazeretini kabul etti. Daha sonra *Mihail*, sultanın askerlerinin ayrılması üzerine *Ermanus*’a haber göndererek şunları söyledi: “Eğer gerçekten rahip oldunsa kiliselerden birine gidip kaleyi boşaltmalısın, ben de oraya birini atayayım.” Fakat *Ermanus*, onun bu isteğini yerine getirmedi ve “O, hükümdarlığımın sona ermesi ve bu kalede oturmam ile yetinmeyip hâla benimle uğraşiyor” dedi. Daha sonra üzerindeki rahiplik giysisini çıkaran *Ermanus*, kalede bulunan tacirlerden borç para alıp *Ermenilerden* asker topladı ve *Ermeni* kralı *Senekereim*’e gitmek için yola çıktı. *Ermeni* kralı ona, “Eğer bir konuk gibi gelersen seni konuk ederim, fakat *Mihail* ile savaşmak için geliyorsan benim ona karşı savaşacak gücüm yoktur.” dedi. *Ermanus*, “Ben, ancak sana bir konuk olarak geliyorum” diye cevap verdi. Fakat *Ermeni* kralı, onu karşılayıp yakaladı. 80 kantar tutarındaki mallarını aldı ve “Gözlerine mil çekilip hapsedilmesini” emretti. *Ermanus*’un yanında

⁷⁴ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. A. Sevim, adıgeç. Esr., s. 49-54.

Rum ve Ermenilerden olmak üzere binlerce kişi vardı. *Seneharib*, bunların kendisine katılmalarını istedi. *Konya* ve diğer yerlere yürüyerek buralara hâkim oldu ve böylece *Bizans* ülkesinin büyük bir kısmını eline geçirdi. Daha sonra *Malatya*'ya yürüyüp orada konakladı ve halkın mallarına elkoydu. *Ermannus*, sultana elçi gönderip durumu bildirdi. Sultan da ona bizzat yardım edeceği vaadinde bulundu⁷⁵.

Bizans imparatoru *Romanos Diogenes*'in sonu hakkında verilen bu bilgilerden sonra metinde, halife *el-Kaim*'in sultan *Alp Arslan*'a hil'at ve armağanlar gönderdiği belirtilmiş, ayrıca sultanın, halifenin torunu emîr *Uddeddin*'in, kendisinin *Seferiye Hatun*'dan olan kızıyla evlenmesini halifeden istediği, halifenin sultanın bu önerisine olumlu cevap verdiği ve bunun gerçekleştirilmesi için de *Amîddede v l e*'ye bir vekâlet mektubu yazdığı kaydedilmiştir⁷⁶. Daha sonra da metinde, yeni hilâfet veziri *Ebu'l-Alâ* hakkında şu bilgiler verilmektedir:

Vezir *Ebu'l-Alâ Rebiülevvel* (Kasım/Aralık) ayında, beraberinde *Sultanî Hil'atler* ve *vezirü'l-vüzera* lakabını almış olduğu halde ve ayrıca sultanın hiç hoşlanmadığı "Vezir *İbn Cüheyr*'in ıktalarının yarısını kendisine verildiğini" içeren bir tevki ile sultanın yanından *Bağdad*'a geldi; o, ayrıca vezir *Nizamülmülk*'ün girişimleriyle sultanın *Bağdad Nâibi* de atanmıştı. Halife *el-Kaim*, onun bu durumunu haber alınca çok canı sıkıldı ve bu husus ağırına gitti, bu nedenle "*Ebu'l-Alâ'nın Hilafet Sarayı*'na gelişi sırasında karşılama töreni yapılmamasını" emretti; böylece o, yalnız başına saraya girip *Bâbü'n-nübî*'de eşiği öptü ve sonra dönüp gitti. Bu olaydan üç gün sonra *Sâdu'd-d evle Gevherâyin* (şihne olarak) "*İbn Cüheyr*'in kınanıp ayıplanmasını ve vezir *Ebu'l-Alâ*'ya meyledilip yakınlık gösterilmesini" içeren sultan *Alp Arslan*'ın mektubuyla *Bağdad*'a geldi, halife ve vezirinin görevlendirdiği kimseler tarafından karşılandı. O, *Bâbü'n-nübî*'ye gidip oradaki eşiği öptü ve halifenin katna çıkma isteği kabul edilince de beraberinde vezir *İbn Cüheyr* olduğu halde, içeri girdi. *Sâdu'd-d evle Gevherâyin*'in beraberinde, *İbn Cüheyr*'in getirmediği ve halifenin de bunu istemediği bir risale (yazı) vardı. *Gevherâyin*, sultanın mektubunu halifeye verdi, fakat sözkonusu risaleyi vermedi. Bununla birlikte o, risale kapsamını, halifenin kendisine verdiği bir yaprak kağıda yazıp ona verdi. Böylece risalenin kapsamına vakıf olan halife, sakin bir şekilde yerine oturdu ve ona, "Bu risaleyi yazan yalan söylüyor, bu nedenle *Tanrı'nın lâneti* üzerine olsun" dedi. Bu risalenin "*İbn Cüheyr*'in sultan hakkında söylediği kötü sözleri kapsadığı" söylenmiştir. Daha sonra *Gevherâyin*, halifenin katundan ayrıldı. Çok geçmeden halifeden *Gevherâyin*'e kapsamı şöyle olan bir tevki çıktı:

"Bizim kendisine gönderdiğimiz elçilerimizin *Rey*'de bekleyip geç kalmalarının, sultan *Alp Arslan* (*Adu'd-d evle*)'in sonderecede canını sıkıtuğunu öğrendik. Bu gecikmenin sebebinin vezir *İbn Cüheyr*'e bağlanması, onun düşmanları tarafından ortaya atılmış bir uydurmadan ibarettir. Ancak armağan olarak gönderilecek olan elbisenin (hil'at) dokunma işinin bitirilememesi nedeniyle bu gecikme olmuştur. Bu gecikmenin gerçek sebebini sultana yazmasının gerektiği, böylece de sultanın kalbinde, vezirin düşmanlarının -*Ulut Tanrı* onları cezalandırsın- sebep olduğu üzüntü ortadan kalkmış olur"⁷⁷.

⁷⁵ Bu konuda bk. A. Sevim, adıgeç. Esr., s. 93-94.

⁷⁶ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. Zekeriya Kitapçı, *Abbasi Hilafetinde Selçuklu Hatunları ve Türk Sultanları* (Konya 1994), s. 109-114.

⁷⁷ Krş. M.A Köymen, adıgeç. Esr., s. 138.

Bu kayıttan sonra metinde, *Bağdad*'ta cereyan etmiş olan ilginç bir olayın anlatımı yer almaktadır. Şöyleki:

Cumadelâhır (Şubat/Mart 1072) ayında, bir gün, vâiz İ b n E b î U m â m e evinden çıktuktan bir süre sonra elinde uduyla bir şarkıcı kadının (muganniye) bir *Türk*'ün evinden çıktığını gördü. Vâiz, hemen kadının elinden udunu alıp tellerini kırdı. Bunun üzerine kadın, *Türk*'e gelerek kendine yapılan bu muameleden dolayı şikâyetinde bulundu. *Türk*, derhal adamlarını (Gılman) vâizin evine gönderdi. Yakalanma korkusuna kapılan vâiz, halifenin haremine kaçtı, sonra da *Hanbelî* ilerigelenlerinden İ b n E b î M u s a e l - H â ş i m î 'ye gidip şikâyetinde bulundu. Bunun üzerine İ b n E b î M u s a , kalkıp içlerinde E b û İ s h a k e ş - Ş i r a z î ve adamlarının da bulunduğu *Hanbelîleri* bir araya toplayıp hep birlikte *Kasr camiine* gittiler ve memlekette başgösteren huzursuzluk ve düzensizlik nedeniyle şikâyetinde bulundular ve “Kötü şeylerin (münkirât) ortadan kaldırılmasını ve özellikle eğlence yerlerinin kapatılmasını, hilâfet muhasebe işlerini yürüten S a ' d e l - A c e m î 'nin işine son verilmesini ve nihayet para basılması hususundaki isteklerini” halifeye iletiler. Bunun üzerine halife, bu toplanan halka haber gönderip “Evlerine dönmelerini, isteklerini A d u - d u ' d - d e v l e (A l p A r s l a n)'ye yazıp bildireceğini” söyledi. Buna rağmen halk dağılmadı; bu arada İ b n E b î M u s a , elinin içiyle başına vurup “Bundan sonra bu imama (halifeye) tâbi olup itaat etmek, geçersiz (batıl) bir durum olmuştur” dedi. Bu arada da İ b n E b î A f f â f adıyla bilinen bir kadı, ayağa kalkıp “Ey *Müslüman* topluluğu, bu şerif, başına eliyle vurmak suretiyle *İslâm* için ağıt düzüyor. Ona karşı bir araya gelip yürüyün . Birisi, “Bu imam, O s m a n b . A f f a n 'dan daha iyi değildir diyor, bir başkası, “Onun elinde bulunan mallar bize aittir”, bir başkası ise “Bizim ona biât etmemiz, boynumuzun borcu olmaktan çıkmıştır” dedi ve daha sonra “Bu sorunun yollarda halka anlatılmasını” bildirdi. Öte yanda vezir İ b n C ü h e y r , gösteri yapıp olay çıkarıcıların güç kullanılmak suretiyle dağıtılması görüşünde idi, halife ise âdeti gereğince, sabır ve yumuşaklık yanlısı idi. Bu nedenle o, E b û İ s h a k e ş - Ş i r a z î 'yi *Bâbü'l-garebe*'ye⁷⁸ çağırdı. Halife tarafından ikna edilen E b û İ s h a k , evine döndü ve kalabalık yandaşları da dağıldı. Fakat öte yandan İ b n E b î M u s a ve yandaşları dağılmayarak camide oturup “Biz, bu kötü işlerin bertaraf edilmesine değin dağılmayacağız” dediler. Onların bu tutumu karşısında vezir İ b n C ü h e y r , çok kızdı ve S â d u ' d - d e v l e G e v h e r â y i n 'e haber gönderip “Bu fitnecileri tutuklat” dedi. Bunun üzerine G e v h e r â y i n , derhal harekete geçerek onlardan bazılarını tutuklatı. Olaya neden olanlar, camide sopayla dövüldüler, daha sonra da dışarı çıkarıldılar. Vezir İ b n C ü h e y r , olay çıkarılan camiın kapılarını kapattı ve kürsüleri de kaldırttı. Bunun üzerine toplananlar, derhal kaçtılar. Bu arada vezir, E b û İ s h a k 'ı tehdit etti; bu nedenle korkuya kapılan E b û İ s h a k , “*Horasan*'da bulunan sultan A l p A r s l a n 'a gitmek istediğini” bildirdi. Bunun üzerine vezir, onu evine gönderdi ve halife de onu teskin etti. Öte yandan İ b n E b î M u s a da evinde oturup hiç dışarı çıkmadı, olaylar böylece bastırılıp durumun normale dönmesi üzerine de medresedeki derslerini sürdürmeye başladı⁷⁹.

Bu kayıttan sonra metinde, *Horasan* yolunda 500 baş hayvanın (koyun ve binek hayvanı) öldürüldüğü ve buna sebep olan kimselerden birinin S â d u ' d - d e v l e G e v h e r â y i n tarafından yakalatılıp ayaklarından asturularak altında ateş yaktırıp öldürttüğü, kaydedilmiştir.

⁷⁸ *Hilafet Sarayı* 'nın kapılarından birisi (Yakut, III, 783).

⁷⁹ Bütün bu olayları krş. M.A. Köymen, adigeç. Esr., s. 58.

Bu kayıttan sonra da metinde, sultanın askerlerinin (eshâb) M ü s l i m b . K u - r e y ş 'ten *Enbâr*'ı aldıkları, çünkü sultanın, ondan nefret ettiği, ayrıca sultan, ondan *Harba kasabasını*⁸⁰ da alarak halifenin eşi A r s l a n H a t u n 'a verdiği, daha sonra sultanın, yine M ü s l i m 'e ait olan "*Hit*⁸¹, *Ânât*⁸², *Sinn*⁸³, *Bevazic*⁸⁴ ve *Musul*'a bağlı yerlere elkonulması, ancak onun elinde, sultan T u ğ r u l B e y döneminde babasına ait olan yerlerin bırakılması" hususunda buyruk niteliğinde ilgililere mektup yazdığı, belirtilmiştir (Şaban=Nisan/Mayıs)⁸⁵.

Bu kısa kayıttan sonra metinde, halife e l - K a i m 'in torunu emîr U d d e t ü d d i n 'in sultan A l p A r s l a n 'ın kızıyla evlenmesi hakkında şu bilgiler yer almaktadır:

Bu yılda (464=1071/72), emîr U d d e t ü d d i n 'in sultan A l p A r s l a n 'ın kızıyla evlenme akdi (nikah) *Nişabur*'da yapıldı. (Törende) Sultan, saltanat tahuna oturdu, veziri N i z a m ü l m ü l k ise onun önünde ayakta duruyordu, U d d e t ü d d i n 'in vekili durumunda bulunan A m î d ü d d e v l e (İ b n C ü h e y r 'in oğlu) ise kendisi için hazırlanmış olan gümüş bir kürsüye (koltuk) oturmuştu. Ayrıca *Selçuklu* devletine tâbi melikler, emîrler ve komşu devlet elçileri de protokol sırasına göre yerlerini almışlardı; N i z a m ü l m ü l k de sultanın vekili idi. Çok geçmeden sultan, kadı ve hukukçulara "*Şahit olunuz ki ben, Tuslu H a s a n (N i z a m ü l m ü l k)*"ı bu evlenme işinde bana vekil yaptım" dedi; A m î d ü d d e v l e ise "Bana bu hususu bildirdiler; ben, şimdi U d d e t ü d d i n adına, vekili olarak bu nikahı kabul ettiğimi ve U d d e t ü d d i n 'in de rıza gösterip bunu kabul ettiğini, huzurunuzda açıkça ifade ediyorum" dedi. Esasında sultanın bu arzu ve istekleri, halifeye ulaştırılınca halife, sultanın bu akrabalık ipini kendinin de nübüvvet ipiyle bağlamayı uygun görerek sultanın isteğini (şereflendirmeyi) uygun görmüştü. Daha sonra sultan, iki yanındaki tabaklarda bulunan dizi halindeki incileri oradakilere saçtı ve ayrıca kaftanındaki içinde mücevher dolu üç torbayı A m î d ü d d e v l e 'ye doğru attı ve "Daha önce saçtığım incilere el uzatıp almadığından dolayı bunlar senin hakkındır" dedi. Bunun üzerine A m î d ü d d e v l e , ayağa kalktı ve bu keseleri alıp kabul etti ve "Ben, bunları alıp kabul ettim, fakat bunları da bu saçıya katmak benim için daha neşeli ve iyi olur" dedi ve keseleri oradaki-lerin üzerine saçtı.

G a r s u n i ' m e , bu nikah törenini görgü tanığı durumunda bulunan A m î d ü d d e v l e 'nin sözlü ifadelerini eserine (*Uyûnû't-tevârih*) nakletmiştir. G a r s u n n i ' m e , yine törenle ilgili şu bilgileri onun ağzından nakletmektedir: A m î d ü d d e v l e demiştir ki: "Elim, N i z a m ü l m ü l k 'ün elinde olduğum halde, ayağa kalktık ve sultanın gözünden uzaklaşınca da N i z a m ü l m ü l k , başımı öptü ve sonra bana, 'Sen, eğer günün birinde utanacak duruma düşecek olursan işte bugün benden utanmalısın. Ey A m î d ü d d e v l e ben, senden, iyilik yapmanı ve sultana kızının (halifenin torunu ile) nikahı konusunda ilgi göstermeni istemedim mi? Bununla birlikte sen, bu isteğimi kabul ettin, fakat yapmadın. Esasında bu husus, aramızda kararlaştırılmıştı; o zaman sen bana, buna rağbet edip isteyen sensin demiştin' dedi. Bir süre sonra odasında yalnız bulunan sultan, beni katuna çağırınca N i z a m ü l m ü l k de benimle birlikte odaya girdi. Bir de baktık ki sultanın önünde,

⁸⁰ *Bağdat-Tekrit* arasında küçük bir belde (Yakut, II, 235).

⁸¹ *Fırat* üzerinde *Bağdat*'a bağlı bir belde (Yakut, IV, 997).

⁸² Bu yer adı hakkında bk. Yakut, III, s. 594.

⁸³ *Tekrit*'in üst tarafında *Dicle* kıyısında bir şehir (Yakut, III, 169).

⁸⁴ *Tekrit* yakınlarında bir belde (Yakut, I, 750).

⁸⁵ Bk. M.A. Köymen, *adıgeç*, s. 73.

âdet olduğu üzere, büyük kağıtların üstünde, içinde mücevher ve altın paraların (dinar) bulunduğu tabaklar duruyordu. Sultan, 'Bunları beraberinde alıp götür' dedi, ben de ona asla karşı gelemezdim. Sultanın katından çıkınca aldığım şeyleri kapının önünde duranlara dağıttım, hattâ yanımda bulunan değeri 1000 altın olan giysileri ve ayrıca 700 altını onlara saçarak saçtım".

Böylece bu muhteşem ve görkemli nikah töreni, G a r s u n n i ' m e 'nin eserinden en ayrıntılı biçimde aynen S ı b t tarafından nakledilmiş oldu⁸⁶.

Bu ilginç kayıtlardan sonra da metinde, *Türkmenlerin Suriye ve Filistin*'deki faaliyetleri hakkında şu bilgiler verilmektedir:

Hareket halinde bulunan *Türkmenler (Türkmanu'n-Nâvekiyye)*, *Remle*'den çıkıp (*Fatmî* valisi) emîr İ b n ü ' l - M ü n z e v i ' l - K i t â m i 'nin yönetimindeki *Dımaşk*'a yönelip kuşattılar ve yörelerini tahrip ettiler. Bunun üzerine İ b n M ü n z e v , kuşatmayı kaldırıp çekilmeleri için 50 bin altın karşılığında onlarla barış yaptı, bunun 23 bin altınını peşin verdi, geri kalan miktarı da sonradan ödeyeceğini söyledi ve bunun garantisi olarak da kardeşini onlara rehin olarak verdi. Böylece yapılan anlaşma gereğince *Türkmenler*, kuşatmayı kaldırıp (*Fatmî* valisi) B e d r ü l c e m a l î 'nin yönetimindeki *Akkâ*'ya yönelip kuşatmaya başladılar. *Türkmenlerin* beyi (komutanı), K ı z l ı ⁸⁷ adında bir beydi. *Kilâboğulları* kabilesinden bir gurup ve *Karmatoğulları* emîrleri B e d r ü l c e m a l î 'ye karşı K ı z l ı ile işbirliği yapıp birleştiler. Fakat bu sırada K ı z l ı 'nın ölmesi üzerine *Türkmenler*, kendilerine yakın yörelerdeki *Arapları* yağma ettiler, geri kalanlar ise kaçıp kurtuldular. K ı z l ı 'nın yakını olan birisi (bey)⁸⁸, *Remle*'den *Akkâ*'ya gelip kuşatmayı sürdürdü, ayrıca *Sur* kenti ve yöreleri ile diğer bazı yerleri de tahrip etti. B e d r ü l c e m a l î ise bu kuşatma nedeniyle şehre yiyecek maddelerini ancak denizden getirtebiliyordu. *Türkmenler*, *Akkâ*'yı fethetmekten ümitlerini kesince buradan *Mısır* yönüne hareketle *Belbeys*'e⁸⁹ ulaştılar ve *Mısır*'a bağlı yöreleri yağmaya tâbi tuttular, fakat kendileri ve hayvanları için yiyecek maddeleri bulamayınca da buralardan ayrıldılar. Söylendiğine göre onlardan bir gurup, *Vâdi'l-kurâ*⁹⁰ ve *Timar*'a⁹¹ gitmiş, 17 kişisi de *Medine*'ye gidip Hz. P e y g a m b e r 'in kabrini ziyaret etmiştir⁹².

Türkmenler hakkında verilen ve ilgili kaynaklarda pek yer almayan bu kayıtlardan sonra yılın son olayını oluşturan *Âmid* (Eski *Diyarbakır*) emîri E b u ' l - H a s e n S a î d b . N a s r u d d e v l e 'nin ölümü ve cereyan eden olaylar hakkında metinde, şu bilgiler verilmiştir:

Âmid emîri S a î d b . N a s r u d d e v l e b . M e r v a n , bu yılda öldü. Vezir N i z a m ü l m ü l k , *Âmid*'den geçerken S a î d , onu karşıladı, fakat N i z a m ü l m ü l k , onu bağlatıp *Hettah*'a⁹³ gönderdi. S a î d 'in kardeşi N i z a m ü d d i n , vezir N i z a m ü l m ü l k 'e kardeşine karşı kendisine yardım etmesi (desteklemesi) için para vermişti.

⁸⁶ Bu hususta bk. Z. Kitapçı, adigeç. Esr., s. 110-13 (Çok ayrıntılı olarak); M.A. Köymen, adigeç. Esr., s. 150.

⁸⁷ Bu adın doğrusunun K u r l u olduğu ve kaynaklardaki çeşitli imlâları hakkında bk. A. Sevim, adigeç. Esr., s. 50, not nr. 72.

⁸⁸ Adı belirtilmeyen kimsenin *Suriye Fâtîhi* lâkabını alacak olan U v a k o ğ l u A t s ız B e y olduğu hakkında bk. A. Sevim, adigeç. Esr., s. 54, not nr. 82.

⁸⁹ *Suriye* yolu üzerinde *Fustat*'a 10 km. uzaklıkta bir şehir (Yakut, adigeç. Esr., I, 712).

⁹⁰ *Medine*'ye bağlı bir vadi (Yakut, IV, 878).

⁹¹ Burasının, *Yakut*'ta (I, 908) *Bahreyn*'e bağlı bir dağ olduğu belirtilmişse de *Türkmenlerin* bu kadar çok uzaklara gidebileceklerini pek sanmıyoruz.

⁹² Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. A. Sevim, adigeç. Esr., s. 53-54.

⁹³ *Diyarbakır*'da *Silvan*'a yakın sağlam bir kale (Yakut, IV, 952).

Bunun üzerine Saîd, kardeşi Nizamüddin'e mektup yazıp güzel sözlerle onun kalbini hoş tuttu ve "Kendisine sadık kalacağı" hususunda ona ant içti. Bunun üzerine Nizamüddin, onu *Meyyafârikin* (*Silvan*)'e davet etti, ona iyi davranışlarda bulundu ve onu serbest bıraktı, fakat sonra buna pişman oldu. Her ikisi birlikte içki içtikten sonra uykuya daldılar. Çok geçmeden Saîd'in Ferruh adlı bir hâdimi, gece gelip ona, "Kardeşin Nizamüddin'e karşı sana bir imkan ortaya çıktı; o, şu anda sarhoş olarak uyumaktadır. Kalk, onu öldür ve memleket yönetimini eline al" dedi. Fakat Saîd, ona "Yuh sana, ben kardeşime gadr edip onu nasıl öldürürüm, bunu asla yapamam" dedi. Bir süre sonra uykudan uyanan Nizamüddin, kardeşi Saîd'le konuşmalar yaptı ve sonunda ona *Âmid*'i iktâ edip verdi. Fakat çok geçmeden Nizamüddin, *Âmid*'i ona verdiği pişman oldu; bu nedenle de câriyeyi çağırıp ona "Kardeşini öldürmesini" söyledi⁹⁴. Daha sonra metinde, "Buna sonra değineceğiz" ifadesi kaydedilmiş, sonra da *Tarihu Meyyafârikin* ve *Âmid*'den⁹⁵ nakiller yapılmıştır. Bu nakiller şöyledir:

Sultan Alp Arslan, Bizans imparatoruyla (*Melikü'r-Rum*) savaşmak üzere, *Malazgirt*'e giderken *Diyarbakır*'a uğradı, kendisini (*Mervanlı* emîri) Ebû'l-Hâsen Saîd b. Mervan ve hâdimleri karşıladılar. Esasında Saîd, kardeşi (*Meyyafârikin*=*Silvan*) emîri Nizamüddin'den korkup çekinmekteydi. Sultan, *Meyyafârikin*'e ulaşınca Nizamüddin, ondan korkup çekindi. Vezir Nizamülmülk, Nizamüddin'in yanına saraya çıktığı zaman ona, kardeşi Saîd'le olan durumunu sordu. Bunun üzerine Nizamüddin, ona "Saîd, sultanın hizmetine girip ona tâbi olduğu için sultanın kalbinde ona yardım ve destek fikri yatmakta olduğunu" bildirdi ve vezire pek çok mücevher, para ve değerli armağanlar verdi. Bu arada Nizamüddin'in kardeşleri, kızları ve eşi, dışarı çıkıp Nizamülmülk'ün eteğine yapışıp ona "Biz, ancak Tanrı'ya ve sana tâbi olup sığınıyoruz" deyince Nizamülmülk, onlara "Tanrı'ya ant olsun ki, biz, onu, sizin yanınızdan emîr olarak çıkarıyor, fakat onu sultan (hâkim) olarak size geri getirip vereceğiz" dedi. Daha sonra Nizamüddin, Nizamülmülk'le birlikte saraydan ayrılıp sultanın katına çıktılar. Nizamüddin, sultana pek çok (göz doyuran) para ve mücevherler takdim etti. Bu arada Nizamülmülk, sultana "Nizamüddin'in ailesi, onlara gelişim sırasında, benim eteğime yapıştılar" deyince sultan, ona "Ben, onun kardeşi Saîd'in (hükümdar olması için) ant içtim" dedi. Bunun üzerine Nizamülmülk, sultana "Onu (bu sorunu) bana bırak" dedi. Daha sonra sultan, ava çıkınca Nizamülmülk de Saîd'e, yanına gelmesi için haber gönderdi. Saîd, yanına gelince Nizamülmülk, onun elini kolunu bağlatıp bir katura bindirterek *Hettâh*'a gönderip orada hapse attırdı. Bir süre sonra avdan dönen sultan, Nizamüddin'e saltanat hil'atleri verdi ve onu *Meyyafârikin*'e emîr atadı. Bu sırada vezir Nizamülmülk, ona "Senin ailene, seni (*Meyyafârikin*'e) sultan olarak geri göndereceğime söz vermiştim. Fakat bizim sultanımızdan (Alp Arslan) başka hiçbir kimse bize sultan olamaz, bu nedenle sen, ancak emîrlerin sultanı (*Sultanü'l-ümerâ*) olacaksın" dedi ve ona, bu lakabı verdi, böylece o, *Meyyafârikin* emîrlik makamına döndü; sultan da *Meyyafârikin*'den ayrıldı.

⁹⁴ Metnin bu bölümünde olaylar, çok genel ve karışık, bu nedenle de iyice anlaşılammaktadır. Bu eksiklik, biraz sonra *Tarihu Meyyafârikin* ve *Âmid*'ten yapılan nakillerle tamamlanmış, böylece de olaylar açıklık kazanmıştır.

⁹⁵ Ahmed b. Yusuf el-Ezrak (1116-1176/77)'ın *Tarihu Meyyafârikin* ve *Âmid* adlı eseri hakkında bk. A. Sevim, *Tarihu Meyyafârikin* ve *Âmid*'in Yayını Münasebetiyle=VI. Türk Tarih Kongresi, Ankara 1967, s. 172-196.

Öte yandan epeyce hapiste kalmış olan S a î d , kardeşi N i z a m ü d d i n 'e bir mektup yazıp "Kendisine acıyarak affetmesini" istedi; bunun üzerine N i z a m ü d d i n , onu hapisten çıkardı ve ona *Âmid*'in yönetimini verdi, fakat sonradan buna pişman oldu. Bu nedenle onu ortadan kaldırmak amacıyla güzel bir cariyeyi çağırıp ona bir mendil (veya yağlık) verdi ve "Kardeşimle birlikte olduğunuz zaman bu mendili ona at" dedi ve buna karşılık ona evlilik vaadinde bulundu, daha sonra da onu kardeşinin yanına *Âmid*'e gönderdi. S a î d ile sevişip ona yakın olan cariyeye, bir gece onunla birlikte olduğu zaman mendili çıkarıp onun erkeklik organını sıkıp kopardı. Bunun üzerine S a î d , yere düşüp öldü. Kardeşinin ölümü üzerine *Âmid*, N i z a m ü d d i n 'in yönetimine geçmiş ve böylece de ona, hâkimiyetinde hiçbir engel kalmamış, dolayısıyla kardeşleri ve amca çocukları emri altına girmiş oldu⁹⁶.

465 (1072/73) Yılı Olayları

Bu yılın ilk olayı, *Büyük Selçuklu Devleti*'ne tâbi olan *Musul* emîri M ü s l i m b . K u r e y ş 'le ilgili olup şöyledir:

M ü s l i m , Muharrem ayında (Eylül/Ekim 1072), kâtibi E b ü C â b i r b . S a k l a b ve hâcibi Ş e r v i n 'i boğarak öldürdü ve cesedlerini bir kuyuya attı. Çünkü M ü s l i m , onların, kendi aleyhine sultan A l p A r s l a n 'la mektuplaştıklarını, kendisini tutuklatıp yerine Ş e r v i n 'i geçireceklerini ve para toplayıp *Arapları Irak*'tan kovacaklarını tespit edip öğrenmişti. Söylendiğine göre onlar, "M ü s l i m 'in bilgisiz, ahmak, fesat fikirli, kötü tedbirli, kendi aşiret ve adamlarına iyi davranmayıp onları kendisinden uzaklaştıracağı" hususunu, sultana bir mektupla bildirmişler.

Bu kayıttan sonra metinde, sultan A l p A r s l a n 'ın ölümü hakkında şu bilgiler verilmiştir:

Bu yılda, sultan A l p A r s l a n öldürüldü ve yerine oğlu M e l i k ş a h , *Selçuklu* tahtuna geçirildi. Sultanın ölümü, Rebiülevvel ayında (Kasım/Aralık 1072) idi. 8 Receb Perşembe (20 Mart 1073 Çarşamba) günü de M e l i k ş a h 'ın "Kendi adına hutbe okutulması" hususundaki mektupları halifeye geldi, bunun üzerine onun adına camilerin minberlerinde hutbe ikame edildi. Bu kısa kayıttan sonra metinde, "M u h a m m e d b . D a v u d b . M i k â i l b . S e l ç u k " başlığı altında şu bilgiler verilmektedir:

A l p A r s l a n , onun lakabıdır⁹⁷. Hayatı hakkında bilgi verdiğimiz A l p A r s l a n 'ın şimdi ise öldürülmesinin nedenini açıklayacağız. Bu hususta biyografi yazarları şunları söylemişlerdir:

Rebiülevvel (Kasım/Aralık) ayında, A l p A r s l a n 'ın öldüğü haberi, etrafa yayıldı. Bunun üzerine *Bağdad*'ta *Hilâfet Sarayı*'nın *Harimi*'nde⁹⁸, "Bu haberi çıkaran kimsenin tehdit edilip korkutulacağı" ilân edildi, fakat sonradan bunun doğruluğu kesinleşti.

Semerkant, *Buhara* ve *Mâveraünnehr* hâkimi Ş e m s ü ' l - m ü l k T e k i n b . T a m g a ç , A l p A r s l a n 'ın kızkardeşiyle evlenmişti. Söylendiğine göre Ş e m s ü ' l -

⁹⁶ Krş. M.A. Köymen, adigeç. Esr., s. 72.

⁹⁷ Metnin bu ifadesi yanlıştır. Esasında A l p A r s l a n , sultanın Türkçe adı, M u h a m m e d ise onun *Arapça*, yani *Müslüman* adıdır. Bu hususu, İ b n ü ' l - A d i m [*Biyografilerle Selçuklular Tarihi, Bugyetü't-taleb fi Tarihi Haleb* (Çeviri, notlar ve açıklamalar, A. Sevim, Ankara 1989. TTK yay.), s. 10], çok güzel bir şekilde açıklamıştır.

⁹⁸ Etrafı surlarla çevrili özel bir yer (Bk. Yakut, II, 255).

m ü l k T e k i n , kardeşini ülkeye hâkim olması hususunda kışkırtması nedeniyle eşini öldürmüş, daha sonra da sultan A l p A r s l a n , Ş e m s ü ' l - m ü l k 'ün kızkardeşiyle evlenmişti. Bu arada A y a z ve M e l i k ş a h (sultanın oğulları), Ş e m s ü ' l - m ü l k 'le savaşmak için *Amuderya (Ceyhun)*'yı geçtilerse de Ş e m s ü ' l - m ü l k , onları yenilgiye uğrattı mallarını yağmaladı. Yağmalanan şeyler arasında altın işlemeli bir leğen de vardı. A y a z ve M e l i k ş a h , *Ceyhun*'u geçip *Horasan*'a döndükleri zaman Ş e m s ü ' l - m ü l k , eşi olan sultanın kızkardeşine, "Onları *Ceyhun*'u geçmeleri için sen kışkırttun" dedi. Söylendiğine göre o, eşini tekmelemiş, bu nedenle de o ölmüştü. Bunu haber alan sultan A l p A r s l a n , ona karşı harekete geçti. Bunun üzerine Ş e m s ü ' l - m ü l k , sultana haber gönderip "Kızkardeşini öldürmediği" hususunda ona ant içti ve hattâ kendi kızkardeşini sultana yollayıp onunla evlendirdi. Sultan, *Bizans* imparatorunu yenilgiye uğrattıktan sonra Ş e m s ü ' l - m ü l k 'ün kızkardeşiyle gerdeğe girmiş ve onu sonderecede çok sevmişti. Sultan, eşi geline ait çehizler arasında M e l i k ş a h 'tan yağma edilen altın leğeni gördü ve kendi kendine "Ş e m s ü ' l - m ü l k bu leğeni bana, benim yüreğimi hoplatmak (bir tür tehdit) ve oğlumun yenilgisini bana hatırlatmak için gönderdi" dedi; daha sonra da ona karşı harekete geçmek amacıyla büyük bir ordu toplayıp hazırladı. Söylendiğine göre sultan, 200 bin atlı ve yayadan oluşan büyük bir orduyla harekete geçip *Ceyhun* üzerine kayıklardan oluşturduğu büyük bir köprüden 24 günde geçti (Safer=Ekim/Kasım 1072). Bu sırada sultanın ordusuna mensup askerler, kadınlara birtakım tecavüzlerde bulundu ve öncü kuvvetleri de *Buhara* yörelerini yağmaladılar. Daha sonra sultanın öncü birlikleri, içinde, Y u s u f adlı bir *Hârezmlinin* bulunduğu *Birun* adlı bir kaleye gelip kuşatmaya başladılar. Bir süre geçtikten sonra askerler, Y u s u f 'u kaleden indirip iki *Türk* askerinin (gulam) kolları arasında sultana getirdiler. Sultan, onu görünce yaptığı kötülükler nedeniyle ona sövüp saydı ve kötü davranışlarda bulundu; daha sonra da "Çadırının kapısının önüne dört kazık çakılıp onun bağlanmasını (el ve ayakları)" emretti. Öldürüleceğini hisseden Y u s u f , sultana "Ey kötü adam! benim gibi birisi, böyle bir ölüm şekliyle mi öldürülür?" dedi. Onun bu sözlerine sonderecede sinirlenen sultan, ok ve yayını aldı ve onu tutan iki askere "Onu çözüp bırakın" dedi ve okunu ona fırlattı, fakat ok, Y u s u f 'a isabet etmedi. Halbuki şimdiye dek sultanın attığı hiçbir ok hedefine ulaşmada isabetsiz olmamıştı. Bu arada Y u s u f , süratle sultanın üzerine yürüyüp dizliğinde bulunan bir bıçakla sultana vurdu. Esasında onun saldırısı sırasında S â d u ' d - d e v l e G e v h e r â y i n , ona engel olmaya çalıştı ise de Y u s u f , ısrarla sultana saldırarak ona birkaç bıçak darbesi indirip birkaç yerinden ağır bir şekilde yaraladı. Bunun üzerine sultan, başka bir çadıra götürüldü. Bu arada *Ermeni* bir ferraş (temizlikçi ya da döşemeci), elindeki nacakla Y u s u f 'un başına vurup onu parçalayarak öldürdü. Sultan, "Y u s u f 'un kalbinin ve ödünün çıkarılıp getirilmesini" buyurdu ve onlar da hemen getirildi, her ikisi de sonderecede iri idi. Daha sonra yaraları sarılan sultan, *Ceyhun*'a döndü ve 10 Rebülevvel 465 (24 Kasım 1072) Cumartesi günü arada öldü⁹⁹. Sultan, ölmeden önce ordu mensuplarına şu vasiyette bulundu:

⁹⁹ Başta S ı b t olmak üzere birçok *İslâm* kaynaklarında, sultan A l p A r s l a n 'ın ölümü, metinde verildiği gibi kaydedilmiştir. Bu ölüm olayı, bizce, biraz gerçeğe uymamaktadır. Zira birçok büyük *Selçuklu* komutan ve devlet adamlarının sultanla birlikte buldukları bir yerde Y u s u f 'un sultana öyle saldırıp bıçakla yaralaması, kolay olmasa gerekir. Buna karşılık U r f a l ı M a t e o s 'ta [*Vekayinâme* (952-1136), Ankara 1962 (TTK. Yay.), s. 145], bu olay şöyle anlatılıyor: *Selçuklu* kuvvetlerinin kuşatması karşısında dayanamayan Y u s u f , bir gün önce, akşam, eşi ve çocuklarıyla yeyip içtikten sonra sultanın eline düşüp köle durumuna düşmemeleri için onları boğazlarını keserek öldürdü, ertesi gün de ailesini öldürdüğü iki keskin bıçağı yanına alıp sultanın katına saygı göstermek amacıyla çıkmak istedi, sultan da buna izin verdi. Y u s u f , tam sultana tazim için yaklaştığı (belki elini öpmek için) sırada çizmesinin içinde saklamış olduğu iki bıçağı çekip vahşi bir hayvan gibi sultana saldırıp onu üç yerinden yaraladı. Derhal harekete geçen sultanın adamları onu olduğu yerde derhal öldürdüler.

- 1- Oğlu M e l i k ş a h ve N i z a m ü l m ü l k 'e itaat etmeleri,
- 2- Oğlu A y a z 'a, babası D a v u d Ç a ğ r ı B e y 'e ait olan yerler ile 500 bin altın verilmesi,
- 3- Kardeşi K a v u r t B e y 'e Fars, Şiraz ve bunlara bağlı olan yerler ile belli bir miktar para verilmesi ve eşi S e f e r i y y e H a t u n ile evlenmesi,
- 4 Cibal ve Fırat toprakları ile vaktiyle sultan T u ğ r u l B e y 'in elinde bulunan bütün yerlerin kale ve içindekilerle birlikte oğlu M e l i k ş a h 'a verilmesi,
- 5- Bu vasiyetin aynen yerine getirilmesi, buna karşı çıkacak olanların derhal öldürülmesi.

Bu kayıtlardan sonra metinde, sultan A l p A r s l a n 'ın şehit edilmesi hususunda İ b n ü ' l - K a l â n i s î 'den yapılan şu nakiller yer almaktadır:

İ b n ü ' l - K a l â n i s î diyor ki:

Bu yılda, sultanın Ceyhun ırmağı yöresinde, mutasavvif zâhid elbisesi giymiş bir bâtininin giriştiği sükast sonucunda şehit edildiği haberi geldi¹⁰⁰.

S ı b t , bu kaydı şöyle değerlendiriyor:

Esasında İ b n ü ' l - K a l â n i s î 'nin bu zikri doğru değildir, bu husustaki ünlü ve doğru haber, bizim zikrettiğimiz gibidir. Sultanın ölümü, Ceyhun ırmağı geçilinceye dek üç gün gizlendi. Daha sonra M e l i k ş a h , üzerinde, halifenin A m î d ü d d e v l e b . C ü h e y r ile İsfahan'a gönderdiği hil'at olduğu halde, Selçuklu tahtına oturdu. Bu arada vezir N i z a m ü l m ü l k , yanında emirler olduğu halde, M e l i k ş a h 'a "Ey sultan konuş" diye hitap etti. Bunun üzerine M e l i k ş a h , "Sizin en büyüğünüz babam, ortancanız kardeşim ve en küçüğünüz ise çocuğumdur" dedi ve sonra da onlara iyi ve güzel vaadlerde bulundu, onlar da ona dualar edip itaatte bulundular. Bunun üzerine M e l i k ş a h , N i z a m ü l m ü l k 'ün fikir ve tavsiyesiyle 700 bin altın dağıttı, sonra da hep birlikte Merv'e gidip, A l p A r s l a n 'ın cesedini, babası Ç a ğ r ı B e y 'in mezarının yanına defnettiler. A l p A r s l a n 'ın oğlu A y a z , onlara kaulmayıp Belh'e giderek orada ikamete başladı. N i z a m ü l m ü l k , sultanın ölümüyle ilgili olarak şunları söyledi: "Biz, Ceyhun ırmağını geçtiğimiz zaman sultan, rüyasında 'Sanki bir insanın, böğrünü bir bıçakla yaraladığını' görmüş. Sabah olunca sultan, üzüntü ile yatağından kalktı. Ertesi gün de kendinin yaralanması olayı cereyan etti". S â d u ' d - d e v l e G e v h e r â y i n de şunları söyledi:

Sultan hayatından ümidini kesince bana şunları söylemişti: 'Ben, ne zaman bir yere, ya da bir düşmana karşı harekât amacıyla yönelmişse sadece Ulu T a n r ı 'dan yardım isterdim, ancak onun yardım ve desteğiyle güç ve kuvvet kazandım; fakat bu kez, durum tamamen değişik oldu. Amacımı gerçekleştirmek için asker toplamakla meşgul oldum ve topladığım askerlerimin çokluğu, kendi nefsiye güç ve kuvvet kazandırdı, bu nedenle de hiçbir kimsenin bana karşı durabileceğini düşünmüyordum. Önceki gün, atlanıp bir tepeye çıkarak askerlerimin azameti nedeniyle yeryüzünün ayağımın altında titremekte olduğunu sanki hissederek giydim, bu nedenle de kendi kendime 'Dünyada benim gibi bir sultan yoktur ve benim için çevremde toplanan bu kalabalık ordu, şimdiye dek hiç kimse için toplanmamıştır, İ b n

Bizce sultanın böylece yaralanıp ölmesi, gerçeğe daha yakın görünmektedir. Bu hususta ayrıca bk. O. Turan, adıgeç. esr. s. 136.

¹⁰⁰ İ b n ü ' l - K a l â n i s î , Zeylû Tarihi Dimaşk (Yay. H.F. Amedroz, Leyden 1908), s. 106. S ı b t , bu eserdeki kısa metni, aynen nakletmiştir.

T a m g a ç 'ı tutsak alıp onun memleketine ve bütün *Mâveraünnehr'e* hâkim olacağımı tahayyül ettim. Fakat bu düşünce ve tahayyülüme bir cevap olarak başıma böylesi bir şeyin geleceği, hiç aklıma bile gelmemiştir”.

Bu kayıttan sonra metinde, G a r s u n n i ' m e 'den naklen sultan A l p A r s l a n 'ın ölümüne neden olan şöyle bir olay, kaydedilmiştir:

İ b n ü ' s - S â b i ' demiştir ki:

Sultan A l p A r s l a n 'ın, *Ceyhun* ırmağını geçtiğini ve *Selçuklu* ordusunun öncülerinin ilerleyip bu yörelerdeki toprakları tahrip ederek mal ve paraları yağma ettiğini ve kadınlara tecavüzde bulduklarını haber alan *Buhara* halkı, *Semerkant'a* kaçtı. Bu arada şehirdeki salih, zâhid, bilgin, vâizler ve kalabalık bir halk topluluğu, şehir camiiinde toplanarak günlerce oruç tutup namaz kıldılar. Bunlar arasında akşam iftarını açmayanlar da vardı. Bütün bu insanlar, yalvarı ve yakarıda bulunarak U l u T a n r ı 'ya sultanı şikâyet ile ona beddua ettiler ve “Onu kendilerinden uzaklaştırmasını” istediler. İşte böylece T a n r ı buyruğuyla olanlar oldu.

G a r s u n n i ' m e 'nin bu kısa kaydının naklinden sonra S ı b t , sultan A l p A r s l a n hakkında şu bilgileri vermektedir:

Sultan A l p A r s l a n 'ın bütün hükümdarlık süresi (Meliklik dönemi dahil) 18 yıl olup bu sürenin 11 yılı (8 yıl 7 ay olmalı), amcası yani sultan T u ğ r u l B e y 'in ölümünden sonra idi. Sultan, hiç *Bağdad'a* gelmemiştir. Vezir F a h r u d d e v l e b . C ü h e y r , *Sahn-ı Selâm'da* 8 Cumadelülâ (20 Ocak 1073 Pazar günü)'da, sultanın ölümü dolayısıyla taziyetleri kabul etti; üçüncü Salı günü de halifenin bir tevkii yayınlandı. Bu tevkide, “Sultan A l p A r s l a n 'ın ölümü dolayısıyla üzüntü beyan ediliyor, onun U l u T a n r ı yolundaki cihadı, *Müslümanların* işlerini yürütme hususundaki çabaları, *Bizans'ı* yenmesi, yolları güvence altına alması, orduyu düzenleyip zapturabt altına alması ve yaptığı diğer işler, ayrı ayrı belirtilip kendisine teşekkür ediliyor”. Sultanın ölümü nedeniyle *Bağdad'*taki çarşılar kapatıldı. Halifenin eşi (A r s l a n H a t u n) *Hilafet Sarayı'nda* yas amacıyla oturdu ve cariyelerin saçlarını yoldu; kendi saçını da yolmak istediye de halife, kendisine engel oldu; bununla birlikte H a t u n , toprak üzerine oturdu, fakat 7 gün sonra halife, onu bu yas konumundan kaldırdı¹⁰¹.

Büyük Selçuklu Devleti'nin Yükseliş Dönemi'nin büyük hükümdarı olan sultan A l p A r s l a n , devleti, gerek askerî ve gerekse ekonomik bakımlardan sonderecede sağlam temeller üzerine oturtmuş ve özellikle kazandığı büyük *Malazgirt Zaferi* ile *Anadolu* kapılarını *Türk* fetih ve yerleşmesine açmış, dolayısıyla bu ülkenin *Türkleşmesini* ve bir *Türk Yurdu* konumuna gelmesini sağlamıştır. Onun bütün askerî, siyasî, ekonomik ve çeşitli *Türk* töre ve karakterlerinin açığı çıkarılmasında, G a r s u n n i ' m e M u h a m m e d e s - S â b i 'in bugün elimizde bulunmayan *Uyûnü't-tevârih* adlı eserinden geniş nakiller yapan S ı b t İ b n ü ' l - C e v z i 'nin büyük bir payı vardır. Biz bu makalemizde, *Büyük Selçuklu Devleti'nin* sultan A l p A r s l a n dönemine ait sözkonusu nakilleri, zaman zaman ilgili kaynaklar, fakat özellikle bugüne değin yapılan araştırmaları gözönüne alarak ortaya koymuş bulunuyoruz. Böylece biz, özellikle *Arapça* bilmeyen *Selçuklu* tarihinin *Türk* araştırmacılarına büyük bir kolaylık ve çalışma olanağı sağlamış olduğumuza inanıyoruz¹⁰².

¹⁰¹ Sultan A l p A r s l a n 'ın ölümü ve kişiliği hakkında bk. O. Turan, adigeç. Esr., s. 136-140; A. Sevim-E. Merçil, adigeç. Esr., s. 73-75.

¹⁰² Bundan sonraki çalışmamızda, S ı b t 'in eserindeki sultan M e l i k ş a h dönemiyle ilgili kayıtlar ele alınıp yayınlanacaktır.

OSMANLI TAŞRA TEŞKİLÂTİNİN KAYNAKLARINDAN 957-958 (1550-1551) TARİHLİ SANCAK TEVCÎH DEFTERİ

I

FERİDUN M. EMECEN - İLHAN ŞAHİN

Osmanlı taşra teşkilâtının temel idarî birimlerini *beylerbeyilik/eyalet* ve *sancak/livânın* oluşturduğu malumdur. Daha kuruluş yıllarında, elde edilen topraklar, idarî bir yapılanma içerisine alınmış; ilk Osmanlı sancakları Bursa'nın fethinin ardından Anadolu beyliklerinin il-hakı sonucu oluşmaya başlamıştır. Rumeli'ye geçiş ve fütuhatın bu yönde ilerlemesi neticesinde, küçük idarî birimlerin büyük bir organizasyonuna ihtiyaç duyulmuş, I. Murat'ın Anadolu'daki meselelerin halli için burada kaldığı sırada, Rumeli'deki uç beylerinin başına bir kumandan ataması ile beylerbeyi kavramı ortaya çıkmış ve bu zamanla bir ana idarî birim haline gelmiştir¹. İlk kurulan beylerbeyilik olarak Rumeli beylerbeyiliğinin uzun süre 1541'de Budin beylerbeyiliği kuruluşuna kadar yegâne idarî birim halinde kalması, bu bakımdan manidardır. Rumeli beylerbeyiliğini² daha sonra Anadolu beylerbeyiliği takip etmiştir³. Beylerbeyiliklerin bir idarî ünite olarak anlaşılıp, ona bağlı beylerin idare ettikleri birimlere sancak denmesi ve alt teşkilat ortaya çıkması, muhtemelen XV. yüzyılda gerçekleşmiş olmalıdır. Bilhassa Anadolu kısmında doğrudan "sancak" denilen birimlerin teşkilinde II. Murat döneminde bütünüyle Osmanlı topraklarına ilhak edilmiş olan Türkmen beyliklerinin önemli rol oynadıkları söylenebilir. Nitekim Karesi, Saruhan, Aydın, Menteşe, Hamid, Teke gibi eski beylikler, ufak tefek farklılıklar hariç, adları bile değişmeden birer Osmanlı sancağı haline getirilmişlerdir⁴. Merkezden birer idarecinin tayini de, bu mahallî birimler üzerinde doğrudan Osmanlı hakimiyetinin ve idare anlayışının temel göstergesidir.

Beylerbeyi ve sancak beylerinin kimlikleri, Osmanlı sisteminin nitelik ve yapısı hakkında birtakım fikirler ve teorilerin ortaya atulmasına da mesned teşkil etmiştir. Weber'in

¹ Bu hususta genel olarak bkz. Halil İnalçık, "Eyalet", *Encyclopedia of Islam*[= *EI*], II, 721-724; a. mlf., "Eyalet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*[= *DİA*], XI, 548-550; V.L. Ménage, "Beğlerbeğ", *EI*, I, 1159-1160; Mehmet İpşirli, "Beylerbeyi", *DİA*, VI, 69-74; İ. Metin Kunt, *Sancaktan Eyalete: 1550-1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi*, İstanbul 1978, s. 26-29; a. mlf., *The Sultan's Servants: Transformation of Ottoman Provincial Government(1550-1650)*, New York 1983.

² M. Tayyib Gökbilgin, *XV-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası*, İstanbul 1952, s. 6-12; a. mlf., "Kanunî Sultan Süleyman Devri Başlarında Rumeli Eyaleti, Livaları, Şehir ve Kasabaları", *Belleten*, XX/78(1956), 247-294.

³ Mustafa Çetin Varlık, "XVI. Yüzyılda Osmanlı İdarî Teşkilatında Kütahya", *Türklük Araştırmaları Dergisi*[= *TAD*], II(İstanbul 1987), 201-239; a. mlf., "Kütahya'nın Şehzade Sancağı Olarak İdaresi", *TAD*, V(İstanbul 1990), 315-324.

⁴ Feridun M. Emecen, "Beylikten Sancağa: Batı Anadolu'da İlk Osmanlı Sancaklarının Kuruluşuna Dâir Bazı Mülâhazalar", *Belleten*, LX/227(1996), 81-91.

Osmanlı sistemi hakkındaki genel teorilerinin⁵ dayanak noktalarından biri olarak görülen ve pek çok tarihçi ve sosyoloğun çözümlenmelerine de dayanak teşkil eden bu durumun amprik çalışmaların ve detay araştırmalarının gelişmesine bağlı olduğunu söyleyebiliriz. Söz konusu çalışmalar için ise şüphesiz düzenli ve sistematik bilgi veren kaynaklara ihtiyaç vardır. Bu kaynaklar, Osmanlı klâsik döneminin olgunluk çağı olarak nitelenebilecek olan XVI. yüzyılda başlamaktadır. Bunlar üzerinde ilk öncü çalışma, İ. Metin Kunt tarafından yapılmış⁶; onun görüşlerine daha sonra yeni bakış açıları getirilmiştir⁷. Fakat bugüne kadar bu kaynaklar, bir kaçı hariç araştırmacıların istifadesine sunulmamıştır. XVI. yüzyıl başlarına ait bazı kısa listeler yayımlanmakla birlikte⁸, bu konuda geniş çaplı bir neşir çalışması yapılmamıştır. Bu noktadan hareketle, bugün Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki tasniflerde, XVI. yüzyılın özellikle ikinci yarısından itibaren bürokratik ihtiyaçlar çerçevesinde daha kapsamlı *Sancak Tevcih Defterleri*'ne rastlanması, bunların toplu olarak ilim âleminin istifadesine sunma zarureti ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla bu vâdide yaklaşık 15 yıldan beri fasıllarla sürdürdüğümüz çalışmalar, belirli bir noktaya gelmiş bulunmaktadır.

Bu cümleden olarak, öncelikle 1568-1574 tarihlerini, ardından onu takip eden 1578-1588 tarihlerini muhtevî iki ana kütük defteri⁹ üzerinde başlayan çalışmalarımız, bilahare XVI. yüz- yılın ikinci yarısına ait olup tayinlerin kaydedildiği *Ruus Defterleri*'nin taranması ile sürmüş ve bu tarama sürerken, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yapılan tasnif çalışmalarına yardımcı olmak üzere görevlendirildiğimiz sırada, tarafımızdan erken tarihli yeni bir defter daha tesbit edilmişti. Çalışmalarımıza yeni bir istikamet ve farklı bir boyut kazandıracak olan bu defterin uzun süre tasnif yeri ve numarasının belli olmaması, bizi, bahis konusu defterin tasnifini beklemek mecburiyeti ile karşı karşıya bırakmıştı.

Nihayet Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde tasnife açılan Bab-ı Âsafi, *Ruus Kalemi* [=A.RSK], nr. 1452'ye kayıtlı olarak araştırmacıların istifadesine sunulan defter, ağırlıklı olarak 957-958(1550-1551) tarihleri arasındaki beylerbeyi ile sancak beyleri tevcihlerini içine almaktadır. Ancak bu tarihler arasındaki tevcihlerin tamamının deftere işlenmediği de görülmektedir. Hatta defterde az da olsa en erken 944 ve en geç 963(1538 ve 1555) tarihleri civarına rastlayan bazı tevcih kayıtları vardır. 1550-1551 tarihli tevcihlerin fazla olması, defterin bu ilk tarihte tutulmaya başlandığını gösterse gerektir. Bundan önceki veya sonraki tarihler, muhtemelen ilk durumu veya son durumu göstermek amacıyla kaydedilmiştir.

Bahis konusu defterin bu tip defterler arasında oldukça erken tarihli tevcihleri içine alması, öncelikle yayımlanarak ilim âlemine sunulmasını düşündürdü. Bu maksatla, defterin içindeki bilgileri herhangi bir tasnife tâbi tutmadan ve diğerleriyle mukayeseli olarak etraflı bir şekilde incelemeyi yeni harflere aktardık. Bunu yaparken defterin ihtivâ ettiği tarihlere

⁵ Halil İnalçık, "Comments on 'Sultanism': Max Weber's Typification of the Ottoman Polity", *Princeton Papers*, I(1992), 49-72.

⁶ Bkz. *Sancaktan Eyalet*; a. mlf., *The Sultan's Servants*.

⁷ R.A. Abu-el-Haj, "Review Article: Metin Kunt, The Sultan's Servants: Transformation of Ottoman Provincial Government(1550-1650)", *Osmanlı Araştırmaları (The Journal of Ottoman Studies)*, VI(1986), 221-246.

⁸ Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, D. 5246, 8303, 9578, 9772 ve 10057'de bulunan bu listelerden bazıları kısmen veya tamamen yayımlanmıştır. Bu hususta bkz. Ömer Lütfi Barkan, "H. 933-934(M. 1527-1528) Mâli Yılına Ait Bütçe Örneği", *İktisat Fakültesi Mecmuası*, XV/1-4(1955), s. 303-307; M. Tayyib Gökbilgin, "Kanunî Sultan Süleyman Devri Başlarında Rumeli Eyâleti", Nejat Göyünç, "Diyarbakir Beylerbeyliğinin İlk İdarî Taksimatı", *Tarih Dergisi*, XXIII(1969), 23-34; İ. M.Kunt, *Sancaktan Eyalet*, s. s. 125-132; Mustafa Çetin Varlık, "Osmanlı İdarî Teşkilâtında Kütahya", *göst. yer*

⁹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi[= BA], *Maliyeden Müdever Defterler*, nr. 563; BA, Kâmil Kepci Tasnifi[= KK], *Ruus Defteri*, nr. 262.

tekabül eden *Ruus Defterleri*'nden de istifade edip¹⁰,buradaki kayıtları ilgili yerlere yerleştirmeye çalıştık. Dolayısıyla bu neşir, ham bir özellik taşımaktadır ve ileride diğer iki defter ile *Ruus Defterleri*'nde mevcut kayıtlarla birlikte yapacağımız daha geniş bir tarih dilimi içindeki sistematik neşir ve değerlendirmeye esas teşkil etmektedir. Ayrıca son yıllarda başlatılan 1512-1579 tarihleri arasını içine alan *Osmanlı Merkezi ve Taşra Teşkilâtının Protopografyası* projesine de bir katkı olacağı mülahazasıyla bir an önce bu önemli defteri neşretme lüzumunu hissettik. Böylece XVI. yüzyılın ikinci yarısını kaplayacak geniş çaplı çalışmamızı da bu vesile ile duyurmayı hedefledik.

Neşredilen defter, kısa bir dönemdeki Osmanlı idarî teşkilâtını ve ümerâsını gözler önüne sermektedir. Defterin baş kısmında, Rumeli beylerbeyliğine ait bir kısım mevcut değildir. Bu kısım bir parça halinde düşmüş olmalıdır ve bunun Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki başka tasnifler arasında bulunma ihtimali de vardır. Nitekim Ali Emiri Tasnifi, *Kanunî*, nr. 580'de bulunan ve katalogda: "*Livâ tevcihât defterinden fersûde bir parça*" ifadesiyle 946-955(1539-1548) tarihleri arasındaki tevcihleri içine aldığı anlaşılan 4 varaklık listenin, bu defterin parçası olması ihtimal dahilindedir. Ancak Ali Emiri'nin orijinal Osmanlıca katalogunda fersûde olduğu anlaşılan bu numaradaki evrakın yerinde herhangi bir vesika çıkmamaktadır.

Defter, muhteviyatı itibarıyla Cezâyir-i Bahr-i Sefid ve Kapûdânî, Mağrib, Budin, Erdel, Anadolu, Karaman, Şam, Haleb, Zulkadriyye/Dulkadır, Rum, Erzurum, Diyarbakir, Van, Bağdad, Luristan, Gürcistan, Basra, Mısır, Cezâyir ile Zebid-Aden/Yemen beylerbeylikleri ve bunlara bağlı sancakların adlarını, tayin edilen beyleriyle ilgili kayıtları ihtivâ etmektedir. Dolayısıyla beylerbeylik/mîrimîranlık teşkilâtını da yansıtmaktadır. Cezâyir-i Bahr-i Sefid ve Kapûdânî adlı beylerbeyliğinin 6, Budin'in 11, Erdel'in 7, Anadolu'nun 17, Karaman'ın 8, Şam'ın 8, Haleb'in 9, Zulkadriyye/Dulkadır'ın 5, Rum'un 7, Erzurum'un 19, Diyarbakir'in 17, Van'ın 6, Bağdad'ın 29, Luristan'ın 10, Gürcistan'ın 3, Basra'nın 8, Mısır'ın 11, Cezayir'in 6, Zebid ve Aden'in 5 sancağı zikredilmiştir. Bu arada beylerbeyliklerde adı yazılmayan ve sadece *Livâ'i* şeklinde belirtilen kayıtlara da rastlanmaktadır. Bu durum özellikle uç boylarındaki beylerbeyliklerde görülmektedir. Meselâ, Cezâyir-i Bahr-i Sefid, Budin, Van, Bağdad ile Zebid-Aden'de bu kabil livâ kayıtları bulunmaktadır. Bunlar muhtemelen söz konusu beylerbeyliklerin henüz idarî teşkilâtlarının tam olarak yerleşmediğini ve yeni fetihlerle elde edilmesi muhtemel yeni idarî birimlere yer açma gayesini haura getirmektedir.

Beylerbeylikler arasında zikredilen Erdel'in ise, aslında Osmanlılara bağlı vassal konumunda olduğu bilinmektedir. Buna rağmen buranın livaları bulunması keyfiyeti, tamamen bir ön hazırlık ve haberdar olma anlayışından kaynaklanmaktadır. Burada zikredilen sancak adları, o tarihte henüz fethedilmeyen yerleri nitelemektedir ve bu da müstakbel Tımışvar beylerbeyliğinin teşkili için ilk adım olmuştur. İleride fethi düşünülen yerlerin teşkilâtının önceden plânlanma anlayışı, Osmanlılarda yaygın bir tatbikattı. Nitekim 1578-1590 devresinde de bu kabil askerî gayelerle birtakım sancak ve beylerbeylikler teşkil edilmiş olduğu bilinmektedir. Ayrıca Budin'de henüz fethedilmeyen ve Budin beylerbeyi Ali Paşa'nın fethi için çalıştığı ve başarısız olduğu Eğri'nin¹¹ sancak adı olarak geçmesi de manidardır. Defterde, Ali Paşa'nın fetihlerle genişletmeyi düşündüğü Budin beylerbeyliği ile ilgili

¹⁰ Bu döneme tekabül eden ve BA, KK, *Ruus Defteri*, nr. 208 ve 209'da mevcut olan kayıtların gerek taranmasında ve gerekse teknik tasnifinde (tablo) yardımcı olan Zekâi Mete'ye burada teşekkürü bir borç biliriz.

¹¹ M.Tayyib Gökbilgin, "Ali Paşa, Hadım-", *İslâm Ansiklopedisi*, I, 332-333; I. Szántó, "Ali budai pasa hadjârata 1552 nyarán a Hont-Nógrád megyei várák ellen", *Történelmi Szemle*, I(Budapest 1977), 31-52 Ali Paşa hakkında son çalışma için bk. F.Emecen, "Hadım Ali Paşa", *DİA*, XV, 4-5..

kısımda, sadece livâ boşlukları değil, *Tetimme-i tâbi-i vilâyet-i Budin* başlığı altında tevcihât yapılmayan ve adı da bulunmayan liva ibarelerine yer verilmiştir. Aynı şekilde *Vilâyet-i Mağrib* başlığı altında da boş livalar bulunmaktadır. Burası da muhtemelen ilerisi için bir hazırlık olarak düşünülmüştür.

Defterde idarî istalah olarak kullanılan ifadeler, *Liva*, *Elviye*, *Vilayet* ve *Eyalet*'dir. Yaygın olarak Beylerbeylik karşılığı olarak Vilayet tabiri kullanılmış ve bu tabir meselâ *Mîrimîrân-ı Vilâyet-i Anadolu* örneğinde olduğu gibi mîrimîrân ifadesiyle birlikte yazılmıştır. Eyalet tabiri ise, ocaklık statüsüne¹² sahip yerler için kullanılmıştır. Bu sonuncuları bilhassa Diyarbekir bölgesinde yer almaktadır. Burada önce *Elviye-i tâbi-i mîrimîrân-ı vilâyet-i Diyârbekir* başlığı altında 17 liva sıralanmakta; hemen ardından da ona bağlı *Vilâyet-i Kürdistan-ı Diyârbekir* tabirine rastlanmaktadır. Bu sonuncusunda 8'i eyalet, 8'i de liva başlığı altında 16 birime yer verilmiş olup bunlar aslında Diyarbekir beylerbeyliğine tâbi durumdadır. Eyalet adı ile zikredilenler, liva konumunda, ocaklık statüsünü belirtmek için kullanılmış küçük idarî birimlerdir. Eyalet lafzının beylerbeylik karşılığı olarak bütün Osmanlı idarî teşkilatında kullanılması, XVI. yüzyılın sonlarına doğru yaygınlık kazanmıştır. Burada eyalet, yukarıda belirtildiği gibi tamamen ocaklık statüsünü belirten bir tabirden ibarettir. Daha çok muhtelif aşiret gruplarından teşekkül eden bu birimler, coğrafi bir bölge bütünlüğünü değil, Diyarbekir beylerbeyliğine tâbi, dağınık, sağa sola serpiştirilmiş küçük idarî birimler niteliği taşımaktadır. Bu bakımdan buradaki söz konusu tabirlerden, ocaklık statüsünde dağınık coğrafi yerlerdeki idarî birimler topluluğu anlaşılmalıdır. Nitekim daha sonraki sancak tevcih defterlerinde bu durum açık bir şekilde görülmektedir.

Defter şekil açısından, benzerlerinin bilinen ilk örneğidir. Nitekim daha önceki defterler, belirli tarihteki durumu yansıtan birer liste özelliğindedir. Tek kayıtları aynı başlık altında bir arada zikretme ve ihtiyaç duyuldukça bunları geliştirme anlayışının bir ürünü olan bu defter, Osmanlı bürokrasisindeki yeni bir defter tutma tarzını yansıtmaktadır. Ana başlıklar ve bunların altına kayıtları yerleştirme ve bir bütün olarak bunları görme, bürokratik bir arayışın sonucudur. Belki de bu defter tutma anlayışı, muamelat açısından tamamen ilgili büroya has ve ileride diğer büroları da içine alacak bir şekilde düşünülmüş olmalıdır. Defter sütun halinde boyuna (dikörtgen) bir şekilde olup önce ilgili beylerbeyliğinin adı, ardından buna bağlı liva adları zikredilmiştir. Burası tek bir sahifede, ilgili beylerbeyliğe bağlı sancakların, bir arada yer aldığı icmâl liste özelliğini taşımaktadır. Bunu takiben yine beylerbeyliklere bağlı livaların asıl tevcihât kayıtları sıralanmaktadır. Tayinler, genel olarak bir sancaktan diğerine *becâyîş* ifadesiyle belirtilerek yer almaktadır. Bir sancağa tayinden önce, sancak beyinin eski sancağı çoğu defa kayıtlarda belirtilmekte ve tayin tarihi, dirliği ile birlikte yer almaktadır. Bazen de beylerbeyilerin ve sancakbeylerinin hangi zümreden çıktığına dair açıklayıcı ifadeler bulunmaktadır. Liva adları altında, sancakbeyi olarak ilk zikredilenler, *der-'uhde* başlığı altında yer almaktadır. Ancak bu başlık altındaki tarihlerden, defterin ilk tutulmaya başlandığı tarihler değil, defterin hazırlandığı ve kaleme alınmaya başlandığı sırada, halihazırda o vazifede bulunan kimselerin hangi tarihte oraya tayin edilmiş oldukları anlaşılmalıdır. *Der-'uhde*'den sonra tayinler, genel olarak bir sancaktan diğerine *becâyîş* ifadesiyle belirtilerek yer almaktadır. *Becâyîş* ifadesiyle yapılan tayinlerin çoğu ise 957/1550 yılında başlamaktadır. Bu durum ister istemez defterin bu tarihte tutulmaya başlandığını hatıra getirmektedir.

¹² Nejat Göyünç, "Yurtluk-Ocaklık Deyimleri Hakkında", *Prof.Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul 1991, s. 269-277.

Defterin orijinalinde sahifeler numarasızdır. Sahifeler, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde araştırmacıların istifadesine sunulurken, baştan sona kadar numaralanmıştır. Bu numaralamada, boş sahifelere de numara verilmiştir. Ancak numaralama esnasında, s. 199'dan sonra gelecek olan s. 200 yerine sehven s. 210 yazılmış ve numaralama öyle devam etmiştir. Bunun yanında defterde yalnız yerlere girmiş sahife veya formların olduğu dikkati çekmektedir. Bu durumun bir sonucu olarak defterin orijinalinde 85-89. sahifeler arasında yer alan Anadolu vilayetine tâbi bazı piyade sancakları, esasında s. 112'den sonraki yere girmelidir. 93-97. sahifeler arasındaki Anadolu vilayetine ait tımar kethudalığı ve defterdarlığı ile bazı haslara ait kayıtlar ise s. 131'den sonra yer almalıdır. Bütün bu hususlar, defterin neşre hazırlanırken, yanlış yerlere giren kısımlarının, esas yerlerine konmasını icap ettirmiştir. Bu arada her sancağa ait tevcihler için bir sahifenin tahsis edildiği dikkati çekmektedir. Bu durum her sahifenin altında önemli ölçüde bir boşluğun meydana gelmesine sebep olmuştur. Ancak sahifelerin klişesinin bu haliyle verilmesi, şüphesiz her sahifenin altında göze pek hoş gelmeyen bir boşluk meydana getirecektir. Bütün bu hususlar, defterin neşre hazırlanırken yeniden düzenlenmesini icap ettirmiştir. Bu cümleden olarak yanlış yerlere giren kısımlar, esas yerlerine konmuştur. Diğer bir ifadeyle hem metnin neşrinde hem de klişesinde s. 85-89 arası, s. 112'den sonra; s. 93-97 arası da s. 131'den sonra verilmiştir. Klişeler verilirken her sancak kaydından sonraki boşluğun giderilmesi için ise, bir sancağa ait tevcihât bittikten sonra diğer sahifede yer alan beylerbeyilik veya sancağa ait kayıtlar hemen onun akabine getirilmiştir. Bu arada ilgili kayıtların yanına orijinal sahife numaraları yazılmıştır. Böylece neşredilen defter, orijinalinden hem daha farklı, hem de daha istifadeli bir hale konulmuştur.

Bunun yanında metinden daha kolay istifade etmeyi sağlamak üzere, beylerbeyi ve sancakbeyi adlarına göre alfabetik sırayla bir de tablo yapılmıştır. Yapılan tabloda bazı adların altında yer alan (" ") işaretleri, aynı şahısları göstermekte ve böylece bir idarecinin bilahire hangi yerlere, ne zaman ve kaç akçe ile tayin edilmiş olduğu ortaya çıkmaktadır. Mülhaza kısmında da tayin ve şahıs ile ilgili özellikler belirtilmiştir. Tabloda idarecinin adından sonra eski görevi, bunun ardından yeni tayin edildiği yer ve tayin tarihi ile geliri verilmiştir. Tespit edilebilen aynı şahısların birkaç yer değiştirmeleri durumunda, bunlar tarih sırasına göre alt alta sıralanmıştır.

Defter üzerindeki bu genel ilk tesbitlerin dışında, bazı sancak adlarının okunmasında problemlerle karşı karşıya kalınmıştır. Çoğu defa bir bölgeyi veya aşiret grubunun adını alan bu gibi sancak adlarının sıhhatli olarak okunmasını, ileride daha geniş bir şekilde ele alacağımız çalışmamızla telafi edebileceğimizi ümit ediyoruz.

**ELVİYE-İ TĀBİ'-İ MİRİMİRĀN-I
CEZĀYİR-İ BAHR-İ SEFĪD VE KĀPŪDĀNĪ**

LĪVĀ'-İ GELĪBOLİ

LĪVĀ'-İ EĞRİBOZ

LĪVĀ'-İ KĀRLI-İLİ

LĪVĀ'-İ İNEBAHTI

LĪVĀ'-İ RODOS

LĪVĀ'-İ MİDİLLŪ

LĪVĀ'-İ [...]

LĪVĀ'-İ [...]

LĪVĀ'-İ [...]

LĪVĀ'-İ [...]

[s. 2] LĪVĀ'-İ GELĪBOLİ

Der-'uhde-i hāzret-i emīrŭ'l-ümerā'i'l-kirām Sinan Paşa, mīr-i mīrimīrān-ı Cezāyir ve Kāpūdān, mīr-i livā'-i sābık-ı Hersek, fī 15 Rebī'ü'l-āhır sene 956, 700.000.

[s. 3] LĪVĀ'-İ EĞRİBOZ

[Bolu beyi Mehmed Bey'e buyuruldu, bedeliyle, 10 Rebīü'l-ewvel 954]¹³.

Der-'uhde-i Üveys Bey, mīr-i sābık-ı Sultānōni, fī 19 Zilka'de sene 955, 280.000.

Becāyiş-i Ca'fer Bey, mīr-i sābık-ı Vidin, fī 24 Şa'bān sene 957, 280.000¹⁴.

[s. 4] LĪVĀ'-İ KĀRLI-İLİ

Der-'uhde-i Bīcān Bey, mīr-i sābık-ı livā'-i Alacaḥiṣār, fī 26 Muḥarrem sene 957, 321.714. İbrahim Paşa merḥūm zamānında sipāhī oğlanı olup sonra çāşnigīr olmuştur, Hersek oğlanıdır.

Becāyiş-i Mehmed Bey, mīr-i sābık-ı Niğde, fī 23 Şafer sene 958, 320.000, Mesih Paşa merḥūm oğlu Za'im Maḥmud Bey merḥūm oğlu Mehmed Şāh Bey'dür.

¹³ BA, *Ruus*, nr. 208, s. 64.

¹⁴ Aynı kayıd için bk. *Ruus*, nr. 209, s. 97.

Becâyiş-i Turgudça Bey, fi 21 Ramazânü'l-mübârek sene 958, 300.000, diyâr-ı Mağrib re'îslerinden nâmdâr âdemdür, Hâyreddîn Paşa merhûm zamânında Âsitâne-i Sa'âdet'e teveccüh eylemişdür.

[s. 5] LİVÂ'İ İNEBAHTI

Der-'uhde-i Velî Bey, mîr-i sâbık-ı Eğri¹⁵ ve Hatvân, fi 29 Ramazân sene 954, 220.000.

Becâyiş-i Süleyman Bey, kethudâ'-i Süleyman Paşa, mîr-i sâbık-ı livâ'-i Usturgon, fi 13 Receb sene 957, 200.000.

Becâyiş-i Muştafa Bey bin Ca'fer Bey, lala, mîr-i sâbık-ı Midillü, fi şânî Ramazânü'l-mübârek sene 957, 240.000, mîr-i livâ'-i Midillü şüd, ber-vech-i istibdâl¹⁶.

[s. 6] LİVÂ'İ RODOS

Der-'uhde-i Şâlih Bey, fi 24 Zilhicce sene 952, 292.542¹⁷.

[s. 7] LİVÂ'İ MİDİLLÜ

Der-'uhde-i Muştafa Bey bin Ca'fer Bey, kethudâ'-i 'atık-ı vilâyet-i Anaṭolı, fi 22 Recebü'l-mürecceb sene 953, 240.000. Şehzâde-i civân-baht Sultân Selim tale beḳâhu ḫâzretlerinün lalası olan Sultân Aḫmedlü Ca'fer Bey oğlıdur, şehzâdeye Ḳaraman'da lala olduḳda müteferriḳa bölüğüne ilḫâḳ olup sonra Anaṭolı'ya tîmâr kethudâsı olup ba'dehû sancaḡa çıkmışdur.

Becâyiş-i Süleyman Bey, mîr-i sâbık-ı İnebahtı, fi şânî Ramazân sene 957, 200.000, mîr-i livâ'-i İnebahtı şüd, ber-vech-i istibdâl¹⁸.

[s. 8] LİVÂ'İ [...]

Der-'uhde-i [...]

[s. 9] LİVÂ'İ [...]

Der-'uhde-i [...]

[s. 10] KETHUDÂ'-İ TİMÂRHÂ'-İ CEZÂYİR

Der-'uhde-i [...]

[s. 11] DEFTERDÂR-I TİMÂRHÂ'-İ CEZÂYİR

Der-'uhde-i [...]

[s. 13]

ELVİYE-İ MİRİMİRÂN-I CEZÂYİR-İ VİLÂYET-İ MAĞRİB

[s. 14] LİVÂ'İ [...]

Der-'uhde-i [...]

[s. 15] LİVÂ'İ [...]

¹⁵ Metinde "Eğrim" şeklinde.

¹⁶ Ruus, nr. 209, s. 98.

¹⁷ Ruus, nr. 209, s. 98.

¹⁸ Ruus, nr. 209, s. 98.

Der-'uhde-i [...]

[s. 16] LİVĀ'İ [...]

Der-'uhde-i [...]

[s. 17] LİVĀ'İ [...]

Der-'uhde-i [...]

[s. 18] LİVĀ'İ [...]

Der-'uhde-i [...]

[s. 19] LİVĀ'İ [...]

Der-'uhde-i [...]

[s. 20] LİVĀ'İ [...]

Der-'uhde-i [...]

[s. 21] LİVĀ'İ [...]

Der-'uhde-i [...]

[s. 22] LİVĀ'İ [...]

Der-'uhde-i [...]

[s. 23] LİVĀ'İ [...]

Der-'uhde-i [...]

[s. 24] LİVĀ'İ [...]

Der-'uhde-i [...]

[s. 25] KETHUDĀ'-İ TİMĀRHĀ'-İ CEZĀYİR-İ VİLĀYET-İ MAĞRİB

Der-'uhde-i [...]

[s. 26] DEFTERDĀR-I TİMĀRHĀ'-İ CEZĀYİR-İ VİLĀYET-İ MAĞRİB

Der-'uhde-i [...]

[s. 27]

ELVİYE-İ TĀBİ'-İ MİRİMİRAN-I VİLĀYET-İ BUDİN

LİVĀ'İ BUDİN

LİVĀ'İ SEMENDİRE

LİVĀ'İ İZVORNİK

LİVĀ'İ POJEĞA ve ÖSEK

LİVĀ'İ MİHĀÇ ve ŞİKLOŞ

LİVĀ'İ İSTOLNİ BELGRAD

LİVĀ'-İ SEGEDİN

LİVĀ'-İ SİREM

LİVĀ'-İ [EĞRİ ve] HATVAN

LİVĀ'-İ ŞİMONTORNA [ve AZOR (OZOR)]

LİVĀ'-İ USTURĞON

LİVĀ'-İ [...]

LİVĀ'-İ [...]

LİVĀ'-İ [...]

LİVĀ'-İ [...]

[s. 28] LİVĀ'-İ BUDİN

Der-'uhde-i hazret-i emîrül-ümerâ'î'l-kirâm Kâsım Paşa, mîr-i sâbık-ı İstolni Belgrad, fi 13 Zilk'ade sene 954, 802.026.

Becâyiş-i 'Ali Paşa, mîr-i sâbık-ı livā'-i Bosna, fi 11 Cumāde'l-ülā sene 958, 900.000.

[s. 29] LİVĀ'-İ SEMENDİRE

Der-'uhde-i Rüstem Ağa, ser-bewābîn-i sâbık, fi gurre-i Rebî'ül-âhır sene 956, 430.000.

[s. 30] LİVĀ'-İ İZVORNİK

Der-'uhde-i Keyvân Bey, mîr-i sâbık-ı İlbaşan, fi 15 Şafer sene 957, 241.400¹⁹.

Becâyiş-i Mehmed Hân Bey, mîr-i sâbık-ı Pojeğa, fi şânî Cumāde'l-ülā sene 957, 700.000²⁰.

Becâyiş-i Velicân Bey, mîr-i sâbık-ı İstolni Belgrad, fi 9 Şevvâl sene 958, 430.242.

[s. 31] LİVĀ'-İ POJEĞA ve ÖSEK

[Sâbıkâ Bosna beyi olan Ulama Bey'e buyuruldu, bedeliyle. Bi'l-fi'il sancakbeyi hâşşî dört yüz bindir, yüz bin akça dağı sâbıkâ Ulama Bey Bosna beyi iken Şava'nun öte yakasında hâşşları varmış, anunla bile beş yüz bin olur, bâkî noğşanı iki yüz yirmi bin, yeni açılan yerlerden yazılıp yeni açılmış yerler ve yeni açılacak yerlerden ola. Ğradişka kal'ası nevâhîsiyle Pojeğa sancağına tâbi' ola deyü buyuruldu, 3 Şafer 954]²¹.

Der-'uhde-i Mehmed Hân, fi 20 Zilk'a'de sene 956, 700.000.

Becâyiş-i Ahmed Bey veled-i Yahya Paşa, mîr-i sâbık der-Mısr, fi şânî Cumāde'l-ülā sene 957, 300.000²².

Becâyiş-i Ulama Bey, mîrimîrân-ı sâbık-ı Karaman, fi şânî Ramazân sene 957, 600.000²³.

Becâyiş-i Mehmed Hân, mîr-i sâbık-ı İzvornik, fi 9 Şevvâl sene 958, 700.000.

[s. 32] LİVĀ'-İ MİHĀÇ ve ŞİKLOŞ

¹⁹ Ruus, nr. 209, s. 5: "... katıl olunan Draç dizdârınınun tefûşî temâm olmayınca gitmeye..."

²⁰ Ruus, nr. 208, s. 49.

²¹ Ruus, nr. 208, s. 18.

²² Ruus, nr. 209, s. 49.

²³ Ruus, nr. 209, s. 98.

Der-‘uhde-i Derviş Bey, mîr-i sâbık-ı İstolni Belgrad, fi 17 Ramazân sene 957, 340.000.

[s. 33] LĪVĀ’-Ī İSTOLNĪ BELGRAD

Der-‘uhde-i Bālī Bey, mîr-i sâbık-ı livā’-i Bane, fi 13 Zilk’ade sene 954, 450.000²⁴.

Becāyiş-i Velīcān Bey, mîr-i sâbık-ı Klis, fi şānī Ramazān sene 957, 451.000.

Becāyiş-i Kāsım Paşa, mîrimîrān-ı sâbık-ı Budin, fi 3 Cumāde’l-ülā sene 958, 600.000.

Becāyiş-i Ulama Bey, mîr-i sâbık-ı Beçi ve Beçkerek, fi 24 Şevvāl sene 958, 650.000.

[s. 34] LĪVĀ’-Ī SEGEDİN

Der-‘uhde-i Muştafa Bey, mîr-i sâbık-ı Alacaşişār, fi 13 Zilk’a’de sene 954, 240.000.

Becāyiş-i Hızır Bey, mîr-i sâbık-ı Oğri, 271.330.

[s. 35] LĪVĀ’-Ī SİREM

Der-‘uhde-i Yahya Bey, mîr-i sâbık-ı Pojeğa, fi 23 Muħarrem sene 957, 314.000.

Becāyiş-i Aħmed Bey bin Ayas Paşa, mîr-i sâbık-ı Vize, fi 12 Rebī’ü’l-āħir sene 957, 270.000²⁵.

[s. 36] LĪVĀ’-Ī EĞRİ ve HAṬVAN

Der-‘uhde-i Tuṛħan Bey, mîr-i sâbık-ı İnebaħtı, fi 29 Ramazān sene 954, 240.000.

Becāyiş-i Arslan Bey veled-i Meħmed Paşa bin Yahya Paşa, mîr-i sâbık-ı Klis, fi 27 Rebī’ü’l-ewel sene 957, 384.084²⁶.

[s. 37] LĪVĀ’-Ī ŞİMONṬORNA ve AZOR (OZOR)

Der-‘uhde-i Aħmed Bey veled-i Bālī Paşa, ‘an-zü‘emā’-i Semendire, fi 8 Şevvāl sene 952, 200.000.

[s. 38] LĪVĀ’-i USTURĖON

Der-‘uhde-i Süleyman Bey, kethudā’-i sâbık-ı vilāyet-i mezbūre, fi 13 Zilk’a’de sene 954, 200.000.

Becāyiş-i Velī Bey, mîr-i sâbık-ı İnebaħtı, fi 18 Zilk’a’de sene 954.

Becāyiş-i Deryā Bey²⁷, mîr-i sâbık-ı Kōpan, fi şālīşi Zilk’a’de sene 958, 220.000.

[s. 39] LĪVĀ’-Ī [...]

Der-‘uhde-i [...]

[s. 40] LĪVĀ’-Ī [...]

Der-‘uhde-i [...]

²⁴ Ruus, nr. 209, s. 98.

²⁵ Ruus, nr. 209, s. 36.

²⁶ Ruus, nr. 209, s. 29. Buradaki kayıttta "Eğri" geçmiyor. Haṭvān kayıtlı. Eğri kalesinin Osmanlı idaresine geçişi 1596’dadır. Ancak bölgenin bir kısmına hakim olunmuş, bu sebeple bu ada yer verilmiş olması muhtemeldir. Daha sonraki kayıtlarda görülmemektedir.

²⁷ Daha sonra Şimontorna sancağına tayin edilen Derya Bey, bu görevdeyken vefat etmiş, yerine Seksar sancağı beyi Mahmud Bey geçmiştir: BA, Ruus, nr. 210, s. 311’de 21 Rebī’ü’l-āħır 960 tarihli kayıt.

[s. 41]

VİLÂYET-İ BOĞDAN

Der-'uhde-i [...] .

[s. 49]

VİLÂYET-İ JANE

Der-'uhde-i [...] .

[s. 55]

VİLÂYET-İ EFLÂK

Der-'uhde-i [...] .

[s. 65]

TETİMME-İ TÂBİ'-İ VİLÂYET-İ BUDİN

LİVÂ'-İ [...]

Der-'uhde-i [...] .

[s. 66] LİVÂ'-İ [...]

Der-'uhde-i [...] .

[s. 67] LİVÂ'-İ [...]

Der-'uhde-i [...] .

[s. 68] LİVÂ'-İ [...]

Der-'uhde-i [...] .

[s. 69] KETHUDÂ'-İ TİMÂRHÂ'-İ VİLÂYET-İ BUDİN

Der-'uhde-i Kara Hamza Bey, 'an müteferrika-i Rumili, fi 13 Zilka'de sene 954, 90.000.

[s. 70] DEFTERDÂR-I TİMÂRHÂ'-İ VİLÂYET-İ BUDİN

Der-'uhde-i Hızır Çelebi, emîn-i defter-i vilâyet-i Rumili, fi 14 Cumâde'l-ülâ sene 953, 80.000.

[s. 71]

ELVİYE-İ TÂBİ'-İ VİLÂYET-İ ERDEL

LİVÂ'-İ ERDEL

LİVÂ'-İ KULE-İ DIMİŞKÂR

LİVÂ'-İ KOPAN

LİVÂ'-İ ÇANÂD ve BEÇEY ve BEÇKEREK

LİVÂ'-İ ÇAYLA [ve] DODOŞ

LİVÂ'-İ LİPOVA

LİVÂ'-İ YAYLAĞ ve MAKRAĞ

LİVÂ'-İ [...]

[s. 72] LİVÂ'-İ ERDEL

Der-'uhde-i [...] .

[s. 73] LİVÂ'-İ KULE-İ DIMİŞKÂR

Der-'uhde-i [...] .

[s. 74] LİVÂ'-İ KOPAN

Der-'uhde-i Deryā Bey, kapūdān-ı sâbık-ı āb-ı Tuna, 200.000.

[Mihâc sancığı beyi Derviş Bey mektûb gönderüp Mihâc sancığına tâbi' Kopus şuyunun öte yakasında hâşlarından Kōpan nâhiyesi ve ana muttaşıl olan Merâne(?) ve Göröş ve Şâkıcı nâhiyeleri palankalarıyla ma'mûr ve ābādān olup müstaķıl sancak olmağa mütehammil ve münāsibdür deyü 'arz itmeğın Tuna kapūdānı Deryā Bey'e buyuruldı, iki yüz bin ile, sancak tarîkıyla, fi 29 Receb sene 957]²⁸.

Becāyış-i Velî Bey, mîr-i sâbık-ı Usturğon, fi şālîşi Zilkā'de sene 958, bedeli virilmişdür.

[s. 75] LİVĀ'-İ ÇANĀD ve BEÇEY ve BEÇKEREK

Der-'uhde-i Ulama Bey, mîr-i sâbık-ı Pojeğa, fi 9 Şevvāl sene 958, 650.000.

Becāyış-i Malkoç Bey, mîr-i alay-ı 'atûk-ı livā'-i Bosna, fi 24 Şevvāl sene 958, 200.000.

[s. 76] LİVĀ'-İ ÇAYLA ve DODOŞ

Der-'uhde-i Maḥmud Bey veled-i İhtimān, za'ım-i vilāyet-i Rumili, fi 24 Şevvāl sene 958, 200.000.

[s. 77] LİVĀ'-İ LIPOVA

Der-'uhde-i Kāsım Paşa, mîr-i sâbık-ı İstolni Belğrad, fi 24 Şevvāl sene 958, 700.000.

[s. 78] LİVĀ'-İ YAYLAĞ ve MAKRAĞ

Der-'uhde-i Kānber 'Ali Bey, mîr-i sâbık-ı Klis, fi 24 Şevvāl sene 958, 250.000.

[s. 79] LİVĀ'-İ [...]

Der-'uhde-i [...]

[s. 80] LİVĀ'-İ [...]

Der-'uhde-i [...]

[s. 99] **ELVİYE-İ MÜSELLEMĀN-I VİLĀYET-İ ANAṬOLI**

LİVĀ'-İ KÜTĀHİYYE ve KĀRAHİŞĀR ve HĀMİD

LİVĀ'-İ AYDIN ve ŞARUḤĀN ve MENTEŞE ve KĀRESİ ve BİĞA ve HUDĀVENDİĞĀR ve KOCA-İLİ ve SULTĀNÖNİ

LİVĀ'-İ BOLI ve KĀSTAMONI ve ANKARA ve KĀNĖKIRI

LİVĀ'-İ TEKE ve 'ALĀİYYE

[s. 100] LİVĀ'-İ MÜSELLEMĀN-I KÜTĀHİYYE ve KĀRAHİŞĀR ve HĀMİD

Der-'uhde-i Bālî Bey, ser-piyādegān-ı livā'-i m[ezbūr], fi 29 Zilkā'de sene 953, 54.000.

[s. 101] LİVĀ'-İ MÜSELLEMĀN-I AYDIN ve ŞARUḤĀN ve MENTEŞE ve KĀRESİ ve BİĞA ve HUDĀVENDİĞĀR ve KOCA-İLİ ve SULTĀNÖNİ

Der-'uhde-i Sinan Bey, mîr-i sâbık-ı piyādegān-ı 'atûk-ı Ankara, fi 11 Cumāde'l-āḥır sene 951, 270.789

²⁸ Ruus, nr. 209, s. 90.

[s. 102] LİVĀ'İ MÜSELLEMĀN-I BOLI ve KĀSTAMONI ve ANKARA ve KĀNĀKIRI

Der-'uhde-i Ḥasan Bey, ser-piyādegān-ı Ḥamid-ili, fi 'āşiri Şa'bān sene 954, 70.400.

[s. 103] LİVĀ'İ MÜSELLEMĀN-I TEKE ve 'ALĀİYYE

Der-'uhde-i [...] .

[s. 105]

ELVİYE-İ PİYĀDEGĀN[-I VİLĀYET-İ ANAṬOLI]

LİVĀ'İ KŪTĀHİYYE

LİVĀ'İ KĀRAHİŞĀR

LİVĀ'İ ŞARUḤĀN

LİVĀ'İ AYDIN

LİVĀ'İ MENTEŞE

LİVĀ'İ ḤAMİD

LİVĀ'İ ANKARA

LİVĀ'İ BOLI

LİVĀ'İ SULTĀNÖNİ

LİVĀ'İ ḤUDĀVENDİGĀR

LİVĀ'İ KĀRESİ

LİVĀ'İ BİĞA

[s. 106] LİVĀ'İ PİYĀDEGĀN-I KŪTĀHİYYE

Der-'uhde-i Ḥüseyin Bey, mîr-i sâbık-ı müselleman, fi 29 Zilka'de sene 953, 46.000.

[s. 107] LİVĀ'İ PİYĀDEGĀN-I KĀRAHİŞĀR

Der-'uhde-i Meḥmed Bey, ser-ṭurnâciyân-ı hâşşa, fi 14 Şevvâl sene 956, 50.000.

[s. 108] LİVĀ'İ PİYĀDEGĀN-I ŞARUḤĀN

Der-'uhde-i Meḥmed Bey, 'an ḥâşekiyân-ı dergâh-ı 'âlî, fi şâlişi Cumāde'l-ülâ sene 955, 45.000.

[s. 109] LİVĀ'İ PİYĀDEGĀN-I AYDIN

Der-'uhde-i Sinan Bey, mîr-i sâbık-ı piyādegān-ı [...], fi 5 Zilhicce sene 955, 50.000.

Becāyiş-i Ḥamza Bey, mîr-i sâbık-ı piyādegān-ı Ankara, fi 5 Cemāziye'l-evvel sene 958, 40.000.

[s. 110] LİVĀ'İ PİYĀDEGĀN-I MENTEŞE

Der-'uhde-i Meḥmed Bey bin Şems Bey, zü'emâ'-i vilāyet-i Rumili, fi 21 Rebî'ü'l-âhır sene 955, 50.000.

[s. 111] LİVĀ'İ PİYĀDEGĀN-I ḤAMİD

Der-'uhde-i Kâsım Bey, mîr-i piyādegān-ı Kütâhiyye, fi 'āşiri Şa'bān sene 954, 35.000.

[Hamîd-ili sancağı yayaları beyi Kâsım vefât etmeğın Aydın yayaları sancağında ma'zûl olan İskender'e buyuruldı]²⁹.

Becāyiş-i İskender Bey, mîr-i sâbık-ı piyâdegân-ı livâ'-i Aydın, fi şâlişi Cumâde'l-ülâ sene 957.

[s. 112] LİVÂ'-İ PİYÂDEGÂN-I ANKARA

Der-'uhde-i Aḥmed Bey, mîr-i sâbık-ı gılmân-ı 'acemiyân-ı İstanbul, fi şâlişi Cemâziye'l-evvel sene 955, 40.000.

[Taraḫlu Yenicesi kâdısı mektûb gönderüp Çakırcılar kethudâsı 'Ali ve qarındâşı Rüstem elinden ḥükm-i şerîf vârid olup Göynük'e tâbi' mezra'a ḥâşlarda defter mücebince tîmârlarına muḳayyed olan çayırların Ankara yayaları tarafından daḫl olunduğı teftîş olunduḫda itâ'at-pezir itmediğın 'arz itmeğın Menteşe sancağı yayalarından ma'zûl Sinan Bey'e buyuruldı, fi 9 Şevvâl sene 957]³⁰.

[s. 85] LİVÂ'-İ PİYÂDEGÂN-I BOLI

Der-'uhde-i Kâsım Bey, mîr-sâbık-ı Biga, fi 25 Zilḫicce sene 949, 39.584.

[s. 86] LİVÂ'-İ PİYÂDEGÂN-I SULTÂNÖNİ

Der-'uhde-i [...] .

[s. 87] LİVÂ'-İ PİYÂDEGÂN-I HUDÂVENDİGÂR

Der-'uhde-i 'Ali Bey, ser-zağarcıyân, fi 15 Muḫarrem sene 952, 40.000.

[s. 88] LİVÂ'-İ PİYÂDEGÂN-I KARESİ

Der-'uhde-i İskender Bey, mîr-i sâbık-ı piyâdegân-ı Sultânöni, fi 23 Muḫarrem sene 957, 40.000.

[s. 89] LİVÂ'-İ PİYÂDEGÂN-I BİĞA

Der-'uhde-i Çavuş Meḫmed Bey, fi 26 Ramazân sene 949, 35.000.

[s. 113]

ELVİYE-İ TÂBİ'-İ VİLÂYET-İ ANAṬOLI

LİVÂ'-İ ŞARUḫÂN

LİVÂ'-İ KÛTÂHİYYE

LİVÂ'-İ AYDIN

LİVÂ'-İ MENTEŞE

LİVÂ'-İ TEKE

LİVÂ'-İ HAMİD-İLİ

LİVÂ'-İ KARAḫİŞÂR-I ŞÂḫİB

LİVÂ'-İ SULTÂNÖNİ

LİVÂ'-İ HUDÂVENDİGÂR

²⁹ Ruus, nr. 209, s. 50.

³⁰ Ruus, nr. 209, s. 120.

LİVĀ'İ KOCA-İLİ

LİVĀ'İ BOLI

LİVĀ'İ KAŞTAMONI

LİVĀ'İ KĀNĖKIRI

LİVĀ'İ ANKARA

LİVĀ'İ 'ALĀİYYE

LİVĀ'İ KĀRESİ

LİVĀ'İ BİĞA

[s. 114] LİVĀ'İ ŐARUĖĀN

Der-'uhde-i Ėazret-i Őehzāde-i civān-baĖt Sultān Selim tāle beĖāhu, fi 17 Zilhicce sene 954, 3000.000.

[s. 115] LİVĀ'İ KĖTĀĖİYYE

Der-'uhde-i AĖmed PaŐa, mĖrimĖrān-ı vilāyet-i AnaĖoli ve mĖr-i āĖūr-ı kebĖr-i dergāh-ı 'ālĖ, fi 9 RebĖ'ü'l-āĖir sene 956, 1.000.000.

BecāyiŐ-i Ėazret-i Sultān Bāyezid tāle beĖāhu, fi 26 RebĖ'ü'l-evvel sene 957, 3.000.000³¹.

[s. 116] LİVĀ'İ AYDIN

Der-'uhde-i Muştafa Bey, mĖr-i sĀbıĖ-ı bey, fi 26 Receb sene 956, 330.500.

BecāyiŐ-i KılıÇ Bey, mĖr-i sĀbıĖ-ı Ėama, fi ŐānĖ Ramazān sene 957, 370.000³².

BecāyiŐ-i MeĖmed Bey, mĖr-i sĀbıĖ-ı Ėudāvendigār, fi 13 Ő sene 958, 387.026.

[s. 117] LİVĀ'İ MENTEŞE

Der-'uhde-i Ėasan Bey, ser-silahĖdārān, fi 26 Ramazān sene 955, 283.556.

BecāyiŐ-i Şun'ullah Bey, lala-yı Ėazret-i Sultān Muştafa tāle beĖāhu, fi 8 Ramazān sene 957, 356.100³³.

BecāyiŐ-i Muştafa Bey, mĖr-i sĀbıĖ-ı Ėirmen, fi 25 Cumāde'l-āĖır sene 958, 310.308.

[s. 118] LİVĀ'İ TEKE

Der-'uhde-i Muştafa Bey ZĖnĖn (?), fi 25 Ramazān sene 955, 313.073.

BecāyiŐ-i mĖr-i sĀbıĖ-ı Adana, fi 3 RebĖ'ü'l-evvel sene 957, 324.325.

[Adana beyi 'Ali Bey'e bedeliyle, fi 3 RebĖ'ü'l-evvel sene 957]³⁴.

[s. 119] LİVĀ'İ ĖAMĖD-İLİ

Der-'uhde-i İbrağim Bey veled-i İŐā Paşa, mĖr-i sĀbıĖ-ı Koca-ili, fi [...] sene 955, 290.000.

³¹ Ruus, nr. 209, s. 28: "... AnaĖoli beylerbeyisine AnĖara'da oturmak emr olundu".

³² Ruus, nr. 209, s. 98.

³³ Ruus, nr. 209, s. 103.

³⁴ Ruus, nr. 209, s. 16.

Becāyiş-i Üveys Bey, mîr-i sâbık-ı Eğriboz, fî 24 Şa‘bân sene 957, 280.000³⁵.

Becāyiş-i Ahmed Bey, mîr-i sâbık-ı Koca-ili, fî 2 Ramazân sene 958, 220.000.

[s. 120] LİVĀ’-İ KARAHIŞĀR-I ŞĀHİB

[Der-‘uhde-i] Pîr ‘Ömer Bey, mîr-i sâbık-ı ‘Arabgîr, fî 29 Rebî‘ü’l-ewvel sene 955, 200.000.

Becāyiş-i ‘Ali Bey, İznîkî, lala’-i şehzâde-i civân-baht Sultân Bâyezid tale bekâhu, mîr-i ‘atûk-ı Niğde, fî 26 Rebî‘ü’l-ewvel sene 957, 358.249³⁶.

[s. 121] LİVĀ’-İ SULTĀNÖNİ

[Sâbıkâ Şam beylerbeyisi iken vefât iden Lutfî Paşa-oğlu Üveys Bey’e virildi, iki yüz otuz binle, 10 Rebî‘ü’l-ewvel 954]³⁷.

Der-‘uhde-i Melek Süleyman, mîr-i sâbık-ı Akşehir, fî şânî Şevvâl sene 958, 234.888.

[s. 122] LİVĀ’-İ HUDĀVENDİGĀR

Der-‘uhde-i ‘Ali Bey, İznîkî, mîr-i sâbık-ı livā’-i mezbûr, fî Receb 26(?) sene 956, 258.249.

Becāyiş-i Şeyh Mehmed Bey, mîr-i sâbık-ı Niğde, fî 2 Muharrem sene 957, 291.363.

Becāyiş-i İbrahim Bey, mîr-i sâbık-ı Hamîd-ili, fî 24 Şa‘bân sene 957, 290.000³⁸.

Becāyiş-i Mehmed Bey, mîr-i sâbık-ı Kefe, fî 8 [Ramazā]n sene 957, 386.086³⁹.

Becāyiş-i Bālî Bey veled-i Malkoç, mîr-i ‘atûk-ı İstolni Belgrad, fî 13 Şafer sene 958, 485.000.

Becāyiş-i Hasan Bey, mîr-i sâbık-ı Kaştamoni, fî 25 Cemâziye’l-âhîr sene 958, bedeliyle virilmiştir, 300.000.

Becāyiş-i Keyvân Bey, mîr-i sâbık-ı Prizrin, fî 13 [Ramazā]n sene 958, hâşıl ma‘a terakkî, 251.400.

[s. 123] LİVĀ’-İ KOCA-İLİ

Der-‘uhde-i Mehmed Bey, kethudâ’-i sâbık-ı vilâyet-i Anadolî, fî 17 Rebî‘ü’l-âhîr sene 955, 237.200.

Becāyiş-i Pîr ‘Ömer Bey, mîr-i sâbık-ı Karahişâr, fî 26 Rebî‘ü’l-ewvel sene 957, 200.000⁴⁰.

Becāyiş-i Ahmed Bey, mîr-i sâbık-ı Prizrin, fî şânî Cumâde’l-ülâ sene 957, bedeliyle virilmiştir, 200.000.

Becāyiş-i Hüseyin Bey, mîr-i sâbık-ı Karahişâr-ı Şâhib, lala’-i Şehzâde Sultân Bâyezid, fî 6 [Ramazā]n sene 958, 252.470.

[s. 124] LİVĀ’-İ BOLI

[Sultanöni sancağı beyi Hüseyin Bey’e virildi, yirmi bin terakkîle, 10 Rebî‘ü’l-ewvel 954]⁴¹.

³⁵ Ruus, nr. 209, s. 97.

³⁶ Ruus, nr. 209, s. 28.

³⁷ Ruus, nr. 208, s. 64.

³⁸ Ruus, nr. 209, s. 97.

³⁹ Ruus, nr. 209, s. 103.

⁴⁰ Ruus, nr. 209, s. 28.

⁴¹ Ruus, nr. 208, s. 64.

[Sâbıkâ Yemen beylerbeyisi olan Muştafa Bey'e virildi, üç yüz elli bin ile, 22 Cumâde'l-âhır sene 954]⁴².

[Sâbıkâ Bolı beyi olup Birecik sancağı virilen Hüseyn Bey'e gerü muqarrer ola deyü emr olundu, fi 26 Cumâde'l-âhır sene 954]⁴³.

Der-'uhde-i 'Ali Bey, mîr-i sâbık-ı 'Ayıntâb, fi 26 Receb sene 954, 240.000.

Becâyiş-i Aḥmed Bey, mîr-i sâbık-ı Klis, fi 23 Şafer sene 958, 301.282.

Becâyiş-i 'Ali Bey, mîr-i sâbık-ı Erbil, fi 8 Şa'bân sene 958, 301.282.

[s. 125] LİVĀ'-İ KASTAMONI

Der-'uhde-i Hasan Bey, mîr-i sâbık-ı Hârput, fi 26 Ramazân sene 955, 300.000.

Becâyiş-i Şun'ullah Bey, mîr-i sâbık-ı Menteşe, fi 25 Cemâziye'l-âhır sene 958, 358.570.

[s. 126] LİVĀ'-İ KĀNĶIRI

Der-'uhde-i 'Aṭā'î Bey, mîr-i sâbık-ı 'Alâiyye, fi 9 Şafer sene 955, 230.981.

[s. 127] LİVĀ'-İ ANĶARA

[Birecik beyi Aḥmed Bey'e virildi, bedeliyle, 22 Cumâde'l-âhıre 954]⁴⁴.

Der-'uhde-i Derviş Bey, mîr-i sâbık-ı İç-il, fi 11 Rebî'ü'l-ewvel sene 956, 300.000.

Becâyiş-i Aḥmed Paşa, mîrimîrân-ı Anaṭolı, livā'-i mezbûrede olur imiş, buyûruldı, fi 26 Rebî'ü'l-ewvel sene 957, 1000.000.

Becâyiş-i Üveys Bey, mîr-i sâbık-ı Ḥamid-ili, fi 9 Ramazân sene 958, ḥâşıl 280.000.

[s. 128] LİVĀ'-İ 'ALĀİYYE

Der-'uhde-i Şâh Velî Bey, mîr-i sâbık-ı Sincâr(?), fi 17 Şa'bân sene 957, 209.883.

[s. 129] LİVĀ'-İ KĀRESİ

Der-'uhde-i Mehmed Bey, mîr-i alay-ı 'atîk-ı livā'-i Şaruḥân, fi [...], 200.000.

[s. 130] LİVĀ'-İ BİĞA

[Prizrin sancağı beyi Süleyman Bey'e buyuruldı, bedeliyle, 25 Muḥarrem 954]⁴⁵.

Der-'uhde-i 'Ali Bey, mîr-sâbık-ı Mâmûr(?), fi 17 [Ramazân]n sene 956, bedeliyle virilmiştir, 260.255.

Becâyiş-i Kaşû Bey, mîr-i sâbık-ı Ma'arra, fi 23 Cumâde'l-ülâ sene 957, 200.000⁴⁶.

Becâyiş-i Maḥmud Bey, mîr-i sâbık-ı Ḥums, fi 21 Receb sene 958, 263.290.

[s. 131] LİVĀ'-İ [...]

⁴² *Ruus*, nr. 208, s. 194.

⁴³ *Ruus*, nr. 208, s. 195.

⁴⁴ *Ruus*, nr. 208, s. 194.

⁴⁵ *Ruus*, nr. 208, s. 9.

⁴⁶ "Sâbıkâ 'Arabgir beyi olup Ma'arra virilen ...": *Ruus*, nr. 209, s. 63. Defterde Manşûr Bey şeklinde kayıtlı olan bu zatın adı, Ruus defterinde birkaç yerde Kaşû olarak geçer, Metin Kaşû olarak tashih edilmiştir.

Der-'uhde-i [...] .

[s. 93] TĀBĪ'Ī VİLĀYET-İ ANAṬOLI

[s. 94] KETHUDĀ'Ī [TĪMĀRHĀ'Ī VİLĀYET-İ ANAṬOLI]

Der-'uhde-i [...] .

[s. 95] DEFTERDĀR-I [TĪMĀRHĀ'Ī VİLĀYET-İ ANAṬOLI]

Der-'uhde-i [...] .

[s. 96] HĀŞHĀ'Ī HÜSEYİN ŞĀH BEY

Lala-i şehzāde-i hāzret-i Sultān Selim, 'an havāşş-ı hümāyūn der-livā'-i Menteşe, 'an livā'-i Şaruḥān, 'an ümerā'-i livā'-i Menteşe, 451.158.

[s. 97] HĀŞHĀ'Ī SĪNAN BEY

Defterdār-ı şehzāde-i Sultān Selim tale beḳāhu, fi 24 Muḥarremü'l-ḥarām sene 958, 114.832.

Der-'uhde-i Hüsām Bey, ruznāmçe-i şānī-i hıżāne-i 'āmire, ziyāde şüd, bi'd-defa'āt ilā 15 Cā sene 950, yekūn 131.270, ber-müceb-i hükm-i hümāyūn, 127.715, ḳābil-i ifrāz, 3555, ferāgat-kerde ve ref-şude, becāyiş-i Sinan Bey, ser-bevwābīn-i sābıḳ-ı merḥūm İbrahim Paşa.

Emīn-i binā'-i 'imāret-i cedīde-i hāzret-i pādīşāh-ı 'ālem-penāh şüd der-muḥrüse-i İstanbul der-ḥavli-i Sarāy-ı 'atıḳ, becāyiş-i Hüsām Bey, 'an zü'emā-i vilāyet-i Rumili, defterdār-ı sābıḳ-ı hāzret-i şehzāde-i civān-baḥt el-mezbūr, fi 17 Şevvāl sene 960, der-ḳurb-ı Ḳayşeriyye, hükm-i taḥvīl-dāde der-yurt-ı Ḳayşeriyye, fi 8 Zilḳa'de sene 960, berāt şüd der maḥrüse-i Haleb, 131.817, taḥrīr-i tezkire-i mīrimīrān-ı Anaṭoli, fi 23 Şafer sene 961.

[s. 133]

ELVİYE-İ TĀBĪ-İ MİRİMİRAN-I VİLĀYET-İ ḲARAMAN

LİVĀ'-İ ḲONYA

LİVĀ'-İ ḲAYŞERİYYE

LİVĀ'-İ İÇİL

LİVĀ'-İ ṬARSUS

LİVĀ'-İ NİĞDE

LİVĀ'-İ BEYŞEHİRİ

LİVĀ'-İ AḲSARAY

LİVĀ'-İ AḲŞEHİR

[s. 134] LİVĀ'-İ ḲONYA

Der-'uhde-i hāzret-i şehzāde-i Sultān Bāyezid tale beḳāhu, fi 17 Zilḥicce sene 950, 3000.000.

Becāyiş-i [Koca-ili beyi Meḥmed Bey'e buyuruldu, bedeliyle, fi 26 Rebī'ü'l-ewvel sene 957]⁴⁷.

[s. 135] LİVĀ'-İ ḲAYŞERİYYE

⁴⁷ Ruus, nr. 209, s. 28.

Der-'uhde-i Meḥmed Paşa veled-i Duḡaḡin, mīrimīrān-ı sâbıḡ-ı vilâyet-i Diyârbekir, fî 8 Muḡarrem sene 956, 700.000.

Becâyiş-i 'Oşman Paşa, mīrimīrān-ı vilâyet-i Haleb, fî şānī Şevvāl sene 957, 700.000⁴⁸.

[s. 136] LİVĀ'-İ İÇ-İL

Der-'uhde-i Yunus Bey, mīr-i sâbıḡ-ı Mentşe, fî 26 Ramazān sene 955, 270.808.

[s. 137] LİVĀ'-İ TARSUS

Der-'uhde-i Süleyman Bey, mīr-i sâbıḡ-ı Aḡsaray, fî 15 Zilka'de sene 956, 250.000.

Becâyiş-i 'Ali Bey, mīr-i sâbıḡ-ı Biḡa, fî 23 Cumāde'l-ülâ sene 958⁴⁹.

[s. 138] LİVĀ'-İ NİĞDE

Der-'uhde-i Yeşilce Meḥmed Bey, mīr-i sâbıḡ-ı Kefe, fî 24 Zilhicce sene 950, 286.027, lala-i ḡazret-i Sultān Bāyezid şüd.

Becâyiş-i Derviş Bey, mīr-i sâbıḡ-ı Anḡara, fî 26 Rebī'ü'l-evvel sene 957, 321.041⁵⁰.

Becâyiş-i Aḡmed Bey, mīr-i sâbıḡ-ı Cessān, fî 16 Ramazān sene 957, 300.000⁵¹.

Becâyiş-i Meḥmed Bey, mīr-i sâbıḡ-ı Klis, fî 20 Muḡarrem sene 957, 320.000.

Becâyiş-i Meḥmed Bey, mīr-i sâbıḡ-ı Ḳonya, fî 23 Şafer sene 958, 237.200, ziyāde 2200, yekūn 241.720(?).

[s. 139] LİVĀ'-İ BEYŞEHİRİ

[Ḳaresi sancaḡından ma'zūl olan Şahin Bey'e buyuruldu, bedeli ile, fî 26 Cumāde'l-āḡır sene 954]⁵².

Der-'uhde-i Bālī Bey, emīr-i 'alem-i Rumili, fî 24 Rebī'ü'l-evvel sene 955, 200.000.

[Beyşehri beyi Ḥamza Bey vefāt itmeḡin Ḥābūr sancaḡından ma'zūl olan Şems Bey-oḡlı Maḡmud Bey'e buyuruldu, bedeliyle, iki yüz bindir, fî 8 Şevvāl sene 957]⁵³.

[s. 140] LİVĀ'-İ AḲSARAY

Der-'uhde-i Hüseyin Bey, mīr-i sâbıḡ-ı Tarsus, fî 'āşiri Zilka'de sene 208.000.

[s. 141] LİVĀ'-İ AḲŞEHİR

Der-'uhde-i şehzāde-i civān-baḡt Sultān Bāyezid tāle beḡāhu, ber-vech-i teraḡḡi dāde 193.192.

Becâyiş-i Hüseyin Bey, mīr-i sâbıḡ-ı Ḳuds-i Şerif, fî 17 Cumāde'l-ülâ sene 957, 220.000.

[s. 144] KETHUDĀ'-İ [TİMĀRHĀ'-İ VİLĀYET-İ ANAḲOLI]

⁴⁸ Ruus, nr. 209, s. 111'de: "Ḳaraman beylerbeyliḡi, Haleb Beylerbeyisi 'Oşman Paşa'ya buyuruldu, yedi kerre yüz bin ile, fî 2 Şevvāl 957" kaydı var. Kayseri livasında görölmesi, o sırada Şehzade'nin Konya'da bulunmasındandır. Şehzade Bāyezid sancakbeyi olarak Konya'da iken Karaman beylerbeyisinin Kayseri'de oturduḡu ve sancaḡı da üstlendiḡi anlaşılmaktadır.

⁴⁹ Ruus, nr. 209, s. 63.

⁵⁰ Ruus, nr. 209, s. 28.

⁵¹ Ruus, nr. 209, s. 107'de: "... Derviş Bey fevt olmaḡın ..." kaydı eklenmiş.

⁵² Ruus, nr. 208, s. 194.

⁵³ Ruus, nr. 209, s. 116.

Der-'uhde-i [...] .

[s. 145] DEFTERDĀR-I [TĪMĀRHĀ'-İ VİLĀYET-İ ANAṬOLI]

Der-'uhde-i [...] .

[s. 147]

ELVİYE-İ TĀBİ'-İ MİRİMİRĀN-I VİLĀYET-İ ŞAM⁵⁴

LĪVĀ'-İ ŞAM

LĪVĀ'-İ KŪDS-İ ŞERĪF

LĪVĀ'-İ ĞAZZE

LĪVĀ'-İ NABLUS

LĪVĀ'-İ ŞAFED

LĪVĀ'-İ ṬRABLUS

LĪVĀ'-İ ŞALT-'ACLUN ma'a KEREK ve ŞEVBEK

LĪVĀ'-İ AQTAG VİLĀYET-İ ṬARABAY-I 'ARAB

[s. 148] LĪVĀ'-İ ŞAM

Der-'uhde-i Piri Paşa, mirimîrân-ı vilâyet-i mezbûr, mîr-i 'atîk-ı Adana, fi 8 Muḥarrem sene 956, 1.000.000.

[s. 149] LĪVĀ'-İ KŪDS-İ ŞERĪF

Der-'uhde-i Hasan Bey, mîr-i sâbık-ı Mısr, fi 25 Zilhicce sene 955, 203.500, ḥâşıl 201.325.

[s. 150] LĪVĀ'-İ ĞAZZE

Der-'uhde-i Hüseyin Bey, mîr-i sâbık-ı Ṭrablus, fi 21 Receb sene 956, 314.000.

Becâyiş-i Mehmed Bey, Şevher-i Hañçerlü Sultân, mîr-i sâbık-ı 'Aclun, fi 17 Muḥarrem sene 957, 550.000.

Becâyiş-i Muştafa Paşa, mirimîrân-ı sâbık-ı vilâyet-i Arz-ı Rum, fi 15 Zilka'de sene 957, 550.000⁵⁵

[s. 151] LĪVĀ'-İ NABLUS

Der-'uhde-i Husrev Bey, mîr-i sâbık-ı Leccûn(?), fi 5 Muḥarrem sene 955, 383.000.

[Şam beylerbeyisi mektûb gönderüp Nablus beyi Husrev cem'iyete gelmeyüp "Āsitâne'ye giderin" deyü koyup gidüp sancağı ḥālî kalduğun 'arz itmeğin ma'zûl olup 'Aclun sancağından ma'zûl Hüseyin Bey'e buyuruldu, üç yüz elli binle, fi 5 Receb 957]⁵⁶.

[s. 152] LĪVĀ'-İ ŞAFED

⁵⁴Bu serlevha s.146'ya da yazılmış, ancak altına hiç bir kayıt düşülmemiştir.

⁵⁵Dîvânî olarak yazılan bu rakamın altına normal rakamla "550.000 şahh" yazılmış.

⁵⁶Ruus, nr. 209, s. 82.

[Muşul beyi Mehmed Bey'e virildi, bedeliyle, yüz yetmiş bin seksen bir akça nokşanı kâalur, yüz otuz bin akça Trablus ifrâzından ve yirmi toköz bin akça dahı Şalt-‘Aclun ifrâzından virile, fi 29 Rebî‘ü'l-âhır sene 954]⁵⁷.

Der-‘uhde-i Behrâm Bey, mîr-i sâbık-ı Hama, fi 11 Zilka‘de sene 956, 385.000.

Becâyiş-i Hasan Bey, mîr-i sâbık-ı Mentеше, fi 8 Ramazân sene 957, 305.459.

[s. 153] LİVĀ’-İ TRABLUS

Der-‘uhde-i Hüseyin Bey, mîr-i sâbık-ı Hama, fi selh-i Zilka‘de sene 955, 345.226.

Becâyiş-i Hasan Bey, mîr-i sâbık der-Mısr, fi 21 Recebü'l-mürecceb sene 956, 370.000.

[s. 154] LİVĀ’-İ ŞALT-‘ACLUN ma‘a KEREK ve ŞEVBEK

[Başra vilâyetinde Ğabbân beyi olan Zulkadıroğlu ‘Ali Bey'e buyuruldu, bedeliyle, fi 28 Şafer sene 954]⁵⁸.

[Şafed beyi Elvend Bey'e virildi, bedeliyle, fi 29 Rebî‘ü'l-âhır sene 954]⁵⁹.

[Pasin beyi Murâd Bey'e virildi, bedeliyle, fi 19 Cemâziye'l-âhır sene 954]⁶⁰.

Der-‘uhde-i Hüseyin Bey, mîr-i sâbık-ı Ğazze, fi 17 Muħarrem sene 957, 394.000.

Becâyiş-i Ferhâd Paşa, mîrimîrân-ı sâbık-ı Yemen, fi 20 Rebî‘ü'l-âhır sene 957, 500.000⁶¹.

[Sâbıkâ Başra beylerbeyisi olan Bilâl Mehmed Paşa'ya buyuruldu, beş kerre yüz bin ile, fi 6 Zilka‘de sene 957]⁶².

[s. 155] LİVĀ’-İ AQTĀĖ VİLĀYET-İ TARABAYI ‘ARAB

Der-‘uhde-i Aħmed Bey, mîr-i alay-ı sâbık-ı Ğazze, fi sâlişi Muħarrem sene 956, 250.000.

Becâyiş-i Murad Bey, mîr-i sâbık-ı Ğumş, fi 12 Şevvâl sene 956, 416.524.

[s. 156] LİVĀ’-İ [...]

Der-‘uhde-i [...]

[s. 157] LİVĀ’-İ [...]

Der-‘uhde-i [...]

[s. 158] KETHUDĀ’-İ TİMĀRHĀ’-İ VİLĀYET-İ ŞAM

Der-‘uhde-i [...]

[s. 159] DEFTERDĀR-I TİMĀRHĀ’-İ VİLĀYET-İ ŞAM

Der-‘uhde-i [...]

⁵⁷ Ruus, nr. 208, s. 132.

⁵⁸ Ruus, nr. 208, s. 53.

⁵⁹ Ruus, nr. 208, s. 132.

⁶⁰ Ruus, nr. 208, s. 184.

⁶¹ Ruus, nr. 209, s. 45. Burada sancak adında "Şevbek" geçmiyor.

⁶² Ruus, nr. 209, s. 128.

[s. 161]

ELVİYE-İ TÂBİ'-İ MİRİMİRÂN-I VİLÂYET-İ HALEB

LİVÂ'-İ HALEB

LİVÂ'-İ ADANA

LİVÂ'-İ HAMA

LİVÂ'-İ HUMŞ

LİVÂ'-İ BİRECİK

LİVÂ'-İ A'ZÂZ ve KİLİS

LİVÂ'-İ MA'ARRA

LİVÂ'-İ BÂLİS

LİVÂ'-İ SELEMİYYE

LİVÂ'-İ [...]

[s. 162] LİVÂ'-İ HALEB

Der-'uhde-i hâzret-i emîrû'l-ümerâ'i'l-kirâm 'Osman Paşa, mîrimîrân-ı vilâyet-i mezbûre, mîr-i sâbık-ı Malâtiyye, fi 8 Muḥarrem sene 956, 900.000.

[Karaman beylerbeyisi Mehmed Paşa'ya buyuruldu, toḫuz kerre yüz bin ile, fi 4 Şevvâl 957]⁶³.

[s. 163] LİVÂ'-İ ADANA

Der-'uhde-i 'Ali Bey, mîr-i sâbık-ı Şafed, fi 11 Zilkâ'de sene 956, 322.000.

Becâyiş-i Muştafa Bey, mîr-i sâbık-ı Teke, fi şâlişi Rebî'ü'l-evvel sene 957, 315.185, sonra Trabzon beyi iken fevt olan İskender Çelebi merḫūma tâbi' pâre emîni olup çâşnigîr olan Muştafa Bey'dür⁶⁴.

Becâyiş-i Husrev Bey, mîr-i sâbık-ı Nablus, fi 8 Ramazân sene 957, 383.730, bölük ağalıklarından çıkan Çerkes Husrev Bey'dür⁶⁵.

[s. 164] LİVÂ'-İ HAMA

Der-'uhde-i Kılıç Bey, mîr-i sâbık-ı Muşul, fi 11 Zilkâ'de sene 956, 370.000.

Becâyiş-i Melek Mehmed Bey veled-i Melek Halil, fi şânî Ramazân sene 957, 381.630⁶⁶.

[s. 165] LİVÂ'-İ HUMŞ

Der-'uhde-i Haydar Bey, eş-şehîr bi-Küpelü Haydar, mîr-i sâbık-ı Ekrâd, fi 16 Rebî'ü'l-âḫır sene 955, 200.000.

Becâyiş-i Yunus Bey, mîr-i sâbık-ı Ma'arra, fi 14 Cemâziye'l-evvel sene 955, 250.890⁶⁷.

[s. 166] LİVÂ'-İ BİRECİK

[Bolu beyi Hüseyin Bey'e virildi, bedeliyle, fi 22 Cemâziye'l-âḫır sene 954]⁶⁸.

⁶³ Ruus, nr. 209, s. 111.

⁶⁴ Ruus, nr. 209, s. 16.

⁶⁵ Ruus, nr. 209, s. 103.

⁶⁶ Ruus, nr. 209, s. 98: "Bitlis beyi Melek Mehmed Bey ...".

⁶⁷ Ruus, nr. 209, s. 57.

⁶⁸ Ruus, nr. 208, s. 194.

[Beyşehirli sancak beyi Muştafa Bey'e buyuruldu, bedeliyle, fi 26 Cemâziye'l-âhır sene 954]⁶⁹.

Der-'uhde-i Hüseyin Bey, mîr-i sâbık-ı Kârahişâr-ı Şarkî, fi 12 Zilkâ'de sene 956, 252.970.

[Sâbıkâ Adana beyi olan Muştafa Bey'e buyuruldu, bedeliyle, fi 6 Zilkâ'de sene 957]⁷⁰.

[s. 167] LİVĀ'İ A'ZĀZ ve KİLİS

[Dāhūq beyi Budak Bey'e buyuruldu, bedeliyle, fi 18 Zilhicce sene 953]⁷¹.

Der-'uhde-i Canpolad Bey, mîr-i sâbık-ı Ma'arra, fi ğurre-i Zilkâ'de sene 955, 236.500.

[s. 168] LİVĀ'İ MA'ARRA

Der-'uhde-i Yunus Bey, mîr-i sâbık-ı 'Ayıntāb, fi 13 Zilkâ'de sene 956, 235.000.

Becāyiş-i Manşūr Bey, mîr-i sâbık-ı 'Arabġir, fi 14 Cumāde'l-ülā sene 957, 200.000⁷².

[Tarsus beyi Süleyman Bey'e buyuruldu, bedeliyle, fi 23 Cumāde'l-ülā sene 957]⁷³.

[s. 169] LİVĀ'İ BĀLİS

Der-'uhde-i Ferruġ Bey, mîr-i alay-ı 'atūq-ı Türkmānān, fi 26 Şafer sene 956, 200.000.

[s. 170] LİVĀ'İ SELEMİYYE

Der-'uhde-i Piyāle 'Arab, 'an 17 Şevvāl sene 957, 200.000.

[s. 171] LİVĀ'İ [...]

Der-'uhde-i [...]

[s. 172] LİVĀ'İ [...]

[s. 173] LİVĀ'İ [...]

[s. 174] KETHUDĀ'İ TİMĀRHĀ'İ VİLĀYET-İ MEZBŪRE

Der-'uhde-i [...]

[s. 175] DEFTERDĀR-İ TİMĀRHĀ'İ VİLĀYET-İ MEZBŪRE

Der-'uhde-i [...]

[s. 177]

ELVİYE-İ TĀBİ'İ MİRİMİRĀN-İ VİLĀYET-İ ZULKADRİYYE

LİVĀ'İ MAR'AŞ

LİVĀ'İ BOZOK

LİVĀ'İ SİS

LİVĀ'İ 'AYINTĀB

LİVĀ'İ 'ÜZEYR

LİVĀ'İ [...]

⁶⁹ Ruus, nr. 208, s. 195.

⁷⁰ Ruus, nr. 209, s. 128.

⁷¹ Ruus, nr. 208, s. 8.

⁷² Ruus, nr. 209, s. 57: Defterde "Manşūr Bey" şeklinde, "Kaşşū" olmalı.

⁷³ Ruus, nr. 209, s. 63.

[s. 178] LİVĀ'-İ MAR'AS

Der-'uhde-i hâzret-i emîrû'l-ümerâ'i'l-kirâm Meḥmed Paşa, mîrimîrân-ı vilâyet-i m[ezbûr], mîr-i sâbık-ı livâ'-i İskenderiyye, fî 25 Ramazanü'l-mübârek sene 955, 600.000.

[s. 179] LİVĀ'-İ BOZOĞ

Der-'uhde-i 'İsâ Bey, mîr-i sâbık-ı Karahişâr, fî 25 Zilkâ'de sene 955, 300.378.

[s. 180] LİVĀ'-İ SİS

[Ataş beyi Maḥmud Bey'e buyuruldu, bedeliyle, fî 27 Muḥarrem sene 954]⁷⁴.

Der-'uhde-i Şâh Velî Bey, mîr-i sâbık-ı Ataş, fî 5 Receb sene 956, 200.893.

[s. 181] LİVĀ'-İ 'AYINTĀB

Der-'uhde-i Ḥasan Bey, mîr-i sâbık-ı Ma'arra, fî 13 Zilkâ'de sene 956, 200.000.

[s. 182] LİVĀ'-İ 'ÜZEYR

Der-'uhde-i Velî Bey, mîr-i sâbık-ı livâ'-i 'Ayıntâb, fî ḡurre-i Zilkâ'de sene 955, 250.000.

[s. 186] KETHUDĀ'-İ TİMĀRHĀ'-İ VİLĀYET-İ ZULKADRİYYE

Der-'uhde-i [...] .

[s. 187] DEFTERDĀR-I TİMĀRHĀ'-İ VİLĀYET-İ ZULKADRİYYE

Der-'uhde-i [...] .

[s. 189]

ELVİYE-İ TĀBİ'-İ MİRİMİRAN-I VİLĀYET-İ RUM

LİVĀ'-İ AMĀSİYYE

LİVĀ'-İ SİVAS

LİVĀ'-İ ÇORUM

LİVĀ'-İ MALĀTİYYE ve KĀHTA ve GERGER

LİVĀ'-İ DİVİRİĞİ ve DERENDE

LİVĀ'-İ CANIK

LİVĀ'-İ 'ARABGİR

LİVĀ'-İ [...]

[s. 190] LİVĀ'-İ AMĀSİYYE

Der-'uhde-i hâzret-i emîrû'l-ümerâ'i'l-kirâm şehzâde-i civân-baht Sultân Muştafa tale beḳâhu, fî ḡurre-i Muḥarrem sene 949, 3.070.000.

[s. 191] LİVĀ'-İ SİVAS

Der-'uhde-i Hızır Paşa, mîrimîrân-ı livâ'-i mezkûr, mîr-i sâbık-ı Avlonya, fî 20 Receb sene 952, 700.000.

⁷⁴ Ruus, nr. 208, s. 10.

Becâyiş-i Meḥmed Paşa, mîrimîrân-ı sâbık-ı vilâyet-i Zülkadriyye, fi 29 Receb sene 958, 700.000.

[s. 192] LİVÂ'İ ÇORUM

Der-'uhde-i Şun'ullah Bey, lala'-i ḥazret-i şehzâde-i civân-baht Sultân Muştafa tâle beḳâhu, mîr-i sâbık-ı Birecik, fi 13 Zilḥicce sene 954, 356.150.

Becâyiş-i Yahya Bey, mîr-i sâbık-ı lala'-i şehzâde-i mezbûr şüd, fi 13 Cumâde'l-âḥir sene 957, 329.900.

[s. 193] LİVÂ'İ MALÂTİYYE ve KÂḤTA ve GERGER

Der-'uhde-i İbrahim Bey, mîr-i sâbık-ı Adana, fi 'âşiri Zilka'de sene 956, 506.028, sâbıkâ Diyârbekir beylerbeḡisi olan Bıyıklı Meḥmed Paşa merḥûmun ketḥudâsı olup dilâver ve nâmdâr beydür. Köse İbrahim Bey dimekle ma'rûf ve şâhib-i siyâset ve istikâmetle meşḥûrdur.

[s. 194] LİVÂ'İ DİVRİĞİ ve DERENDE

Der-'uhde-i Ḥaydar Bey, eş-şehîr bi-Küpelü Ḥaydar Bey, mîr-i sâbık-ı Ḥums, fi 15 Zilḥicce sene 955, 220.000.

Becâyiş-i Yusuf Bey, mîr-i sâbık-ı 'Anâ, fi 25 Cumâde'l-âḥir sene 957, 220.000⁷⁵.

[s. 195] LİVÂ'İ CANİK

Der-'uhde-i Melek 'Ali Bey veled-i Melek Ḥalil, 'an zü'emâ'-i Malâtiyye, fi 21 Şewâl sene 953, 200.000.

[Sâbıkâ Batum beyi olan Emir Bey'e buyuruldu, iki yüz bin ile, fi 5 Receb sene 957]⁷⁶.

[s. 196] LİVÂ'İ 'ARABGİR

Der-'uhde-i Manşûr Bey, 'an zü'emâ'-i Rumili, fi 29 Rebî'ü'l-ewvel sene 955, 200.000.

[s. 210] KETḤUDÂ'İ TİMÂRHÂ'İ VİLÂYET-İ RUM

Der-'uhde-i [...] .

[s. 211] DEFTERDÂR-I TİMÂRHÂ'İ VİLÂYET-İ RUM

Der-'uhde-i [...] .

[s. 212] DEFTERDÂR-I ŞEHZÂDE-İ CİVÂN-BAHT ḤÂZRET-İ SULTÂN MUŞTAFÂ TÂLE BEḲÂHU

Der-'uhde-i Ferruḥ Bey, 112.854.

[s. 213] **ELVİYE-İ TÂBİ'-İ MİRİMİRÂN-I VİLÂYET-İ ARZ-I RUM**

LİVÂ'İ ARZ-I RUM ve KEMÂḤ ve BAYBURD

LİVÂ'İ TRABZON

LİVÂ'İ ҚАRAHİŞÂR-I ŞARKİ

LİVÂ'İ KİĞİ

⁷⁵ Ruus, nr. 209, s. 67.

⁷⁶ Ruus, nr. 209, s. 82.

LİVĀ'-İ PASİNĀBĀD

LİVĀ'-İ OLTİ

LİVĀ'-İ İSPİR

LİVĀ'-İ BATUM

LİVĀ'-İ HİNİS ve HĀNDİRİS(?)

LİVĀ'-İ ÇEMİŞGEZEK

LİVĀ'-İ BĀRGĪR 'AN ÜLKĀ'-İ ÇEMİŞGEZEK

LİVĀ'-İ PERTEK 'AN ÜLKĀ'-İ ÇEMİŞGEZEK

LİVĀ'-İ BĀRDĪZ ve KŪB

LİVĀ'-İ KAL'A-İ MĀMREVĀN

LİVĀ'-İ KIZUCAN

LİVĀ'-İ DÜŞKAYA ve TEBRİZ MİŞESİ ve YEDİ ve HULB ve KARZ

LİVĀ'-İ TORTUM

LİVĀ'-İ KAL'A-İ 'ABDULLAH

LİVĀ'-İ KAL'A-İ LİVĀNE-BAŞKAPAN ve ÜŞKŪFTOR ve RECİK

LİVĀ'-İ KAL'A-İ KAMHIŞ ve PENEK ve PERTEK ve PİŞKİR ve BOYNIK

[s. 214] LİVĀ'-İ ARZ-I RUM ve BAYBURD ve KEMĀH

Der-'uhde-i hazret-i emirü'l-ümerā'i'l-kirām Muştafa Paşa, mirimîrân-ı vilâyet-i mezbûr, mir-i sâbık-ı Niğbolı, fi 16 Ramazân sene 956, 1.000.000.

[s. 215] LİVĀ'-İ TRABZON

Der-'uhde-i Muştafa Paşa, mir-i sâbık-ı Zulkadriyye, fi şâlişi Şafer sene 956, 550.000.

[s. 216] LİVĀ'-İ KARAHIŞĀR-I ŞARKİ

[Arz-ı Rum tîmârları kethudâsı Hüseyin Bey'e buyuruldu, iki yüz bin ile, fi 25 Muhtarrem 954]⁷⁷.

Der-'uhde-i Sinan Bey, mir-i sâbık-ı Mîrcek(?), fi 2 Zilka'de sene 957, 250.000.

[Karaşişâr-ı Şarkî beyi Sinan Bey re'âyânun narh-ı rûzundan eksüğe yerlerin alup ba'zinun akçasın virmeyüp ta'addî itdüği tefüşde zâhir olmağın Sivas beylerbeyisi ve kâdısı 'arz idüp sûret-i sicill göndermeğın 'azl olunup Canik beyi Mirzâ Bey'e buyuruldu, iki yüz elli bin ile, fi 5 Receb 957]⁷⁸.

[s. 217] LİVĀ'-İ KİĞİ

Der-'uhde-i Menteşlü Mehmed Bey, mir sâbık-ı Mîrcek(?), fi 7 Ramazân sene 955, 383.204.

⁷⁷ Ruus, nr. 208, s. 9.

⁷⁸ Ruus, nr. 209, s. 82.

[Çapakçür beyi Temürtaş Bey'e buyuruldu, bedeliyle, fi 10 Şa'bân sene 957]⁷⁹.

[s. 218] LİVĀ'-İ PASİNĀBĀD

[Şalt-'Aclun beyi 'Ali Bey'e virildi, bedeliyle, fi 19 Cumāde'l-ülā sene 954]⁸⁰.

Der-'uhde-i Sinan Bey, mîr-i sâbık-ı Oltu, fi 7 Şa'bân sene 957, 350.187.

[Leccûn beyi Murad Bey'e buyuruldu, bedeliyle, 23 Cemāziye'l-âhır sene 957]⁸¹.

[s. 219] LİVĀ'-İ OLTU

Der-'uhde-i Muştafa Bey, mîr-i sâbık-ı Aksaray, fi 26 Ramazānū'l-mübārek sene 955, 230.000.

[s. 220] LİVĀ'-İ İSPIR

Der-'uhde-i Hüseyin Bey, mîr-i sâbık-ı Kārahışār-ı Şarkî, fi 26 Zilkā'de sene 955, 222.471.

[s. 221] LİVĀ'-İ BATUM

Der-'uhde-i Süheyl(?) Bey, defterdār-ı Arz-ı Rum, fi 18 Ramazān sene 958, 250.000.

[s. 222] LİVĀ'-İ HİNİS ve HĀNDİRİS

Der-'uhde-i Murad Bey, mîr-i sâbık-ı Şalt-'Aclun, fi 19 Receb sene 954, 416.524.

[Māmrevān beyi Sinan Bey'e buyuruldu, otuz bin terakkiyle, Hınıs'dan Bitlis'e iħrāc olunan yüz nefer kul Hınıs beyi Sinan Bey yanında hızmekte olmak, 'azl [ü] naşb kendü elinde olmak buyuruldu, fi 10 Şa'bân sene 957]⁸².

[s. 223] LİVĀ'-İ ÇEMİŞGEZEK

Der-'uhde-i Velî Bey, mîr-i sâbık-ı livā'-i Hāmīd-ili, fi 26 Receb sene 954, 302.700.

[Ruhā beyi Mehmed Bey'e buyuruldu, bedeliyle, fi 8 Ramazān sene 957]⁸³.

[s. 224] LİVĀ'-İ BĀRGİR 'AN ÜLKĀ'-İ ÇEMİŞGEZEK

Der-'uhde-i Ferhād Bey, fi 8 Muħarrem sene 949, 302.314.

[s. 225] LİVĀ'-İ BĀRDİZ ve KÜB

Der-'uhde-i Sinan Bey, mîr-i aġa'-i sâbık-ı gönüllüyān-ı Arz-ı Rum, fi 25 Zilkā'de sene 953, 200.000.

[s. 226] LİVĀ'-İ KĀL'A-İ MĀMREVĀN

Der-'uhde-i Dāvud Bey, aġa'-i sâbık-ı gönüllüyān-ı Arz-ı Rum, fi 19 Şa'bân sene 955, 201.780.

[Zengī-ābād sancaġından ma'zül olan Sinan Bey'e buyuruldu, bedeliyle, Murad Bey karındaşıdır, fi 13 Şafer sene 957]⁸⁴.

[Hınıs beyi Hānkuhı Bey'e buyuruldu, fi 10 Şa'bân 957]⁸⁵.

⁷⁹ Ruus, nr. 209, s. 93.

⁸⁰ Ruus, nr. 208, s. 184. Sancaġın adı burada sadece "Pasin".

⁸¹ Ruus nr. 209, s. 78.

⁸² Ruus, nr. 209, s. 93.

⁸³ Ruus, nr. 209, s. 103.

⁸⁴ Ruus, nr. 209, s. 3.

⁸⁵ Ruus, nr. 209, s. 93.

[s. 227] LİVĀ'İ KIZUCAN

Der-'uhde-i Allahvirdi Bey, 200.531.

[s. 228] LİVĀ'İ DÜŞKAYA ve TEBRİZ MİŞESİ ve YEDİ ve HULB ve KARZ

Der-'uhde-i Murad Bey, mîr-i ālāy-ı 'atîk-i Bârdiz(?), fi 28 Ramazân sene 956, 200.000.

[s. 229] LİVĀ'İ TORTUM

Der-'uhde-i 'Ali Bey, mîr-i sâbîk-ı Pasîn, fi 26 Şa'bân sene 956.

[Pasîn beyi Sinan Bey'e buyuruldu, bedeliyle, 23 Cemâziye'l-âhır sene 957]⁸⁶.

Becâyiş-i Emîr Bey, mîr sâbîk-ı Canik, fi 5 Cemâziye'l-evvel sene 958, 250.000.

[s. 230] LİVĀ'İ KAL'A-İ 'ABDULLAH

Der-'uhde-i Dünbelü(?) Zeynel Bey, 'an-zü'emâ'-i 'atîk, 'an 7 Şevvâl sene 956, 200.000.

[s. 231] LİVĀ'İ KAL'A-İ LİVĀNE-BAŞKAPAN ve ÜŞKÜFTOR ve RECİK

Der-'uhde-i Ferhâd Bey, ağa'-i gılmân-ı Arz-ı Rum, fi 18 Ramazân sene 956, 200.000.

[s. 232] LİVĀ'İ KAL'A-İ KAMHİŞ ve PENEK ve PERTEK ve PİŞKİR ve BOYNIK

Der-'uhde-i Haydar, ağa'-i gılmân-ı Olu, fi 18 Ramazân sene 956, 200.000.

[s. 233] LİVĀ'İ [...]

Der-'uhde-i [...]

[s. 235] KETHUDĀ'İ TİMĀRHĀ'İ VİLĀYET-İ ARZ-I RUM

[s. 236] DEFTERDĀR-I TİMĀRHĀ'İ VİLĀYET-İ ARZ-I RUM

Der-'uhde-i [...]

[s. 237] **ELVİYE-İ TĀBİ'İ MİRİMİRAN-I VİLĀYET-İ DİYĀRBEKİR**

LİVĀ'İ ĀMİD

LİVĀ'İ HĀRPURD

LİVĀ'İ ERĠANİ

LİVĀ'İ RUHĀ

LİVĀ'İ KĀBUR

LİVĀ'İ DEYR [ü] RAHBE

LİVĀ'İ SİVEREK

LİVĀ'İ AŦAK

LİVĀ'İ NUŞAYBİN

LİVĀ'İ TERCİL

LİVĀ'İ ÇERMÜK

⁸⁶ Ruus, nr. 209, s. 78.

LİVĀ'İ USTON(?)

LİVĀ'İ ŞAHNA ve TAYYİBE

LİVĀ'İ RAĞKA

LİVĀ'İ SİNCĀR

LİVĀ'İ Sİ'İRD

LİVĀ'İ HASAN KEYF

[s. 238] LİVĀ'İ ĀMİD

Der-'uhde-i Ayas Paşa, mîrimîrân-ı vilâyet-i m[ezbûr], mîrimîrân-ı sâbık-ı Bağdad, 2.000.000.

[s. 239] LİVĀ'İ HĀRPURD

Der-'uhde-i Şâh Mehmed Bey veled-i Ġâzi Kıran, mîr-i sâbık-ı Olu, fi 7 Muħarrem sene 957, 270.000.

Becāyiş-i Velî Bey, mîr-i sâbık-ı Muşul, fi 4 Şevvâl sene 957, 302.700⁸⁷.

[s. 240] LİVĀ'İ ERĠANİ

Der-'uhde-i İskender Bey, mîr-i sâbık-ı Ahtamar , fi 22 N sene 955, 232.745, tîmâr tezkire emîni olan İskender Bey'dür.

Becāyiş-i Can Aħmed Bey, mîr-i sâbık-ı Deyr [ü] Rahbe, fi 13 Zilk'a'de sene 957, 272.374⁸⁸.

Becāyiş-i Başaçuk Budak Bey, fi 18 Rebî'ü'l-âhır sene 958, 350.000.

Becāyiş-i Muştafa Bey, kethudâ'-i sâbık-ı Anadolı, fi 11 Zilk'a'de sene 958, 200.000.

[s. 241] LİVĀ'İ RUHĀ

Der-'uhde-i Mehmed Bey, mîr-i sâbık-ı Harpurd, fi 'âşiri Zilk'ade sene 956, 291.400.

Becāyiş-i 'Alâ'üddevle Bey, mîr-i sâbık-ı Muşul, fi 8 Ramazân sene 957, 325.000⁸⁹.

[s. 242] LİVĀ'İ KĀBUR

Der-'uhde-i Can Velî Bey, mîr-i sâbık-ı Siverek, fi 18 Ramazân sene 955(?), 200.000.

Becāyiş-i Şehsüvar Bey, mîr-i sâbık-ı Nuşaybin, fi 13 Şevvâl sene 956, 231.000.

[s. 243] LİVĀ'İ DEYR [ü] RAHBE

Der-'uhde-i Yunus Bey, mîr-i sâbık-ı Cessân, fi 6 Şevvâl sene 956, 230.000.

Becāyiş-i Can Aħmed Bey, mîr-i sâbık-ı 'Üzeyr, fi 4 Zilk'ade sene 955, 250.000.

Becāyiş-i İskender Bey, mîr-i sâbık-ı Ergani, fi 13 Zilk'ade sene 957, bedeliyle virilmiştir.

Becāyiş-i Can Aħmed Bey, mîr-i sâbık-ı Ergani, fi 14 Rebî'ü'l-âhır sene 958, 270.804.

[s. 244] LİVĀ'İ SİVEREK

⁸⁷ Ruus, nr. 209, s. 111.

⁸⁸ Ruus, nr. 209, s. 132.

⁸⁹ Ruus, nr. 209, s. 103.

Der-'uhde-i 'Alā'üddevle Bey, mîr-i sâbık-ı Derteng, fi 8 Rebî'ü'l-evvel sene 956, 320.000.

Becāyiş-i Can Velî Bey, mîr-i sâbık-ı Tayyibe, fi 21 Cumāde'l-âhır, sene 956, 200.000.

Becāyiş-i Ferruḥ Bey, mîr-i sâbık-ı Aṭak, fi 17 Ramazān sene 956, 253.754.

Becāyiş-i Dāvud Bey, mîr-i sâbık-ı Māmrevān, fi 14 Şafer sene 958, 200.000.

[s. 245] LİVĀ'-İ AṬAK

[Sis beyi Şahkulu Bey'e buyuruldu, bedeliyle, 27 Muḥarrem sene 954]⁹⁰.

[Sâbıkā Arz-ı Rûm defterdârı olan Oyrānî oğlu Süleyman'a virildi, iki yüz otuz bin ile, 15 Cemāziye'l-âhır sene 954]⁹¹.

Der-'uhde-i⁹² Yusuf Bey, mîr-i sâbık-ı Biḡa , fi 17 Ramazān sene 956, 220.000.

[s. 246] LİVĀ'-İ NUŞAYBİN

Der-'uhde-i Şehsüvār Bey, mîr-i şabık-ı 'Anā, fi 22 Rebî'ü'l-evvel sene 956, 231.000.

Becāyiş-i Nāsır Bey, birāder-i Bedir Bey, fi 13 Şevvāl sene 956, 200.000.

Becāyiş-i Başaçuk Budak Bey, mîr-i sâbık-ı Ergani, fi 11 Zilk'ade sene 958, 350.000, Ergani hâşlarına bedel virilmiştir.

[s. 247] LİVĀ'-İ TERCİL

Der-'uhde-i Maḥmudî Hüseyin Bey, mîr-i sâbık-ı Ergani, fi [...] sene 955, 280.000⁹³.

[s. 248] LİVĀ'-İ ÇERMÜK

Der-'uhde-i Şah 'Ali Bey, 231.000⁹⁴.

Becāyiş-i 'Ali Bey, mîr-i sâbık-ı İspir, fi 21 Zilhicce sene 957, bedeliyle virilmiştir.

[s. 249] LİVĀ'-İ USTON

Der-'uhde-i Nūr 'Ali Bey, fi 17 Zilhicce sene 948.

[s. 250] LİVĀ'-İ ŞAHNA ve TAYYİBE

Der-'uhde-i Derviş Bey, mîr-i sâbık-ı Nuşaybin, fi 21 Cumāde'l-âhır sene 956, 230.000.

Becāyiş-i Hasan Bey, kethüdā'-i sâbık-ı Şam, fi 28 Zilhicce sene 957, 200.000.

Becāyiş-i Ni'metullah Bey veled-i Şeyḫî Bey, 'an zü'emā'-i Diyārbekir, fi 29 Receb sene 958, 200.000.

[s. 251] LİVĀ'-İ RAḲKA

Der-'uhde-i Şeyḫî Bey, mîr-i sâbık-ı Ruhā, fi 28 Ramazān sene 955, 320.086.

⁹⁰ Ruus, nr. 208, s. 10.

⁹¹ Ruus, nr. 208, s. 147.

⁹² "Der-'uhde-i" iki def'a yazılmış.

⁹³ Dîvānî rakamla yazılı bu meblağın altında, normal rakamla 132.723 akça kaydedilmiş olup, bu rakam sancakbeyinin gerçek hasılı olmalıdır. Aradaki fark, bilahare başka bir yerin gelirinden telafi edildiği anlaşılmaktadır.

⁹⁴ Bu rakamın altında 221.092 meblağı mevcuttur. Bu rakam sancakbeyinin sancaktaki gerçek hasılıdır.

Becāyiş-i Hasan Bey, defterdār-ı sâbık-ı emvâl-i Diyârbekir, fi 24 Cumâde'l-ülâ sene 957, 280.000⁹⁵.

Becāyiş-i Şeyhî Bey, mîr-i sâbık-ı livâ'-i mezbûre, fi 21 Zilhicce sene 957, bedeliyle virilmiştir, 310.086.

[s. 252] LİVÂ'-İ SİNCÂR

Der-'uhde-i Budak Bey, mîr-i sâbık-ı Derteng, fi 10 Zilk'ade sene 956, 350.000.

Becāyiş-i İskender Bey, mîr-i sâbık-ı İskenderiyye der-Mısr, fi şâlişi Muḥarrem sene 958, 272.393.

[s. 253] LİVÂ'-İ Sİ'İRD

Der-'uhde-i Muştafa Bey, bozulup ḥâşşı olmuştur, 250.000, ḥâşş şüd.

[s. 254] LİVÂ'-İ HASAN KEYF

Der-'uhde-i İbrahim Bey, 350.000.

Bozulup ḥâşşı olmuştur, ḥâliyâ girü sancak olup becāyiş-i Hasan Bey, mîr-i sâbık-ı Şahna ve Tayyibe, fi 13 Şa'bân sene 958, 200.000.

[s. 255] LİVÂ'-İ [...]

Der-'uhde-i [...]

[s. 261]

ELVİYE-İ MİRİMİRÂN-I TÂBİ'-İ VİLÂYET-İ VÂN

LİVÂ'-İ VÂN

LİVÂ'-İ 'ÂDİLCEVÂZ

LİVÂ'-İ ALPAK⁹⁶

LİVÂ'-İ BİTLİS

LİVÂ'-İ ERCİŞ

LİVÂ'-İ KİSÂNİ

LİVÂ'-İ BÂRGİRİ

[s. 262] LİVÂ'-İ MİRİMİRÂN-I VİLÂYET-İ VÂN

Der-'uhde-i İskender Paşa, mîr-i livâ'-i vilâyet-i mezbûr, defterdār-ı hızâne-i âmire der-vilâyet-i Anadolı, fi 22 Recebül-mürecceb sene 955, 1000.000.

Becāyiş-i Ferhād Paşa, mîr-i sâbık-ı 'Aclun, fi 15 Zilk'a'de sene 957, 1.000.000.

[s. 263] LİVÂ'-İ 'ÂDİLCEVÂZ

Der-'uhde-i Muştafa Bey, mîr-i sâbık-ı Malātiyye, fi 'âşiri Zilk'a'de sene 956, 380.186.

[s. 264] LİVÂ'-İ BİTLİS

Der-'uhde-i Dāvud Bey, mîr-i sâbık-ı Qaraḥişâr-ı Şarkî, fi 13 Şa'bân sene 955, 356.000.

⁹⁵ Ruus, nr. 209, s. 63.

⁹⁶ Bu liva tevcihât kısmında yer almamaktadır.

Becāyiş-i Meḥmed Bey veled-i Melek Ḥalil, mîr-i sâbık-ı Ruhâ, fi 13 Şevvâl sene 956, 381.630.

Becāyiş-i Muştafa Bey, mîr-i sâbık-ı Aydın, 'an ğurre-i Ramazân sene 957, 350.500⁹⁷.

[s. 265] LİVĀ'-İ ERCİŞ

Der-'uhde-i Pîrî Bey, 'an zü'emâ'-i vilâyet-i Diyârbekir, fi 24 Receb sene 955, 250.000.

Becāyiş-i Kaşu Bey, mîr-i sâbık-ı Bârgîrî, fi 28 Receb sene 958, 220.000.

Becāyiş-i Pîrî Bey, mîr-i sâbık-ı Olu, fi 22 Zilka'de sene 958, 250.000.

[s. 266] LİVĀ'-İ KİSĀNĪ

Der-'uhde-i Meḥmed, 'an ümerâ'-i Ekrâd.

[s. 267] LİVĀ'-İ BĀRGĪRĪ

Der-'uhde-i Süleyman Bey, 'an ümerâ'-i 'aşiret-i Şirevi, fi 19 Şevvâl sene 955, 220.000.

Becāyiş-i Hürrem Bey, aġa'-i sâbık-ı gönüllüyân-ı Vân, fi 28 Şa'bân sene 958, 200.000.

[s. 268] LİVĀ'-İ [...]

Der-'uhde-i [...]

[s. 269] LİVĀ'-İ [...]

Der-'uhde-i [...]

[s. 270] LİVĀ'-İ [...]

Der-'uhde-i [...]

[s. 271] LİVĀ'-İ [...]

Der-'uhde-i [...]

[s. 272] LİVĀ'-İ [...]

Der-'uhde-i [...]

[s. 273] LİVĀ'-İ [...]

Der-'uhde-i [...]

[s. 274] KETHUDĀ'-İ TĪMĀRHĀ'-İ VİLĀYET-İ VĀN

Der-'uhde-i Kāsım Bey, aġa'-i tüfengciyân-ı sâbık-ı Vân, fi 5 Şafer sene 956, 60.000.

Becāyiş-i Mürüvvet Sinan Bey, 'an zü'emâ'-i vilâyet-i Karaman, fi 21 Receb sene 957, 60.000.

[s. 275] DEFTERDĀR-İ TĪMARHĀ'-İ VİLĀYET-İ VĀN

Der-'uhde-i Hacı Ḥusrev, kethudâ'-i Kāsım Paşa, 'an zü'emâ'-i vilâyet-i Anadolı, fi 19 Cemâziye'l-âhır sene 956, 40.000.

⁹⁷ *Ruus*, nr. 209, s. 98: "... yirmi bin terakkiyle, fi 2 Ramazân sene 957".

[s. 277]

VİLÂYET-İ KÜRDİSTÂN-I DİYÂRBEKİR

EYÂLET-İ PALU

EYÂLET-İ 'İMÂDİYYE

EYÂLET-İ HİZÂN

EYÂLET-İ CİZRE

EYÂLET-İ ŞAŞON

EYÂLET-İ ÇAPAÇÇÜR

EYÂLET-İ EGİL

EYÂLET-İ ZİRİKİ

EYÂLET-İ GENGE

EYÂLET-İ KULB

LİVÂ'-İ MİHRÂNİ

LİVÂ'-İ KAL'A-İ GURÜR

LİVÂ'-İ ŞİREVİ

LİVÂ'-İ MÜKÜS

LİVÂ'-İ BERİTAN

LİVÂ'-İ KAL'A-İ AZKÂN ve KAL'A-İ ARGİF ve BÜLÜS ve MEŞKÂR (?)

[s. 278] EYÂLET-İ PALU

Der-'uhde-i Çeşid Bey.

[s. 281] EYÂLET-İ 'İMÂDİYYE

Der-'uhde-i Sultân Hüseyin Bey.

[s. 282] EYÂLET-İ HİZÂN

Der-'uhde-i Sultân Ahmed Bey.

[s. 283] EYÂLET-İ CİZRE⁹⁸

Der-'uhde-i Bedr Bey Bahtî(?)

[s. 284] EYÂLET-İ ŞAŞON

Der-'uhde-i Bahâ'eddîn Bey.

[s. 285] EYÂLET-İ ÇAPAÇÇÜR

Der-'uhde-i Timurtaş Bey, fi şânî Zilka'de sene 956, 251.785.

Becâyîş-i Menteşlü Mehmed Bey, mîr-i sâbık-ı Kığı, fi 10 Ramazân sene 957, 263.207, minhâ be-Manşur Bey veledêş dâde, 10.000, el-bâkî 373.579, bedel taleb eylemek şartıyla kabûl itmişdür.

Becâyîş-i Hasan Bey, mîr-i sâbık-ı İspir, fi 13 Şa'bân sene 958, 260.000.

⁹⁸ Defterde "Cezîre" şeklinde.

[s. 286] EYĀLET-İ EĞİL

Der-'uhde-i Murad Bey.

[s. 287] EYĀLET-İ ZİRİKİ

Der-'uhde-i Şāh Kulu Bey.

[s. 288] LİVĀ'-İ GENCE

Der-'uhde-i Sultān Aḥmed Bey.

[s. 289] LİVĀ'-İ KULB

Der-'uhde-i 'Ali Can Bey.

[s. 290] LİVĀ'-İ MİHRĀNĪ

Der-'uhde-i Bahā'eddīn Bey, 17.460.

[s. 291] LİVĀ'-İ KAL'A-İ ĞURŪR

Der-'uhde-i Can Aḥmed Bey.

[s. 292] LİVĀ'-İ ŞİREVİ

Der-'uhde-i Meḥmed Bey-i Şirevi.

[s. 293] LİVĀ'-İ MŪKŪS

Der-'uhde-i Emīr Aḥmed.

[s. 294] LİVĀ'-İ BERİTAN

Der-'uhde-i Seydi Meḥmed Bey.

[s. 295] LİVĀ'-İ KAL'A-İ AZKĀN ve KAL'A-İ ARGĪF ve BŪLŪS ve MEŞKĀR (?)

Der-'uhde-i [...] .

[s. 299] **LİVĀ'-İ TĀBİ'-İ MİRİMİRAN-I VİLĀYET-İ BAĞDAD**

LİVĀ'-İ BAĞDAD

LİVĀ'-İ MUŞUL

LİVĀ'-İ DERTENG- GŪLHŪRMEND-LEÇİN

LİVĀ'-İ DĀHŪK KERKŪK

LİVĀ'-İ CESSĀN ve BEDRE

LİVĀ'-İ CEVĀZİR

LİVĀ'-İ ERBİL

LİVĀ'-İ KULE ve KIZIL RİBĀT ve ZENGĪ-ĀBĀD

LİVĀ'-İ ANĀ

LİVĀ'-İ HİLLE

LİVĀ'-İ SEMĀVĀT

LİVĀ'İ 'ACŪR ve ZĀḤOM

LİVĀ'İ ḤARĪR ve DĪVĪNĪ

LİVĀ'İ ḤAVTANĪ

LİVĀ'İ TĪKRĪT

LİVĀ'İ RUMĀHĪYYE

LİVĀ'İ ZEKĪYYE

LİVĀ'İ BAYAT

LİVĀ'İ BABAN

LİVĀ'İ BERĀZOR ve ZEYT

LİVĀ'İ RŪMĪ ve ASTO

LİVĀ'İ BEKSĀ

LİVĀ'İ ZENGĀBĀD

LİVĀ'İ URMĀN

LİVĀ'İ ḲAL'A-İ DERNE

LİVĀ'İ BERĪD ve ALOT

LİVĀ'İ SŪHEYLOGLI

LİVĀ'İ SEMĀRHĀ

LİVĀ'İ [...]

LİVĀ'İ [...]

[s. 300] LİVĀ'İ BAĠDAD

Der-'uhde-i 'Ali Paşa, mīrimīrān-ı vilāyet-i mezbūre, mīrimīrān-ı sâbık-ı Ḳaraman, fī 8 Muḥarrem sene 956, 1.700.000⁹⁹, Temerrüd 'Ali Paşa ile mŭlaḳḳabdır, ammā gāyet şāḥib-i vaḳār sengīn ādemdŭr.

[s. 301] LİVĀ'İ MUŞUL

Der-'uhde-i 'Alā'üddevle Bey, mīr-i sâbık-ı Ruhā, fī āşiri Zilk'ade sene 956, 325.000, sâbıkā Dispul ḥākimi olup memleket sâḥibi idi, ammā kızılbaş memleketine gelŭp muḳāvemete ḳādir olmayup sa'ādetlŭ pādişāhımız cānibine mŭteveccih olup 'arz-ı 'ubŭdiyyet itmişdŭr, ḥayli ehl-i ma'rifet ve mŭvecceḥ ādemdŭr, ammā gelmesinde cŭz'ice vardur.

Becāyiş-i Velī Bey mīr-i sâbık-ı Çemişgezek, fī 11 Ramazān sene 957, 302.700, Ulāma Bey ḳarındāşı Velī Bey'dŭr¹⁰⁰.

Becāyiş-i Meḥmed Şāḥ Bey veled-i Ġāzi Ḳıran, mīr-i sâbık-ı Ḥarpurt, fī 4 Şevvāl sene 957, 270.000¹⁰¹.

⁹⁹ Bu rakam dīvānī rakamla 7.000.000 olarak yazılmıştır.

¹⁰⁰ Ruus, nr. 209, s. 103'de fī 8 Ramazan sene 957.

¹⁰¹ Ruus, nr. 209, s. 111.

Becāyiş-i Dāvud Bey, mîr-i sâbık-ı Adana, fi 20 Rebî'ü'l-evvel sene 958, 356.610, Dürzi Dāvud Bey'dür.

Becāyiş-i Ferruḥ Bey, mîr-i sâbık-ı Erbil, fi 20 Rebî'ü'l-evvel sene 958, 293.400.

[s. 302] LİVĀ'-İ DERTENG-GÜLHÜRMENT-LEÇİN

[‘Ādilcevāz beyi Bekir Bey'e virildi, kırk bin terakkiyle, dört yüz elli bin sancağı varımiş, dört yüz toksan olmak buyuruldu, fi 19 Cemāziye'l-âhır sene 954]¹⁰².

Der-‘uhde-i Bekir Bey, mîr-i sâbık-ı ‘Ādilcevāz, fi ‘āşiri Zilkā‘de sene 956, 552.000, berāt şüd, fi 28 Cumāde'l-ülā sene 958, 300.800.

Mîr-i livā'-i Şehrizol şüd, becāyiş-i Murād Bey, mîr-i livā'-i Şehrizol, ber-vech-i istibdāl, fi 3 Muḥarrem sene 963, bedeli 600.000 ile virilüp ammā 40.008 akça noksanı düşenden tekml oluna diyü hükm-i hümāyün virilmişdür, fi evāsıt-ı Muḥarrem sene 963, 600.000.

[s. 303] LİVĀ'-İ DĀHŪK KEREKŪK

[Ḥarpurt beyi Meḥmed Bey'e virildi, bedeliyle, fi 18 Zilhicce sene 954]¹⁰³.

[...] Bey veled-i Teke, fi 28 Şevvāl sene 956, 300.000¹⁰⁴.

Becāyiş-i Ferruḥ Bey, mîr-i sâbık-ı livā'-i Erbil, fi 20 Rebî'ü'l-evvel sene 958, 293.900.

[s. 304] LİVĀ'-İ CESSĀN ve BEDRE

Der-‘uhde-i Aḥmed Bey, mîr-i sâbık-ı Hille, fi 15 Zilhicce sene 955, 350.030¹⁰⁵, Çerkes Behrām Bey oğlu Aḥmed Bey'dür.

Becāyiş-i Velî Bey, mîr-i sâbık-ı livā'-i Süheyloğlu, fi ‘āşiri Zilkā‘de sene 958, bedeliyle virilmişdür, mültezim-i sâbık-ı Rumāhiyye, Kürd Velî Bey dimekle ma'rûf, Bağdad gönüllülerinden ze‘āmete çıkup ibtidā Süheyloğlu'ya sancağı ihsān olunmuşdur.

[s. 305] LİVĀ'-İ CEVĀZİR

Der-‘uhde-i Sinan Bey, mîr-i sâbık-ı Zekiyye, fi 4 Rebî'ü'l-evvel sene 956, 275.800.

Becāyiş-i Velî Bey, mîr-i sâbık-ı Cessān ve Bedre¹⁰⁶, fi 12 Şafer sene 961, ber-müceb-i hükm-i hümāyün, fi evāsıt-ı Şafer sene-i mezbûre, be-yurt-ı karye-i Mālikiyye, bā-gulām-ı Yunus Çavuş, sâbıkā mutaşarrıf olduğun ḥaşlar bedeli ile sana Cevāzır sancağı tenfiz olundu diyü kayd olunmuşdur.

Ref şüd, becāyiş-i Sinan Bey, mîr-i livā'-i Aksaray, birāder-i Murad Bey, mîr-i livā'-i sâbık-ı Şehrizol¹⁰⁷, fi 16 Muḥarrem sene 963, ber-müceb-i hükm-i hümāyün ki be-ḥod firistāde berā-yı gulām bā-Hüseyn Çavuş, ‘an çavuşān-ı dergāh-ı ‘ālî ve 25.000 akça terakki şüd varup sancağınınun ḥıfz ve ḥırāsetinde olasın diyü emr olmuş, taḥrîr-i hükm-i hümāyün, fi evāḥir-i Muḥarrem sene 963, be-yurt-ı Çatalca.

[s. 306] LİVĀ'-İ ERBİL

¹⁰² Ruus, nr. 208, s. 184.

¹⁰³ Ruus, nr. 208, s. 8.

¹⁰⁴ Bu rakam normal rakamla "251.437" olarak yazılmıştır.

¹⁰⁵ Divānî olarak yazılan bu rakamın altında normal rakamla "350.000" yazılmıştır.

¹⁰⁶ "Badraya" okunacak şekilde yazılmış.

¹⁰⁷ "Şehrizor" şeklinde yazılmış.

[Derteng beyi Seydi Bey'e virildi, bedeliyle(?), fi 19 Cemâziye'l-âhır sene 954]¹⁰⁸.

Der-'uhde-i 'Ali Bey, mîr-i sâbık-ı Hırpurt, fi 7 Muḥarrem sene 957, 340.000¹⁰⁹.

Becâyiş-i [...], mîr-i sâbık-ı Bitlis, fi 18 Rebî'ü'l-ewvel sene 957, 356.610¹¹⁰.

Becâyiş-i Ferruḥ Bey, mîr-i sâbık-ı Siverek, fi 14 Şafer sene 958, Çavuş Ferruḥ Bey'dür, 273.940.

Becâyiş-i Şah Mehmed Bey veled-i Gâzi Kıran, mîr-i sâbık-ı Muşul, fi 20 Rebî'ü'l-ewvel sene 958, 270.000.

[s. 307] LİVĀ'-İ KULE ve KIZIL RİBĀT ve ZENGİ-ĀBĀD

[Hille sancağı beyi Yunus Bey'e buyuruldu, bedeliyle, fi 23 Rebî'ü'l-âhır sene 954]¹¹¹.

Der-'uhde-i Yusuf Bey veled-i Başaçuk Budak Bey, fi 28 Şevvâl sene 956, 200.000¹¹².

Becâyiş-i Velî Bey, mîr-i sâbık-ı Derinbol(?), fi 21 Rebî'ü'l-ewvel sene 958, 230.000.

Becâyiş-i Aḥmed Bey, ağa'-i sâbık-ı gönüllüyân-ı Bağdad, fi 29 Receb sene 958, Derteng beyi Bekir Bey akrabâsıdır.

Ma'zül şüd becâyiş-i Şaruḥan Bey, mîr-i livā'-i Hınıs, tâbi'-i mîrimîrân-ı Arz-ı Rum, birâder-i Dīvāne Bahā'eddîn Bey, ber-müceb-i hükmi-hümâyün, fi 16 Muḥarrem sene 963, bā-gulām-ı Hüseyn, 'an çavuşân-ı dergāh-ı 'ālî, taḥrîr-i hükmi-şerîf, fi evâhir-i Muḥarrem sene-i m[ezbûr], be-yurt-ı Çatalca, ḥāsha'-i mezbûr der-Hınıs, ber-müceb-i tezkire-i berât, bā-mühr-i ḥazret-i Ayas Paşa, mîrimîrân-ı Arz-ı Rum, 300.941, 'an vilâyet-i Arz-ı Rum, 260.941, 'an vilâyet-i Diyârbekir, 'an ocağ ḥod, ber-vech-i yurdluğ 40.000, Zengâbâd sancağı Hüseyn taşarrufunda olan ḥaşların bedeliyle virildi diyü kayd olmuştur, taḥvîl hükümünde.

[s. 308] LİVĀ'-İ 'ANĀ

[Şalt-'Aclün sancağı beyi 'Oşman Bey'e virildi, bedeliyle, 28 Şafer 954]¹¹³.

Der-'uhde-i Yusuf Bey, mîr-i sâbık-ı Zengâbâd, fi 23 Şa'bân sene 956, 220.000¹¹⁴, Şeyḫan Murâd Bey karındâşı olup Bağdad gönüllüleri çavuşu olup kapuya girüp sonra sancağa çıkmışdır.

Becâyiş-i Haydar Bey, eş-şehîr bi-Küpelü Haydar Bey, mîr-i sâbık-ı Divîriği, fi ğurre-i Cumâde'l-âhır sene 957, bedeliyle virilmişdür¹¹⁵.

[s. 309] LİVĀ'-İ HİLLE

[Zengî-âbâd sancağı beyi Aḥmed Bey'e buyuruldu, bedeliyle, fi 23 Rebî'ü'l-âhır sene 954]¹¹⁶.

Der-'uhde-i Velî Bey, ağa'-i gönüllüyân-ı Bağdad, fi 25 Şa'bân sene 956, 200.000¹¹⁷, zewâklardan Bağdad'a 'azablar ağası ve gönüllü ağası olan Doğancı Velî Bey'dür.

¹⁰⁸ Ruus, nr. 208, s. 184.

¹⁰⁹ Dīvānî olarak yazılan bu rakamın altına normal rakamla "653.749" yazılmış.

¹¹⁰ Ruus, nr. 209, s. 24'de: "Sâbıkâ Bitlis beyi olan Davud Bey".

¹¹¹ Ruus, nr. 208, s. 115. Burada sancak adı sadece "Zengî-âbâd" olarak geçmektedir.

¹¹² Dīvānî olarak yazılan bu rakamın altına normal rakamla "232.408" yazılmış.

¹¹³ Ruus, nr. 208, s. 53.

¹¹⁴ Dīvānî olarak yazılan bu rakamın altında normal rakamla "222.175" yazılmış.

¹¹⁵ Ruus, nr. 209, s. 67.

¹¹⁶ Ruus, nr. 208, s. 115.

¹¹⁷ Dīvānî olarak yazılan bu rakamın altında normal rakamla "205.900" yazılmış.

Becāyiş-i Ca'fer Bey, nāzır-ı emvāl, fi 12 Muḥarrem sene 957, 243.622.

[s. 310] LĪVĀ'-İ SEMĀVĀT

Der-'uhde-i Muştafa Bey, mîr-i sâbık-ı Tikrît, fi 25 Şa'bân sene 956, 250.000¹¹⁸.

Mîr-i livâ'-i Süheyloğlı şüd, ber-vech-i istibdâl, fi 15 Cumâde'l-ülâ sene 957.

Becāyiş-i Velî Bey, mîr-i sâbık-ı Süheyloğlı ki ḥâliyâ mîr-i livâ'-i Semāvât şüd, fi-15 Cumâde'l-ülâ sene 957, 280.000,¹¹⁹ Kürd Veli demekle meşhûrdur, Bağdad gönüllülerinden ḥâsıl olmuştur, Veli Bey el-mezbûr mîr-i livâ'-i Süheyloğlı-şüd, ber-müceb-i hükm-i hümayûn, fi 15 Şevvâl sene 957¹²⁰.

Becāyiş-i Muştafa, mîr-i sâbık-ı livâ'-i mezbûre ki, mîr-i livâ'-i Süheyloğlı refte şüd.

Becāyiş-i Bâyezid Bey, ketḥudâ'-i sâbık-ı Haleb, fi 17 Zilkâ'de sene 958, 200.000, sâbıkâ kapu defterdârı olan Rüstem Çelebi merhûm şâkirdlerinden olup hızâne-i 'âmirede Burusa muḳâta'atına muḳâta'acı olan Büyük Bâyezid Çelebi demekle ma'rûfdur, İstanbul'da Filtaş ve Lütüfpaşa evleri önünde evleri vardır.

[s. 311] LĪVĀ'-İ 'ACŪR ve ZĀḤJOM

Der-'uhde-i İbrahim Bey, birâderzâde-i Seydi Aḥmed Bey, fi 22 Zilhicce sene 944, 350.000, Mîr İbrahim Bey demekle ma'rûfdur, sonra Erciş kal'asında şehîd olmuştur.

Livâ'-i mezbûre ḥâliyâ 'İmâdiyye ḥâkimi Sultân Hüseyin Bey hazretleri taşarrufundadır.

[s. 312] LĪVĀ'-İ ḤARĪR ve DĪVĪNĪ

Ḳulî Bey, mîr-i sâbık-ı Siverek, fi 22 Cumâde'l-âḥır sene 953, 300.000¹²¹. Şoran tâifesinden küreddür.

[s. 313] LĪVĀ'-İ ḤAVTANĪ

Der-'uhde-i Başaçuk Meḥmed Bey, fi 28 Şevvâl sene 956.

[s. 314] LĪVĀ'-İ TĪKRĪT

Der-'uhde-i Muştafa Bey, mîr-i livâ'-i Vâsıt, fi 4 Rebî'ü'l-evvel sene 956, berât-kerde, fi 22 Rebî'ü'l-âḥır sene 956, 250.000.

Mîr-i livâ'-i Semāvât şüd, fi 25 Şa'bân sene 956, becāyiş-i Meḥmed Bey-i Benlizâde.

Der-'uhde-i Meḥmed Bey-i Benlizâde, mîr-i sâbık-ı Hille, fi 25 Şa'bân sene 956, 220.000.

[s. 315] LĪVĀ'-İ RUMĀHĪYYE

Der-'uhde-i Seydi Bey, mîr-i sâbık-ı Erbil, fi gurre-i [Ramâza]n sene 955, 230.000.

[s. 316] LĪVĀ'-İ ZEKĪYYE

Der-'uhde-i Pîrî Bey, mîr-i sâbık-ı Sincâr, 'an 4 Rebî'ü'l-evvel sene 956, 250.000.

[s. 317] LĪVĀ'-İ BAYAT

¹¹⁸ Dîvânî olarak yazılan bu rakamın altında normal rakamla "273.365" yazılmış.

¹¹⁹ Ruus, nr. 209, s. 58'de: "Bağdad Beylerbeyisi 'Ali Paşa 'arz itmişdür" kaydı eklenmiş.

¹²⁰ Ruus, nr. 209, s. 122'de: "Sâbıkâ Semāvât beyi olup Süheyloğlı sancığı virilen Muştafa Bey'e yine Semāvât sancığı buyuruldu".

¹²¹ Dîvânî olarak yazılan bu rakamın altında yine divânî rakamla "204.485" yazılmış.

Der-'uhde-i Meḥmed Bey-i Kirlü, ağa'-i sâbık-ı gönüllüyân-ı Ğazîḥân ki der-vilâyet-i Bağdad, ze'âmet taşarruf kerde bûd, fi 16 Şafer sene 953, 200.000, mîr-i livâ'-i Yanya, tâlib şüd, becâyış-ı Süleyman Bey, livâ'-i mezbûr müyesser olmayup Bâcvânlu sancağı virildi, fi 27 C sene 957.

Der-'uhde-i Süleyman Bey, mîr-i sâbık-ı 'aşiret-i Benî Lām, fi şānī Cā sene 956, ber-müceb-i mektûb-ı Meḥmed Paşa-yı vezîr.

[s. 318] LİVĀ'-İ BABAN

[Baban sancağı virilen Mîr Hüseyin Bey'e altı kerre yüz binle Baban ülkesine berât virilmek buyuruldu. Şonra ta'yîn olunmaya deyü buyuruldu]¹²².

Der-'uhde-i Budak Bey veled-i Hacı Şeyḫ, fi 21 Ramazân sene 958, 200.000.

[s. 319] LİVĀ'-İ BERĀZOR ve ZEYT

Der-'uhde-i 'Ali Bey, ketḫudâ'-i sâbık-ı Bağdad, fi 28 Şa'bân sene 950, 200.000.

[s. 320] LİVĀ'-İ RŪMÎ ve ASTO [AŞTU]¹²³

Der-'uhde-i Nür Aḫmed Bey, fi 4 Receb sene 948, 200.000.

[s. 321] LİVĀ'-İ BEKSĀ

'An livâ'-i Bayat, ifrâz şüd est, der-'uhde-i Maḫmud Bey veled-i Şems Bey.

[s. 322] LİVĀ'-İ URMĀN

Der-'uhde-i Sultân Hüseyin Bey, fi evâḫir-i Cemâziye'l-evvel sene 944.

[s. 323] LİVĀ'-İ ḲAL'A'-İ DERNE

Der-'uhde-i 'Ömer Bey, fi 5 Receb sene 954, 200.000.

[s. 324] LİVĀ'-İ ZENGĀBĀD

Der-'uhde-i [...] .

[s. 325] LİVĀ'-İ BERĪD ve ALOT

Der-'uhde-i Budak Bey, mezkûr itâ'at itmeḡle kendü ülkâsı sancaḫ tarîḫıyla virildi, fi sâni Cumâde'l-ülâ sene 956.

[s. 326] LİVĀ'-İ SÜHEYLOĖLI¹²⁴

¹²² Ruus, nr. 209, s. 55.

¹²³ Ruus, nr. 209, s. 113: "Derni 'aşireti ağası Süleyman Ağa'ya 'ulüfesine on beş akça terakkıyla Rûmî ve Aştu ülkâsından Ğazî Kıran-oglu'nun ve Yusuf Bey-oglu Zeynel Bey'in yurdları olmayup bi'l-fi'il Kızılbaş taşarrufunda olan yerler sancaḫ tarîḫıyla buyuruldu, Haleb beylerbeyisi 'arzı mücebince, fi 5 Şevvâl sene 957".

¹²⁴ Bu livâ ile ilgili olarak defterin sayfaları arasına bir pusula eklenmiş olup bu pusulada şu kayıtlar vardır: "Livâ'-i Süheyloḡlu der-'uhde-i Velî Bey, ber-müceb-i ḫûkm-i ḫümâyün, be-tevcîh-i 'Ayas Paşa der İstanbul fi evâḫir-i Rebî'ü'l-âḫır sene 954, 150.000, ziyâde şüd ber-müceb-i ḫûkm-i ḫümâyün der-Elmalu fi evâil-i Receb sene 956, be-tevcîh-i ḫazret-i 'Ayas Paşa, 30.000, 'an-tâife-i Āl-i Şabbâḫ, ziyâde şüd ber-müceb-i ḫûkm-i ḫümâyün der-Edirne, fi evâil-i Rebî'ü'l-âḫır sene 958, 30.000 (kayıt terkîn edilmiştir). Ba'dehu mîr-i livâ'-i Semâvât şüd, fi 15 Cumâde'l-ülâ sene 957, ber-müceb-i ḫûkm-i ḫümâyün 180.000, der-İstanbul, be-i'lâm-ı Oruç Çavuş. Bâz mîr-i livâ'-i Süheyloḡlu şüd ber-müceb-i ḫûkm-i ḫümâyün, fi 15 Şevvâl sene 957, 180.000, der-İstanbul be-i'lâm-ı Oruç Çavuş, ziyâde şüd, ber-müceb-i ḫûkm-i ḫümâyün fi evâil-i Rebî'ü'l-âḫır sene 958, der-Edirne, 30.000, be-tevcîh-i 'Ali Paşa. Ba'dehu mîr-i livâ'-i Cessân şüd, ber-müceb-i ḫûkm-i ḫümâyün, be-tevcîh-i 'Ali Paşa, fi 11 Zilk'ade sene 958, be-i'lâm-ı Oruç Çavuş, der-Edirne. Sancaḡın şenledüp edâ'-i ḫızmet eylesüz deyü buyurulmuş. Ziyâde şüd, der-muḫâbele-i cedîd-i sefer-i Cezâyir (?), be-tevcîh-i 'Ali Paşa, ber-müceb-i ḫûkm-i ḫümâyün, fi evâḫir-i Şafer sene 960, der Çatalca, 30.000. Ḳânün

[Bağdad'da ze'āmet taşarruf iden Velî'ye, Cezāyir (Cevāzîr?) vilāyetine muttasıl Süheyloğlı vilāyetinün hıfzı lâzım olup bu cānibde olan ümerā ve sâir sancağa istiḥkākı vardır deyü ihtiyār itmeğın mezbūr Velî anda konulup sancağ tārīkıyle virilmek münāsib idüğün bildirmeğın yüz elli bin aqça buyuruldu]¹²⁵.

Der-'uhde-i Velî Bey, fi evāhır-ı Rebî'ü'l-āhır sene 954, 150.000, resîde şüd, fi evāil-i Receb sene 956, 30.000, yekün 180.000. Becāyiş-i Muştafa Bey, mîr-i sâbık-ı Semāvāt, fi 15 Cumāde'l-ülā sene 957, 252.780¹²⁶, berāt şüd, fi 3 Muḥarrem sene 958. Mîr-i livā'-i Semāvāt şüd, ber-vech-i istübdāl.

Muştafa Bey, el-mezbūr, ez-mîr-i livā'-i Semāvāt şüd, becāyiş-i Velî Bey, mîr-i livā'-i Süheyloğlı şüd, ber-müceb-i ḥükm-i hümāyün, fi 11 Şevvāl sene 957¹²⁷, be-i'lām-ı Oruç Çavuş, 180.000, resîde-şüd, fi evāil-i Rebî'ü'l-āhır sene 958, 30.000, yekün 210.000.

Velî Bey el-mezbūr, mîr-i livā'-i Ceşşān şüd, ber-müceb-i ḥükm-i hümāyün, fi 11 Zilka'de sene 958.

Becāyiş-i Pîrî Bey, mîr-i sâbık-ı Zekiyye, fi 17 Zilka'de sene 958, bedeliyle virilmişdür, 250.000.

[s. 327] LİVĀ'-İ SEMĀRHĀ

Der-'uhde-i [...] .

[s.328] LİVĀ'-İ 'AŞİRET-İ BĀCVĀNLU

Der-'uhde-i Dönmez Bey-i Bācvānlu.

Müteveffā şüd, becāyiş-i Meḥmed Bey-i Kirlü, mîr-i sâbık-ı livā'-i Bayat, fi 27 C[emāziye'l-āhır] sene 957, ber-müceb-i ḥükm-i hümāyün, fi evāhır-i C[emāziye'l-āhır] sene-i m[ezbūr].

"Mezkūr Dönmez'in taşarrufunda olan ḥāşşları tevcih idüp tezkire viresin ki, berāt-ı hümāyün virile" diyü Bağdād beylerbeyisi 'Ali Paşa'ya yazılmışdur.

Mîr-i livā'-i Mihrizî şüd, tābi'-i Başra, fi 27 Şafer sene 959, taḥrîr-i ḥükm, fi evāsit-ı Rebî'ü'l-ewvel sene 959, be-makām-ı Edirne.

[s.331] KETHUDĀ'-İ TİMĀRHĀ'-İ [VİLĀYET-İ BAĞDAD]

Der-'uhde-i Hürrem Bey, 'an zevvākîn-i dergāh-ı 'ālî, fi 14 Muḥarrem sene 954, 100.000.

[s. 332] DEFTERDĀR-I TİMĀRHĀ'-İ [VİLĀYET-İ BAĞDAD]

Der-'uhde-i Muştafa Çelebi, ser-'arabacıyān-ı sâbık, 'an müteferrika-i dergāh-ı 'ālî, fi 9 Zilhicce sene 953, 80.000.

Becāyiş-i Zāhid Bey, 'an zevvākîn-i dergāh-ı 'ālî, fi 17 Rebî'ü'l-āhır sene 958, 80.000.

Kethudā'-i defter-i Bağdad şüd, becāyiş-i Ğazanfer Bey, 'an zevvākîn-i dergāh-ı 'ālî, fi [...]

üzere düşenden tedārik oluna diyü buyurulmuş. Mîr-i livā'-i Cevāzîr şüd, fi 12 Şafer sene 961, ber-müceb-i ḥükm-i hümāyün, be-i'lām-ı Yunus Çavuş, der-yurd-ı karye-i Mālikiyye. Sâbıkā mutaşarrıf olduğun ḥāşşlar bedeliyle sana Cevāzîr sancağı tefvîz olundu diyü buyurulmuşdur".

¹²⁵ Ruus, nr. 208, s. 91.

¹²⁶ Ruus, nr. 209, s. 58.

¹²⁷ Ruus, nr. 209, s. 122.

[s.333]

ELVİYE-İ TÂBİ-İ VİLÂYET-İ LÜRİSTÂN

LİVÂ'-İ HÂRÛNİYYE

LİVÂ'-İ BİRE ve KİRİD

LİVÂ'-İ HÛRİDE

LİVÂ'-İ ZENGENE

LİVÂ'-İ ŞEHRİZOL

LİVÂ'-İ ÇENGÛLE

LİVÂ'-İ BÂCVÂNLU

LİVÂ'-İ HÛRMÂNNOV

LİVÂ'-İ ŞEHR-İ 'ANBER

LİVÂ'-İ 'AŞİRET-İ HACI ŞEYH, VİLÂYET-İ BABAN MÎ-KÛNED

[s. 334] LİVÂ'-İ HÂRÛNİYYE

Der-'uhde-i K̄ara Velî Bey, 400.000.

[s. 335] LİVÂ'-İ BİRE ve KİRİD

Der-'uhde-i Latîf Bey, 284.000.

[s. 336] LİVÂ'-İ HÛRİDE

Der-'uhde-i Sultân 'Ali Çelebi Bey, 200.000.

[s. 337] LİVÂ'-İ ZENGENE

Der-'uhde-i [...] .

[s. 338] LİVÂ'-İ ŞEHRİZOL

Der-'uhde-i Yeni Bey, müteveffâ şüd, becâyiş-i Mamo Bey, veledes, ref' şüd, becâyiş-i Sürhâb Bey birâder-i Yeni Bey, Sürhâb el-mezbûr, be-cânib-i sürhser refte ve bi-kuvve-i kâhire-i pâdişâhî, be-dest-i Mehmed Paşa-yı Teberdâr feth şüde ve be-Velî Bey, mîr-i livâ'-i Cevâzir, tevcih kerde, fi [...].

Der-Âsitâne-i sa'âdet-ka'bûl nişide, becâyiş-i Murad Bey, mîr-i livâ'-i Menteşe dâde, fi 25 Şevvâl sene 961, 600.000, be-yurt-ı Arz-ı Rum.

Mîr-i livâ'-i Derteng şüd, becâyiş-i Bekir Bey, mîr-i livâ'-i Derteng, ber-vech-i istibdâl, fi 3 Muharrem sene 963.

[s. 339] LİVÂ'-İ ÇENGÛLE

Der-'uhde-i Şah Ruḡ Bey.

[s. 340] LİVÂ'-İ BÂCVÂNLU

Der-'uhde-i Dönmez Bey, 73.172.

[Livâ'-i 'aşiret-i Bâcvânlu: Bağdad Beylerbeyisi 'Ali Paşa mektûb gönderüp Bağdad'a tâbî' Bâcvânlu 'aşireti beyi Dönmez Bey fevt olup ve mezkûr tâ'ifenün sancağı beyi kadîmül-

eyyāmdan gerü kendülerinün beyzādelerinden ola gelmeğin zıkr olunan ‘aşiretin ketḥudāları sā’ir ihtiyārları gelüp müteveffā-yı mezbūrun ‘ammizādesi Dilāver’i kendülere sancakbeyi olmasın taleb eyleyüp her vechile kâbil-i maḥaldür deyü zıkr olunan ‘aşiret sancağı müşārün-ileyhe şadağa olmasın recā etümeğin buyuruldı. Ayas Paşa ve Sultān Hüseyin Bey ve Davud ve Bekir Bey’in daḡı ‘arzları vardır, fî 8 Şevvāl sene 957]¹²⁸.

[s. 341] LĪVĀ’-İ ḤŪRMĀNOV

Der-‘uhde-i Yar ‘Ali Bey, 300.000.

[s. 342] LĪVĀ’-İ ŞEHR-İ ‘ANBER

Der-‘uhde-i Sürḥāb Bey, birāder-i Yeni Bey.

[s. 343] LĪVĀ’-İ ‘AŞİRET-İ HACI ŞEYḤ

Der-‘uhde-i Budak Bey veled-i Hacı ŞeyḤ.

[s. 345] **ELVİYE-İ TĀBİ’-İ MİRİMİRĀN-I VİLĀYET-İ GÜRCİSTAN**

LĪVĀ’-İ KŪTADĪS

LĪVĀ’-İ DODYĀN

LĪVĀ’-İ KEHĀBİR

[s. 346] LĪVĀ’-İ KŪTADĪS

Der-‘uhde-i Bıkrān Bey.

[s. 347] LĪVĀ’-İ DODYĀN

Der-‘uhde-i Keyvān Bey.

[s. 348] LĪVĀ’-İ KEHĀBİR

Der-‘uhde-i Göril Bey.

[s. 351] **ELVİYE-İ TĀBİ’-İ MİRİMİRĀN-I VİLĀYET-İ BAŞRA**

LĪVĀ’-İ BAŞRA

LĪVĀ’ DER-BAŞRA

LĪVĀ’-İ ĞABBĀN

LĪVĀ’-İ VĀSİT

LĪVĀ’-İ KŌRNA ve ŞADR-I ŞUVEYB ve NAḤCİL(?)

LĪVĀ’-İ ĞARRĀF

LĪVĀ’-İ CEZİRE-İ MİHRİZİ

LĪVĀ’-İ KĀPĀN¹²⁹

LĪVĀ’-İ [ŞATT-I] EBU ĞARBE

¹²⁸ Ruus, nr. 209, s. 116.

¹²⁹ Ayrı ayrı yazılmış olan Ğabbān ile Kāpān, aynı yer olup yanlışlık, yazılıştan kaynaklanmaktadır. Nitekim defterde Kāpān'a yapılan tevcihātla ilgili ayrı bir başlık açılmamıştır.

[s. 352] LİVĀ'İ BAŞRA

Der-'uhde-i Kubād Paşa, mîrimîrân-ı vilâyet-i mezbûre, mîr- sâbık-ı, fi 5 cemâziye'l-âhır sene 956, 1.000.000.

[s. 353] LİVĀ'İ DER-BAŞRA

Der-'uhde-i Behrâm Bey, mîr-i sâbık-ı Hârpurd, fi şâlişi Zilhicce sene 953, hâşıl, ber-vech-i naqd, 400.000.

[s. 354] LİVĀ'İ ĞABBĀN

[Anâ beyi 'Alâüddeve Bey'e buyuruldu, bedeliyle, fi 28 Şafer sene 954]¹³⁰.

[Livâ'-i Kapan tâbi'-i Başra: Kubād Paşa'nun oğlu olup 'Arz-ı Rûm'un tûmâr defterdârı olan Mehmed Bey'e buyuruldu, iki yüz elli bin ile, fi 13 Cumâde'l-âhır sene 957]¹³¹.

Der-'uhde-i Murad Bey, aġa'-i sâbık-ı gönüllüyan der-Başra, fi 23 Ramazanü'l-mübârek sene 955, 200.000.

[s. 355] LİVĀ'İ VĀSİT

Der-'uhde-i Muştafa Bey, aġa-yı 'azebân-ı Bağdad ki sâbıkâ der-fetġ-i hâkânî, 'an ser-piyâdegân-ı yeniçeriyân-ı dergâh-ı 'âlî , aġa-yı 'azebân-ı Bağdad şüde bûd, 250.000, mîr-i livâ'-i Tikrit şüd, fi 4 Rebî'ü'l-evvel sene 956, ammâ livâ'-i Vâsıt berât olmayup kalmışdur.

Der-'uhde-i Kaytmas Bey, mîr-i alay-ı sâbık-ı Bağdad, fi 5 Cemâziye'l-âhır sene 956, 180.190.

[s. 356] LİVĀ'İ KÖRNA ve ŞADR-I ŞUVEYB ve NAHCİL(?)

Der-'uhde-i Kâsım Bey, aġa'-i gönüllüyan-ı Bağdad, fi 4 Rebî'ü'l-evvel sene 956, 200.000.

[s. 357] LİVĀ'İ ĞARRĀF

Der-'uhde-i Mîr Selman Bey, mîr-i sâbık-ı Naġcîl, fi 4 Rebî'ü'l-evvel sene 956.

Becâyiş-i Behram Bey, mîr-i sâbık-ı Başra, fi 9 Cemâziye'l-âhır sene 957, 400.000¹³².

[s. 358] LİVĀ'İ CEZİRE-İ MİHRİZİ

Der-'uhde-i Mehmed Bey, birâder-i Ayas Paşa, mîrimîrân-ı Bağdad.

Mîrimîrân-ı vilâyet-i Lahsa şüd, becâyiş-i Mehmed Bey-i Kirlü, mîr-i sâbık-ı livâ'-i Bâcvânlu, fi 27 Şafer sene 959, sâbıkâ mutaşarrıf olduğu ġaşları bedeli ile sâbıkâ sancaġı beyi taşarruf itdüġi ġaşlardan tevcġ ve ta'yîn edüp tezkire viresin ki berât-ı hümâyûn virile diyü Kubād Paşa ġazretlerine ġitâb olunup ġükm-i hümâyûn virilmişdür, fi evâsıt-ı Rebî'ü'l-evvel sene 959, be-makâm-ı Edirne.

[s. 359] LİVĀ'İ ŞATġ-I EBU ĞARBE

Der-'uhde-i Ğasan Bey, ketġudâ'-i sâbık-ı Süleyman Paşa.

Ğabûl nekerde ve niyâmede, becâyiş-i Mehmed Bey-i Kirlü, mîr-i livâ'-i Mihrizî, fi 18 Câ sene 960, taşarrufunda olan ġaşların bedeliyle sancaġın [hıfz] u ġırâsetinde olup Başra ve Medine ve Cezâyir beylerinden Kubād Paşa dâme iġbâlehu vech ve münâsib gördüġi üzere envâ'

¹³⁰ Ruus, nr. 208, s. 53.

¹³¹ Ruus, nr. 209, s. 73.

¹³² Ruus, nr. 209, s. 72.

hıdmetde ve yoldaşlıkda bulunasız diyü hükm-i hümayün gelmişdür, tahriren fi evāsıt-ı Cā sene 960, be-makām-ı Kostantiniyye

[s. 361] KETHUDĀ'-İ TĪMĀRHĀ'-İ VĪLĀYET-İ BAŞRA

Der-'uhde-i [...] .

[s. 362] DEFTERDĀR-I TĪMĀRHĀ'-İ VĪLĀYET-İ BAŞRA

Der-'uhde-i [...] .

[s. 363] **ELVİYE-İ TĀBİ'-İ MİRİMİRĀN-I VĪLĀYET-İ MIŞR**

LĪVĀ'-İ MIŞR

LĪVĀ'-İ BENĀM-I ELVEND BEY

[LĪVĀ'-İ BENĀM-I SEKBĀN MUŞTĀFA BEY]

LĪVĀ'-İ BENĀM-I SŪLEYMAN [BEY]

LĪVĀ'-İ [HİZİR BEY]

LĪVĀ'-İ [CEDİD (?) MURĀD BEY]

LĪVĀ'-İ [SİNĀN BEY]

LĪVĀ'-İ [İSKENDER BEY]

LĪVĀ'-İ [SA'İD MANŞŪR BEYVELED-İ 'ÖMER BEY]

LĪVĀ'-İ [HÜSEYİN BEY]

LĪVĀ'-İ [MEKKE-İ ŞERİF]

LĪVĀ'-İ [...]

[s. 364] LĪVĀ'-İ MIŞR

Der-'uhde-i 'Ali Paşa, mīrimīrān-ı vilāyet-i mezbūre, mīrimīrān-ı sābık-ı Rumili, be-tarīk-ı vezāret, fi 24 Rebī'ü'l-evvel sene 956, 2.300.000(?).

[s. 367] LĪVĀ'-İ BENĀM-I ELVEND BEY

Der-'uhde-i mīr-i sābık-ı Hama, fi 24 Şafer sene 948, ber-vech-i naqd, 420.800.

[s. 368] LĪVĀ'-İ BENĀM-I SEKBĀN MUŞTĀFA BEY

Der-'uhde-i mīr-i sābık-ı Koca-ili, fi 6 Muharrem sene 948, 200.000.

[s. 369] LĪVĀ'-İ [BENĀM-I] SŪLEYMAN BEY

Der-'uhde-i āga'-i sābık-ı gönüllüyān-ı Mısr, 150.000.

[s. 370] LĪVĀ'-İ HİZİR BEY

Der-'uhde-i āga'-i sābık-ı sekbānān, fi 24 Ramazān [sene] 948(?), 200.000.

[s. 371] LĪVĀ'-İ CEDİD(?) MURĀD BEY

Der-'uhde-i mīr-i sābık-ı Şafed, fi 4 Zilka'de sene 953, ber-vech-i naqd, 230.000.

[s. 372] LĪVĀ'-İ SİNĀN BEY

Der-'uhde-i Rüşenî(?), müteferrika-i dergâh-ı 'âlî, fi 9 Ramazan sene 949, 150.000.

[s. 373] LİVĀ'-İ İSKENDER BEY

Der-'uhde-i mîr-i sâbık-ı Nablus, fi 16 Zilhicce sene 953, 130.000.

[s. 374] LİVĀ'-İ SA'İD MANŞÜR BEY VELED-İ 'ÖMER BEY

Fî 12 Şafer sene 948, der-'uhde-i [...], hâsıl 200.000.

[s. 375] LİVĀ'-İ HÜSEYİN BEY

Der-'uhde-i mîr-i sâbık-ı Midillü, fi 27 Cemâziye'l-âhır sene 949, 200.000.

[s. 376] LİVĀ'-İ MEKKE-İ ŞERİF

Der-'uhde-i benâm-ı Şerîf Aḥmed Bey veled-i Şerîf Ebî Nüme, babası murād-ı āḥar (?) itmeğin, kendü taşarruf itdüğü üzere virildi, fi evāḥir-i Şa'bân sene 946.

[s. 381]

ELVİYE-İ TĀBİ'-İ MİRİMİRĀN-I CEZĀYİR

LİVĀ'-İ ḲAL'A'-İ MEHDİYYE

LİVĀ'-İ MEDİNE

LİVĀ'-İ TENİS

LİVĀ'-İ ŞARḲ

LİVĀ'-İ BELEDİ'L-'UNNĀB

LİVĀ'-İ ḲAL'A' VE SERBE(?)

LİVĀ'-İ [...]

[s. 382] LİVĀ'-İ ḲAL'A'-İ MEHDİYYE

[Mehdiyye ve nevāḥisi sancaḳ tarîḳıyla Turgudca Re'is'e buyuruldu. Andan ġayrı a'dâdan kendü feth itdüğü yerleriyle, ammâ emân zamânında deryâda levend gezmeğe emr yokdur, ta'yîn olunan sacağının hıfz u hırâsetinde olup 'ahdlerine muḥâlif iş olmaya deyü buyuruldu, beş kerre yüz binle. İnebaḫtu beyine ve kâdisına emr buyuruldu ki Turgud Bey'in dahı ḥâzır olmuş ağaçları var imiş, gemisiyle âdemi geldikte viresin deyü, fi 7 Cumâde'l-ülâ sene 957]¹³³.

Der-'uhde-i [...]

[s. 383] LİVĀ'-İ MEDİNE

Der-'uhde-i Piyâle Bey, kethudâ'-i Ḥasan veled-i Ḥayreddîn Paşa.

[s. 384] LİVĀ'-İ TENİS

Der-'uhde-i Meḫmed Bey, kethudâ'-i müşārün-ileyh¹³⁴.

[s. 385] LİVĀ'-İ ŞARḲ

Der-'uhde-i Şafâ Bey, merḫûm Ḥayreddîn Paşa.

¹³³ Ruus, nr. 209, s. 53.

¹³⁴ Ruus, nr. 209, s. 124'de: "Müşārün-ileyh[Magrib Beylerbeyisi Ḥasan Paşa]in kethudâsı Meḫmed Bey'e üç yüz elli bin ile, fi 15 Şevâl sene 957".

[s. 386] LİVĀ'-İ BELEDİ'L-'UNNĀB

Der-'uhde-i 'Oşman Bey, merhūm Hasan Ağa, mîr-sābık-ı livā'-i Cezāyir.

[Beledi'l-'Unnāb sancığı sābıkā Mehdiyye'den ma'zūl olan Hasan Bey'e, dört yüz 'Oşmānī ile, fī 15 Şevvāl sene 957]¹³⁵.

[s. 387] LİVĀ'-İ KĀL'A' VE SERBE(?)¹³⁶

Der-'uhde-i Süleyman Bey.

[s.397] ELVİYE-İ TĀBİ'-İ MİRİMİRĀN-I VİLĀYET-İ ZEBĪD ve 'ADEN

LİVĀ'-İ ZEBĪD

LİVĀ'-İ [TĀBİ'-İ] ZEBĪD-İ SÜLEYMAN BEY

LİVĀ'-İ 'ADEN

LİVĀ'-İ CĀZĀN

LİVĀ'-İ MUŞTĀFA BEY

LİVĀ'-İ [...]

[s. 398] LİVĀ'-İ ZEBĪD

Der-'uhde-i Öztömür Bey, mîrimîrān-ı vilāyet-i mezbūr, 700.000.

[Mısr muhāfazasında olan sancakbeylerinden Husrev Bey'e buyuruldu, iki yüz elli bin ile, fī 4 Ramāzan sene 957]¹³⁷.

[s. 399] LİVĀ'-İ TĀBİ'-İ ZEBĪD-İ SÜLEYMAN BEY

Der-'uhde-i āga-i sābık-ı tūfengciyān-ı Mısr, fī 16 Cemāziye'l-āhır sene 949, 200.000.

[s. 400] LİVĀ'-İ 'ADEN

Der-'uhde-i Muştafa Bey, āga'-i Çerākise, fī 18 Zilhicce sene, 300.000.

[s. 401] LİVĀ'-İ CĀZĀN

Der-'uhde-i Öztömür Bey, fī 24 Ramāzan sene 946, 200.000.

[s. 402] LİVĀ'-İ MUŞTĀFA BEY

Fī 11 Cemāziye'l-āhır sene 947, 200.000.

[s. 403] LİVĀ'-İ [...]

[s. 404] LİVĀ'-İ [...]

[s. 405] LİVĀ'-İ [...]

[s. 406] LİVĀ'-İ [...]

[s. 407] LİVĀ'-İ [...]

[s. 408] LİVĀ'-İ [...]

[s. 409] LİVĀ'-İ [...]

¹³⁵ Ruus, nr. 209, s. 124.

¹³⁶ Ruus, nr. 209, s. 124'de: "Müste'ānim ve Siri ve Bel'a(?) [Hasan Paşa'nun] diğerkethudāsı Süleyman Bey'e üç yüz bin 'Oşmānī ile, fī 15 Şevvāl sene 957".

¹³⁷ Ruus, nr. 209, s. 100.

1550-1551 YILLARINDA TAŞRA ÜMERÂSİ

ADI	GÖREVİ			Tyn Tarihi	GELİRİ	MÜLAHAZAT
	Eski	Yeni				
Ahmed Ağa	Bağdad gönüllü ağası	Kule ve Kızıl Ribat ve Zengi-abad		29 B. 958		Derteng beyi Bekir Bey'in akrabası.
Ahmed Bey	Mısır	Pojega ve Ösek		2 Ca. 957	300.000	Yahya Paşa oğlu, Mısır'da sâbık sancakbeyi.
Ahmed Bey	Vize	Sirem		12 R. 957	270.000	Ayas Paşa oğludur.
Ahmed Bey	Zaim	Şimontorna ve Azor (Ozor)		8 L. 952	200.000	Semendire zaimlerinden
Ahmed Bey	Sabık gılman-ı acemiyan-ı İstanbul	Ankara piyade beyi		3 Ca. 955	40.000	Taraklı Yenicesi kadısının mektubu mucubeince, Çakırcılar Kethudası Ali ve kardeşi Rüstemin Göynük'teki timarlarına Ankara yayaları tarafından dahl edilmesi üzerine görevinden alınıp, Mentеше yayalarından mazul Sinan Bey'e verildi.
Ahmed Bey	Prizrin	Koca-ili		2 Ca. 957	200.000	
" "	Koca-ili	Hamid-ili		2 N. 958	220.000	
Ahmed Bey	Klis	Bolu		23 S. 958	301.282	
Ahmed Bey	Birecik	Ankara		22 C. 954	Bedeliyle	
Ahmed Bey	Gazze miralayı	Aktağ vilayet-i Tarabay-ı Arab		3 M. 956	250.000	
Ahmed Bey	Zengi-abad	Hille		23 R. 954	Bedeliyle	
" "	Hille	Cessan ve Bedre		15 Z. 955	350.030	Çerkes Bey oğlu Ahmed Bey.
" "	Cessan	Nigde		16 N. 957	300.000	
Ahmed Paşa	Mir-ahur-ı kebir	Kütahya		9 R. 956	1.000.000	Anadolu beylerbeyi
" "	Anatoli beylerbeyi	Ankara		26 Ra. 957	1.000.000	
Alaüddeve Bey	Derteng	Siverek		8 Ra. 956	320.000	

Alaüddevle Bey	Ruha	Musul	10 Za. 956	325.000	Sabık Dispul hakimi, "kızılbaş memleketine gelüp mukavemete kadir olmayup saadetlü padişahımız canibine mütevecih olup arz-ı ubudiyyet itmişdür"
" "	Musul	Ruha	8 N. 957	325.000	
Alaüddevle Bey	Ana	Gabban	28 S. 954	Bedeliyle	
Ali Bey	Ser-zağarcıyan	Hudavendigar piyade beyi	15 M. 952	40.000	
Ali Bey	Safed	Adana	11 Za. 956	322.000	
" "	Adana	Teke	3 Ra. 957	324.325	
Ali Bey	Niğde	Karahisar-ı sahib	26 Ra. 957	358.249	İznikli, Şehzade Bayezid'in lalası
Ali Bey	Hudavendigar	Hudavendigar	26 B. 956	258.249	İznikli
Ali Bey	Ayrıntab	Bolı	26 B. 954	240.000	
Ali Bey	Harpurt	Erbil	7 M. 957	340.000	
" "	Erbil	Bolı	8 Ş. 958	301.382	
Ali Bey	Mamur	Biga	17 N. 956	Bedeliyle	
" "	Biga	Tarsus	23 Ca. 958		
Ali Bey	Gabban	Salt-Aclun ma'a Kerek ve Şevbek	28 S. 954	Bedeliyle	Dulkadiroğlu
" "	Salt-Aclun	Pasinabad	19 Ca. 954	Bedeliyle	
" "	Pasin	Tortum	26 Ş. 956	-	
Ali Bey	İspir	Çermük	21 Z. 957	Bedeliyle	
Ali Bey, Nür	-	Uston	17 Z. 948 -		
Ali Bey	Bağdad kethudası	Berazor ve Zeyt	28 Ş. 950	200.000	
Ali Can Bey	-	Kulb	-	-	
Ali Paşa	Bosna	Budin	11 Ca. 958	900.000	
Ali Paşa	Karaman b.beyi	Bağdad	8 M. 956	1.700.000	Temerrüd Ali Paşa.

Ali Paşa	Rumili	Mısır	24 Ra. 956	2.300.000 (?)	Vezairetle.
Allahvirdi Bey	-	Kızucan	-	200.531	
Arslan Bey	Klis	Eğri ve Hatvan	27 Ra. 957	384.084	Yahya Paşa oğlu Mehmed Paşa'nın oğlu.
Atai Bey	Alaiye	Kankırı	9 S. 955	230.981	
Ayas Paşa	Bağdad beylerbeyi	Âmid	-	2.000.000	Diyarbakir beylerbeyi
Bahaeddin Bey	-	Eyaleti Sason	-	-	
Bahaeddin Bey	-	Mihrani	-	-	
Bali Bey	Bane	İstolni Belgrad	3 Za. 954	450.000	
" "	İstolni Belgrad	Hudavendigar	13 S. 958	485.000	Malkoç-oğlu
Bali Bey	Ser-piyadegan-ı İvâ-i mezbur	Kütahya, Karahisar ve Hamid müsellemeleri beyi	29 Za. 953	54.000	
Bali Bey	Rumeli emir-i alemi	Beyşehir	24 Ra. 955	200.000	
Başaçuk Budak Bey	-	Ergani	18 R. 958	350.000	
" "	Ergani	Nusaybin	11 Za. 958	350.000	Ergani haslarına bedel verilmiştir.
Başaçuk Mehmed Bey	-	Havtani	28 L. 956	-	
Bayezid Bey	Haleb kethudası	Semavat	17 Za. 958	200.000	"Sabık kapu defterdarı merhum Rüstem Çelebi şakirdlerinden olup hızaneyi amirede Burusa mukataatına mukataacı olan Büyük Bayezid Çelebi dimekle ma'rufdur. İstanbul'da Filtaşı ve Lütüfpaşa evleri önünde evleri vardır."
Bedr Bey Bohti (?)	-	Eyaleti Cizre	-	-	
Behram Bey	Hama	Safed	11 Za. 956	385.000	
Behram Bey	Harpurd	Liva, der-Basra	3 Z. 953	400.000	Ber-vech-i nakd

" "	Basra	Garraf	9 C. 957	400.000	
Bekir Bey	Adilcevaz	Derteng- Gülhurmend- Lecin	19 c. 954	490.000	Kırk bin terakkiye
" "	İbka		10 Za. 956	552.000	
Bekir Bey	Derteng	Şehrizol	3 M. 963	-	
Bican Bey	Alacahisar	Karlı-ili	26 M. 957	321.714	Merhum İbrahim Paşa zamanında sipahi oğlanı olup sonra çarşnıgir olmuştur, Hersek oğlanıdır.
Bikran Bey		Kutadis			
Bilal Mehmed Paşa	Basra beylerbeyi	Salt-Aclun ma'a Kerek ve Şevbek	6 Za. 957	500.000	
Boz Ahmed Bey	-	Rumi ve Asto [Aştu]	4 B. 948	200.000	
Budak Bey	Dahuk	A'zaz ve Kilis	18 Z. 953	Bedeliyle	
Budak Bey	Derteng	Sincar	10 Za. 956	350.000	
Budak Bey	-	Baban	21 N. 958	200.000	Hacı Şeyh oğlu
Budak Bey	-	Berid ve Alot	2 Ca. 956	-	İtaat etmekle kendi ülkesi sancak tarikiiyle verildi.
Ca'fer Bey	Vidin	Eğriboz	24 Ş. 957	280.000	Eğriboz beyi Üveys bey ile becayış
Ca'fer Bey	Nazır-ı emval	Hille	12 M. 957	243.622	
Can Ahmed Bey	-	Kala'-i Gurur	-	-	
" "	Üzeyr	Deyr [ü] Rahbe	4 Za. 957	250.000	
" "	Dery [ü] Rahbe	Ergani	13 Za. 957	272.374	
" "	Ergani	Deyr [ü] Rahbe	14 R. 958	270.804	
Can Veli Bey	Siverek	Kabur	18 N. 955	200.000	
Can Veli Bey	Tayyibe	Siverek	21 C. 956	200.000	
Canpolad Bey	Ma'arra	A'zaz ve Kilis	1 Za. 955	236.500	

Çavuş Mehmed Bey	Çavuş (?)	Biga piyade beyi	26 N. 949	35.000	
Çemişid Bey	-	Eyalet-i Palu	-	-	
Davud Bey	Arz-ı Rum gönüllü ağası	Kal'â-i Mamrevan	19 Ş. 955	201.780	
" "	Mamrevan	Siverek	14 S. 958	200.00	
Davud Bey	Karahisar-ı Şarki	Bitlis	13 Ş. 955	356.000	
Davud Bey	Adana	Musul	20 Ra. 958	356.610	Dürzi Davud Bey.
Derviş Bey	İstolni Belgrad	Mihaç ve Şikloş	17 N. 957	340.000	
Derviş Bey	İç-il	Ankara	11 Ra. 956	300.000	
" "	Ankara	Niğde	26 Ra. 957	321.041	
Derviş Bey	Nusaybin	Sahna ve Tayyibe	21 C. 956	230.000	
Derya Bey	Kapudan-ı Tuna	Kopan	29 B. 957	200.000	Mihaç sancağibeyi Derviş Bey mektub gönderüp, "Mihaç sancağına tâbi Kopuş suyunun öte yakasında haslarından Kopan nahiyesi ve ana muttasıl olan Merâne (?) ve Göröş ve Sakcı nahiyeleri palankalarıyle ma'mur ve âbâdan olup müstakıl sancak olmağı mütehammil ve münâsibdir" deyü arz itmeğın Tuna Kapudânı Derya Bey'e buyuruldu.
" "	Kopan	Usturgon	3 Za. 958	220.000	Daha sonra Şimontorma sancağına tayin edilen Derya Bey, bu görevdeyken vefat etmiş, yerine Seksar sancağibeyi Mahmud Bey geçmişti (21 R. 960)
Dilaver	-	Bacvanlu	8 L. 957	-	
Dönmez Bey	-	Bacvanlu	-	73.172	
Dümbili (?) Zeynel Bey	Zaim	Kal'â-i Abdullâh	7 L. 956	200.000	
Elvend Bey	Safed	Salt-Aclun ma'a Kerek ve Şevbek	29 R. 954	Bedeliyle	

Elvend Bey	Hama	Liva der-Mısr	24 S. 948	420.800	
Emir Ahmed	-	Müküs	-	-	
Emir Bey	Batum	Canik	5 B. 957	200.000	
" "	Canik	Tortum	5 Ca. 958	250.000	
Ferhad Bey	-	Bargir, an-ülkai- Çemişgezek	8 M. 949	302.314	
Ferhad Bey	Arz-ı Rum gılman ağası	Kal'a-i Livane ve Başkapan ve Üşküfütör ve Recik	18 N. 956	200.000	
Ferhad Paşa	Yemen beylerbeyi	Salt-Aclun ma'a Kerek ve Şevbek	20 R. 957	500.000	
" "	Aclun	Van	15 Za. 957	1.000.000	
Ferruh Bey	Türkmanan miralayı	Balis	26 S. 956	200.000	
Ferruh Bey	-	Şehzade Mustafa defterdarı	-	112.854	
Ferruh Bey	Atak	Siverek	17 N. 956	253.754	
" "	Siverek	Erbil	14 S. 958	273.940	Çavuş Ferruh Bey.
" "	Erbil	Musul	20 Ra. 958	293.400	
" "	Erbil	Dahuk Kerkük	20 Ra. 958	293.900	
Gazanfer Bey	Kethuda-i defteri-i Bağdad	Defterdar-ı timarha-i Bağdad	-	-	Zevakin-i Dergâh-ı Âli
Görl Bey		Kehabir			
Hacı Husrev	Anatoli zaimi	Defterdar-ı timarha-i Van	19 C. 956	40.000	Kasım Paşa kethudası
Hamza Bey	Sabık Ankara piyade beyi	Aydın piyade beyi	5 Ca. 958	40.000	

Hamza Bey	-		Beşehrî	-	-	Vefatı sebebiyle sancağı 8 L. 957'de Habur Sancağından mazul Mahmud Bey'e verildi.
Hamza Bey (Kara)	Müteferrika-i Rumili	Kethuda-i ümarha-i vilayet-i Budin	3 Za. 954	90.000		
Hankulu Bey	Hims	Kal'a-i Mamrevan	10 Ş. 957	-		
Hasan Bey	Mehdiyye	Beledi'l-Ummab	15 L. 957	Dört yüz Osmani ile		
Hasan Bey	Ser-piyadegan-ı Hamid	Boli, Kastamonu, Ankara ve Kankırı	10 Ş. 954	70.000		
Hasan Bey	Ser-silahdaran	Menteşe	26 N. 955	283.556		
" "	Menteşe	Safed	8 N. 957	305.459		
Hasan Bey	Harpüt	Kastamonu	26 N. 955	300.000		
" "	Kastamonu	Hudavendigâr	25 C. 958	300.000		
Hasan Bey	Mısır	Kuds-i Şerif	25 Z. 955	203.500		
Hasan Bey	Mısır'da bey	Trablus	21 B. 956	370.000		
Hasan Bey	Ma'arra	Ayıntab	13 Za. 956	200.000		
Hasan Bey	Şam kethudası	Sahna ve Tayyibe	28 Z. 957	200.000		
" "	Sahna	Hasan Keyf	13 Ş. 958	200.000		
Hasan Bey	Diyarbakir defterdarı	Rakka	24 Ca. 957	310.086		
Hasan Bey	İspir	Çapakçur	13 Ş. 958	260.000		
Hasan Bey	Şatt-ı Ebu Garbe	Mihrizi	18 Ca. 960	Bedeliyle	Süleyman Paşa'nın kethudası Hasan Bey, Şatt-ı Ebu Garbe sancağını kabul etmemiştir.	
Haydar Bey	Ekrad	Hums	16 R. 955	200.000	Küpelü Haydar Bey.	
" "	Hums	Divriği ve Derende	15 Z. 955	220.000		

" "	Divriği	Ana	I C. 957	Bedeliyle	
Haydar Bey	Olu gulman ağası	Kal'ai Kamhis ve Penek ve Pertek ve Pişkir ve Boynik	18 N. 956	200.000	
Hızır Bey	Ohri	Segedin	-	271.330	
Hızır Bey	Sekbanan ağası	Liva der-Mısr	24 N. 948 (?)	200.000	
Hızır Çelebi	-	Emin-i defter-i vilayeti Rumili	14 Ca. 953	80.000	
Hızır Paşa	Avlonya	Sivas livası	20 B. 952	700.000	Sivas beylerbeyi
Hürrem Bey	Van gönüllü ağası	Bargiri	28 Ş. 958	200.000	
Hüseyin Bey	-	Nablus	15 M. 955	383.000	"Cem'iyete gelmedi" diye Şam beylerbeyisinin mektubuyla azledilip, Aclun sancagından ma'zul Hüseyin Bey'e verildi.
Hüseyin Bey	Nablus	Adana	8 N. 957	383.730	Bölük ağalığından çıkan Çerkes Hüseyin Bey.
Hüseyin Bey	Liva der-Mısr	Zebid	4 N. 957	250.000	
Hüseyin Bey	Sabık müselleman beyi	Kütahya piyade beyi	29 Za. 953	46.000	
Hüseyin Bey	Karahisar-ı sahib	Koca-ili	6 N. 958	252.470	Şehzade Bayezid'in lalası
Hüseyin Bey	Sultan-öni	Bolu	10 Ra. 954	-	Yirmi bin terakki ile.
" "	Bolu	Birecik	22 C. 954	Bedeliyle	
" "	Birecik	Bolu	26 C. 954		Sabık Bolı beyi
Hüseyin Bey	Tarsus	Aksaray	10 Za. (?)	208.000	
Hüseyin Bey	Kuds-i Şerif	Akşehir	17 Ca. 957	220.000	
Hüseyin Bey	Hama	Trablus	Selh-i Za. 955	345.226	

" "	Trablus	Gazze	21 b. 956	314.000	
" "	Gazze	Salt-Aclun ma'a Kerek ve Şevbek	17 M. 957	394.000	
" "	Aclun	Nablus	5 B. 957	350.000	
Hüseyin Bey	Karahisar-ı Şarki	Birecik	12 Za. 956	252.970	
Hüseyin Bey	Arz-ı Rum timar kethudası	Karahisar-ı Şarki	25 M. 954	200.000	
" "	Karahisar-ı Şarki	İspir	26 Za. 955	222.471	
Hüseyin Bey	Midilli	Liva der-Misir	27 C. 949	200.000	
Hüseyin Şah Bey	Menteşe	Sultan Selim Lalası	-	451.158	Lala-i şehzâde-i Hazret-i Sultan Selim, an-havâss-i hümayûn, der-livâ-i Menteşe, an-livâ-i Saruhân, an-ümerâ-i livâ-i Menteşe.
İbrahim Bey	Koca-ili	Hamid-ili	955	290.000	İsa Paşa oğlu
" "	Hamid-ili	Hudavendigâr	24 Ş. 957	290.000	
İbrahim Bey	Adana	Malatıyye ve Kahta ve Gerger	10 Za. 956	506.028	Sabık Diyarbekir beylerbeyisi Bıyıklı Mehmed Paşa kethudası olup, Köse İbrahim Bey demekle maruftur.
İbrahim Bey	-	Hasan Keyf	-	350.000	Bozulup has olmuştur, tekrar sancak olup Sahna beyi Hasan Bey'e tevcih edilmiştir.
İbrahim Bey	-	Acur ve Zahom	22 Z. 944	350.000	Seydi Ahmed Bey'in kardeşi oğludur, Mir İbrahim Bey demekle maruftur, sonra Erciş kal'asında şehid olmuştur.
İsa Bey	Karahisar	Bozok	25 Za. 955	300.378	
İskender Bey	Aydın piyade beyi	Hamid piyade beyi	3 Ca. 957	-	Hamid piyadeleri beyi Kasım Bey'in vefatı sebebiyle.
İskender Bey	Sabık Sultan-öni piyade beyi	Karesi piyade beyi	23 M. 957	40.000	
İskender Bey	Ahtamar	Ergani	22 N. 955	232.745	Timar tezkire emini olan İskender Bey.

"	Ergani	Deyr [ü] Rahbe	13 Za. 957	Bedeliyle
İskender Bey	Nablus	Liva der-Mısr	16 Z. 953	130.000
"	İskenderiye	Sincar	3 M. 958	272.393
İskender Paşa	Anatoli defterdarı	Van	22 B. 955	1.000.000 Van beylerbeyi
Kanber Ali Bey	Klis	Yaylak ve Makrak	24 L. 958	250.000
Kansu Bey	Ma'arra	Biga	23 Ca. 957	200.000
Kansu Bey	Bağiri	Erciş	28 B. 958	220.000
Kara Veli Bey	-	Haruniye	-	400.000
Kasım Bey	Kütahya piyade beyi	Hamid piyade beyi	10 Ş. 954	35.000
Kasım Bey	Sabık Biga Beyi	Bolı piyade beyi	25 Z. 949	30.584
Kasım Bey	Van tüfengci ağası	Kethuda-i ümarhah-i Van	5 S. 956	60.000
Kasım Bey	Bağdad gönüllü ağası	Korna ve Sadı-ı Suveyb ve Nahcil (?)	4 Ra. 956	200.000
Kasım Paşa	İstolni Belgrad	Budin	13 Za. 954	802.026
"	Budin beylerbeyi	İstolni Belgrad	3 Ca. 958	600.000
"	İstolni Belgrad	Lipova	24 L. 958	700.000
Kaymas Bey	Bağdad miralayı	Vasit	5 C. 956	180.190
Keyvan Bey	İlbasan	İzvornik	15 S 957	241.000
Keyvan Bey	Prizrin	Hudavendigar	13 N. 958	251.400 Terakki ile.
Keyvan Bey		Dodyan		
Kılıç Bey	Musul	Hama	11 Za. 956	370.000
"	Hama	Aydın	2 N. 957	370.000
Kubad Paşa		Basra	15 C. 956	1.000.000

Kulu Bey	Siverek	Harir ve Divini	22 C. 953	300.000	Soran taifesinden.
Latif Bey	-	Bire ve Kirid	-	284.000	
Mahmud Bey	Zaim-i Rumeli	Çayla ve Dodoş	24 L. 958	200.000	İhtiman-oğlu.
Mahmud Bey	Hums	Biga	21 B. 958	263.290	
Mahmud Bey	Habur	Beşehri	8 L. 957	200.000	Şems Bey-oğlu
Mahmud Bey	Atak	Sis	27 M. 954	Bedeliyle	
Mahmud Bey	-	Beksa	-	-	Bayat sancagından ayrılmış.
Mahmudi Hüseyin Bey	Ergani	Tercil	955	280.000	
Malkoç Bey	Miralay-ı Bosna	Çanad, Beçey ve Beçkerek	24 L. 958	200.000	
Mamo Bey	-	Şehrizol	-	-	Babası Yeni Bey'in yerine.
Mansur Bey	Rumili zaimi	Arabgir	29 Ra. 955	200.000	
" "	Arabgir	Ma'arra	14 Ca. 957	200.000	
Mansur Bey	-	Çapakçur	-	373.579	Menteşlü Mehmed Bey-oğlu, Menteshlü Mehmed Bey'in tasarruf ettiği sancagi bedel talep eylemek şartıyla kabul etmiştir.
Mehmed Bey	Bolu	Eğriboz	10 Ra. 954	Bedeliyle	
Mehmed Bey	Klis	Niğde	20 M. 957	320.000	
" "	Niğde	Karlı-ili	23 S. 958	320.000	Mesih Paşa oğlu Zaim Mahmud Bey oğlu Mehmed Şab Bey.
Mehmed Bey	Ser-turnacı	Karahisar piyade beyi	14 L. 956	50.000	
Mehmed Bey		Saruhan piyade beyi	3 Ca. 955	45.000	an-hâsekiyân-ı dergâh-ı âli
Mehmed Bey	Rumili vilayeti zaimi	Menteşe piyade beyi	21 R. 955	50.000	Şems Bey oğlu

Mehmed Bey	Kefe	Hudavendigâr	8 N. 957	386.086	
" "	Hudavendigâr	Aydın	13 Ş. 958	387.026	
Mehmed Bey	-	Koca-ili	17 R. 955	237.200	Sâbık Anadolu vilâyeti kethudâsı.
" "	Koca-ili	Konya	26 Ra. 957	Bedeliyle	
" "	Konya	Niğde	23 S. 958	237.200	
Mehmed Bey	Saruhan alaybeyi	Karesi	-	200.000	
Mehmed Bey	Aclun	Gazze	17 M. 957	550.000	Hançerlü Sultan'ın kocası.
Mehmed Bey	Musul	Safed	29 R. 954	Bedeliyle	
Mehmed Bey	Harpurd	Ruha	10 Za. 956	291.400	
" "	Ruha	Çemişgezek	8 N. 957	Bedeliyle	
Mehmed Bey		Kisani	-	-	Ekrad ümerasından
Mehmed Bey	Harpurd	Dahuk Kerkük	18 Z. 954	Bedeliyle	
Mehmed Bey	Semavat	Tikrit	25 Ş. 956	-	
Mehmed Bey	Hille	Tikrit	25 Ş. 956	220.000	Benlizade.
Mehmed Bey	Arz-ı Rum ümar defterdarı	Kapan	13 C. 957	250.000	Kubad Paşa oğlu
Mehmed Bey	-	Cezire-i Mihrizi	-	-	Bağdad Beylerbeyi Ayas Paşa'nın biraderi
Mehmed Bey	Hayreddin Paşa oğlu Hasan Paşa'nın kethudası	Tenis	-	-	
Mehmed Bey-i Kırlü	Bağdad'da Gazihan gönüllü ağası	Bayat	16 S. 953	200.000	Yanya sancığına talib olup, müyesser olmadıgından 27 c. 957'de Bacvanlu sancığı verildi
" "	Bayat	Bacvanlu	27 C. 957	-	Bayat beyi iken, Yanya sancığına talib olup, müyesser olmadıgından Bacvanlu sancığı verildi
" "	Bacvanlu	Lahsa	-	-	
" "	Lahsa	Cezire-i Mihrizi	-	-	

" "	Cezire-i mihrizi	Lahsa	Evası-ı Ra. 959	-	
" "	Mihrizi	Şatt-ı Ebu Garbe	18 Ca. 960	-	
Mehmed Bey-i Şirevi	-	Şirevi	-	-	
Mehmed Han Bey	Pojega	İzvornik	2 Ca. 957	700.000	
" "	İzvornik	Pojega ve Ösek	9 L. 958	700.000	
Mehmed Paşa	Diyarbakir beylerbeyi	Kayseriye	8 M. 956	700.000	Dukagin-oğlu
Mehmed Paşa	Karaman b.beyi	Haleb livası	4 L. 957	900.000	
Mehmed Paşa	İskenderiye	Mar' aş livası	25 N. 955	600.000	Mar' aş beylerbeyi
Mehmed Paşa	Zulkadriyye beylerbeyi	Sivas livası	29 B. 958	700.000	
Melek Ali Bey	Malatuiyye zaimi	Canik	21 L. 953	200.000	Melek Halil-oğlu
Melek Mehmed Bey	Ruha	Bitlis	13 L. 956	381.630	Melek Halil-oğlu
" "	-	Hama	2 N. 957	381.630	Melek Halil-oğlu
Melek Süleyman Bey	Akşehir	Sultan-öni	2 L. 958	234.888	
Menteşlü Mehmed Bey	Mircek (?)	Kığı	7 N. 955	383.204	
" "	Kığı	Çapakçur	10 N. 957	263.207	
Mir Hüseyin Bey	-	Baban		600.000	Sonra "tayin olummaya" deyü buyuruldu.
Mir Selman Bey	Nabcil	Garraf	4 Ra. 956		
Mirza Bey	Canik	Karahisar-ı Şarki	5 B. 957	250.000	Karahisar-ı Şarki beyi Sinan Bey'in, reayanın yerlerini narh-ı rüziden eksige aldığı Sivas beylerbeyi ve kadısı arz ettiğinden, azledilerek Canik beyi Mirza Bey tayin olundu

Murad Bey	Pasin	Salt-Aclun ma'a Kerek ve Şevbek	19 C. 954	Bedeliyle	
" "	Salt-Aclun	Hums ve Handıms	19 B. 954	416.524	
Murad Bey	Hums	Aktağ vilayeti- Tarabayı Arab	12 L. 956	416.524	
Murad Bey	Leccun	Pasinabad	23 C. 957	Bedeliyle	
Murad Bey	Bardiz miralay	Düşkaya ve Tebriz Mişesi ve Yedi ve Hulb ve Karz	28 N. 956	200.000	
Murad Bey	-	Eyaleti Eğil	-	-	
Murad Bey	Menteşe	Şehrizol	25 L. 961	600.000	
" "	Şehrizol	Derteng- Gülhurmend- Lecin	3 M. 963	600.000	
Murad Bey	Basra Gönüllü ağası	Gabban	23 N. 955	200.000	
Murad Bey	Safed	Liva-i Cedid der- Mısır	4 Za. 953	230.000	Ber-vech-i nakd
Mustafa Bey	Kethudai Vilayeti- Anatoli	Midillü	22 B 953	240.000	Şehzade Sultan Selim'in lalası olan Sultan Ahmedlü Ca'fer Bey oğlu, şehzadeye Karaman'da lala oldukda müteferrika bölüğüne ilhak olunup, sonra Anadolu'ya timar kethudası olup bilâhare sancağa çıkmıştı.
" "	Midillü	İnebahu	2 N. 957	240.000	Ca'fer Bey oğlu, ber-vech-i istibdal tekrar Midillü sancakbeyi olmuştur.
Mustafa Bey	Alacahisar	Segedin	13 Za. 954	240.000	
Mustafa Bey	Bey	Aydın	26 B. 956	330.500	

" "	Aydın	Bitlis	1 N. 957	350.500	
Mustafa Bey	Çirmen	Menteşe	25 C. 958	310.308	
Mustafa Bey	-	Teke	25 N. 955	313.073	
Mustafa Bey	Yemen beylerbeyi	Bolu	22 C. 954	350.000	
Mustafa Bey	Teke	Adana	3 Ra. 957	315.185	Trabzon beyi iken vefât eden İskender Çelebi'nin pare emini çarşnır Mustafa Bey.
" "	Adana	Birecik	6 Za. 957	Bedeliyle	
Mustafa Bey	Beşehri	Birecik	26 C. 954	Bedeliyle	
Mustafa Bey	Aksaray	Pasinabad	26 N. 955	230.000	
Mustafa Bey	Anatoli kethudası	Ergani	11 Za. 958	200.000	
Mustafa Bey	-	Si'ird	-	250.000	Bozulup has olmuştur.
Mustafa Bey	Malatiyye	Adilcevaz	10 Za. 956	380.186	
Mustafa Bey	Tikrit	Vasit	-	-	Ser-piyadegân-ı yeniçeriyân-ı dergâh-ı ali iken, Bağdad'ın fethinden sonra 250.000 akçe ile Bağdad azebel ağası oldu, 4 Ra. 956'da ise Tikrit sancığı tevcih edildi, Vasit sancığı için ise berat verilmeyip ibka.
" "	Vasit	Tikrit	4 Ra. 956	250.000	
" "	Tikrit	Semavat	25 Ş. 956	250.000	
" "	Semavat	Süheyloğlu	15 Ca. 957	252.780	
" "	Süheyloğlu	Semavat	11 L. 957	-	
Mustafa Bey	Koca-ili	Liva der-Mısr	6 M. 948	200.000	Sekban Mustafa Bey
Mustafa Bey	Ağa-i çerakise	Aden	18 Z. []	300.000	
Mustafa Bey	-	Liva-i Mustafa Bey	11 C. 947	200.000	
Mustafa Çelebi	Ser-arabacıyan	Defterdar-ı tumarha-i Bağdad	9 Z. 953	80.000	Müterrikai-ı Dergâh-ı Âli

Mustafa Paşa	Niğbolu	Arz-ı Rum ve Bayburd ve Kemah	16 N. 956	1.000.000	Arz-ı Rum beylerbeyi
" "	Arz-ı Rum beylerbeyi	Gazze	15 Za. 957	550.000	
Mustafa Paşa	Zulkadriyye beyi	Trabzon	3 S. 956	550.000	
Mürüvvet Sinan Bey	Karaman zaimi	Kethuda-i timarhah-i Van	21 B. 957	60.000	
Nasır Bey	-	Nusaybin	13 L. 956	200.000	Bedir Bey'in kardeşi.
Ni'metullah Bey	Diyarbakır zaimi	Sahna ve Tayyibe	29 B. 958	200.000	Şeyhi Bey-oğlu
Osman Bey	Salt-Aclun	Ana	28 S. 954	Bedeliyle	
Osman Bey	-	Beledi'l-Unnab	-	-	
Osman Paşa	Malatya	Haleb livası	8 M. 956	900.000	Haleb beylerbeyi
" "	Haleb beylerbeyi	Kayseriyye	2 L. 957	700.000	
Ömer Bey	-	Kal'ai Derne	5 B. 954	200.000	
Öztemür Bey	-	Cazan	24 N. 946	200.000	
" "	-	Zebid	-	700.000	
Pir Ömer Bey	Arabgir	Karahisar-ı sahib	29 Ra. 955	200.000	
" "	Karahisar	Koca-ili	26 Ra. 957	200.000	
Piri Bey	Diyarbakır zaimi	Erciş	24 B. 955	250.000	
Piri Bey	Oltu	Erciş	22 Za. 958	250.000	
Piri Bey	Sincar	Zekiyye	4 Ra. 956	250.000	
" "	Zekiyye	Cessan	17 Za. 958	250.000	
Piri Paşa	Adana	Şam	8 M. 956	1.000.000	Şam beylerbeyi
Piyale Arab	-	Selemiyye	17 L. 957	200.000	

Piyale Bey	Hayreddin Paşa oğlu Hasan Paşa'nın kethudası	Medine	-	-	
Rüstem Ağa	Ser-bevvabin	Semendire	1 R. 956	430.000	
Safa Bey	-	Şark	-	-	
Said Mansur Bey	-	Liva, der-Mısır	12 S. 948	200.000	Ömer Bey oğlu
Salih Bey	-	Rodos	24 Z. 952	292.542	
Saruhan Bey	Hıms	Kule ve Kızıl Ribat ve Zengi- abad	16 M. 963	561.882	Divâne Bahaeddin Bey'in kardeşi.
Seydi Bey	Derteng	Erbil	19 C. 954	Bedeliyle	
" "	Erbil	Rumahiye	1 N. 955	230.000	
Seydi Mehmed Bey	-	Beritan	-	-	
Sinan Bey	Ankara sabık piyade beyi	Aydın, Saruhan, Menteşe, Karesi, Biga, Hudaven- digar, Koca-ili ve Sultan-öni müsellemeleri beyi	11 C. 951	270.789	
" "	Sabık piyade beyi	Aydın piyade beyi	5 Z. 955	50.000	
Sinan Bey	Menteşe piyade beyi	Ankara piyade beyi	9 L. 957	-	
Sinan Bey	Mircek (?)	Karahisar-ı Şarki	2 Za. 957	250.000	Karahisar-ı Şarki beyi Sinan Bey'in, reayanın yerlerini narh-ı ruziden ekşiğe aldığı Sivas beylerbeyi ve kadısı arz ettiğinden, azledilerek Canik beyi Mirza bey tayin olundu
Sinan Bey	Oltu	Pasinabad	7 Ş. 957	350.187	

Sinan Bey	Arz-ı Rum gönüllü ağası	Bardız ve Küb	25 Za. 953	200.000	
Sinan Bey	Zengi-abad	Kal'a-i Mamrevan	13 S. 957	Bedeliyle	Murad Bey'in kardeşi.
" "	Mamrevan	Hıms ve Handıms	10 Ş. 957	Otuз bin terakkiyle	Hıms'dan Bitlis'e ihrac olunan yüz nefer kul Hıms beyi Sinan Bey yanında olmak, azl ü nasb kendi elinde bulunmak üzere tevcih edildi.
Sinan Bey	Pasin	Tortum	3 C. 957	Bedeliyle	
Sinan Bey	Zekiyye	Cevazir	4 Ra. 956	275.800	
Sinan Bey	Aksaray	Cevazir	16 M. 963	-	25.000 akçe terakki ile. Şehrizol beyi Murad Bey'in kardeşi.
Sinan Bey	Müteferrika-i dergâh-ı âli	Liva der-Mısır	9 N. 949	150.000	
Sinan Paşa	Hersek	Gelibolu	15 R. 956	700.000	Miri miran-ı Cezayir ve Kapudan.
Sultan Ahmed Bey	-	Eyaleti-Hizan	-	-	
" "	-	Gence	-	-	
Sultan Ali Çelebi Bey	-	Huride	-	200.000	
Sultan Hüseyin Bey	-	Eyaleti-İmadiyye	-	-	
" "	İmadiyye	Acur ve Zahom	-	-	Seydi Ahmed Bey'in kardeşi oğlu, Mir İbrahim Bey'in Erciş kal'asında şehid olmasından sonra İmadiyye ile birlikte mutasarrıf.
" "	-	Urman	Evahir-i Ca. 944	-	
Sun'ullah Bey	Birecik	Çorum	13 Z. 954	356.150	Şehzade Mustafa'nın lalası
" "	Şehzade Mustafa'nın Lalası	Menteşe	8 N. 957	356.100	

" "	Menteşe	Kastamoni	25 C. 958	358.570
Süheyl (?) Bey	Arz-ı Rum defterdarı	Batum	18 N. 958	250.000
Süleyman Bey	Kethudâ	Usturgon	13 Za. 954	200.000
" "	Usturgon	İnebahtu	13 B. 957	200.000
" "	İnebahtu	Midillü	2 N. 957	200.000
Süleyman Bey	Prizrin	Biga	25 M. 954	Bedeliyle
Süleyman Bey	Aksaray	Tarsus	15 Za. 956	250.000
" "	Tarsus	Ma'arra	23 Ca. 957	Bedeliyle
Süleyman Bey	-	Atak	15 C. 954	230.000
Süleyman Bey	Şirevi aşiretinden	Bargiri	19 L. 955	220.000
Süleyman Bey	Beni Lam aşireti beyi	Bayat	2 C. 956	-
Süleyman Bey	Mısır gönüllü ağası	Liva der-Mısır	-	150.000
Süleyman Bey	-	Vesriyye	-	-
Süleyman Bey	Mısır tüfengci ağası	Liva tabii Zebid	16 C. 949	200.000
Sürhab Bey	-	Şehrizol	-	-
" "	-	Şehr-i Anber	-	-
Şah Ali Bey	-	Çermük	-	231.000
Şah Kulu Bey	-	Eyalet-i Zırıklı	-	-
Şah Mehmed Bey	Oltu	Harpurd	7 M. 957	270.000
" "	Harpurd	Musul	4 L. 957	270.000
" "	Musul	Erbil	20 Ra. 958	270.000
Şah Ruh Bey	-	Çengule	-	-
Şah Veli Bey	Sincar	Alaiye	7 Ş. 957	209.883
Şah Veli Bey	Atak	Sis	5 B. 956	200.893

Sabık Arz-ı Rum defterdarı Uryani-oğlu.
Vezir Mehmed Paşa'nın mektubu ile tevcih olundu.

Yeni Bey'in kardeşi olup, kardeşi oğlu Mamo Bey'in yerine tayin olundu, sonra kızılbaş canbine gitti.
Yeni Bey'in birâderi.

Gazi Kiran-oğlu

Gazi Kiran-oğlu

Gazi Kiran oğlu

Şahin Bey	Karesi	Beşehri	26 C. 954	Bedeliyle	
Şah Kulu Bey	Sis	Atak	27 M. 954	Bedeliyle	
Şehsüvar Bey	Nusaybin	Kabur	13 L. 956	231.000	
Şehsüvar Bey	Ana	Nusaybin	22 Ra. 956	231.000	
Şehzâde Bayezid		Konya	17 Z. 950	3.000.000	
" "	-	Kütahya	26 Ra. 957	3.000.000	
" "	-	Akşehir	-	-	193.192 terakki ile
Şehzade Mustafa	-	Amasiye	1 M. 949	3.070.000	
Şehzade Selim	-	Saruhan	17 Z. 954	3.000.000	
Şerif Ahmed Bey	-	Mekke-i Şerif	Ev. Ş. 946	-	Şerif Ebi Nüme'ın oğlu.
Şeyh Mehmed Bey	Niğde	Hudavendigar	2 M. 957	291.363	
Şeyhi Bey	Ruha	Rakka	28 N. 955	320.086	
" "	Rakka	Rakka	21 Z. 957	310.086	
Timurtaş Bey	-	Çapakçur	2 Za. 956	251.785	
Timürtaş Bey	Çapakçur	Kiğı	10 Ş. 957	Bedeliyle	
Turgudca Reis	-	Mehdiyye	7 Ca. 957	500.000	"Andan gayrı a'dâdan kendü feth itdüğı yerleriyle, ammâ emân zamanında deryâda levend gezmeğe emr yokdur, ta'yin olunan sancağının hıfz u hırasesinde olup ahdlerine muhalif iş olmaya deydü buyuruldu."
" "	Mağrib reislerinden	Karlı-ili	21 N. 958	300.000	Hayreddin Paşa zamanında Âsitâne-i Sa'âdet'e itâ'at etti.
Turhan Bey	İnebahu	Eğri ve Hatvan	29 N. 954	240.000	

Ulama Bey	Bosna	Pojega ve Ösek	3 S. 954	Bedeliyle	"Bilfiil sancakbeyi hassı dört yüz bindir, yüz bin akça dahi sabıka Ulama Bey Bosna beyi iken Sava'nın öte yakasında hasıları varmış, anımla bile beş yüz bin olur. Baki noksanı iki yüz yirmi bin yeni açılan yerlerden yazılıp, yeni açılmış yerler ve yeni açılacak yerlerden ola. Gradişka kal'ası nevahisiyle Pojega sancagına tabi ola deyü buyuruldu."
" "	Karaman beylerbeyi	Pojega ve Ösek	2 N. 957	600.000	
" "	Pojega	Çanad, Beçey (Beçse) ve Beçerek	9 L. 958	650.000	
" "	Çanad, Beçey ve Beçerek	İstolni Belgrad	24 L. 958	650.000	
Üveys Bey	-	Sultan-öni	10 Ra. 954	230.000	Şam beylerbeyisi iken vefat eden Lütfi Paşa-oğlu.
" "	Sultanöni	Eğriboz	19 Za. 955	280.000	Vidin beyi Ca'fer bey ile becayış
" "	Eğriboz	Hamid-ili	24 Ş. 957	280.000	
" "	Hamid-ili	Ankara	9 N. 958	280.000	
Veli Bey	Eğri ve Hatvan	İnebahtu	29 N. 954	220.000	
" "	İnebahtu	Usturgon	18 Za. 954	-	
" "	Usturgon	Kopan	3 Za. 958	Bedeliyle	
Veli Bey	Ayıntab	Üzeyr	1 Za. 955	250.000	
Veli Bey	Hamid-ili	Çemişgezek	26 B. 954	302.700	
" "	Çemişgezek	Musul	11 N. 957	302.700	Ulama Bey'in kardeşi.
" "	Musul	Harpurd	4 L. 957	302.700	
Veli Bey	Derinbol	Kule ve Kızıl Ribat ve Zengiabad	21 Ra. 958	230.000	
Veli Bey	Bağdad gönüllü ağası	Hille	25 Ş. 956	200.000	Zevaklardan Bağdad'a azablar ağası ve gönüllü ağası olan Doğanç Veli Bey.

Veli Bey	Bağdad zaimi	Süheyloğlu	Evahır-ı R. 954	150.000	
" "	Süheyloğlu	Semavat	15 Ca. 957	280.000	Kürd Veli demekle meşhurdur, Bağdad gönüllülerinden.
" "	Semavat	Süheyloğlu	11 L. 957	180.000	
" "	Semavat	Süheyloğlu	15 L. 957	-	Kürd Veli demekle meşhurdur, Bağdad gönüllülerinden.
" "	Süheyloğlu	Cessan ve Bedre	10 Za. 958	Bedeliyle	Sabık Rumahiyye mütezimi, Kürd Veli Bey dimekle maruf, Bağdad gönüllülerinden zeâmete çıkup ibtida Süheyloğlu sancağı ihсан olundu.
" "	Cessan ve Bedre	Cevazir	12 S. 961	-	
" "	Cevazir	Şehrızol	-	-	
Velican Bey	Klis	İstolni Belgrad	2 N. 957	451.000	
" "	İstolni Belgrad	İzvornik	9 L. 958	430.242	
Yahya Bey	Pojega	Sirem	23 M. 957	314.000	
" "	-	Şehzade Mustafa lalası	13 C. 957	329.900	
Yar Ali Bey		Hurmanov			
Yeni Bey	-	Şehrızol	-	-	Vefat edip yerine oğlu Mamo Bey tayin edildi.
Yeşilce Mehmed Bey	Kefe	Niğde	24 Z. 950	286.027	Daha sonra Şehzade Bayezid lalası oldu
Yunus Bey	Menteşe	İç-il	26 N. 955	270.808	
Yunus Bey	Ma'arra	Hums	14 Ca. 955	250.890	
Yunus Bey	Ayıntab	Ma'arra	13 Za. 956	235.000	
Yunus Bey	Cessan	Deyr [ü] Rahbe	6 L. 956	230.000	

Yunus Bey	Hille	Kule ve Kızıl Ribat ve Zengi-abad	23 R. 954	Bedeliyle	
Yusuf Bey	Zengabad	Ana	23 Ş. 956	220.000	Şeytan Murad Bey'in kardeşidir. "Bağdad gönüllüleri çavuşu olup kapuya girüp sonra sancığı çıkmıştır"
" "	Ana	Divriği ve Derende	25 C. 957	220.000	
Yusuf Bey	Biga	Atak	17 N. 956	220.000	
Yusuf Bey	-	Kule ve Kızıl Ribat ve Zengi-abad	28 L. 956	200.000	Başaçuk Budak Bey oğlu
Zahid Bey	Zevvakın-i Dergâh-ı âlî	Defterdar-ı timarha-i Bağdad	17 R. 958	80.000	
" "	Defterdar-ı timarha-i Bağdad	Kethuda-i defter-i Bağdad	-	-	

ع

23 الوای

درعه لده

اء

24 الوای

درعه لده

25 کتدانی
تارهای قراب و لایت مغرب

درعه لده

26 دفترداری
تارهای قراب و لایت مغرب

درعه لده

ما

18 الوای

درعه لده

با

19 الوای

درعه لده

بعا

20 الوای

درعه لده

با

21 الوای

درعه لده

بها

22 الوای

درعه لده

27 ایلیمیریان ولایت بودین و بیه

ا
لوا بیه
بودین

و
لوا بیه
سهنده

و
لوا بیه
ارزورنیق

و
لوا بیه
پوزه غر و اوسک

و
لوا بیه
سهاج و شغلوز

و
لوا بیه
استولنی بلغزاد

و
لوا بیه
سکدین

و
لوا بیه
سرم

و
لوا بیه
و عطان

و
لوا بیه
سمو نظورنه

و
لوا بیه
استرغوت

و
لوا بیه

و
لوا بیه

و
لوا بیه

28 بودین و بیه

در قتل امیر لارا اولار کیم قاسم باشا سرسای
سولون بلور و ۳۱ فرین آغصتا ۹۵۴۷
والد الی -

کایتین علی پات سرسای بودین بو ستم ذاء اولار
۹۵۸
هبط الی -

و

29 سهنده و بیه

در قتل امیر لارا اولار کیم قاسم باشا سرسای
سولون بلور و ۳۱ فرین آغصتا ۹۵۴۷
هبط الی -

و

30 ارفورنیق و بیه

در قتل امیر لارا اولار کیم قاسم باشا سرسای
سولون بلور و ۳۱ فرین آغصتا ۹۵۴۷
هبط الی -

میش له فاه کیم سرسای بودین تم ۳۱ فرین آغصتا ۹۵۷۷

کایتین دلیما سرسای بودین بلور و ۳۱ فرین آغصتا ۹۵۸۴
هبط الی -

یعا

لسا

34 ل س ک د ی ر ی و ای

در کلمه سکندریه در سوره البقره آیه ۱۷۵
در کلمه سکندر در سوره البقره آیه ۱۷۵
در کلمه سکندر در سوره البقره آیه ۱۷۵
در کلمه سکندر در سوره البقره آیه ۱۷۵

ها

35 ل س ر و ط ی

در کلمه سور در سوره البقره آیه ۱۷۵
در کلمه سور در سوره البقره آیه ۱۷۵
در کلمه سور در سوره البقره آیه ۱۷۵
در کلمه سور در سوره البقره آیه ۱۷۵

یعا

36 ل ا ک ی و ح ط و ا ن و ای

در کلمه اکبر در سوره البقره آیه ۱۷۵
در کلمه اکبر در سوره البقره آیه ۱۷۵
در کلمه اکبر در سوره البقره آیه ۱۷۵
در کلمه اکبر در سوره البقره آیه ۱۷۵

عا

37 ل ش و ن ظ و ر و و ا و ای

در کلمه شظور در سوره البقره آیه ۱۷۵
در کلمه شظور در سوره البقره آیه ۱۷۵
در کلمه شظور در سوره البقره آیه ۱۷۵
در کلمه شظور در سوره البقره آیه ۱۷۵

31 ل پ و ر ه ع ه و ا ن س ک و ای

در کلمه سکندر در سوره البقره آیه ۱۷۵
در کلمه سکندر در سوره البقره آیه ۱۷۵
در کلمه سکندر در سوره البقره آیه ۱۷۵
در کلمه سکندر در سوره البقره آیه ۱۷۵

ص

32 ل س ج ح ا ج و ش ق و ل و ش و ای

در کلمه سج در سوره البقره آیه ۱۷۵
در کلمه سج در سوره البقره آیه ۱۷۵
در کلمه سج در سوره البقره آیه ۱۷۵
در کلمه سج در سوره البقره آیه ۱۷۵

ل

33 ل س ت و ل و ی ل ی ز ا د و ای

در کلمه استولوا در سوره البقره آیه ۱۷۵
در کلمه استولوا در سوره البقره آیه ۱۷۵
در کلمه استولوا در سوره البقره آیه ۱۷۵
در کلمه استولوا در سوره البقره آیه ۱۷۵

55 ولایت اولاد

درعنه درعنه

65 تابع ولایت بودین

وای

درعنه درعنه

66 وای

درعنه درعنه

67 وای

درعنه درعنه

68 وای

درعنه درعنه

69 نغزانی
بیادهای ولایت بودین

درعنه درعنه
۹۰۲۴
من

38 استرغون وای

درعنه درعنه
سلیمان درعنه ای بابی تقی بن فرزند اسماعیل
درعنه درعنه ۹۰۲۴

۹۰۲۴
بالله
بیش درعنه درعنه درعنه درعنه درعنه درعنه

بیش درعنه درعنه درعنه درعنه درعنه درعنه
۹۰۲۴
بالله

لای

39 وای

درعنه درعنه

۴۲

40 وای

درعنه درعنه

41 ولایت
بغداد

درعنه درعنه

49 ولایت
رانر

درعنه درعنه

سا

74 قویات وای

دورقم
قویات وای
۹۰۱۷
مال الله

70 دفتداری
تیارها و ولایت بودیز

دورقم
۹۰۳۷
مال الله

71 تابع ولایت اردک وید

سا

75 چنارویچی وچیکرک وای

دورقم
چنارویچی وچیکرک
۹۰۱۷
مال الله

لوا
لوا
اردرک
قله دمشق

لوا
لوا
ویات
صادویچی وچیکرک

لوا
لوا
حابلر دودورک
لبوه

سا

76 چابلا و دودوش وای

دورقم
چابلا و دودوش
۹۰۱۷
مال الله

لوا
لوا
مالر ق و مالر

72 اردک وای

دورقم

سا

77 لیبوه وای

دورقم
لیبوه وای
۹۰۱۷
مال الله

سا

73 قلعه دمشق وای

دورقم

لوا

109 پیادگان ایلیس لوی

در عهد سلطنت شاه جهان اول در سال ۹۵۷ هجری
بین قبا و برمایه پیادگان افتاد و نیزه اول
در عهد سلطنت شاه جهان اول در سال ۹۵۷ هجری

وا

110 لوارک پیادگان منتشا

در عهد سلطنت شاه جهان اول در سال ۹۵۷ هجری
بین قبا و برمایه پیادگان افتاد و نیزه اول
در عهد سلطنت شاه جهان اول در سال ۹۵۷ هجری

لوا

111 لوارک پیادگان جمید

در عهد سلطنت شاه جهان اول در سال ۹۵۷ هجری
بین قبا و برمایه پیادگان افتاد و نیزه اول
در عهد سلطنت شاه جهان اول در سال ۹۵۷ هجری

لوا

112 لوارک پیادگان انقوه

در عهد سلطنت شاه جهان اول در سال ۹۵۷ هجری
بین قبا و برمایه پیادگان افتاد و نیزه اول
در عهد سلطنت شاه جهان اول در سال ۹۵۷ هجری

لوا انقوه لوارک بوی

لوا سلطان اوکی لوارک حداونکار

لوا قره سی لوارک بیغا

ا

106 لوارک پیادگان توتاهینه
در عهد سلطنت شاه جهان اول در سال ۹۵۷ هجری
بین قبا و برمایه پیادگان افتاد و نیزه اول
در عهد سلطنت شاه جهان اول در سال ۹۵۷ هجری

وا

107 لوارک پیادگان قره حصار
در عهد سلطنت شاه جهان اول در سال ۹۵۷ هجری
بین قبا و برمایه پیادگان افتاد و نیزه اول
در عهد سلطنت شاه جهان اول در سال ۹۵۷ هجری

لوا

108 پیادگان ساروجان لوی

در عهد سلطنت شاه جهان اول در سال ۹۵۷ هجری
بین قبا و برمایه پیادگان افتاد و نیزه اول
در عهد سلطنت شاه جهان اول در سال ۹۵۷ هجری

85 لورای پیا دکان بوی

دریغ بر سر ایوب بیله ماچ تله اولدی
۱۹۹۷

سا

86 لورای پیا دکان سلطان اولدی

دریغ

سا

87 لورای پیا دکان حد او ترنگار

دریغ بر سر ایوب بیله ماچ تله اولدی
۱۹۹۷

اع

88 لورای پیا دکان قره سی

دریغ بر سر ایوب بیله ماچ تله اولدی
۱۹۹۷

سا

89 لورای پیا دکان بیغا

دریغ بر سر ایوب بیله ماچ تله اولدی
۱۹۹۷

113 لورای پیا دکان سلطان اولدی

ا لورای پیا دکان سلطان اولدی
و لورای پیا دکان سلطان اولدی
و لورای پیا دکان سلطان اولدی

ا لورای پیا دکان سلطان اولدی
و لورای پیا دکان سلطان اولدی
و لورای پیا دکان سلطان اولدی

ا لورای پیا دکان سلطان اولدی
و لورای پیا دکان سلطان اولدی
و لورای پیا دکان سلطان اولدی

ا لورای پیا دکان سلطان اولدی
و لورای پیا دکان سلطان اولدی
و لورای پیا دکان سلطان اولدی

ا لورای پیا دکان سلطان اولدی
و لورای پیا دکان سلطان اولدی
و لورای پیا دکان سلطان اولدی

ا لورای پیا دکان سلطان اولدی
و لورای پیا دکان سلطان اولدی
و لورای پیا دکان سلطان اولدی

ایر

130 پدین وای

دردی که در میان ما بر سر آمد ۱۳۶۶ تا ۱۳۶۷
در کتابخانه

کتاب معجزات در میان ما ۱۳۶۶ تا ۱۳۶۷
در کتابخانه

کتاب زندگی در میان ما ۱۳۶۷ تا ۱۳۶۸
در کتابخانه

131 دردی وای

دردی

۹۳ معجزات در میان ما

ایر

126 کانتوری وای

دردی که در میان ما بر سر آمد ۱۳۶۶ تا ۱۳۶۷
در کتابخانه

لوع

127 انقره وای

دردی که در میان ما بر سر آمد ۱۳۶۶ تا ۱۳۶۷
در کتابخانه

کتاب زندگی در میان ما ۱۳۶۶ تا ۱۳۶۷
در کتابخانه

کتاب معجزات در میان ما ۱۳۶۶ تا ۱۳۶۷
در کتابخانه

ایر

128 علائیة وای

دردی که در میان ما بر سر آمد ۱۳۶۶ تا ۱۳۶۷
در کتابخانه

ایر

129 چوچ وای

دردی که در میان ما بر سر آمد ۱۳۶۶ تا ۱۳۶۷
در کتابخانه

در کتابخانه

94 کندانی وای

95 دفترداری وای

دردی

96 صاحب وای
کتاب زندگی در میان ما ۱۳۶۶ تا ۱۳۶۷
در کتابخانه

134 قونیه ————— وای

در عهد سلطنت سلطان محمد اول در سال ۹۰۰ هجری قمری
 قونیه شهرت یافته و سلطان محمد اول در آنجا درگذشت
 به سبب آنکه

کاتب

ن

135 تبصریه ————— وای

در عهد سلطنت سلطان محمد اول در سال ۹۰۶ هجری قمری
 تبصریه شهرت یافته و سلطان محمد اول در آنجا درگذشت
 به سبب آنکه

کاتب محمد پاشا بدینگونه در آنجا درگذشت
 به سبب آنکه

و

136 ایچ ایل ————— وای

در عهد سلطنت سلطان محمد اول در سال ۹۰۶ هجری قمری
 ایچ ایل شهرت یافته و سلطان محمد اول در آنجا درگذشت
 به سبب آنکه

س

137 طرسوس ————— وای

در عهد سلطنت سلطان محمد اول در سال ۹۰۶ هجری قمری
 طرسوس شهرت یافته و سلطان محمد اول در آنجا درگذشت
 به سبب آنکه

97 حاضره و نغفار شهرت یافته و سلطان محمد اول در آنجا درگذشت
 به سبب آنکه

مالکالدین طرسوس
 در عهد سلطنت سلطان محمد اول در سال ۹۰۶ هجری قمری
 طرسوس شهرت یافته و سلطان محمد اول در آنجا درگذشت
 به سبب آنکه

133 ایچ ایل ————— وای

قونیه ————— وای

ایچ ایل ————— وای

نیکه ————— وای

ایچ ایل ————— وای

ما

138 لـ نيكه واء

دورنگه بيا برسانه كنه الكوه نون اليا ۹۰۰
بيش وروتن بيا برسانه لوه ۱۰۰۰ رسا الادله ۹۰۰

كاش لوب بيا برسانه صاه ۱۰۰۰ رسا الادله ۹۰۰

كاش لوب بيا برسانه صاه ۱۰۰۰ رسا الادله ۹۰۰

كاش لوب بيا برسانه صاه ۱۰۰۰ رسا الادله ۹۰۰

الامار بيا برسانه صاه ۱۰۰۰ رسا الادله ۹۰۰

سا

139 لـ بشه واء

دورنگه بيا برسانه صاه ۱۰۰۰ رسا الادله ۹۰۰

پا

140 لـ اقتصاد واء

دورنگه بيا برسانه صاه ۱۰۰۰ رسا الادله ۹۰۰

ها

141 لـ اقش واء

دورنگه بيا برسانه صاه ۱۰۰۰ رسا الادله ۹۰۰

144 لـ كنه واء

دورنگه بيا برسانه صاه ۱۰۰۰ رسا الادله ۹۰۰

145 لـ دفتر دار واء

دورنگه بيا برسانه صاه ۱۰۰۰ رسا الادله ۹۰۰

146 لـ نابع ميرميران ولايت سام واء

147 لـ نابع ميرميران ولايت سام واء

لـ شام واء

لـ عز واء

لـ صغد واء

لـ صلت مجلون مع كرك واء

لـ اقطاع ولايت واء

U

179 لوزاق ورائ

در عهد عباس بن محمد در سال ۲۵۲ هجری القیامه ۹۵۵ هجری
مجالس العلماء -

لا

180 لوس ورائ

در عهد عباس بن محمد در سال ۲۵۲ هجری القیامه ۹۵۵ هجری
مجالس العلماء -

لسا

181 لعیناب ورائ

در عهد عباس بن محمد در سال ۲۵۲ هجری القیامه ۹۵۵ هجری
مجالس العلماء -

ما

182 لعزیز ورائ

در عهد عباس بن محمد در سال ۲۵۲ هجری القیامه ۹۵۵ هجری
مجالس العلماء -

186 کتذابی تیارهائ ولایت دوالقدریه

در عهد عباس بن محمد در سال ۲۵۲ هجری القیامه ۹۵۵ هجری
مجالس العلماء -

173 لوس ورائ

174 کتذابی تیارهائ ولایت مزبوره

در عهد عباس بن محمد در سال ۲۵۲ هجری القیامه ۹۵۵ هجری
مجالس العلماء -

175 دفتر داری تیارهائ ولایت مزبوره

در عهد عباس بن محمد در سال ۲۵۲ هجری القیامه ۹۵۵ هجری
مجالس العلماء -

177 تابع میران ولایت دوالقدریه

178 لعرش ورائ لوزاق ورائ

لعیناب ورائ

لعزیز ورائ

178 لعرش ورائ

در عهد عباس بن محمد در سال ۲۵۲ هجری القیامه ۹۵۵ هجری
مجالس العلماء -

ع ع

224 ل باكره او كاه چا كيرك و ا
درعه ۹۶۹
تھا الا سما لاله .

ل ع

225 ل باردين و حجب و ا
درعه ۹۵۳
مده العصب كح .
مده لاله .

ع ع

226 ل تايه ساروان و ا
درعه ۹۵۵
سما لاله .
مده لاله و ال باغ .

ع ع

227 ل ميروجان و ا
درعه
لك و كبريه .
مده لاله .

ع ع

228 ل دوش تيارو برينيه سبي و بيدي و خرم و ا
درعه ۹۶۶
مده لاله .
مده لاله .

ع ع

229 ل لورنور و ا
درعه ۹۵۱
مده لاله .
مده لاله .

ع ع

230 ل بلع ي عبدالله و ا
درعه ۹۵۶
مده لاله .
مده لاله .

ع ع

231 ل بلع ي لوانه باسرخان و انگفوز و ريجيك و ا
درعه ۹۵۶
مده لاله .
مده لاله .

ع ع

232 ل بلع ي محض و سناك و بريك و شاپلير و توباك و ا
درعه ۹۵۶
مده لاله .
مده لاله .

ع ع

233 ل درعه و ا

ا

238 ل واء امد

در عهد عباس بن علی در تاریخ ۹۵۶ هجری قمری
از ابن بابویه در تاریخ ۹۵۶ هجری قمری
در عهد عباس بن علی در تاریخ ۹۵۶ هجری قمری
در عهد عباس بن علی در تاریخ ۹۵۶ هجری قمری

ن

239 ل واء چربرد

در عهد عباس بن علی در تاریخ ۹۵۶ هجری قمری
از ابن بابویه در تاریخ ۹۵۶ هجری قمری
در عهد عباس بن علی در تاریخ ۹۵۶ هجری قمری
در عهد عباس بن علی در تاریخ ۹۵۶ هجری قمری

س

240 ل واء ارغنی

در عهد عباس بن علی در تاریخ ۹۵۶ هجری قمری
از ابن بابویه در تاریخ ۹۵۶ هجری قمری
در عهد عباس بن علی در تاریخ ۹۵۶ هجری قمری
در عهد عباس بن علی در تاریخ ۹۵۶ هجری قمری

س

241 ل واء روها

در عهد عباس بن علی در تاریخ ۹۵۶ هجری قمری
از ابن بابویه در تاریخ ۹۵۶ هجری قمری
در عهد عباس بن علی در تاریخ ۹۵۶ هجری قمری
در عهد عباس بن علی در تاریخ ۹۵۶ هجری قمری

235 کتدالی تیارها و ولایت ارض روم

در عهد عباس بن علی در تاریخ ۹۵۶ هجری قمری

236 د فتردار و ولایت ارض روم

در عهد عباس بن علی در تاریخ ۹۵۶ هجری قمری

237 ال سیرمیران ولایت دیار بیک

ل واء امد
ل واء چربرد
ل واء ارغنی

ل واء روها
ل واء قاپور
ل واء دیرینه

ل واء سعولک
ل واء الحاق
ل واء لعین

ل واء ترجیل
ل واء چرموک
ل واء استون

ل واء صحنه و طینه
ل واء رفه
ل واء سحار

ل واء سفرد
ل واء حسن کشف
ل واء کشف

ل ا ع

249 ل اسود وائ
دو عه برسانه نيسر ۱۰۰۰ لاره اولور ۹۰۶۰
موزمه

ع ا ع

250 ل صحنه وطييه وائ
دو عه برسانه نيسر ۱۰۰۰ لاره اولور ۹۰۶۰
موزمه
۹۰۶۰
۹۰۶۰
۹۰۶۰

ل و ع

251 ل رف وائ
دو عه برسانه نيسر ۱۰۰۰ لاره اولور ۹۰۶۰
موزمه
۹۰۶۰
۹۰۶۰
۹۰۶۰

ع ا ع

252 ل ليجار وائ
دو عه برسانه نيسر ۱۰۰۰ لاره اولور ۹۰۶۰
موزمه
۹۰۶۰
۹۰۶۰
۹۰۶۰

ر ع

253 ل سرد وائ
دو عه برسانه نيسر ۱۰۰۰ لاره اولور ۹۰۶۰
موزمه
۹۰۶۰
۹۰۶۰
۹۰۶۰

ا و ع

254 ل حسن كيف وائ
دو عه برسانه نيسر ۱۰۰۰ لاره اولور ۹۰۶۰
موزمه
۹۰۶۰
۹۰۶۰
۹۰۶۰

255 ل وائ
دو عه برسانه نيسر ۱۰۰۰ لاره اولور ۹۰۶۰
موزمه

261 ل الويران تابع ولايت وان وائ
دو عه برسانه نيسر ۱۰۰۰ لاره اولور ۹۰۶۰
موزمه

ل ا وائ
ل وائ
ل ا وائ
ل ا وائ

ل وائ
ل وائ
ل ا وائ
ل ا وائ

ل وائ
ل وائ
ل ا وائ
ل ا وائ

ل وائ
ل وائ
ل ا وائ
ل ا وائ

275 دفتر دار عیال
تیمارهای ولایت وان

در عهد شاه محمد لودیه فاتح پاشا در کتاب معنی
را از تاریخ نویسی بهین الودیه ک ۹۰۶
ل.ع.

277 ولایتان دیار بکر
نوردستان

ایالین ا
ایالین ب
عمارتیه

ایالین ج
ایالین د
عزیزه

ایالین ه
ایالین و
صاحبور

ایالین ز
ایالین ح
در بقی

ایالین ط
ایالین ث
قلب

لوا ک
لوا ل
قلع غوره

لوا م
لوا ن
لوا کس

لوا س
لوا ط
قلع همکان و قلع
ارحیف و بولوس
دشمنار

269 لوا

در عهد

270 لوا

در عهد

271 لوا

در عهد

272 لوا

در عهد

273 لوا

در عهد

274 اکتذانی
تیمارهای ولایت وان

در عهد شاه محمد لودیه فاتح پاشا در کتاب معنی
را از تاریخ نویسی بهین الودیه ک ۹۰۶
ل.ع.

س
285 ایالت - صاحبزاده

در عهد شاه جهانگیر
مورد کتابت در سال ۹۵۶
در ایالت کابل
کاتب استاد کاتب کاتب کاتب
۹۵۷

۹
مستوفی
و در عهد شاه جهانگیر
کاتب کاتب کاتب کاتب
۹۵۸
۹۵۹

با
286 ایالت - ایلر

در عهد شاه جهانگیر

۶
287 ایالت - دریتی

در عهد شاه جهانگیر

288 ایالت - کتبه

در عهد شاه جهانگیر

ا
278 ایالت - پالو

در عهد شاه جهانگیر

ل
281 ایالت - عمادیه

در عهد شاه جهانگیر

ا
282 ایالت - حیران

در عهد شاه جهانگیر

س
283 ایالت - جزیره

در عهد شاه جهانگیر

ص
284 ایالت - صاحبون

در عهد شاه جهانگیر

294 برطان وائ
 در عهه کتبه
 ر ع

295 تلغ و اذکان و قلع و ارغف و بوتوس
 در عهه کتبه
 ر ع

299 تابع میرمیران ولایت بغداد و بیه

ا ب و
 بغداد و اموال و در تیک کله و میند
 لحن

ا ب و
 راهون و اموال و باده و جواز بزر

ا ب و
 اربیل و اموال و اوله و اباراد و اربلی اباراد

ا ب و
 حله و اموال و سموات و عجز و زانوم

ا ب و
 وپردوی و اموال و حوق و کتبه

ا ب و
 روماهبه و اموال و زکمه و بیات

ا ب و
 امان و اموال و بواز و روزین و روی و استو

289 تلب وائ
 در عهه کتبه
 ع

290 بهرای وائ
 در عهه کتبه
 ا ب و

291 تلغ و عرور وائ
 در عهه کتبه
 ا ب و

292 شروی وائ
 در عهه کتبه
 ا ب و

293 کس وائ
 در عهه کتبه
 ا ب و

۳۵

روماهیه
315
در عهد
سنه ۹۵۵
مصر

۳۶

بجوز و راهور
311
در عهد
سنه ۹۴۴
مصر

۳۷

زئیه
316
در عهد
سنه ۹۵۶
مصر

۳۸

فردوی
312
در عهد
سنه ۹۶۲
مصر

۳۹

یگیت
317
در عهد
سنه ۹۶۶
مصر

۴۰

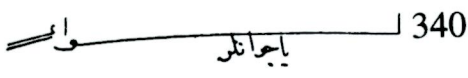
خرنوب
313
در عهد
سنه ۹۶۲
مصر

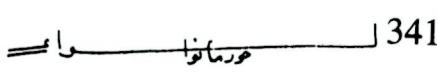
۴۱

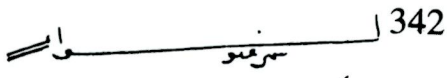
ایان
318
در عهد
سنه ۹۶۶
مصر

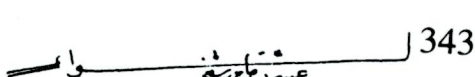
۴۲

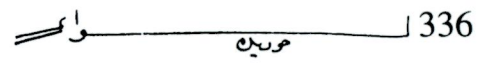
یگیت
314
در عهد
سنه ۹۶۶
مصر

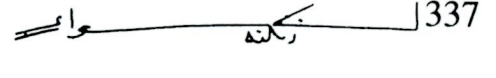
340 340
 یا جوانان
 درجه اول
 درجه دوم
 درجه سوم
 درجه چهارم
 درجه پنجم
 درجه ششم
 درجه هفتم
 درجه هشتم
 درجه نهم
 درجه دهم

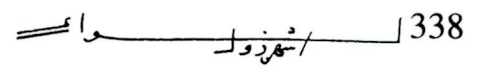
341 341
 حورمانان
 درجه اول
 درجه دوم
 درجه سوم
 درجه چهارم
 درجه پنجم
 درجه ششم
 درجه هفتم
 درجه هشتم
 درجه نهم
 درجه دهم

342 342
 سرمقو
 درجه اول
 درجه دوم
 درجه سوم
 درجه چهارم
 درجه پنجم
 درجه ششم
 درجه هفتم
 درجه هشتم
 درجه نهم
 درجه دهم

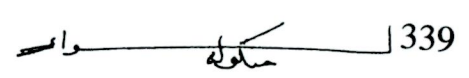
343 343
 عسبنه ایلیغ
 درجه اول
 درجه دوم
 درجه سوم
 درجه چهارم
 درجه پنجم
 درجه ششم
 درجه هفتم
 درجه هشتم
 درجه نهم
 درجه دهم

336 336
 حورین
 درجه اول
 درجه دوم
 درجه سوم
 درجه چهارم
 درجه پنجم
 درجه ششم
 درجه هفتم
 درجه هشتم
 درجه نهم
 درجه دهم

337 337
 زنگنه
 درجه اول
 درجه دوم
 درجه سوم
 درجه چهارم
 درجه پنجم
 درجه ششم
 درجه هفتم
 درجه هشتم
 درجه نهم
 درجه دهم

338 338
 شهرزاد
 درجه اول
 درجه دوم
 درجه سوم
 درجه چهارم
 درجه پنجم
 درجه ششم
 درجه هفتم
 درجه هشتم
 درجه نهم
 درجه دهم

درجه اول
 درجه دوم
 درجه سوم
 درجه چهارم
 درجه پنجم
 درجه ششم
 درجه هفتم
 درجه هشتم
 درجه نهم
 درجه دهم
 سوال ۹۶۱
 سنی الی
 درجه اول
 درجه دوم
 درجه سوم
 درجه چهارم
 درجه پنجم
 درجه ششم
 درجه هفتم
 درجه هشتم
 درجه نهم
 درجه دهم

339 339
 مکوله
 درجه اول
 درجه دوم
 درجه سوم
 درجه چهارم
 درجه پنجم
 درجه ششم
 درجه هفتم
 درجه هشتم
 درجه نهم
 درجه دهم

381 | ا | تلح مودیران جزایر مدیه

ا | تلح ممدیه | ا | مدیه

ا | تلح ممدیه | ا | مدیه

ا | تلح ممدیه | ا | مدیه

ا | تلح ممدیه

382 | ا | تلح ممدیه

ا | تلح ممدیه

383 | ا | تلح ممدیه

ا | تلح ممدیه

384 | ا | تلح ممدیه

ا | تلح ممدیه

373 | ا | تلح ممدیه

ا | تلح ممدیه

374 | ا | تلح ممدیه

ا | تلح ممدیه

375 | ا | تلح ممدیه

ا | تلح ممدیه

376 | ا | تلح ممدیه

ا | تلح ممدیه

403 |
روای

404 |
روای

405 |
روای

406 |
روای

407 |
روای

408 |
روای

409 |
روای

EREĞLİ KÖMÜR MADENİ NİZAMNÂMESİ

FAHRETTİN TIZLAK*

Osmanlı Devleti'nde madencilik, yüzyıllar boyunca ekonomik açıdan hazineye katkı sağlayan ve toplumun gündelik eşyalarının yapımında kullanılan madenler ile askerî açıdan önem taşıyan madenlerin üretimi ve kullanımına yönelik faaliyetler olarak anlaşılmış ve yürütülmüştür. Dolayısıyla yer altında bulunan zenginliklerden enerji sağlamaya yönelik bir düşünceye uzun zaman için sahip olunmamıştır. Çünkü, XIX. yüzyılın son çeyreğine kadar Osmanlı ülkesindeki madenlerin çeşit itibarıyla sınırlı olduğu görünmektedir ve bu çerçevede, XVIII. yüzyılın sonlarından itibaren Avrupada sanayide enerji kaynağı olarak kullanılmaya başlanan maden kömürünün, Osmanlı ülkesinde aynı dönemlerde üretilmediğini ve dolayısıyla da kullanılmadığını görüyoruz. Ancak, hemen belirtelim ki, Osmanlı Devleti, aynı dönemlerde maden kömürünü, yenileşme faaliyetleri çerçevesinde Avrupadan getirtmiş olduğu veya isdihdam etmiş olduğu uzmanlar sayesinde tanımıştır. Çünkü 1731 yılında Bosna'da Humbaracı Ahmet Paşa¹ ve 1774 yılında da İstanbul Yedikumlar civarında Barön de Tot² tarafından iki defa maden kömürünün bulunmuş olduğu bilinen bir husustur. Fakat, toplumun o ana kadar böyle bir madeni günlük yaşantısında kullanmaması ve yüksek enerji sağlayan bir maddeyi kullanabilecek düzeyde sanayiye sahip olmaması veya Osmanlı Devleti'nde sanayii geliştirici ve makina kuvvetine dayandırıcı türden faaliyetlerin olmaması gibi akla ilke gelen sebeplerden dolayı olmalı ki, bulunan kömür madeni ocaklarından istifade yoluna gidilmemiştir.

Ancak, 1829'lara gelindiğinde Osmanlı toplumunda bu alanda önemli gelişmelerin ve zihniyet değişikliğinin meydana gelmiş olduğu dikkati çekmektedir. Çünkü, biraz efsane ile karışık da olsa II. Mahmut'un direktifleri doğrultusunda uzun Mehmet tarafından bu defa Anadolu yakasında Zonguldak taraflarında maden kömürü bulunmuştur³. Fakat, yine de burada bulunan kömür kısa zamanda ağaç kömürünün yerine ikame edilemez. Çünkü aradan yirmi yıl geçtikten sonra ancak 1848 yılında Sultan Abdülmecid'in bir iradesi ile Zonguldak havzasında bulunan kömür madeni emlak-i şâhâne arasına alınır ve Hazine-i Hassa tarafından idare edilmeye başlanır⁴ ve madenden elde edilen gelirler, Mekke'de

* S.D.Ü. Burdur Eğitim Fakültesi - BURDUR

¹ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, c. VI, Ankara, 1976, s. 244.

² E.Z. Karal, *a.g.e.*, s. 245.

³ Ahmet Naim, *Zonguldak Havzası*, İstanbul, 1934, s. 15.

⁴ A. Naim, *a.g.e.*, s. 18; Donald Quataert, *Osmanlı Devletinde Avrupa İktisadi Yayılımı ve Direniş (1881-1908)*, çev: Sabri Tekay, Ankara, 1987, s. 47.

bulunan birtakım tesislerin bakımı gibi hayır işlerine tahsis edilir⁵. Sözkonusu tarihten itibaren Ereğli bölgesindeki bu kömür madeni, adigeçen hazine tarafından çeşitli kumpanyalara verilerek işletilir⁶. Fakat onyediyıl boyunca devam eden bu süre zarfında kömür madeni, hakkıyla idare edilemez ve kendisinden beklenen düzeyde verime bir türlü ulaşamaz. Bundan dolayı tersane için gerekli olan kömürün yine ülke dışından Londra ve diğer yerlerden getirilmesine devam edilir. Çünkü az önce belirtmiş olduğumuz idare vasıtasıyla tersane ve diğer yerlerde ihtiyaç duyulan kömürün Ereğli'den sağlanacağı umulmuştur. Beklenen hedefin gerçekleşmemesi dolayısıyla ülke dışından kömür getirilmesine devam edilmesi, devlet için ekonomik açıdan büyük bir bunalımın yaşandığı bir dönemde kömür için dışarıya önemli miktarlarda para akıtılmasına devam anlamına geliyordu. Halbuki Osmanlı, o dönemde dış ülkelere olan borçlarını kapatabilmenin yollarını arıyordu. Hal böyle iken, bu derecede önemli ve geniş bir üretim havzasına sahip olan madenin, yer altında kalarak tam olarak işletilmemesi büyük bir kayıptı, üstelik donanma için de kömür ihtiyacının ülke içinden temini gerekli idi⁷. Çünkü bu süre içerisinde yıllık üretim 50000 tonu geçmemekte idi⁸.

Muhtemelen büyük ölçüde yukarıdaki sebeplerden dolayı tersane için gerekli kömürün doğrudan ülke içerisinden sağlanması amacıyla da yönelik olarak Ereğli kömür madeninin idaresi 1865 yılında Bahriye Nezareti'ne devredilir⁹. Bu devir işlemi ile birlikte bahriye ümerasından Dilaver Paşa, liva kaymakamı ve ma'den-i hümayun nazırı sıfatları ile Ereğli'ye gönderilir. O, görev yerine gelir gelmez şiddetle ihtiyaç duyulan bir nizamname vücuda getirme işlemine girer ve bu yolda yürütülen faaliyetlere nezaret eder¹⁰. Çünkü, Osmanlı madencilik rejiminde yüzyıllardan beri mevzuat açısından pek yenilik yapılmamıştır ve üstelik kömür madenciliği de Osmanlı ülkesinde çok yeni bir olaydır. Bundan dolayı mevzuatın yetersizliğinin üretimin azlığında etkili olduğunu düşünen Osmanlı merkezî yönetimi bu işe el atmıştır. Çünkü metin içerisinde de belirtildiği üzere, Ereğli madeni işletmeye alındığı andan itibaren buradaki faaliyetleri düzenleyici türden hiçbir nizam mevcut değildi ve gerek üretim, gerek nakliyat ve gerekse bütün diğer hususlar işin gidişine göre yürütülmekte idi. Bundan dolayı, az önce de değinildiği üzere Ereğli'de Dilaver Paşa, yanında Tersane-i Amireden özel memuriyetle gönderilen Said Bey'in de dahil olduğu bir komisyon ile işe başlar.

Dilaver Paşa'nın nezaretinde, kısa bir süre zarfında, madenlerdeki çalışma şartlarının düzenlenmesi amacıyla yönelik olarak "...ilerici bir maden mevzuatı modeline uygun...hükümler..." ihtiva eden bir nizamname vücuda getirilir¹¹. Metin içerisinde de görüleceği üzere 4 Muharrem 1284 (8 Mayıs 1867) tarihinde kaleme alınan ve kaynaklarda Dilaver Paşa'nın ismi ile birlikte zikredilen bu nizamnamenin uygulanmasına hemen geçilmiştir¹². Nizamname, yürürlüğe konduğu tarihten sonra üretimi önceki dönemlerin yıllık üretiminin nerede ise üç katı olan 142000 tona ulaştırmakla¹³ kendisinden bekleneni vermiş görünüyor.

⁵ D. Quataert, *a.g.e.*, s. 47.

⁶ E.Z. Karal, *a.g.e.*, s. 248.

⁷ *Başbakanlık Arşivi Dosya Usulü İradeler Tasnifi*, dosya 21, gömlek, 2-2.

⁸ E.Z. Karal, *a.g.e.*, s. 248.

⁹ A. Naim, *a.g.e.*, s. 18.

¹⁰ A. Naim, *a.g.e.*, s. 29-30.

¹¹ D. Quataert, *a.g.e.*, s. 56.

¹² A. Naim, *a.g.e.*, s. 30.

¹³ D. Quataert, *a.g.e.*, s. 47.

Şimdilik, Türkiye toprakları üzerinde yürütülmekte olan kömür madenciliğinin ilk kanunnamesi olma özelliğine sahip olan Ereğli Kömür Madeni Nizamnâmesi, kömür madeni işletmeciliği açısından önemli hükümleri ihtiva etmektedir. Çünkü zikredilen nizamnâmeden, genel olarak XIX. yüzyılın ikinci yarısındaki Osmanlı madenciliğinin işleyiş tarzı ve madenlerdeki çalışma şartları, özel olarak da, Osmanlı Devleti için daha yeni olan kömür madenciliğinin çeşitli boyutları hakkında bilgi edinmemiz mümkün olabilmektedir¹⁴.

Madende istihdam olunan madenciler ile amelenin hukukunu muhafaza ve bu türden kişilerin her türlü işlerini ve hareketlerini belirli kurallara bağlayarak maden üretim faaliyetlerine sekte getirilmemesini amaçlayan bu nizamnâme, kural dışı hareketlerde bulunanlara verilecek cezaların da yer aldığı yüz maddeden oluşmaktadır. Ki bu maddeler, ilgili komisyon tarafından "... ma'den-i merkûme idaresinin ruhu..." olarak nitelendirilmiştir¹⁵.

Nizamnâmenin metni, halen Başbakanlık Arşivi'nde Dosya Usulü İradeler Tasnifi'nde 21 numaralı dosyada 2-1 nolu gömlekte bulunmaktadır.

MA'DEN-İ HÜMÂYÛN NİZAM DEFTERİ

SENE 1283

FİHRİST-İ NİZAMNÂME-İ MA'DEN-İ HÜMÂYÛN-I EREĞLİ

FASIL 1

Madde 1 - Nümûne Taharrisi

- 2 - Ocak Küşâdı
- 3 - Nümûne Bulmuş Olan Kimesneyi Kudreti Olmadığı
- 4 - Ruhsat-ı Nümûne Taharrî ve Ocak Küşâdı
- 5 - Bilâ- Ruhsat Bulunan Nümûne ve Küşâd Olunan Ocak

FASIL 2

- 6 - Ocağın Tarlaya Mazarratı
- 7 - Ocak Tarikinin Tarlaya Mürûru
- 8 - Demir yollarının Tarladan Mürûru
- 9 - Demir Yolu Hizmetleri Tarlaları

FASIL 3

- 10 - Kömür Mevkî'lerinde İnşâ Olunacak Ebniye-i Sâ'ir Arsaları
- 11 - Ocaklarda Amele Koğuşları
- 12 - İnşâ Olunacak Ebniye Kerestenin Celbi

¹⁴ Bu nizamnâmeye atıfda bulunulan bir çalışma için bkz. Bülent Varlık, "Osmanlı Devleti'nde Madenlerde Çalışma Koşulları", *Tanzimatdan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, c. 4, İstanbul, 1985, s. 917-922.

¹⁵ Bu konuda nizamnâme metninin son paragrafına bakınız.

FASIL 4

- 13 - Ereğli Sancağı Ormanlarından Kereste Kat'ı
- 14 - Sütûn Tertûbi
- 15 - Sütûnün Kazâlara Tertûbi
- 16 - Sütûn Keşîdesinde Muhtarân Vazîfesi
- 17 - Sütûnün Kat' Fiyâtı
- 18 - Sütûn-keşâna Ma'denciyân Tarafından Rencîde ve Ezâ
- 19 - Ma'denci Ocağına Bir Senelik Müretteb Sütûndan Beher Ay Beyninde Ne Mikdâr Geldiğinin Cânib-i İdâreye Beyânı
- 20 - Sütûn Yerine Tuğladan Kemer İnşâsı

FASIL 5

- 21 - Tertûbiyân-ı Sunûf-ı Amelegân
- 22 - Kazmaciyân Beyânı
- 23 - Kazmaciyân Vazîfeleri
- 24 - 'Amelenin Mahallinden Tertûb ve İrsâli
- 25 - 'Amelenin Posta-i Sânisî İrsâli
- 26 - 'Amelenin Vaktiyle Gelmedikleri
- 27 - Kazmaciyânın Bir Günde Müddet-i Çalışmaları
- 28 - Kazmaciyânın Vakt-i İşlemeleri
- 29 - 'Amelenin Vakt-i İşlemeleri
- 30 - 'Ameleden Hasta Zuhûru
- 31 - 'Ameleden Yekdiğerini Temrîk ve İğvâsı
- 32 - Kirâcı Hayvanâun Mahallinden Tertûb ve İrsâli
- 33 - Kirâcı Hayvanâun Posta-i Sânisî İrsâli
- 34 - Kirâciyândan Mahall-i Âhere Firârı
- 35 - Kirâciyânın Çekecekleri Kömürün Telefden Vikâyesi

FASIL 6

- 36 - Yazıcı-i Kantarcının Vezn ve Temdîd İdecekleri Kömürün Cesâmeti
- 37 - Yazıcı ve Kantarcının Vukû'-ı Hilesi
- 38 - Ednâ Kömür Alınması
- 39 - Kömürün Vezn-i Hakîkatine Sâhte-i Fazlası
- 40 - Mübâya'a Olunacak Kömürün Şâyân-ı Kabûl Cesâmeti
- 41 - Kirâciyânın Kömürü Tozlu ve Topraklı Getürdüğü

42 - Kömürün Sefinelere Tahmîlinde Kapudanlar Vazîfeleri

FASIL 7

- 43 - Ma'den Damarı Münâza'ası
- 44 - Ma'denciyânın Cânib-i İdâreden Zıyan İddi'ası
- 45 - Kömürün Cânib-i Mîrîden Başka Mahalle Bey Olunamayacağıyla Zam ve Tenzîl-i Fiyâtu
- 46 - Ocağın Ayakları Ahzı
- 47 - Ocağın Taharrîsi
- 48 - Ocağın Tarlada İ'mâli
- 49 - Bî - İktidâr Bulunan Ma'denci
- 50 - Şerik Ahzı
- 51 - Cânib-i İdâreden Bî- Gayr-i Hakk Terk-i İ'mâli
- 52 - Ocağın Vereseyle İntikâli
- 53 - Teba'a-i Ecnebiye Vazîfesi
- 54 - Nizâmnâmeyle Muğayir Harekâtta Bulunan
- 55 - Ocağın Sütûnları Bağlanması
- 56 - Ta'tîl-i Eyyâm
- 57 - Şâyân-ı Kabûl Kömürün Ednâ Damara Tesâdüfü
- 58 - Bey ve Şirâ
- 59 - Bâyi'in Canib-i Mîriye Borcu Olduğu Halde Mübâyi'i Tarafından Te'diyesi
- 60 - Müceddeden Ocak Küşâdı veya Âherden Mübâya'a veya Birisiyle Şirket İtmesi
- 61 - Mechulü'l- Ahvâl ve Serseri Makulesini Kabûl ve İhtifâ
- 62 - Cânib-i İdâreye Celbi Lâzım Gelen
- 63 - Müceddeden Gelecek Ma'denci ve Kazmacı
- 64 - Cürüm Zuhûrunda Celbi
- 65 - Eslihâ Hâmil Olan
- 66 - Ocağı Ta'tîl Hükümüne Getiren
- 67 - Fazla Amelesini Kendülüğüyle İ'ade veya İşsiz Bırakan
- 68 - 'Ameleye Zehâir ve Eşyâ-yı Sâ'ire Aliverilmesi
- 69 - Ocakların İskeleye Olan Tarîkinin Tesviyesi
- 70 - Tarîkin Fenâlığında Kirâciyân Hayvanâtının Telefi

- 71 - Müceddeden Küşâd Olunan Ocağın Keşf-i Kömürü
72 - Ma'denciyânın Talebine Salâhiyeti
73 - Ocaklar Başında Kömürlerin Keşfi
74 - Ma'denciyâna İ'âne ve Peşinât İ'tâsı
75 - İ'tâ Olunan Peşinâtın Kimlere Verileceği
76 - İbtidâ-i 'Amele Matlûbunun İ'tâsı
77 - Açık Borcu Zuhûr İden Ma'denci
78 - 'Amele Nâmiyla Diğer Borcundan Sahte Sened Viren
79 - Kömürün Ocakdan İhrâcıyle Harmana Vaz'ı
81 - 'Amele-i Cüz'iyeye Kifâyet İtmediği Hâlde Küllî 'Amele Zabtu
82 - 'Ameleyi Umûr-ı Zâtüyesinde İstihdâmı
83 - Yekdiğerinin 'Amelesini Tahrik İden
84 - Yekdiğerine Muvakkaten 'Amele İ'tâsı
85 - 'Amele Ücretleri İçün Virilecek Senedin Sûret-i İ'tâsı
86 - İdâre Me'mûrları Emrine Muhalefet
87 - Bi'l- Cümle Me'mûrların Vezâyifi
88 - Mevâki Me'mûrları Vazîfeleri
89 - Kömürkeş Tarîkine Mevâki' Me'mûrlarının Nezâreti
90 - Mevâki' Me'mûrlarının Keşf-i Kömürden Noksan Zuhûru
91 - Mevâki ' Me'mûrlarının Gördükleri Vukû'âtı İdareye Beyânı
92 - Bi'l-Cümle Me'mûrîn ve Ketebenin Vazifeleri
93 - Esvâk ve Ebniye Aralarının Tathîri
94 - Mevâki' Me'mûrları Ma'rifetiyle Olan Masârifâtın Telefden Vikâyesi
95 - Anbar Me'mûrlarının Vazîfeleri
96 - Me'mûrînün Ocak İ'mâli Memnû'iyeti
97 - Me'mûrînün Yekdiğeriyle Hüsn-i İmtizâc ve Mu'âşeretleri
98 - Me'mûrîn ve Zabtiyelerin Kimesneden Meccânen Nesne Alamıyacağı
99 - Me'mûrîn Ma'iyetlerinde Zabtiye İstihdâm İdemiyeceği
100 - Hâtıme

EREĞLİ KÖMÜR MA'DEN-İ HÜMÂYÛNU İDÂRESİNİN NİZAMNAMESİDİR

FASIL 1 :

Nümüne Taharrî ve Ruhsat Tezkeresi Nizâmı

Madde 1 - Bir kimesne müceddeden nümüne taharrî idecek olduğu hâlde ewel- emirde cânib-i idâreden taharrî-i ruhsat tezkeresi ahz itmiş olacaktır.

2 - Nümüne bulmuş olan kimesne erbâb-ı kudret ve i'mâlâtdan olduğu ve nümüne-i mezkûr şâyân-ı kabûl bulunduğu halde i'mâlî için cânib-i idâreden ruhsat tezkeresi ahz idecektir.

3 - Nümüne bulmuş olan kimesne bî-kudret veyâhûd i'mâlâtdan nâ- ehil bulunduğu hâlde nümüneyi cânib-i mirî için bulmuş olduğundan sebkât iden emeğine mukâbil bahşîş nâmiyla kendisine mikdâr-ı münâsib ücret i'tâ olunacaktır. Nümüne-i mezkûreye bir vechile müdâhale idemeyecektir.

4 - Cânib-i idâreden ibtidâ ruhsat tezkeresi istihsâl itmedikçe hiçbir kimesnenin nümüne taharrî itmeğe ve ne de kendiliğinden bulmuş olduğu nümüneyi hafr ve küşâd itmeğe aslâ salâhiyeti olamayacaktır.

5 - Ve şâyed dördüncü maddede beyân olduğu üzere istihsâl-i tezkere itmeksizin hod be hod nümüne taharrî veyâhûd hafr ve küşâd iden kimesne mugâyir-i nizâm hareket itmiş olduğundan bu makûle bulunmuş olan nümüne veyâhûd hafr ve küşâd olunan ocak mücâzetten cânib-i mirîye zabt olunarak merkûmlara bir vechile ücret ve masraf davâsına hakkı olamayacaktır.

FASIL 2 :

Ocaklardan Harmanlara veya İskelelere Olan Terfîk Nizâmı

6 - Küşâd olunacak ocak birinin tarla veyâ bağçesinde veyâ madde-i sâ'iresinde bulunup da küşâdından dolayı 'arız olacak mazarrat bütün tarlaya âit olduğundan ocağ-ı mezkûru i'mâl idecek kimesne mezkûr tarlayı isticâr itmeğe mecbûr olup bu husûs için idare tarafından ta'yîn olunacak me'mûrlar tarla-yı mezbûrun senevî takdîr olunacak isticâr merkûm ma'denci tarafından tarla sâhibine ocağ-ı mezkûr bütün bütün terk oluncaya değin her sene verilecektir.

7 - Bir ocak veyâhûd müteaddit ocakların kömürleri iskeleye naklinde tarîk-i mekşûf bulunamayub da bir veyâ birkaç kimesnenin gerek mevrû ve gerek gayr-i mevrû' tarla veyâ tarlalarından mürûr itmek lazım gelür ise mezkûr tarla veyâ tarlalarından mürûr itmek lazım gelür ise mezkûr tarla veyâ tarlalardan kâbil-i tarîk arzında mahall-i mezkûr ocak veyâ ocaklara mahsûs olmak üzere hitâm-ı i'mâllerine değin tarîk i'tibâr olunarak ol mikdar tarla mahalli için sâhib veya ashâb-ı kömür kömürü iskele başına teslim ideceği cihetle taraflarından idâre ma'rifetiyle takdîr olunacak icâr-ı senevî ocak veya ocaklar bütün bütün terk oluncaya değin her sene sâhib veya ashâb veya ashâb-ı tarlaya i'tâ olunacağı misüllü ocaklara veyâhûd iskeleye mücâvir bulunub kendilerinden tarîk küşâdı icâb iden tarla veyâ tarlalar bulunacağı sûrette bunlar kirâciyân hayvanlarının bi'z- zarûr gezinti mahalleri olduğundan bu hâlde dahi zikr olunan tarla veyâ tarlaların icâr-ı senevîsi ba'de't-takdîr ma'denci veyâ ma'denciyan taraflarından sâhib veyâ ashâb-ı tarlalara her sene virilecektir.

8 - Ma'den-i mezkûr mevkî'lerinde her kangı birisine müceddeden inşâ' olunacak demir yollar mürûr ideceği tarlaların ne mikdâr mahallini is'âb ider ise ol mikdâr mahall keşf ve tahmîn ve takdîr-i baha olunarak sâhibi tarafına cânib-i mîrîden i'tâ olunacağı misüllü her kangı bir ocak tarîk-i mezkûre müteveccihen müstevî mallar dahi birisinin tarlasından mürûr eylemek lâzım geldiği halde kıymeti bi't- takdîr sâhibine cânib-i mîrîden i'tâ olunacaktır.

9 - Demir yollarının yemîn ve yesârında kömür harmanları için istihâb olunacak mahaller her kimin tarlasında bulunur ise kıymeti takdîr olunarak sâhibine cânib-i mîrîden i'tâ olunacaktır.

FASIL 3 :

İnşâ'at-ı Ebniye Nizâmı

10 - Kömür mevkî'lerinde inşâ' olunacak gerek ebniye-i mîrî ve gerek teba'a-i saltanat-ı seniyyeden bulunan ma'denciyân ve ahâliden her kangı birinin i'mâl itdireceği han ve furun ve mağaza ve kahvehane misüllü ebniyeleri sâhibi tarafından bâ- sened bi'r- rızâ esmâniyle ahz olunarak idâre tarafından irâ'e olunacak münâsib mahalde hey'ete göre inşâ' olunub hod be hod ya'nî kendülüğiyle bilâ- ruhsat yapıramayacaktır.

11 - Ocaklarda istihdâm olunan 'amele giceleri açıkda kalmamak üzere beytütetleri için her bir ocak başında ma'dencisi tarafından kâbil-i sükânâ mükemmel 'amele koğuşları cânib-i idârenin kabûl ideceği sûretde yapılarak 'amelenin huzûr ve rahatlarına dikkat ile i'tinâ itmek her ocak sâhibinin vazife-i zimmetünden 'add olunacaktır.

12 - Bâlâda on ve on yedinci maddelerde mücerred olduğu üzere teba'a-i saltanat-ı seniyyeden bulunan ma'denciyân ve ahâli-i yerlû ma'den mevkî'lerinde ebniye inşâsı hâlinde lüzûmu olan kerestenin tedârîki için idâre tarafından istihâl-i ruhsat itmeğe mecbûr ve hod be hod kereste kat' ve tenziline mütecâsir olur ise kereste-i mezkûre mücâzetten cânib-i mîrîden zabt olunacaktır.

FASIL 4 :

Ocaklara İcâb İden Sütûn ve Sütûn-keşânın Nizâmı

13 - Ma'den-i hümâyûn ocaklarına lüzûmu olan kerestenin kat'ı mutlaka Ereğli sancağı ormanlarından olmak lâzım geldiğinden işbu ormanlardan ma'den-i mezkûr ocaklarına münâsib bulunan ormanlardan tüccar ve sâ'irenin gelüb kereste ve hatab kat'ı külliyyen memnû' olub ancak liva-i mezkûrun kereste resm-i öşür ve gümrüğü hâsılâtına hâlel gelmemek üzere tüccar ve sâ'irenin ibtidâ cânib-i idâreden ruhsat istihâliyle gayr-i münâsib ormanlardan kereste ve hatab kat' ve nakline müsâ' ade gösterilecektir.

14 - Ocakların i'mâline birinci levâzımâtundan bulunan ve bâni-i ocak olan sütûnun vaktiyle nakl ve celbi şayân-ı i'tinâ mevaddan olub sene-i cedîd için lüzûmu olan sütûnun tertibi zımında sâl be sâl şubatı ibudâsından kâffe ma'denciyân idâreye celb ve tecemmû' ile her ocağın işine ve gidişine göre bir senede ne mikdâr sütûnun lüzûmu olduğu tezekkür ve tahkîk ile sebt-i defter olunarak mikdârı ma'lûm olacak sütûn beher kazânın sütûn-keş hayvanâtının mevcûduna ve tahammülüne göre tevzî ve taksîm ile bir kazânın hissesine isâbet iden sütûnun mikdârı ve kangı ocaklara keşîde ideceği tertîb olunduğu idâreden bâ- defter bildirilecektir.

15 - Bir kazânın hissesine müretteb sûtûn mahallince ve hey'etce hâvî olduğu sûtûn-keş karyelere hâl ve tahammülüne ve hayvanâtın mevcûduna göre tevzî' olunarak kangı karyelere ne mikdâr tevzî' olunduğu ve kangı ocağa kangı karyenin keşidesi terettüb olunduğunu mübeyyin ol kazânın hey'etce bâlâsı defterlü mazbatasının tanzîmiyle ma'den-i mezkûr idâresine gönderilecektir.

16 - Bir karyeye tevzî' olunan sûtûn vakt-i şitâ dühûl itmeksizin mâh-ı ağustos ve nihâyet eylül nihâyetine değin tamâmiyle nakline ol karyenin muhtârı borçlu olub matlûb olunan sûtûnun vaktiyle nakline muvaffak olunamayub da sûtûnsuzlukdan dolayı merbût olduğu ocağın i'mâlîne halel geldiği veyâhûd bacasının geçdiği ve bu fenâlığın sebab-i hakîkisi bi't-tahkîk sebab muhtâr-ı merkûm üzerinde kaldığı hâlde bu bâbda vâki olacak mazarratın şiddet-i vuzûhuna göre tahdîd ideceği müddetle mahbûsen mücâzât olunacaktır.

17 - Ocakların ba'zıları yüksek ve ba'zıları alçak olmak hey'et-i damariyeden olup iktizâ iden sûtûn ocağına göre keşidesi lâzım geleceğinden her ma'denci ocağına el virecek sûtûn tûl ve kalınlığını mübeyyin ikişer kıt'a mühürlü varaka ma'denci tarafından tanzim olunarak bir kıt'asının sûtûn- keşân muhtarına diğerinin ma'den idâresine i'tâsıyla ana göre kat' ve nakl lâzımeden olup fiyâtı dahi mahallince çap ve zirâ'ına nisbetle ma'denci ve gerek sûtûn-keşân gadrden vikâyeten kat'-ı fiyât olunacaktır.

18 - Bir ma'dencinin ocağına müretteb olan sûtûn sûtûn-keşân tarafından çap ve zira'ına muvâfık getirülüb de cısr menfa'ati için dün fiyâtle almak garazıyla ma'denci tarafından sûtûn-keşân fukarâsına rencide ve ezâ olunmayacak ve buna her kangı ma'denci tarafından cesâret olunduğu inde't-tahkîk tebeyyün ider ise ma'denci-i merkûm tarafından mücâzetten ol seferde getürdüğü sûtûnun iki kat bahâsı sûtûn-keş-i merkûma tazmin olunacaktır.

19 - Bir ma'dencinin ocağına bir senelik tertîb olunan sûtûndan beher ayda ne mikdar sûtûn geldiği ve ne çap ve zirâ'da bulunduğuy hey'etiyle beraber cânib-i idâreye ol ma'denci tarafından bâ- varaka bildirilecektir.

20 - Ma'den-i mezkûr ocaklarının i'mâlî usûl-i kadîmi üzere külliyetlü sûtûna muhtaç ve bir ocak ilerüye gitdikçe iki kat sûtûna mütevakıf olarak bu dahi masârif-i kesîreyi intâc olduğundan başka ma'den-i mezkûr civârında bulunan ormanların yevmen be yevmen harâbına sebab olduğundan ba'demâ müceddeden küşâd olunacak ocağın kılavuz ta'bîr olunan ve ilerüye sürülen bacasına sûtûn yerine tuğladan duvar ve üzerine kemer inşâsıyla i'mâlî bi't- tecrübe mûcib-i fâ'idesi tahakkuk ider ise bundan sonra küşâd olunacak ocaklarda ol yolda tuğladan duvar ve kemer yapılarak i'mâlî mukarrerdir.

FASIL 5 :

Tertîb ve İstihdâm Nizâmı

21 - Ma'den-i mezkûr ocaklarında istihdâmı lazım gelen sunûf-ı 'ameleden kazmacıyân ve küfeciyân ve kiracıyân ve Ereğli sancağı dahilinde kâ'in ondört kazâ ahâlisine münhasır olup kazahâ-yı mezkûrenin nüfûs cerîdelerinden onüç yaşından elli yaşına değin beyinde olan nüfûs-ı zükûru kazâ be kazâ sebt-i defter olunub bunlardan 'alil ve çürükleri bi't-tefrîk kûsûru işbu deftere müracaatla âtiyü'z-zikr usûle tevfikân celb olunacaklardır.

22 - Yirmi birinci maddede beyân olunan sunûf-ı selâse-i 'ameleden gürûh-ı kazmacıyânın ma'den ocaklarında çalışmaları mecbûriyet tahtında olmayarak mücerred

kendülerinin ol ocak sahibi tarafından hüsn-i rızâları tahsîliyle olunacağından her kazmacıyanın liyâkatına ve işine göre ücret-i lâyika i'tâsıyla istihdâm olunacaktır.

23 - Binâberîn bir kazmacı eylediği ocakda daimî suretle bulunması mecbûr olmayub kangı ocak sahibinden ziyâde ücret bulabilir ise ol ma'denci mâ'iyetine girebilmeye muhtâr olacaktır.

24 - Yirmi birinci maddede beyân olunan sunûf-ı selase-i 'ameleden' ocağın içinden dışarıya arkasıyla kömür ihrâc iden ve mahallince 'amele ta'bir olunan gürûh-ı küfeciyândan bir ferde ber-müceb-i defter ne mikdar küfeci bulunur ise bunlar iki kısma taksim olunarak tertîb olundukları ocağa kısm-ı evveli gelüb onikişer gün çalışdıktan sonra kısm-ı âhiri gelerek kısm-ı evveli karyelerine 'avdetle umûr-ı ta'yînelerine bakacaklardır.

25 - Yirmi dördüncü maddede beyân olunan gürûh-ı küfeciyândan kısm-ı âhir vakt-i nöbetlerinde günü gününe ba'zı kısm-ı evvel onikişer gün hitâm itdiği anda kısm-ı âhir ocağın başında hazır bulunmak üzere karyelerinde olmak üzere çıkarulub ocakların i'mâlâtı bir an hâli bırakılmak muhataradan gayr-i sâlim olduğundan kısm-ı evvel gitmeksizin kısm-ı âhir ocağa vâsıl olacaktır.

26 - Gürûh-ı küfeciyândan kısm-ı âhiri karyelerinden müdir ve muhtârı ma'rifetiyle vakt ve zamanıyla sevk olunarak işinin başında bulunmak ve vaktinde gelmediği muhtarın adim-i dikkatinden neş'et itmiş ise muhtâr-ı merkûm su'âl olacak ve 'amelenin nişânından vâki olmuş ise ol makûle 'amele müddetlerini ikmâl itdikden sonra idâresinin istediği mahalde bir veya iki gün ücretleriyle çalışdırılacaktır.

27 - Gerek kazmacıyân gerek 'amele yirmi dört sâ'at zarfında iki nöbet işleyecektir.

28 - Kazmacıyanın birinci nöbeti ba'de'l- gurûb olacağından irtesi 'ale's- sabah 'amelenin dört sâ'at zarfında çıkarabildiği mikdar kömür hazır iderek ocağı bağlayub vezâ'ifi sâ'iresini ba'de'l- ifa dışarı çıkacaklardır. Fakat kazmacıyanın esnâ-yı 'ameliyâtda yanlarında ocak çavuşu bulunacağından ve bağ ve husûsât-ı sâ'ire ocağın hüsn-i ifâsını nezâret ideceğinden şâyet bunlarca bir kusûr vâki' olur ise hem çavuş ve hem de kazmacıyan icâbına göre nisf yevmiye ile çalışdırılacaktır.

29 - 'Amele yirmi dört sâ'at zarfında müdet-i istirahatden ma'âda ancak on sâ'at işleyeceğinden bundan dahi yirmi yedinci maddede zikr olunduğu üzere iki nöbetde tekmil olmağın bunun birincisi yaz ve kış 'ale's-sabah sâ'at onbirde bedân olunarak dört sâ'at çalışmaklık ile kazmacıyanın akşamdan hazır idüb hazır itmiş oldukları kömürü ve tozu dışarı çıkaracakları misüllü kazmacıyan için çalışdıkları mahalli hazır ve müheyyâ olduğunu ocak çavuşuna haber virüb iki sâ'at istirahat ve ta'âm itdikden sonra iki sâ'at dahi ocağın dışarıca olan işlerini çavuşun irâ'e ideceği vech üzere ifâ iderek münâvebeten bu ikinci nöbet işine mübâseret ideceklerdir şöyle ki ber-vech-i şürûh kazmacıyan kendülerine mahsûs olan ikinci nöbet işini kâmilen edâ itdikden sonra 'amele hazır olan kömürü ve tozu yine dört sâ'at çalışarak dışarı çıkarub ol günde işini tekmil itmiş olacaklarından şu müddet-i muharrereden fazla istihdâm ve iz'âc olunmayacaklardır.

30 - 'Ameleden birisi mahzâ karyesine savuşmak efkâr ve desisesiyle izhâr-ı hastalık yolunda bulunduğu halde hastagenânın tedavisi için sâye-i devâye-i hazret-i pâdişâhîde ma'den-i mezkûrde bir tabib bulunduğundan ve vizite itdirildikte hastalığı karîn-i sıhhat olub da cüz'î bir şey ise tabib-i mümâ-ileyh ma'rifetiyle tedavi olunması ve ziyâdece hasta bulunduğu halde sâhib-i ocak tarafından rükûbu için mekkarî hayvanı tedârik olunarak

yanına adam-ı mahsûs terfikan hânesine gönderilmesi ve 'amele-i merkûmun hastalığı hayli ve ciddî idiği tahakkuk ider ise ikmâl-i müddetine değin yine işine red olunması nizâmından bulunduğu misüllü ve şâyet hod be hod firâra cür'et ider ise i'âdesiyle ibreten li's-sâ'irîn iki kat müddetle istihdâm olunacaktır.

31 - 'Ameleden birisi diğerini tahrik ve iğvâ ile işinden istinkâf ve firârına sebep olduğu tahakkuk eylediği halde mücâzât olmak üzere firârî-i merkûm yerine muharrik-i merkûm iki kat müddetle istihdâm olunacaktır.

32 - Yirmibirinci maddede zikr olunan sünûf-ı selâse 'ameleden kirâciyândan bir kazâ veyahut bir livada mevcut olan kirâcı hayvanâtı iki kısma taksîm olunarak kısm-ı evveli ocaklara celb ile onbeş gün kömür keşide itdikden sonra kısm-ı sânisî gelüb kısm-ı evvel karyelerine avdetle diğer nöbetlerinin vakti gelinceye değin hem hayvanlarını eğlendirecek ve hem de umûr-ı beytiye ve mazru'atuna bakacaktır.

33 - Kirâciyân postalarının vakt-i nöbetlerinde günü güne gelüb umûr-ı nakliyâta bir an sekte getürülmeyecek sûretde sevk olunmaları umûr-ı müftâbiha olduğundan ve halbuki bunların vakt ve zamanıyla ve 'adem-i sevki müdir-i kazâ ve muhtârânın gayret ve dirâyet veyâhud 'adem-i dikkat ve müsamahalarından neş'et ideceği dahi emr-i aşikâr bulunmağla vaktiyle gönderilmeyüb de te'âhhur-ı tenzîlâta sebep olan veyâhud kirâcı ve 'ameleyi cenâh-ı tesâhubuna alub da ma'den hizmetine göndermiyan müdir ve muhtârân mes'ûl tutulacağı gibi işbu me'mûrîn taraflarından irsâl olunub da gelmemiş olan veyâ gelüb ikmâl-i müddet itmeksizin firâr iden kirâcı hidemât-ı mîrîden istinkaf idenler hakkında terettüb iden cezâya mazhar olacaktırlar.

34 - Kömür keşidesinden ictinâben mahall-i âhere hatab keşidesine ve tüccarân-ı sâ'ireye giden kirâcı firârî cezâsına mazhar olacaktır.

35 - Kirâciyânın nakl itdikleri kömürü ocak nezdinden hîn-i tahmillerinde ayak altına alarak telef itmeme ve şâyân-ı kabulden ufağını ve gerek ednâsını doldurmamak üzere gerek sâhibân-ı kömüre ve gerek cânib-i mîriye mûcib-i gadr olacak ef'al ve hareketde bulunmamak lâzım geldiği halde şâyet bunların hilâfına bulunurlar ise şedîden idarenin tahdid ideceği cezâ tahtında mahkûm olacaktırlar ve misüllü fenâlıkların vukû' bulmaması için kömürlerin veznine ve tahrîr olundukları harman ve iskelelere me'mûr-ı mahsûs konulacaktır şâyet bu me'mûrun 'adem-i dikkati tebeyyün ider ise şedîden mücâzât olunacaktır.

FASIL 6 :

Vezâ'if-i Yazıcı ve Kantarcı ve Kabûl-ı Şayan-ı Kömürün Cesâmeti

36 - Ocaklardan çıkarılan kömürlerin gerek odalarda ve gerek demiryol harmanlarında vezn olduğundan bu husus için ta'yîn olunan gerek yazıcı ve gerek kantarcı ehl-i erbâbdan olarak sâdik ve mücerrebü'l- etvâr kimesnelere olacağı idârenin vezâ'ifinden olduğu misüllü bu iş yalnız yazıcı ve kantarcı yedlerine bırakılıub ba'zen sâhib-i kömür ve sâ'ire tarafından izâh olunan fesâd doğrudan doğruya vezn hususuna sekte getüründe bunun def'i zımında bi'l- cümle me'mûrîn-i ma'den taraflarından dâima ve müstemirran ihtimâm-ı tâm ve dikkat olunacaktır.

37 - Yazıcı ve kantarcı vezn ve tahrîr idecekleri kömürü bilâ- garaz velâ- fesâd vezn ve tahrîr idüb bu hususda hîle ve hud'â tarîkine sülûk idüb de bir uygunsuzluğu tahakkuk

eylediği halde cezâ kanun-nâme-i hümayûnu ahkâmına tevfikân müstahakk-ı cezâ olacakları misüllü başlarında bulunan me'mûr dahi işbu cezâdan hisseyâb ve mes'ûl tutulacaklardır.

38 - Kömürlerin hîn-i tenzîlinde tozsuz ve topraksız ve kesme ve taşsız temiz olmak üzere cevizden ve nihâyet fındıktan ufak alınmayarak şâyân-ı kabul kömür mübâya'a olunması başında bulunan me'mûr ve yazıcı ve kantarcıların vazife-i zîmmetleri olub dikkatsizlikten veyâhut sâhib-i kömüre tesâhüb veyâhud sâ'ireden dolayı ihânet tarafına gidenler tahakkuk eylediği halde kabulü gayr-i şâyân olarak almış oldukları kömürün iki kat esmânı kendülerinden tazmîn ile mücâzât olunarak tazmîn olunan mebâliğ ma'den-i mezkûre varidât kayd olunacaktır.

39 - Yazıcı ve kantarcı ve gerek başlarında bulunan me'mûr kömürün vezn-i hakîkine bâ- ciste fazla kömür zam ve tahrîr eyledikleri tahakkuk ve tebeyyün ider ise zam olunan mikdâr kömürün esmânı iki kat olarak kendülerinden tazmîn olunduktan sonra sarma cezâsına dahi mazhar olacaklardır.

40 - Ma'denciyânın vezn ve teslim eyledikleri kömürler iskele ve harmanlardan mahall-i sarf ve istihlâkına varınca değin beş altı defa elden ve kürekden geçerek zedelenüb ceviz cesâmetinde olan kömür toz gibi olduğundan bundan aşağı cesâmetde olan kömür hiçbir işe yaramayacağı cihetle mübâya'a olunan kömürler nihâyet ceviz ve fındıktan aşağı alınmayacaktır ve şâyet alınırsa mütecâsir olanlardan esmânı tazmîn itdirilecektir.

41 - Kömürün ocaklarından keşîdesinde kirâciyân mahzâ sâhib-i kömüre hıyânet ve cânib-i mîriye ihânetinden dolayı tozlu ve topraklı ve taşlı kömürü küfesine doldurmamak için ocaklar başında birer ikişer me'mûr bulundurulub şâyet 'adem-i kabûl kömür gönderiliyor ise ve ba'zı mücerred me'mûrun 'adem-i dikkatinden neş'et itmiş ise me'mûr-ı merkûm şediden mücâzât olunacaktır.

42 - Ağz-ı iskeleden kömür tahmîl idecek sefâyin kömürü ayak altına alarak ezilmesinden ve minvâl ve sefinesine vaz'ında yüksekden ve dökerek kırılmasından ictinâben sefinelerinin anbarlarına oluklar vasıtasıyla konularak zâyî' ve telefden vikâyesine ihtimâm-ı tâm ve dikkat eyleyeceklerdir ve şâyet sefâyin kapudanları buna dikkat itmezler ise mes'ûl tutulacaktır.

FASIL 7

Ocaklar ile Hukuk ve Vezâ'if-i Ma'denciyân Nizâmı

43 - Ma'dencinin müceddeden küşâd ideceği ocak diğerinin yed ve 'imâlinde bulunan ocak damarından olduğu tebeyyün ider ise ol mahalde ocağ-ı cedîdin küşâdı memnû'atdan olub fakat bunların beyninde olan ba'îd mesâfe beşyüz kademi tecâvüz eylediği halde işbu memnû'atın sâkıt olduğu gibi diğer damardan olduğu tahakkuk ider ise ol vakit birşey denilemiyerek küşâdına ruhsat tezkeresi i'tâ olunacaktır.

44 - Ocaklardan ihrâc olunan kömürler cânib-i mîriye ya iskele başlarında veyâhud demiryol harmanlarında vezn ile her halde iskelede teslim olunmak nizâmından add olduğundan küşâd olunacak ocak iskeleye mesâfe-i ba'îd cihetle sâhibinin ziyâde ücret-i nakliye ve sâ'iresinden dolayı düçâr-ı zarar oldum diyerek cânib-i idareden aslâ zarar ve ziyan da'vâsına hak ve selâhiyeti olmayub kömürün fi-i mukarreri vechile vezn ve teslim itmeğe mecbûr olacaktır.

45 - Ma'den-i hümayûn zât-ı hazret-i şahânenin mülkü ve malı olduğundan ocaklardan ihrâc olunan kömürü hiçbir ma'denci cânib-i idâreden ma'âda bir mahalle fûruht idemeyeceği gibi fi-i müteberesinin zam ve tenziline dahi mutlaka emr ve irâde-i nezâret-penâhî makbûzdu.

46 - Ma'dencinin i'mâl olan ocağın kömür tarlaları bulunmaksızın ilerüye sürülmekte olup kılağuz ta'bir olunan bacaların yolları uzadığı halde mücerred suhûletle kömür çıkarmak garazıyla ayakları alarak terk ve ta'til olunması emlâk-i şahâne hakkında mazarrat olduğundan ol makûle ocakların kömürleri tükenmedikçe ve hasbe'l-îcâb işlenmesi mün'azir olmadıkça ayak alınması bir vechile câ'iz olamayarak ne vakit kömürü tükenür de ayak ahzına ihtiyaç his ider ise cânib-i idâreye ihbâr olunarak idâre-i mezkûrenin ta'yin ideceği me'mûr vasıtasıyla hey'et-i ocağın haritası bi't-tanzim îcâb iden ayakları harita-i mezkûrede işâret olunduktan sonra ayak almağa ruhsat virilecek ve henüz kömürü bitmemiş ise bâ- hitâmina değin yine sâhibi tarafından i'mâl olacak veyâhud haliyle cânib-i idâreye terk ile diğer erbâb ve tâlibine i'mâl itdirilecektir.

47 - Bir ma'denci yed ve i'mâlinde bulunan ocağın ayakları alınmak lâzım geldiği sûrette bi'l- keşf tersim olunacak haritada ahzı irâ'e olunacak ayakların gayri mahalden ayak alub ocağı bütün bütün hedm ve harâb itdiği halde ocağı mezkûrdan tahrîc-i kömürü kendüsüne terk olunarak ocağı cânib-i idâreden zabt olunacağından başka ebniye-i mîrîyi tahrîb idenler haklarında terettüb iden cezâ misüllü ma'denci-i merkûm mazhar-ı cezâ olunacaktır.

48 - Ma'den-i mezkûr emlâk-i şahânedan bulunduğu mebnî kimesne tarafından terk olunamayarak bir ma'denci yed ve i'mâlinde bulunan ocağı yahut ocakları işlerken gerek masârif-i keşide ve gerek esbâb-ı sâ'ire münâsebetiyle terk iderek el'ân i'mâlâtını kaldırdığı halde bu misüllü ocak yâhud ocakları idârenin zabt itmeğe hakkı olacağı gibi erbâbdan bir diğer ma'denci zuhûr itdiği halde idâre-i mezkûre tarafından ruhsat virilecek ve tark iden ma'denci masârif da'vâsına hakkı olamayacaktır.

49 - Bir ma'denci yed ve imâlinde bulunan ocağın kömür-i lâynkında i'mâline kudret-yâb olamayub da ocağı mezkûru üç ay kadar işlemyerek ta'til itdiği halde cânib-i idâreden kendüsüne mezkûr ocağın işletilmesi teklîf olunarak i'mâline kudretsizliğinden dolayı muvaffak olamayacağını ser ve beyân eylediği takdirde yanına ashâb-ı iktidar ve erbâbdan birisini şerîk almağa ve bu teklifi kabûl eylemediği halde ocağı ba'de'l-keşf takdir olunacak kıymeti cânib-i idâreden tesviye olunmak üzere idâre-i mezkûreye terk itmeğe mecbûr olacaktır.

50 - Ma'denciler miyânında şirket maddesi nezd-i idârede icrâ olunacağından şerâ'it-i şirket dahi idâre-i mezkûre tasdiki tahtında olarak tarafeyn birbirlerine virecekleri mukavele senedlerinde tahrîc kılınacağından bu şerâ'it haricinde bir gûne nizâları ...(okunamadı).

51 - Ma'denci altmışıncı maddede beyân olunan usûle tevfikân ocak küşâd idüb de bir müddet işledikten sonra her kangı bir sebeple idâre tarafından terk itdirilerek muahharan ocağı mezkûrunun terk ve ta'til itdirilmesi tebeyün eylediği sûrette ocağı mezkûru diğer kimesnenin i'mâl itmeğe hakkı olmayarak yine sahib-i ocağın işlemeğe hakkı olacaktır.

52 - Ma'den-i mezkûr emlâk ve vakf-ı şahânedan olduğundan ashâb-ı i'mâlâtından birisi vefât itdiği halde i'mâlinde bulunan ocak evlâd-ı zükûr ve inâsı var ise anlara intikal idüb yok ise emlâk-i şahâneye vireceğinden verese ve sâ'iresi ocağı mezkûre bir vechile müdahale

idemeyüb fakat tahric-i kömürü ve ocağ-ı mezkûrun borç ve kâffe mu'âmelâtı şer'-i şerîfe tevfikân bi'l-cümle veresesine 'aid olacaktır.

53 - Ma'den-i mezkûrede şimdîye değîn müstahdem ma'denciyân ve kazmacıyândan ba'zıları teba'a-i ecnebiyeden mürekkep ise de devlet-i 'âliyye hizmetinde istihdam olunmaları cihetiyle bir vechile ecnebî nazarıyla bakılmayarak kâffe mu'âmelât devlet-i 'âliyye kavânin ve nizâmâtına tevfikân rû'yet olunub bunlardan her kangısı nizâmât-ı seniyyeye muvâfakat itmeyecek olur ve işbu nizâm-nâme ahkâmının hâricinde nihâyet üç def'a harekât-ı nâ-marziyede bulunur ise ocağına ve mevcut kömürüne kıymet takdir olunarak idâre tarafından bi't-tesviye ma'denden tard olunacaktır.

54 - Yine saltanat-ı seniyyeden olan ma'denciyândan her kangı biri işbu nizâm-nâme ahkâmının hâricinde olarak bir takım harekât-ı nâ-makbûlede bulunduğū halde kendüsünü ahkâm-ı mezkûreye tevfikân mücâzât görecek ise de yine ta'annüd ve cibilliyeti iktizâsınca bu makûle harekâtda nihâyet üç def'a bulunur ise ocağına ve mevcut kömürüne kıymet takdir olunarak idâre tarafından bi't-tesviye ma'denden bütün bütün def ve tard olunacaktır.

55 - Bir ma'dencinin yed ve i'mâlinde bulunan ocağın sütunları kavî ve muhkem ve tavanını metîn ve müstahkem rabıtla i'mâline kemâl-i i'tinâ ve dikkat itmesi akdem vazâ'inden olduğundan ve şâyet bunlara masârifinden ictinâben 'adem-i dikkati münâsebeteyn ma'âz-allahü te'âlâ ocağ-ı mezkûr çukur derûnunda telef-i cân vukû' bulursa ol halde ma'denci-i merkûm cezâ kanunnâme-i hümâyûnu ahkâmıyla mahkûm tutulacaktır.

56 - Ma'den-i mezkûrede müsdahdem sunûf-ı 'amelenin küllisi el'ân islâm ve cüz'isi hristiyan olduğundan bir ocakda bulunan iki üç nefer hristiyan için eyyâm-ı pazarda ta'til olunub da kırk elli nefer islâm 'amelenin bilâ-ücret tehî kalmaları ve bu sebeble i'mâlâta sekte-i külliye 'ârız olması bir vechile câ'iz olamayub bunun için millet-i hristiyan eyyâm-ı pazarda icrâ-yı âyin itdikden sonra ve ehl-i islâm dahi evkât-ı hamselerini buldukları mahalde ve salât-ı cum'ayı en yakın bulunan mesâcidde ba'de'l-edâ yine i'mâlâta mübâşeret ideceklerinden ma'den ocakları haftanın hiçbir gününde bu sebeble ta'til olunmayacaktır. Fakat ehl-i islâm için 'abidîn ve hristiyan için paskalya günlerinde tenezzühleri için müsâ'ade olunacaktır.

57 - Bir ma'dencinin yed ve i'mâlinde bulunan ocağın şayân-ı kabul kömürü ilerüde ednâ ve gayr-i şayân damara tesâdüf itdikde idâre tarafına haber virilerek bi'l-mu'âyene ocağ-ı mezkûru işlemesi ve işlememesi hakkında virilecek karar vechile hareket idecek ve ber-vech-i muharrer haber virilmeyerek ednâ kömürü tamâmen şayân-ı makbûl kömürüne karıştırdığı halde mevcut kömürünün tekâmiline ednâ nazarıyla bakılacaktır.

58 - Ma'den yolunun kâffe arazisi vakf-ı şahâne olduğuna mebnî ma'denciyânın işlemekte buldukları ocakları yekdiğere bey ve iştirâ eylemeleri külliye'nin memnû' olub şu kadar ki yekdiğere ocak alub virecek oldukları halde yalnız sarf itmiş oldukları masârif bey' idebilüb bu halde ve sür-sâtda da ocak alub viren ve gerek yekdiğerine iştirâk iden kimesneler cânib-i idâreye gelüb ihbâr ve takdir itmedikce kendü beynlerinde cereyân iden mu'âmelât ve şerâ'ite i'tibâr ve hüküm tutulacaktır.

59 - Birisinin yed ve i'mâlinde bulunan ocağı masârif-i vâkı'asına mukâbil diğere fûruht idecek olduğu ve merkûmun cânib-i mîriye deyni olduğū halde alacak kimesne erbâb-ı i'mâlâtdan olub deyn-i mezbûru te'diye ider ise bu makûle alub virmeleri sahih olacaktır.

60 - Birisinin müceddeden ocak küşâd eylemesi veyâ akabinden mübâya'a ile işlemesi veyâhud birisiyle şerîk olması mutlaka cânib-i idâreden ruhsat ahzına mütevakkıf olup zinhâr bilâ- ruhsat ocak küşâdına veyâ âherden mübâya'asına virile şerîk olmağa mütecâsir olur ise ocağ-ı mezkûr terk itdirilerek bundan dolayı masârıf ve ziyân iddi'âsına hakkı olamayacaktır.

61 - Ma'denciyândan her kangı biri ahvâli şüpheli ve serseri makûlesinden ve bilâ- tezkere gelmiş olan kimesneyi idâreye haber vermeyerek kabul ve intifâ eylediği halde o makûle ma'denci sârıka hükmüne gireceğinden ana göre mücâza'at olunacaktır.

62 - Ma'den ocaklarında isdihdam olunan ma'denciyândan ve gerek mevcûd-ı ma'iyeti olan kazmaciyândan her kangı birinin bir husûs zımnında merkez-i idâreye ihzârı iktizâ eyledikde idâre-i mezkûre tarafından gönderilecek me'mûr vardığı veyâ yazılacak celb tezkeresini aldığı anda merkez-i idâreye gelecektir.

63 - Ma'den-i merkûmede çalışmak üzere mahall-i sâ'ireden müceddeden gelmiş olan ma'denci yahud kazmacı ve sâ'ire yedinde bulunan mürûr tezkeresini ewel be ewel Ereğli hükûmetine ibrâz idecek oradan ma'den idâresine nizâmî bir 'ilm ü haber istihsâl idecek ve idâre-i mezkûreye dahi sâ'ir mu'teber ma'denci veyâ tüccardan birini kefil ve kefil viremediği halde ma'dende işlemeye ve ikâmet itmeğe salâhiyeti olamayacaktır.

64 - Ma'den-i mezkûr ocaklarında istihdâm olunan sunûf-ı ma'denci ve gerek mevcud-ı ma'iyeti olan islâm ve hristiyan 'amelesinden birisi nâ-hemvâre-i hâl ve harekete cesâretle bir uygunsuzluk ve şekâvet zuhûrunda yeni hâlde derhal idâre ma'rifetiyle ahz ve girift olunarak hükûmete teslim-birle mütecâsir olduğu hareketinin cezâsına cezâ kânunnâme-i hümâyûnu ahkâmına terfikan mazhar olacaktır fakat şâki-yi merkûm ele getirilemediği hâlde esnâf ma'rifetiyle bulunub tutulması her ma'denci kendüsünün vazîfesinden 'add idecektir.

65 - Ma'denciyân ve gerek mevcud-ı ma'iyeti bulunan islâm ve Hırvat amelesinden birisi ma'denlerde ve gerek kasaba ve kurâlarda esliha ve alât-ı cerha dâ'ir bir şey hâmil olamayacağıyla berâber piştov ve tüfenk endahuna cür'et idemeyecek ve görüldüğü hâlde ve işidildiği sûrette idâre veyâhud nezâret tarafından esliha nizâmına tevfikân icrâ-yı mücâzât olunacak ve şu kadar ki hasbe'l-lüzum bir mahalle gidecek olup da esnâ-yı râhda iştibâh-ı ihâfet olduğu takdirde mahallin me'mûrundan esliha tezkeresi kılıklı ruhsat tezkeresi ahz ile silahını hâmil olarak gidüb câ-yı selâmete vardığında der-'akeb silahını çıkararak geşt ve güzâr ve arâm idebilmesi mücâz tutulacak ve bilâ- tezkere hâmil-i esliha olarak bir mahalle gitdiği tahakkuk ider ise ber-vech-i meşrûh müstahakk-ı cezâ olacaktır.

66 - Ocak i'mâl itmekde bulunan ma'denci veyâhud tarafeynden ocağa nezâret iden şerîki veyâ çavuş sefâhîn tarikiyle ötede berüde kezâlik ocağı su bastırmak ve sâ'ir gûne îrâs-ı tehlike idecek fenâlıklar getürmek cihetiyle ocağ-ı mezkûru mu'attal hükmüne kor ise ve bu sûretle 'amele-i mürettebesine beyhûde imrâr-ı vakt itmeğe sebep olur ise ebniye-i mîrîyi tahrîb idenler haklarında mücâzât-ı şer'iyeye mazhar olacaktır.

67 - Ma'denciyândan birisi müretteb olan 'amelesinden ziyâde getürdüğü 'ameleyi kendülüğünden girü i'âde idemeyüb mutlaka cânib-i idâreye gelerek sebep-i ziyâdeliğini ifâde itmeğe ve şâyet 'amele-i merkûmeyi istihdâm itmeyerek hod be hod girüye göndermeğe

veyâhud ocakda işsiz bırakmağa mütecâsir olur ise yevmiyelerini güyâ ayrı nöbet itmiş gibi bi-temâmihâ i'tâ itmeğe mecbûr olacaktır.

68 - Ma'denciyânın kullandıkları 'amelenin ücretlerine mahsûben lüzûmuna mebnî alıvirecekleri zehâ'ir ve eşyâ-yı sâ'irenin fi-i mübâya'asına zam ile fukarâya gadr itmeyüb mütedil fiyat ile alıb virmeleri lâzımeden olub ve şâyed gadr itdikleri tahakkuk eyler ise râyic-i fiyattan fazlası red itdirildikten başka gâdir-i merkûm muhtekir cezâsına mazhar olacaktır.

69 - Ocaklardan iskelelere olan tarîklerin muhtâc-ı tesviye mahalleri olduğu halde sâhib-i ocak ol mahalleri kömür-keş kirâciyânın teshîl-i mürûrları için ta'mîr ve tesviye idecektir.

70 - Kömürü nakl olacak ocağın iskeleye tarîkinde tesviyesi lâzım gelen mahaller tesviye olunmayub da kirâciyân hayvanları telef olduğu sûrette nısf bahası sâhib-i kömür tarafından tazmîn olunacak ve sebep-i telefin birazcığı sâhib-i hayvanın 'adem-i dikkatinden neş'et ideceğinden diğer nısf bahası dahi sâhib-i hayvana 'âid olacaktır.

71 - Müceddeden ocak küşâdına mübâşeret iden bir ma'denci ocağı önünde lâ-akall bin kantar kömür ihrâc ve müheyâ itmedikçe anın kömürü keşfen defterine geçirilmeyerek ve kendüsüne dahi ma'denci nazarıyla bakılmayacaktır.

72 - Müceddeden ocak küşâdına mübâşeret iden ma'denci ocağı önüne bin kantar kömür ihrâc ve müheyâ eylediği ba'de'l-keşf tebeyyün ider ise ma'denci-i merkûme idâre tarafından i'tâ olunmak ve ewel be ewel 'amele ve sûtun-keşân haklarını virmek üzere mevcut kömürünün ocak önünde fi-i mukarrerinin nısfı i'tâ olunacaktır.

73 - Bir ocağın nezdinde ne mikdâr mevcut kömür olduğunu tahkik için her ay başında bir kere mevkî' me'mûru dâhil-i dâ'iresi olan ocaklara giderek mevcut kömürleri 'aynen müşâhede ve bi-hakkın tahmîn-birle tertûb ve tanzîm ideceği keşf defterini cânib-i idâreye irsâl idecektir.

74 - Herbir ocağın nezdinde mevcut olan kömür beher mâh yapılacak keşf defterlerinden ma'lûm olacağından bu defterlere göre ma'denciyân mevcut kömürlerinin ocakları nezdinde fiyat-ı mukarrerelerinin nısfı peşinen i'âne olmak üzere cânib-i idâreden i'tâ olunacaktır.

75 - Bend-i refde zikr olunan peşinân akçesi ma'denciyâna mücerred i'âne demek olduğundan ve bu da 'amele ve sûtun-keşânın virgü ve sâ'ir havâ'ic-i zarûriyeleri tesviyesinin mûcib-i teshîline mübtenî idiğinden ma'denciyân-ı merkûm alacakları bu peşinân akçesini hiçbir mahalle sarf itmeyerek ewel be ewel 'amele ve sûtun-keşânın haklarını edâ ve tesviye itdikden sonra bâkiesini düyûn-ı sâ'iresine virebilecektir.

76 - Bir ma'denci ma'den-i mezkûr idâresinden virilmek üzere vireceği senedâtı iktidar ve servetine göre ewel be-ewel sûtun-keşâna olan borçları için virüb fazla serveti olduğu halde diğer borcuna sened virilerek bir vechile 'amele ve sûtun-keşânın hakkı kesb-i tehhur itmeyecek ve ber-vech-i muharrer 'amele ve sûtun-keşânın hakları tesviye olunmaksızın borc-ı sâ'iresi için virdiği sened idâre-i mezkûreden red olunacak ve reddi hakkında ma'denci-i merkûmun bir şey dimeğe hakkı olamayacaktır.

77 - Bir ma'dencinin ocağı nezdinde keşfen mevcûd kömürüne nazaran cânib-i idâreden ber-vech-i meşrûh virilmesi lâzım gelen akçeden fazla bir habbe virilmeyeceğinden ve bu cihetle emvâl-i mîriyenin hiçbir ma'denci üzerinde kalmayacağından ber-vech-i usûl emvâl-i mîriyeden peşinen almış olduğu akçe 'amele ve sütun-keşâna olan düyûnuna kâfi olmayub da açık borcu kaldığı halde mahall-i ahardan bi't-tedârik şu açık kalan borcunu kâmilen tesviye itmeğe ve şâyet hiçbir mahalden faraza akçe bulamayub da borcu açıkda kalur ise bu misüllü kudret ve bî- itibar idüğü zâhire çıkacağından diğer kudretlü mu'teber bir ma'denciye fûruht itmeğe mecbur olacaktır.

78 - Ma'denciyanın her kangı biri cânib-i mîriyeden alacağı gerek peşinân akçesine ve gerek teslîm itmiş olduğu kömürün esmânına mahsûben idâreye hitâben ashâb-ı matlûb yedlerine vireceği senedâtı hakîkaten düyûnân-ı sâ'iresi için olmayub da zâhiren 'amele nâmına virdiği ve bu vechile sahtekarlık itdiği tahakkuk ve ta'ayyün eylediği sûretde ma'denci-i merkûm cezâ kânunnâme-i hümâyûnunun ahkâmı iktizâsınca sahtekarlık cezâsına mazhar olacaktır.

79 - Bir ocağın kömürü hîn-i keşidesinde mal sâhibi olan ma'dencinin başında bulunması lâzım gelür ise de levâzım-ı sâ'iresini rü'yet itmek için bulunamadığı halde diğer adamın bulunması bi't-tensîb görebilüb fakat mu'ahharan hiçbir sözleri çıkmağa hakkı olamayacaktır.

80 - Bir ma'denci kömürünü ocaktan çıkarmaksızın hem tozundan ve hem kesmesinden tefrîk iderek harman-ı idârenin kabul idebileceği kömürü çıkaracaktır ve şâyet toz ve toprak ve kesme ile mahlut olduğu halde harmana çıkardarak kirâciyân bunlardan kömürü tefrîk ile tahmîl itmeğe mecbûr olacaklardır bu ise kirâciyan-ı merkûmenin tezbih-i evkâtını mücib olmağla bu hâle mebni olan ma'denci kirâciyanın bir nöbet ücretlerini kirâciyanına virilmek üzere cânib-i idâreye i'tâyâ mecbûr olacaktır.

81 - Bir ocağın i'mâline 'amele-i cüz'îye kifâyet itdiği halde küllî 'ameleyi zabt ile birazının tehî ve ticaretsiz kalmasına sebep olan ma'denci tehî durdukları yevmiye ücretlerini virdikten başka ma'denci-i merkûm mu'âteb tutulacaktır.

82 - Bir ma'denci ocağında istihdâm eylediği 'amele ma'den-i hümâyûn-ı hükümet ma'rifetiyle celb olunduğundan kendü umûr-ı hânesi için istihdâm itmeğe hiçbir vechile salâhiyeti olmayarak fakat bir iki kimesneyi çend gün kendü 'umûrunda isdihdâm itmeğe mecbûriyet-i şedîdesi olduğu halde cânib-i idâreye haber virerek yevmiye on guruş ücretle istihdâm idebilecektir.

83 - Bir ma'dencinin ocağında işlemekte olan 'amelesi diğer ma'denci tarafından tahrîk ve tergîb ile kendü ocağına alarak ta'til-i i'mâline sebep olur ise amele-i merkûme evvelki ocağına red oldukdan sonra mahrek-i merkûme üç gün müddetle habse'l- rıza olunacaktır.

84 - Bir ocağın ma'denin i'mâline ba'zı esbâbdan dolayı sekte gelerek biraz müddet ta'til olunması taht-ı mecbûriyetde ve 'amelesi dahi boşda olduğu halde 'amele-i merkûmenin diğer lüzûmu olan bir ocağa muvakkaten virilmesi ve bu cihetle bir gûne tehî ve ticaretsiz bırakılması zımnında sâhib-i ocak idâreye gelüb haber virecektir ve şâyet haber virmeyüb de

'amele-i merkûmeyi tehi ve ticâretsiz bıraktığı halde sekizinci maddede muharrer cezâ misüllü taht-ı mücâzâta alınacaktır.

85 - 'Amele yevmiyesinden birinin müddet-i isdihdâmının hitâmında ma'denci tarafından cedvel sûretinde bir defter tanzim ve tertüb olunarak defter-i mezbûrede ma'denci yedinde bulunan 'amele defteri mûcibince 'ameleden her birinin ismi ve zimmeti ve mensûb olduğu divân ve müstahakk oldukları ücret-i yevmiyeleri isimleri hizâsına terkîm ve ikmâl itmiş oldukları nân-ı 'aziz ve sâ'ire bahası dahi tahrîr ve iş'âr ile cedvel-i mezkûru mevkî'de bulunan 'amele-i mukayyede götürüb kayd itirdikten sonra divân-ı mezbûr muhtârına teslim itmek üzere 'amele-i merkûmeden mu'temed birisine i'tâ idecektir ve sûtûn- keşânın ücretleri dahi bu tertüb üzere icrâ olunacaktır.

86 - Vezâ'if-i ma'denciyan hakkında ânifü'l- beyân mevaddın şâmil olduğu nizâmâtın kâffesine ma'denciyanından her biri mutava'ât ideceklerini emr-i tabî'i olduğu misüllü idare me'mûrlarından 'adalet-kerâne virilecek gerek evâmire itâ'at ve virilecek kararı dahi bilâ-su'âl kabul ideceklerdir ve şâyet hilâf-ı emre mütecâsir olan olur ise me'mûra 'adem-i itâ'atdan neş'et itmiş olduğundan bu makûleler ma'den-i mezbûre kabul olunmayacaktır.

87 - Ma'den-i hümâyûn idâresi re'isi bulunan zât me'mûr-ı müstakil olduğundan ma'iyetinde bulunan bi'l-cümle me'mûrîn-i sâ'ire re'is-i mûmâ-ileyhden vârid olacak evâmire itâ'at idecektir ve şâyet icâbında bunun hilâfına mütecâsir olan olur ise zâbitüne 'adem-i itâ'at cezâsına mazhar olacaktır.

88 - Mevkî'lerde ta'yîn olunan me'mûrînden her biri işbu nizâmnamenin ahkâmıyla hareket iderek ve me'mûr-ı müstakil olduklarından bir ma'dencinin veyâ 'ameleden birisinin gerek ma'dence ve gerek sâ'ir gûne bir maslahatı dolayısıyla mevkî'-i me'mûriyete gelüb ifâde-i hâl-i keyfiyet idecek ve me'mûr-ı mûmâ-ileyh dahi idâre riyâsetine beyân-ı hâl idecektir fakat ba'zı mevadd-ı cüz'îye vukû'unda kendülüğünden icrâya muktedir olacaktır.

89 - Mevâki'de bulunan me'mûrîn ocaklardan harmanlara kadar olan yolları dâ'imâ nezâretle muhtâc-ı tesviye olan mahallerini mensûb oldukları ocak sâhiplerine tesviye itdirecektir.

90 - Mevâki'de bulunan me'mûrîn ocaklardan tenzîl olunan kömürlerin işbu nizâmname ahkâmına tevfiқан dikkat ve i'tinâ ideceği gibi her ay başında tertüb ideceği keşf defterini cânib-i idâreye irsâl idecek ve tahmin ideceği kömürü mikdârından fazla tahmin idüb de ana göre peşînân akçesi virildikten sonra kömürün hîn-i naklinde tahminden noksan olduğu meydana çıkdığı ve kömür sâhibinin mûriye borcu kaldığı tebeyyün eylediği sûrette me'mûr-ı mûmâ-ileyh şedîden....(okunamadı).

91 - Mevâki' me'mûrları kömürün ihrâcât ve nakliyâtı hakkında gördükleri mahzûratı veyâhud lâzım gelen ıslahatı ve vaki' olan muhatarat ve mugâyir-i nizâm harekâtı derhal cânib-i idâreye 'arz ve iş'âr idecektir.

92 - Ma'dende müsdahdem bi'l-cümle me'mûrîn ve ketebe ve hademe-i sâ'ire dâ'imâ ve müstemirran bi'z-zât işlerinin yanında bulunub me'mûr oldukları hizmetlerinin vakt ve zamânıyla ve hakkıyla i'tâsına ihtimâm-ı tâm ve gayret-birle ibrâz-ı sadâkat itmek ve iş hitâmlarını göstermek vazife-i zimmetleridir.

93 - Ma'den-i merkûme iskelelerinde bulunan ebniye beynlerinde mahall ve esvâkda ebdân-ı insana muzır olacak te'affünât ve sâ'ir fenâlıklar vukû'unu me'mûrları tarafından men'ine itina olunub bu misüllü fenâlıklar bulunan mahalleri tathîr itdirmek akdem vezâ'ifi sıhhiyeden olarak ve şâyet bu makûle insana muzır olacak şeylerin hudûsuna mütecâsir olanlar olur ise bunlar bir günden üç güne kadar hapis ile mücâzât olunacaktır.

94 - Ma'den-i mezkûrede vâki' gerek demir yollarda isdihdâm olunan mîrî hayvanlarının me'kûlât ve masârifât-ı sâ'iresiyle cânib-i mîrîden i'mâl olunan ocakların masârif-i ihrâciyesi ve gerek vâki olacak kâffe-i masârifât hak ve yoluyla idilerek telef ve sirkatden vikâyesiyle tazlil-i masârifât ve teksîr-i varidâtuna mevki' memûrları ve kâtibleri tarafından kemâl-i i'tinâ ve dikkatle ibrâz-ı sadâkat idecekler ve hilâfına hareketle aks-i hal vukû'unda me'mûr ve kâtib-i mûmâ-ileyhin 'adem-i dikkatlerinden neş'et itmiş olacağından vâki' olacak ziyân kendilerinden tazmîn ile mücâzât olunacaktır.

95 - Ma'den-i merkûme lâzimesiçün bi'l- mübâya'a anbarlarda bâ- defter mevcûd olan alât ve edevât-ı ma'den ve erzak ve sâ'ire anbar me'murlarının yed ve hıfzında olacağından bunları me'mûr-ı mûmâ-ileyhim zâyî ve telefden vikâye itmeye dikkat idüb tekâsül ve adem-i dikkat ve sâ'ir cihetle telef ve zâyî vukû'a geldiği sûretde tazmîn itdirilecektir.

96 - Ma'den-i mezkûrda bulunan bi'l- cümle me'mûrîn me'mûriyetleri cihetiyle herbir husûsâtı yedlerinde olacağından bunların ma'den-i mezkûrda ocak küşâd ve i'mâl itmeleri veyâhud bir ma'denci ile şerîk olmaları külliyyen memnû'dur.

97 - Ma'den mevkî'lerinde bulunan bi'l-cümle me'mûrîn 'umûr-ı me'mûriyetlerini ikmâl-i sadâkatle ifâ itmeğe borçlu olduklarından ve bu dahi cümlesinin yekdil ve cân olarak birbirleriyle hüsn-i imtizâc ve küçük büyüğüne itâ'at ve büyük de küçüğüne hürmet etmek ve rû-yı mülâyemet göstermeklik ile hâsıl olacağından şâyet me'mûrinden biri diğeri mahzâ 'adaveti münâsebetiyle iftirâ ider ise veyâ sa'ir güne mu'âmele-i nâ-mâkbûlede veyâhud kendüsünün büyüğü olup da alacağı emre 'adem-i itâ'ate bulunur ise şedîden mücâzât olunacaktır.

98 - Memûrîn ile zabtiye neferâtı sâye-i hazret-i pâdişâhîde müstevfâ ma'aşla isdihdâm olunageldiklerinden ifâ-yı merhamet zımında bir kazâ ve karye ve mahall-i sâ'ireye i'zamlarında beytûtet idecekleri mahallerde yem ve yiyeceklerini akçeleriyle alarak bu yolda kimesnenin meccânen bir nesnesini kabûl ve gadr itmeyecek ve itdikleri tahakkuk eylediği takdirde aldığı şeyin bahası tazmîn itdirildikten başka üç gün habs ile mücâzât olunacaktır.

99 - Hasbe'l- mevkî' me'mûrîn ma'iyetlerinde bulunan zabtiye neferâtı ve 'amele uşağı gibi hizmet-i zâtiyelerinde istihdâm olunamayub dâ'imâ ma'den umûrunda kullanılarak hilâf-ı hareket iden me'mûr mes'ûl tutulacaktır.

100 - İşbu nizâm-nâmenin ahkâm-ı mündericesi mer'iyü'l-icrâ tutulub ve hâric-i mündericele teferru'ât-ı vâki'a dahi mevadd-ı mündericeye usûl-ı ma'dene tevfikân cânib-i idârenin tedâbir-i hasenesiyle icrâ olunacaktır.

Mâden-i mezkûrun bidâyet-i küşâdından bu ana gelince değin gerek ihracât ve gerek tenzilât ve gerek teferru'ât-ı sâ'iresi hiçbir nizâm tahtına alınmayarak herbir husûsâtı işin gidışine göre rû'yet olunmakta ve bu ise ba'zı güne müşkülâtı mü'eddî bulunmakta

idiğinden tersâne-i âmire idâresi meclisi 'azâsından olub me'mûriyet-i mahsûsa zımında ma'den-i mezkûre gelmiş olan miralay 'izzetlü Sa'id Bey efendi ve çâkerleri hazır oldukları halde 'akd olunan komisyon-ı mahsûsda derpiş-i tezekkür olunarak ma'den-i mezkûrede isdihdâm olunan ma'dencyân ile ahâli-i 'amelenin hukûkunu muhafaza ve bunların kâffe-i ef'âl ve harekâtını taht-ı râbıta ve intizâma almak ve bu cihetle ma'den-i mezkûr işine aslâ bir sûretde sekte getürülememek ve her me'mûr vazıfe-i me'mûriyetini bilüb hârice tecâvüz itmemek ve hilâfına mütecâsir olanlar mazhar-ı mücâzât olmak zımında ma'den-i merkûme idâresinin rûhu denilmeye şâyân yüz bendi şâmil işbu nizâmnâme tanzîm ve takdîmine ictirâ kılınmış olmağla ol bâbda ve kâtube-i ahvâlde emr ve fermân hazret-i men lehü'l- emrindir.

4 Muharrem 1284

26 Nisan 1283

Kâtib-i ma'den (mühür)	Kol Ağası (mühür)	Miralay me'mûr-ı mahsûsa (mühür)
Re'is-i komisyon-ı ma'den-i mezbûr (mühür)		Nâzır-ı ma'den ve kâ'immakâm-ı liva-i Ereğli (mühür)

۱۴	کوکورد موقعا عهد اعطی	۵۶	نقشه خاربه مغایر حرمانت برخط
۱۵	عهد اوزونجهوله دربره جان سزک جورده اعطی	۵۷	ارتباط غنچه سزکری باغلام
۱۶	اراک موزریک امرینه مخالفت	۵۸	نقطیل ایاسم
فصل ۸		۵۷	شاهانه قیون کورک اراطاک زقارغ
۱۷	بالجه موزریک وقت بنف	۵۸	بیع و شرا
۱۸	مواقع مانورین وظیفه لر	۵۹	بایعان جانب بریله بورجی اوزون زمان مایلین طرزنده تاریر
۱۹	کوکورده وظیفه مواقع موزریک نقه رفق	۶۰	مجردا اراطاک رت ویا اوزونده سباده بایر بیلد کرکه بجم
۲۰	مواقع موزریک کسفی کورده نقه به طوری	۶۱	موزریک اوزونل و سرح نقه منی قیون واقفقا
۲۱	مواقع موزریک کورده کلای و قورق اراک به ساینه	۶۲	جانب اراک بر بلی ندریم کلا
۲۲	بالجه موزریک و کینه نک وظیفه لر	۶۳	بیرا قلدیک معدنچی وقازمه جیم
۲۳	اسوانه و اینده اراکین نظریه لر	۶۴	تاریخ طرهورک جلع
۲۴	مواقع موزریک مدقیه اولاه و قورقان نقه و قایم	۶۵	راسم حال اراک
۲۵	انبار موزریک وظیفه لر	۶۶	تاریخ نقیل فکته کورن
۲۶	موزریک اراک به اعمال مجموعینه	۶۷	نقشه عهدین کورده لکله اعاده ویا اینسز باقانه
۲۷	مانورین کیکیک بیلده حصه اقتیاج و معاشق	۶۸	عمایه زخاره و اشای سانی البورلیس
۲۸	مانوریه وظیفه لر کسره نه بجا آنسه اریه جیف	۶۹	ایک ندرک اسکله بر اولوه طرفینک تسویه
۲۹	موزریک مقدارک فیظه استخدام اریه بیکم	۷۰	طرفینک قائلنده کراجه بیله حیواناتان تلف
۳۰	فنا	۷۱	موزریک واقعه اراطاک کسفی کورک
		۷۲	مدیر بیا نیک طلبه صلح صیتم
		۷۳	ارتباط کورک کورک کسفی
		۷۴	مدیر بیا نیک احاطه و بشنامه اعطی
		۷۵	اعطی اراک به بشنامه کورده در برده بکاک
		۷۶	ابتداء عمله وظیفه لر اعطی
		۷۷	اجیمه بورجی طرهور اریله معوض
		۷۸	عهد نامه دیکر بورجینه ساقه ندر ورنه
		۷۹	کورک نقیلک صافینک باشک بولغما
		۸۰	کورک اراک بیلده افزا بیلد فرزند و شمع
		۸۱	عهد بزنیه کفایت ایتیکی مالک کلله عهد فیظه
		۸۲	عهد بر امور نایر سنجی استخدام
		۸۳	یکدیگر کورک عهد منی تحریک ایدنه

ارکان کور معصوم لقریب فی ارادہ ایک نظر نامہ ہے۔

فصل اول

نعمت تخی و فضلہ تخی کی نشانی

۱۔ برکت بجز نعمت تخی ایک جگہ اولیٰ بن مالک اللہ ارحمہم جناب ادک وہ تخی فضلہ تخی کی نشانی ہے۔
اور بقدر۔

۲۔ نعمت اولیٰ سے اولیٰ سے کہنے ارباب قدرت و اعجاز و زید اللہ یعنی و نعمت مذکورہ نامہ قبول برائین
اعجازیہ جناب ادک وہ فضلہ تخی کی نشانی ہے۔

۳۔ نعمت اولیٰ سے کہنے یا قدرت و بافود اعجاز و زید اللہ قبول برائین صالح نعمت یا جناب یہ
بہ فضلہ اولیٰ جنسہ سبقت ایزہ ایکہ مقابل بختیسی نامہ کہتے ہیں مقدار مناسب اجرت اولیٰ
نعمت مذکورہ بہ بریلہ مدخلہ ایک ہے۔

۴۔ جناب ادک وہ ابتدا فضلہ تخی کی نشانی ہے کہ تخی انیمہ و نہ کہہ و لکہ بریلہ
اولیٰ یعنی نعمت با فضلہ و کد انیمہ اسلار حسن اولیٰ ہے۔

۵۔ و شاید در فرمودہ کور اولیٰ یعنی اولیٰ کی نشانی ہے کہ تخی انیمہ نہ خود بخود نعمت تخی و بافود
و کد تخی نہ کہنے مقابرتی نام حکمت انیمہ اولیٰ جنسہ بریلہ بریلہ اولیٰ۔ نعمت و بافود
و کد راولیٰ بہ اولیٰ مجازاً جناب بریلہ فضلہ اولیٰ نہ رفوان بریلہ اجرت و کد
دھرتی تخی اولیٰ ہے۔

